

Bajtay Péter

Integráció és külkapcsolatok:

Az Európai Unió külkapcsolati rendszere

Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék

**Témavezető:
Dr. Palánkai Tibor**

Copyright: Bajtay Péter

**Budapesti Közgazdaságtudományi és
Államigazgatási Egyetem**

Nemzetközi Kapcsolatok Ph.D. program

Integráció és külkapcsolatok:

Az Európai Unió külkapcsolati rendszere

Ph.D. értekezés

Bajtay Péter

Budapest, 2001

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
I. AZ EURÓPAI UNIÓ A NEMZETKÖZI RENDBEN	13
<i>I.1. Az EU a nemzetközi rendszerben: fogalmi meghatározások</i>	13
<i>I.2. A Közösség nemzetközi jogalanyisága</i>	19
<i>I.3. Az uniós külkapcsolatok diplomáciai képviselete</i>	31
I.3.1. Az aktív és passzív képviseleti jog alkalmazása	34
I.3.2. A képviseleti hálózat dinamikus bővülése	37
I.3.3. A Bizottság külképviseleti formái	40
I.3.4. A külképviseleti rendszer fejlődése a '90-es években és kilátásai	42
II. A KÜLKAPCSOLATI KOMPETENCIÁK	47
<i>II.1. A külkapcsolati rendszer leírásának metodikája</i>	47
<i>II.2. A közösségi területek</i>	49
II.2.1. Formai és tartalmi gazdagság	49
II.2.2. A közös kereskedelmi politika	52
II.2.3. A társulási politika	58
II.2.4. A fejlesztési politika	62
II.2.5. A kooperációs politika	67
<i>II.3. A kormányközi együttműködés</i>	70
II.3.1. A közös kül-és biztonságpolitika	70
III.3.1.1. Előzmények	72
III.3.1.2. A KKBP jogi keretei	77
III.3.1.3. A KKBP eredményei	79
III.3.1.4. A KKBP értékelése, hiányosságai	88
III. AZ UNIÓS KÜLKAPCSOLATOK SZEREPLŐI	93
<i>III.1. Az Európai Tanács</i>	93
<i>III.2. Az Európai Unió Tanácsa</i>	97
<i>III.3. Az Európai Bizottság</i>	103
<i>III.4. Az Európai Parlament</i>	108
IV. A KÜLKAPCSOLATOK FÖLDRAJZI RELÁCIÓI	112
<i>IV. 1. A tagolt prioritások: politikum és gazdasági érdekek</i>	112
<i>IV. 2. A legfőbb kereskedelmi és politikai partnerek: interakció a globális partnerekkel</i>	115
IV.2.1. Egyesült Államok: ambivalencia és globális vezetős szerepek	115
IV.2.2. Japán: felelősség regionális és globális szinteken	118
IV.2.3. Kínai Népköztársaság: a feltörekvő partner	121
IV.2.4. Oroszország: európai stabilitás és együttélés	123
IV.2.5. A „Nyugati Balkán”: a veszélyforrás, a katalizátor	127

IV.3. A társult tagok	132
IV.3.1. A „tagsági társultak”	132
IV.3.1.1. Közép- és kelet-európai országok a külkapcsolatok intenzifikálása azok megszűnése érdekében	132
IV.3.1.2. Az EFTA-országok(EGT): „Mageurópa” vonzása	141
IV.3.2. A „fejlesztési társultak”	147
IV.3.2.1. Az AKCs országok: Szolidaritás és világgazdasági integráció	147
IV.3.2.2. A mediterrán társultak: aktív Unió a „háttérzónában”	152
IV.4. Kooperáció kedvezmények nélkül: ázsiai és latin-amerikai partnerek	157
IV.5. Más nemzetközi szervezetek és az EU: új típusú szereplők globális interakciója	162
IV.5.1. Egyesült Nemzetek Szervezete	163
IV.5.2. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet	166
BEFEJEZÉS: A külkapcsolatok koherenciája	167
FÜGGELÉK	177
1. A külkapcsolatokat szabályozó hatályos cikkek az alapszerződésekben	177
1.1. Az Európai Közösséget Alapító Szerződés	177
1.2. Az Európai Unióról szóló Szerződés	190
2. Uniós diplomáciai képviselet	202
2.1. Aktív követküldési jog számokban – összehasonlító adatok	202
2.2. Az Európai Bizottság külképviseletei (1998)	203
3. Az EU mint „kereskedelmi világhatalom”	207
2.1. A világkereskedelmi triász összehasonlító adatai	207
2.2. Az EU kereskedelme fő országcsoportokkal	208
2.3. Az EU fő kereskedelmi partnerei 1995-99: Export	209
2.4. Az EU fő kereskedelmi partnerei 1995-99: Import	210
4. Az EU mint „humanitárius világhatalom”	211
3.1. A világ fő fejlesztési segélyezői	211
3.2. A multilaterális fejlesztési segélyezők	211
HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE	212
IRODALOMJEGYZÉK	223
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	232
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK (B.P.)	237

BEVEZETÉS

*„A világon semmi sem olyan hatalmas, mint az a gondolat,
amelynek eljött az ideje.”*

Victor Hugo

„A következő évszázad Európa százada lesz.” (Huntington [1988/89] pp.93-94.) A széles körben idézett amerikai politilógus, Samuel Huntington jóslatát mi, európaiak szívesen látnánk megvalósulni. Annál is inkább, mivel az „amerikai álm” XX. századi beteljesülését követően, s azután, hogy a XIX. században Európa, nemzetállami struktúrájának békés és kevésbé békés kialakításával, már egyszer letörölhetetlenül rányomta bélyegét a világ fejlődésére, a kontinensnyi Óvilág azzal a kihívással szembesül, hogy a következő évtizedek új nemzetközi rendjének meghatározó szereplőjévé küzdje fel magát. S valóban, amikor az új évezredbe történő átmenet idejét éljük, Európa - s vele együtt az Európai Unió, azaz a világ szemében e földrésznek intézményesített megtestesítője - a (világ)politikum napirendjének markáns és elválaszthatatlan szereplője. Álljon itt csupán három olyan fejlődési mozzanat, amelyek Európát - az Európai Uniót - nemcsak az európaiak szemében helyezik a nemzetközi rend fejlődésének homlokterébe:

- az egységes európai valuta, az euro, gyakorlati életrehívása mindenekelőtt elismerést szerzett az Uniónak a világban. Azt a felismerést erősítette, hogy az európaiak ténylegesen (és egyszer végre) komolyan gondolják korábbi, akár több évtizedre is visszanyúló, elgondolásaikat, s azokat képesek is

megvalósítani – az euro átmeneti gyengélkedése e tételt nem cáfolja. A Gazdasági és Monetáris Unió (EMU)¹, azon túl és azáltal, hogy még több tekintetben erősíti meg az Unió vezető gazdasági-pénzügyi szerepét a világban², mindenekelőtt az öreg kontinens politikai cselekvési képességét hivatott várhatóan tovább fokozni. Ne felejtjük, hogy az eurot a politika realizálta. Kérdés azonban, hogy vajon a politikai „euroizálás” területén is ilyen sikeres lesz -e az Európai Unió?

- A keleti bővítés folyamatának strukturálásával az Unió nem csupán fejlődésének egyik legjelentősebb küldetésével, mégpedig Európa egyesítése ideáljának megvalósításával, szembesül. S nemcsak földrajzi, geopolitikai és gazdasági súlypontjának ezzel összefüggő, várható eltolódásával konfrontálódik. Ezeken túlmenően, globális aktor szerepe, súlya és felelőssége új dimenzióval gazdagodik, mégpedig a politikai és gazdasági stabilitás övezetének lényeges kiterjesztésével potenciálisan megnő a befolyása a XXI. századi európai rend és ezen túl a nemzetközi rend kialakítására.
- A fenti két mozzanat által is meghatározva, mondhatjuk úgy is hogy „kikövetelve”, az európai integrációs folyamat a harmadik évezred küszöbén új fejlődési szakaszba lép. Intézményeinek megreformálása, a legfontosabb politikaterületek átalakítása és további kiegészítése, módosítása kényszerűen és szükségszerűen készítik fel az Uniót arra, hogy globális szereplőként teljes súlyának megfelelően hatékonyan vállaljon

¹ A szövegben az intézmények és politikaterületek magyar megnevezését és/vagy azok rövidítését igyekszünk használni, zárójelben pedig a bevett angol nyelvű megfelelőit illetve azok rövidítését.

² Csupán néhány kiragadott adat: az Európai Unió ma már egy 373 millió fogyasztót tömörítő egységes piac, amely a világ GNP-jének 20%-át adja. A világ 100 legnagyobb forgalmat lebonyolító vállalatából 36-nak Európában van a székhelye, míg „csupán” 24-nek az Egyesült Államokban. E piacon több autót állítanak elő mint az USA-ban. Világviszonylatban az európaiak jelentősen többet ruháznak be mint az amerikaiak, s még a közvetlen külföldi tőkebefektetések terén is, hacsak orrhosszal, de uniós vállalatok vezetnek. (Rüttgers [1998] p 8.)

felelősséget a világ dolgaiért az elkövetkezendő évtizedekben.

Európa mozgásban van, s a világ az integrációs folyamat újabb lendületének szemtanúja lehet. De vajon e dinamika képessé teheti-e az Európai Uniót arra, hogy a kihívásoknak és a nagyrészt saját maga állította elvárásoknak hűen megfeleljen a XXI. században? Vajon a belső integrációs folyamatok külső hatásai révén az Unió valóban a következő évezred első századának központi erőterévé válhat-e a gazdaság és a politika területén - azaz a „belső dimenzió” alakításának van -e, lehet -e üzenetértéke a holnap világában úgy, hogy a nemzetközi rendben az Uniót jól körülhatárolt normákkal és víziókkal azonosíthassa a külvilág? S ezzel szoros összefüggésben, van-e az Uniónak határozott elképzelése a következő század nemzetközi rendjéről, s abban elfoglalt szerepéről? Azaz reagál avagy cselekszik? Az elmúlt több mint negyven év integrációs folyamata létrehozott egy jogi, gazdasági és jelentős részben politikai közösséget. A kérdés most az, hogy e közösség sikerei által indukált hajtóerőt felhasználva, az integrációs logika dinamizmusának megfelelően, milyen módon és milyen eszközök felhasználásával válhat az Európai Unió egy a saját maga és a nemzetközi partnerei által is világszerte respektált „*külpolitikai akaratközösséggé*”? (Kühnhardt [1998] p.13.)³

E kérdésekre adott válasz tartalma elsősorban attól függ, hogy az Európai Unió a növekvő globális felelősségébe és szerepébe, azaz a XXI. század központi erőterébe, önkéntelenül és kényszeredetten csupán „belecsúszik”-e, s döntéseiben csupán inspirálni *hagyja-e magát* a külvilág hatásai által, avagy feladatainak és cselekvési készségének pontos definiálásával, globális jelenlétét tudatosan vállalja, az erőter kialakítását önmaga formálja. Ha így lesz, akkor az Európai Unió cselekvőképessége - Jacques Santer egykoron volt bizottsági elnök szavaival élve - „az európai identitás tesztjévé” válik. (Santer [1998])

³ Bár Kühnhardt itt a „külpolitikai akaratunió” (außenpolitische Willensunion) kifejezést használja, helyénvalóbbnak tűnt a „külpolitikai akaratközösség” megnevezés tudatos használata.

Jelenleg az Európai Unió még nem kész a válaszadással. Még nem kristályosodott ki az, hogy az EU továbbra is csupán egy „polgári” hatalom kíván e maradni, „a lehetőségek hatalma”, vagy pedig a lehetőségekkel élni képes és akaró politikai hatalom, amely az új nemzetközi rend *alanya* és nem tárgya. A válaszadás a pontos célkitűzések megfogalmazását és azok megvalósítását lehetővé tevő hatékony eszközrendszert igényel.

A közösségi és közös politikák megvalósítására létrehozott intézményi eszközök, amelyek felhasználásával az Unió külkapcsolati és világpolitikai érdekei reálisan definiálhatóak, léteznek és potenciáljuk a továbbfejlesztésre adott. De csakis akkor, ha az „akaratközösség” kialakulása révén az Európai Unió önmagát nem csupán világkereskedelmi profillal felvértezett globális szereplőként határozza meg, hanem ambíciózus - és nem kétértelmű - világpolitikai aktorként is, s ezt oly módon teszi, hogy partnerei a nemzetközi rendben ezt „el is hiszik” neki.

A fenti bevezető gondolatok alapján a jelen disszertáció célja a következő:

- **elhelyezze** az Európai Uniót illetve az európai integrációs folyamat egészét a nemzetközi rendben, különös tekintettel az új évezred új kihívásaira. Bemutassa e különös „államszerű képződmény” nemzetközi fellépésének jogi kereteit, feltételeit, illetve nemzetközi jelenlétének „fizikai” adottságait, azaz a követküldési jog aktív és passzív alkalmazásának a szakirodalom által mellőzött, de páratlanul egyedi módozatait, továbbá, hogy keresse eme képződmény működési mechanizmusának sajátos törvényszerűségeit a külkapcsolatok területén;

- **felvázolja** az integrációs folyamat külső dimenziójának paramtereit azáltal, hogy komplex képet nyújt az Európai Unió külkapcsolati rendszerének kompetenciaterületeiről. A közösségi és közös politikák működésének, hatásköri illetékességeinek bemutatásával is keresi a választ a köztük lévő kapcsolatra. Bár a dolgozatnak nem célja, hogy részletekbe menően tárgyalja az

integrációs külkapcsolatok földrajzi és tematikus relációit, s semmiképpen nem lehet célja, hogy átfogó képet nyújtson a magyar-EU kapcsolatok jelenlegi állásáról, de mégis azok rövid és célirányos felvillantásával keresi a választ a feltett kérdésekre.

- **bemutassa** azon intézményi szereplőket, amelyek irányítják, meghatározzák, megfogalmazzák és végrehajtják az uniós külkapcsolatokat, s ezáltal kijelölik az Európai Unió helyét e nemzetközi rendben. Abból a szempontból vizsgálja e szereplők egymásra hatását, egymásra utaltságát és általában az intézményi koherencia problematikáját, hogy az miképpen járul hozzá vagy éppen akadályozza az Unió mint globális aktor elhelyezkedését, felemelkedését a nemzetközi politikai kapcsolatok palettáján.

- s végül, **elemezze** a külkapcsolati elemek, s részben maguk a szereplők között fennálló viszonyt; azt, hogy az európai integrációs folyamat jelenlegi állapota és kilátásai alapján az új nemzetközi rendben az Unió koherens egészként képes -e, képes lesz -e fellépni s ma még szunnyadó óriásként felébredni; konzisztens külkapcsolati összképről tudja -e meggyőzni önmagát és nemzetközi partnereit akár ezen elemek (és részben szereplők) konvergálásával is - avagy, ellentmondva az integrációs folyamat logikájának, azaz annak dinamikus-evolutív jellegének, az Unió jelenlegi „világgazdasági óriás - világpolitikai törpe” (éber világgazdasági óriás - szunnyadó világpolitikai óriás) állapota konzerválódik és a külkapcsolati elemek továbbra is a „ko-exisztencia” jegyében békésen megférnek egymás mellett.

Az „Integráció és külkapcsolatok” című téma interdiszciplináris kutatási terület, amely jogi, gazdasági és politikai összefüggések elemzését egyaránt igényli és azok egymásra hatásának vizsgálatát. Továbbá, szükségessé teszi az integrációelméleti és a gyakorlati megközelítés módszeres alkalmazását. Ezen adottságok és igények figyelembevételével, a disszertáció a következő tézisekből indul:

1. **Az Európai Unió (Európai Közösség) a nemzetközi kapcsolatok más típusú szereplője.**⁴ Míg az elmúlt háromszázötven évben az állam, pontosabban a nemzetállam, volt a nemzetközi rend sokáig egyetlen szereplője (Westphalia paradigma), addig a második világháborút követően megváltozott nemzetközi rendszerben az állam-központú rend átalakult; új típusú szereplők, köztük a nemzetközi szervezetek, pedig egyre jelentősebb pozíciókat foglaltak el a nemzetközi kapcsolatok szövevényes hálójában. Számuk alig nyolcvan év alatt majd megtízszereződött.⁵ (Yearbook [1989] p.1422) Az Uniót (Közösséget) alapvetően az a *képessége* különbözteti meg a többi, „új típusú” szereplőtől, a többi nemzetközi szervezettől, hogy potenciálisan képes *közösségből unióvá átalakulni*, azaz egy folyamat, történetesen az európai integrációs folyamat lépcsőfokait átlépni. Az Európai Unió tehát nem egyszerűen egy új típusú szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak, hanem „más típusú” szereplője, abból adódóan, hogy nem statikus hanem dinamikus szervezet, egy folyamat, nevezetesen az európai integrációs folyamat hordozója.

2. Az Európai Unió mint e más típusú szereplő működésére is leképezhető az államszociológiai közhely, miszerint a **külkapcsolati politika** (az integrációs folyamat külső dimenziója) hűen **visszatükrözi** az állam,

⁴ Tudatosan nem használom a nemzetközi és a magyar szakirodalomban is elterjedt „*új típusú szereplő*” kifejezést, tekintettel arra, hogy az Európai Közösség nemzetközi jogalanyisága nem teljesen újkeletű, hanem az már több mint negyven éve létezik.

esetünkben az Európai Unió, **belső viszonyait** (belső dimenzióját). Összefüggés mutatható ki a folyamatosan mélyülő belső dimenzió viszonyai és a folyamatosan bővülő külkapcsolati rendszer viszonyai között. Azaz, a belső integrációs erőfeszítések a külkapcsolati rendszer dinamizmusát indukálják és fordítva: a külső dinamika hiányában nincs lényegi előrelépés az Unió belső viszonyainak elmélyítésében. (ld. bővítést mint eklatáns példát)

3. Míg bár az Európai Unió külkapcsolati rendszere valóban folyamatosan bővül, az Unió egyfajta gravitációs központ jellegéből adódóan, a **nemzetközi partnereihez fűződő viszonyait nemcsak hogy folyamatosan kiépíti és külkapcsolati rendszerét bővíti, hanem „képes” arra, hogy bizonyos relációkat „leépítsen”,** ami során bizonyos (csakis európai!) harmadik államokból tagállamok válnak (ld. bővülési hullámok). Azaz az Európai Unió, gravitációs erőcentrum jellegéből adódóan, rendelkezik azzal a potenciális képességgel, hogy a kontinens periferiáját „lenyelje” és e centrum részévé tegye. E körülmény velejárójaként pedig az a törvényszerűség is megfigyelhető, hogy a külvilág országai, országcsoportjai kialakítani illetve fokozatosan elmélyíteni kívánják kapcsolataikat a Közösséggel, attól a felismeréstől vezérelve, hogy dinamikusan mélyülő kapcsolataik révén fokozatosan részesülhetnek azokból az előnyökből, amelyeket a belső integrációs erőfeszítések eredményei nyújtani képesek.

4. **Az Unió külkapcsolati rendszere egy egységes egész, mert egységes intézményi szerkezettel rendelkezik.** (Európai Unióról szóló Szerződés 3.cikke, ex-C cím)⁶ A jelen doktori értekezés - eltérően attól az elterjedt és széleskörűen alkalmazott kutatási felfogástól, miszerint az első pilléres külkapcsolati elemek, ezen felfogás alapján, a „low-politics” kategóriájába

⁵ 1909 és 1985 között a nemzetközi kormánysszervezetek (International Governmental Organisations - IGO) száma 37-ről 378-ra (!) emelkedett.

⁶ Továbbiakban EUSZ.

tartozik, s elválasztandó a második pilléres politikai-külpolitikai-biztonságpolitikai elemtől („high-politics”) (Smith [1998] és a magyar szakirodalom jelentős része) - kísérletet tesz egy egységes szemléletmód kialakítására. Legkésőbb a Maastrichti Szerződés életbelépése óta (1993) - azáltal, hogy az jogi kötelezettségeket ró a tagállamokra már nemcsak a közösségi politikák (kereskedelmi politika, fejlesztési politika) területén, hanem a közös politikák (közös kül- és biztonságpolitika, bel- és igazságügyi együttműködés) viszonylataiban is - , megszületett a képesség arra, hogy az Unió egységes egészként lépjen fel a nemzetközi kapcsolatok színterén. Ha az integrációs külkapcsolati rendszer közösségi és kormányközi szintű elemei között negyedévszázadon át (1968-1993) meglévő olló ezzel nem is zárult be, de az nem is tágul tovább. Az Unió potenciálisan képessé/alkalmassá lett téve arra, hogy, a Gazdasági és Monetáris Unió, valljuk be, gyötrelmes de végül is sikeres kialakításához hasonlóan, egyfajta európai (kül)politikai (id)entitást hozhasson létre és működtessen.⁷ (párhuzamos fejlődéstörténet kimutatható). S e megállapításhoz kapcsolódóan úgy tartjuk, hogy félrevezető, egyfajta „integrációs kételkedést” tükröző, az európai integráció logikájának helytelen értelmezését jelentő és az elmúlt évtizedek integrációs folyamatából hibás következtetéseket levonó megközelítés az, véleményünk szerint, amely eleve kudarcra ítéli a közös kül- és biztonságpolitika „közösségiesítésének” potenciális képességét, azt, hogy az Unió a XXI. században alkalmas legyen téve arra, hogy egy, a közös külpolitika által meghatározott koherens és egységes külkapcsolati rendszert működtessen az új nemzetközi rendben. Ez az intellektuális kételkedés abból a (hibás) érvből táplálkozik, hogy e cél elérése olyan mértékű szuverenitás transferrrel járna együtt, amelyre a tag- és nemzetállamok nem hajlandóak, hiszen az nemzeti és történelmi hagyományaik meghatározó szeletének, azaz összeforrott nemzeti identitásuk

⁷ Ld. Emma Boninonak, az Európai Bizottság egykori tagjának, továbbgondolásra érdemes fejtegetését az EMU fejlődése és egy DMU (Diplomatic and Monetary Union) kialakítása közötti párhuzamokról. (Bonino [1998])

egy jelentős részének elvesztésével járna. Azonban, éppen a GMU fejlődéstörténete mutatja azt, hogy mégoly „szent tehenek” mint a saját nemzeti valuta is „levághatóak”, ha a „vágóhíd” rendelkezik a magas szintű felszereltséggel, a jól képzett és elkötelezett „hentesekkel”, akik az áldozatot nem azonnal küldik az elektromos bárd alá, hanem azt lassan de folyamatosan és a végcél által motiválva biztosan felkészítik a műveletre.

I. AZ EURÓPAI UNIÓ A NEMZETKÖZI RENDBEN

I.1. Az EU a nemzetközi rendszerben: fogalmi meghatározások

Az integráció célja a haladás. Azt, hogy vajon Európának az alapító atyák által az '50-es években újtára bocsátott integrálódási folyamatában Monnet-t, Schumant, De Gasperit, Adenauert, Spaakot és másokat e vezérelv is motiválhatta-e, azt csak sejtethjük. Minden esetre, az elmúlt több mint negyven esztendő arról is bizonyosságot ad, hogy az európai integráció folyamata dinamikus természetű, s annak egyik legfőbb jellemzője az evolutív jelleg. Az integráció fejlődéstörténetében elért állomások nem végállapotot jeleznek, hanem adott integrációs lépcsőfokokat, egy folyamat állomásait, pontosabban az integrációs folyamat adott fázisának legfőbb hordozóit, kifejezőit. Így, tárgyunk, az Európai Unió, az integráció eme meghatározó törvényszerűsége alapján tehát nem tekinthető az alapító szerződések végtermékének csupán e fejlődéstörténet egyik termékének. Az integrációs vívmányok, így maga az Európai Unió is, egy fokozatos, az integrációs állomások láncolatában egymásra épülő fejlődés eredményeként valósulnak meg. Nem feltétlenül automatizmusok révén, az elméleti iskolák által oly kedvelt „point of no return”, a „sui generis” vagy „spill-over” hatások által (Wessels [1993]), hanem inkább az elért magasabb (mélyebb) integrációs lépcsőfok indukálta hajtóerőt

felhasználva, a tagállamok közös akaratából táplálkozva.

Az alapító atyák azzal a - folyamatos megújítást, karbantartást igénylő - alapkoncepcióval indították útjára Európa kezdetben csupán nyugati hemiszférájának integrálódását, hogy annak a belső béke és a jólét biztosítása mellett a külső biztonságot és stabilitást is szolgálnia kell. (ld. még Kende [1995]) Az európai integráció belső és külső dimenzióinak egymásra hatását, egymást kiegészítő és feltételező jellegét a folyamatos haladás vagy a haladás folyamata lényegi és elválaszthatatlan elemének fogták fel ők akkor, és fogják fel követőik ma.

Kétségtelen, hogy a Római Szerződésben⁸ a Közösség külső hatásköri illetékessége még meglehetősen korlátozott volt. A 133. cikk (ex-113.)⁹ révén közösségi kompetenciát nyert a közös kereskedelmi politika területén, a 310. cikk (ex-238.) pedig jogosítványt adott a Közösségnek társulási megállapodások megkötésére. Néhány cikk alapján pedig, azaz a 302. (ex-229.), 303. (ex-230.) és 304. (ex-231.) cikkek szerint, lehetőség nyílt egyes nemzetközi szervezetekkel való együttműködés kialakítására.

Hol helyezkedik el az Európai Unió a nemzetközi kapcsolatok mai szövevényes rendszerében? Milyen típusú szereplője a modernizált nemzetközi rendnek: különleges státuszú nemzetközi szervezet vagy államszerű képződmény? Meghatározott államok alkotta országcsoport? Egyáltalán hány szereplővel vesz részt a nemzetközi kapcsolatok sűrű hálójában? Az integráció fejlődéstörténeti folyamata ma milyen fázisban van, s annak jelenlegi legfőbb hordozója, az Európai Unió, milyen jellemzők révén írható körül?

Mindezen elméletieskedőnek tűnő kérdések Magyarország európai integrációjának új minőségű szakaszában, azaz a csatlakozási tárgyalások idején, amelyek során a „technikai jellegű” kérdések természetesen

⁸ Továbbiakban Szerződés.

⁹ A szerződési helyek megnevezésekor a Szerződések új konszolidált változatának számozását vettük alapul úgy, hogy a régi számozás zárójelben szerepel. (Ld. Treaty [1999]) és (Borchardt [1999] pp.111-114.)

dominálnak, semmiképpen nincsenek az érdeklődés homlokterében. Magyarország taggá válásával viszont az ország szembesülni fog azzal a szükségszerű igénnyel is, hogy a nemzetközi rendszerben elfoglalt helyét újra definiálja, figyelembe véve azt, hogy uniós tagként alapvetően az állandó mozgásban lévő Európai Unió nemzetközi helyiértéke fogja e meghatározás kiindulópontját képezni.

Az Európai Gazdasági Közösség, megalapítását követő hosszú évekig még a szakmai köztudatban is szinte kizárólag nemzetközi szervezetként jelent meg a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. De sajátosságának köszönhetően, elsősorban is az alapító Római Szerződésekbe beépített belső és külső dimenziói, azaz - a néha oly elcsépeltnek tűnő - bővítés és mélyítés párhuzamos megjelenésével, fokozatosan teret nyert a „közösség” kifejezés is, hogy később átadja helyét egy új minőségnek, a magasabb evolutív szintet képviselő „uniónak”. Bár sok tekintetben az Európai Unió valóban nemzetközi szervezetként működik, például új tagokat vesz fel, azonban a „klasszikus” (és statikus) nemzetközi szervezetektől éppen a fentebb említett dinamikus és evolutív jellege, természete, különbözteti meg, az, hogy közösségből potenciálisan „képes” unióvá átfejlődni, az integrációs fejlődés egy magasabb minőségű szintjére lépni.

Mégis, mi az EU? Könnyebb megfogalmazni azt, hogy mi *nem* az Európai Unió mint azt, hogy mi is. Az Unió sem nem állami szereplő, sem nem nem-állami, s nem is szokványos nemzetközi szervezet. (Ginsberg [1999] p.432.) Egy olyan sajátos nemzetközi szervezet, amelyet tagállamai az integrációs folyamat fejlődésével olyan jellemzőkkel ruháztak fel, amelyek egyre inkább a legfőbb nemzetközi jogalanynyal, az állammal tették hasonlatossá, s emiatt felépítése és működése egyik ismert nemzetközi szervezetéhez sem hasonlítható.¹⁰ A tagállamok közössége létrehozott egy kompetenciájában

¹⁰ Bár itt a nemzetközi szervezetek elméletével nem foglalkozhatunk bővebben, érdemes a jobb érthetőség kedvéért a nemzetközi kormányközi szervezetek leírására a következő definíciót alkalmazni: a nemzetközi szervezetek olyan intézmények, amelyeknek tagságában,

korlátozottabb „államszerű” entitást. Természetesen, nem egy másik államot, hiszen az államiság három, nemzetközi jogilag is bevett feltétele (a meghatározott terület, állandó lakosság és a kormány megléte) közül tulajdonképpen csupán egynek felel meg: rendelkezik egyfajta, korlátozott jogkörökkel felruházott, de mégiscsak végrehajtó hatalomként működő kormánnyal, az Európai Bizottsággal. Szuper-Állam, vagy Szub-Állam az Európai Unió? Bár új minőség jött vele létre, azonban nem függetleníthető „teremtőjétől”, a tagállamoktól illetve a tagállamok közösségétől. Nem párhuzamosan működik, pontosabban működtetik, hanem csak azokon a területeken, amelyeken a tagállamok közössége úgy véli, hogy érdekei hatékonyabban képviselhetők. Az Unió inkább politikai mint jogi koncepció (MacLeod et al. [1998] p.25.); (nemzetközi) jogalanyisággal nem rendelkezik (ld. Szerződés 281. cikkét (ex-210.)), azt a három Közösség hordozza, s ezáltal a nemzetközi proronon tulajdonképpen nem tud önállóan fellépni, azt a Közösségek és a tagállamok teszik meg helyette.

Más nemzetközi szervezetekhez hasonlóan az Uniót is nemzetközi jogi megállapodás(ok) révén hívták életre. Az Európai Közösségnek az Európai Unió strukturájába való beillesztésével viszont már eltávolodott ezen nemzetközi jogi „gyökerektől” azáltal, ahogy fentebb említettük, bizonyos jogi kompetenciákkal lett felruházva. A ráruházott feladatok jellegében is eltér más nemzetközi szervezetektől; míg a „szokványos” nemzetközi szervezetek bizonyos korlátozott technikai feladatok ellátására alakultak, addig az Unió illetve Közösség cselekvési területei az államot jellemző cselekvési területek vonásait viselik magukon. Azonban, az Uniót/Közösséget az államtól lényegében azon jellemvonások hiánya különbözteti meg, hogy céljait önmaga számára (intézményei révén) szabadon meghatározza, teljes és átfogó illetékességgel rendelkezzen valamint az a képesség, hogy újabb

finanszírozásában, tevékenységi körében legalább három vagy több állam vesz részt. Ezen államok között kötött nemzetközi jogi szerződéssel jönnek létre és ezen szerződéses jogi alap alapján saját szervekkel, kompetenciákkal és személyi állománnyal rendelkeznek. (Ld. Meyers [1993] p.310.)

illetékessége(ke)t önállóan szerezzen, azaz az Unió esetében a már létező kompetencia nem teremt újabb kompetenciát.¹¹ (Borchardt [1999] p.25.)

A nemzetközi jog alapján, a Közösség, nemzetközi szervezetként, az államhoz hasonlatos felelősséget visel, például felelősségre vonható, ha nem teljesít nemzetközi megállapodásokat. De rá már nem terjed ki a Nemzetközi Bíróság joghatósága vagy az Európai Emberi Jogi Bíróság kompetenciája, hiszen a Közösség nem részese az Európai Emberi Jogi Egyezménynek. Ebben az összefüggésben a nemzetközi jog a Közösséget más nemzetközi szervezethez hasonlóan kezeli¹², de sajátos státuszát például az 1982-es Bécsi Egyezmény „regionális gazdasági integrációs szervezetként” (REIO=Regional Economic Integration Organisation) írja le. A fentiek alapján megállapítható, hogy az Unió/Közösség jogállást tekintve nemzetközi szervezet, működésében „államszerű képződmény”.

A Közösség szerződésekben rögzített jogokkal és kötelezettségekkel lett felruházva a tagállamai által, jól vagy kevésbé jól körülírt hatásköröket kap(ott), saját szerződéskötési illetékességgel rendelkezik, széles körű nemzetközi elismertségre tett szert és ennek velejárójaként, egyre bővülő két- és többoldalú kapcsolatokat ápol és saját külképviseleti rendszere behálózza az egész világot. (Balázs [1996] pp.26-27.) Továbbá, rendelkezik a hármas hatalmi megosztás megfelelő államhatalmi szerveivel, azaz államszerű alkotmányos szerkezete van:

- közvetlenül választott, „kvázi-törvényhozói” testület (Európai Parlament), amely ugyan - a területiális állam törvényhozói hatalmától eltérően - korlátozott jogkörökkel bír, s azokat a legfőbb jogalkotói testület, a demokratikus kontroll által nem felügyelt Miniszterek Tanácsa „gyakorolja” - , mégis rendelkezik ezen hatalmi ág jellemzőinek csíráival;
- a „szerződések őre”, az Európai Bizottság testesíti meg a végrehajtó hatalmat;

¹¹ Borchardt ezen jellemvonásokat az állam „létmeghatározó” vonásainak nevezi.

¹² Ld. a Bécsi Egyezmény 305(1) f. cikkét és IX-es Mellékletét.

- az Európai Bíróság a bírói hatalom szerve;
- továbbá a Közösség saját(os) jogrendszerrel rendelkezik, amely mentén szerveződik;

Itt jegyzendő meg, hogy magának a Közösségnek van nemzetközi jogalanyiséga és nem intézményeinek. (Európai Bíróság [1994] 24. bek.) Bár a Szerződés 302-304. (ex-229-231.) cikkei alapján például a Bizottságnak bizonyos jogosítványai vannak kapcsolatok és együttműködési formák kialakítására bizonyos nemzetközi szervezetekkel, de ezen jogosítványok gyakorlása során csakis a Közösség nevében járhat el. (ld. bővebben Balázs [1996] pp.26-27.)

A fentiek alapján elmondható, hogy az Európai Unió (EGK), olyan, mindenféle történelmi előzményt nélkülöző államszerű képződmény, amely mind a nemzetközi szervezetek és az állam stílusjegyeit is magán viseli, de azoktól épp abban tér el, amelyben a másokra hasonlít. Másként fogalmazva, az Unió „a nemzetközi jogok és kötelezettségek alternatív gyakorlásának kísérlete” avagy „a szuverenitás alternatív gyakorlásának kísérlete”. (Boselli [1996] p.2.)

1.2. A Közösség nemzetközi jogalanyisága

Az Európai Közösséget államok alapították, amelyek eme entitást, érdekeik hatékony érvényesítésére, jogalanyisággal ruházták fel (Szerződés 281. (ex-210.) cikk). Mivel pedig az alapítók szándékának megfelelően a Közösség a nemzetközi szintén is szerezhethet jogokat és vállalhat kötelezettségeket, így létrehoztak egy általuk működtetett de független nemzetközi jogalanyt, amely körülírt területeken járhat el, képviselheti érdekeiket, szándékaikat. Tették ezt abból a megfontolásból, hogy a tagállamok által meghatározott elveket és célkitűzéseket a külkapcsolatok területén is érvényesíteni legyen képes.

Az államok eredeti és objektív nemzetközi jogalanyisággal rendelkeznek, amelyet létrejöttükkel szereztek meg, s ahhoz nem szükséges más államok elismerése. Kizárólag ők a nemzetközi jog teljes jogú és szuverén alanyai, azaz bármilyen nemzetközi jogot megszerezhetnek és kötelezettséget vállalhatnak, valamint főhatalommal rendelkeznek területükön. (ld. még Bokorné [1997] pp.19-28.)

Államok meghatározott csoportja által alapított nemzetközi szervezetek nemzetközi jogalanyisága származékos jellegű, így az Európai Közösségé is az. A tagállamok akaratán és elhatározásán alapul, s így teljes körű jogképesség sem illeti meg. Harmadik országok/nemzetközi partnerek esetén azok elismerése révén szerzik meg nemzetközi jogalanyiságukat.

A jogalanyiság kérdésében az Európai Közösséget sajátos jellege nemcsak a nemzetközi jog legfőbb alanyától, az államtól, különbözteti meg, hanem a más típusú nemzetközi jogalanyoktól, a nemzetközi szervezetektől is. Itt legalább két különleges ismérvet érdemes megemlíteni:

1. *Szupranacionalitás.* Az Szerződés 249. (ex-189.) cikke értelmében a Közösség szervei kötelező rendeleteket, határozatokat, irányelveket bocsátanak ki, amelyek kötelezik a tagállamokat, akár akaratuk ellenére is (ha azokat többségi szavazattal fogadták el). Így, a Közösség mint nemzetek (vagy államok¹³) feletti szervezet – bevett jogi terminus szerint „szupranacionális szervezet” (Borchardt [1999] p.25.) - , amely a nemzetközi jog új jogi rendje, a közösségi jog alapján szerveződik, szuverén jogalanyként jelenik meg bizonyos területeken és ezáltal korlátozhatja is a tagállamok működését. Ez más nemzetközi szervezetnél nincs így; például az Egyesült Nemzetek Szervezete nem hozhat tagállamaira nézve kötelező erejű döntéseket, csupán ajánlásokat tehet. Az ún. klasszikus nemzetközi szervezetek (pl. ENSZ) kormányközi szervezetek, s nem gyakorolnak közvetlen joghatóságot semmilyen területen az államok hatóságai, lakosai felett, hanem a döntések végrehajtásának jogát az egyes államokhoz „delegálják”. A Közösség viszont fennhatósága gyakorlásához közvetlenül beavatkozhat a tagállamokban (Meyers [1993] p.310.) a közösségi jognak a nemzeti joggal szembeni elsőbbsége (szupremácia) alapján.¹⁴ (Európai Bíróság [1964]) Megállapítható tehát, hogy, a jogi státuszt illetően, nincs még egy olyan nemzetközi szervezet, amelynek ilyen hatékony elsőbbsége lenne - a jog területén - tagállamaival szemben. Továbbá, hogy Keohane és Hoffmann szavaival éljünk, más nemzetközi szervezetekkel összehasonlítva a Közösségnek egészen rendkívüli a teljesítménye végrehajtási képességeit illetően. (Keohane-Hoffmann [1990] p.278.)

2. *Jogalanyiség és szervezetiség elválik egymástól.* Az Európai Unióról szóló Szerződés hatályba lépése óta (1993. november 1.), már az Európai Unió jelenik meg az integrációs folyamat nemzetközi szervezeteként, anélkül viszont, hogy nemzetközi jogalanyisággal vagy jogképességgel rendelkezne.

¹³ Ld. a nemzetek felettség vagy államok felettség problematikájára Martonyi János gondolatait: (Martonyi [1999] pp.7-12.)

¹⁴ A szupremácia elvét az Európai Bíróság 1964-ben a 6/64 Casta v. ENEL (1964) ECR 585. számú ügyben hozott ítéletében állapította meg.

Azokat továbbra is az alapító Szerződések által létrehozott három Közösség hordozza, amelyek viszont már nem nemzetközi szervezet. Csatlakozás és elismerés kizárólag az Unió irányába történhet, annak ellenére, hogy az ezekből származó közösségi jogokat és kötelezettségeket a felek továbbra is a Közösség tekintetében gyakorolják.¹⁵

A Római Szerződések életbe lépésével (1958), az Európai Közösségeket alkotó három entitás (Európai Gazdasági Közösség (EGK), Európai Szén- és Acél Közösség (ESZAK) valamint az Európai Atomenergia Közösség (EURATOM) jött létre, amelyek mindegyike nemzetközi jogalanyisággal is fel lett ruházva.¹⁶ Ezáltal azok nemcsak „belső” hatásköri illetékességet kaptak, hanem a tagállamok által külső hatáskört is - így a nemzetközi kapcsolatok szereplőivé, alanyaivá váltak. Az 1967. július 1-én életbe lépett „Egyesülési Szerződés” összevonta e három entitást (UKTS [1973]), azonban mindhárom Közösség nemzetközi jogalanyisággal lett felruházva, kifejezve a tagállamok azon szándékát, hogy tőlük különálló jogi entitást hozzanak létre. (MacLeod et al. [1998] p.31.) Mindhárom Közösségnek, nemzetközi jogalanyiságuk birtokában, jogosítványaik vannak nemzetközi megállapodások megkötésére és a nemzetközi szinten való fellépésre. Írásunk további részében külön nem térünk ki az ESZAK-ra és az Euratomra mint külön jogi entitással rendelkező két Közösségre, hanem kizárólag „a” Közösséggel, a korábbi Európai Gazdasági Közösséggel (EGK), foglalkozunk behatóan.

Az alapító hat tagállam azokon a területeken ruházta fel nemzetközi illetékességgel a Közösséget, amelyeken a tagok együttműködésének szupranacionális formáját gazdasági és egyéb érdekeik érvényesítése szempontjából előnyösebbnek vélték mint a nemzeti kompetencia továbbélését.

¹⁵ Ld. részletesebben később.

¹⁶ Kétségtelen tény, hogy e három entitás közül az ESZAK alapítása korábbra tehető (1952), s ezáltal nemzetközi jogi alanyiságának keletkezése is az alapítás esztendejére esik. A Szerződés megerősítette, s az egységes szerződési keretbe illesztette „külső” hatásköri

(Ginsberg ezt a „politics of scale” hatásával magyarázza, a kollektív fellépés előnyével az unilaterálissal szemben. (ld. bővebben Ginsberg [1989])) Ez az „érdekátruházás” vagy más szóval „szuverenitástranszfer” végső soron nem jár(t) érdekvesztéssel, az addigi nemzeti hatáskör beszűkítésével/korlátozásával, hiszen a tagállamok mintegy „megbízást” adnak különböző, általuk működtetett közösségi (uniós) intézményeknek arra, hogy nemzeti érdekeik egy részét, szuverenitásuk adott szeleteit, nemzetek feletti keretekben hatékonyabban kezeljék/képviseljék.¹⁷ A (realista elméleti iskola nézeteiből táplálkozó) tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy a tagállamok ilyen különleges formájú és tartalmú együttműködése nemhogy csökkentette de éppen hogy növelte nemzeti szuverenitásukat. (ld. bővebben Galleo [1987] p.206.)

Azaz a Közösség (Unió) a tagállamok közös érdekeinek és értékeinek eredője. A tagállamok közössége a nemzeti szuverenitásnak egy új minőségét hozza létre közösen meghatározott érdekek és értékek mentén. Következésképpen, a nemzeti szuverenitás és az abból táplálkozó közösségi (uniós) szuverenitás szimbiózisának tanúi lehetünk, annak, hogy a szuverenitás egy de nem oszthatatlan. A nemzeti szuverenitás „összegyűjtésének” („pooling of sovereignty”) e mechanizmusa érvényesül(t) a külkapcsolatok területén is.

Az Európai Közösség önmagában vagy a tagállamokkal együtt alakítja, szabályozza a külkapcsolatait, elsősorban is harmadik partnerekkel létesített nemzetközi megállapodások formájában. Ezen megállapodások a közösségi jog szerves részét képezik és, bár a Közösség a tagállamokkal ellentétben nem területiális hanem jogi entitás, földrajzi alkalmazhatóságuk azonos a Szerződés földrajzi alkalmazhatóságával.¹⁸ A külső hatásköri illetékesség kiterjedése

illetékességét.

¹⁷ A legfőbb jogalkotó szervben, a Tanácsban, a szupranacionalitás elve ténylegesen akkor érvényesül, ha nem az egyhangú szavazati rend hatálya alá eső kérdésekben döntenek a tagállamok. Tudniillik egyhangúság esetén a tagállamok szuverenitása nem csökken, hiszen ha az adott döntés sértené nemzeti érdekeiket, akkor azt nem szavazzák meg, az nem lép életbe. Így, az egyhangúlag elfogadott kérdésekben mind közösségi mind pedig nemzeti érdekek szintűen érvényesülnek. Elméletieskedőnek tűnő kérdés természetesen az, hogy az adott egyhangú döntés eléréséhez szükséges kompromisszum mennyiben sért (vagy nem sért) nemzeti érdekeket.

¹⁸ A Közösségnek harmadik partnerekkel kötött nemzetközi megállapodásai általában

alapján e szabályozás közösségi jogi módozatait tekintve legalább három fő fajtája ismeretes:

1. *A kizárólagos hatáskörű területeken* az Európai Közösség kizárólagos jelleggel él nemzetközi jogalanyiságával. Ezeken a területeken a tagállamok önállóan nem érvényesíthetik nemzetközi jogi akaratukat, kizárólag a Közösség, azaz nem köthetnek semmilyen nemzetközi megállapodást. Ezen illetékességben érvényesül a közösségi jog elsőbbsége a nemzeti jog felett. (ld. például Európai Bíróság [1978]) E hatáskörben a Közösség, mint egyedüli szerződő fél, „kétoldalú” kapcsolatokat ápol. A legnagyobb hatású, legátfogóbb és egyik legrégebbi ilyen illetékességű terület az egységes elvek alapján működő közös kereskedelempolitika (1970 óta) továbbá a közös halászati politika (1979 óta) és a sokat vitatott versenypolitika is.
2. *A vegyes hatáskörű területeken* a Közösség és a tagállamok együtt lépnek fel, s közösen szereznek jogokat és kötelezettségeket az általuk közösen kötött nemzetközi megállapodásokból.¹⁹ E hatáskörben a Közösség a tagállamokkal együtt, mint szerződő felek, „multilaterális” kapcsolatokat ápolnak. A jogosítványok és kompetenciák pontos felosztása a Közösség(ek) és a tagállamok között nem történik meg. A Bíróság ezirányú döntése a szerződő felek közös fellépését és szoros együttműködését írja elő a megállapodásnak a Közösség és a tagállamok közös érdekeinek

tartalmaznak egy ezen földrajzi alkalmazhatóságot megállapító jogi kitételt. Például a magyar-EU társulási megállapodás 121. cikke szól erről.

¹⁹ A vegyes hatáskörben kötött nemzetközi megállapodások szerződő felei tekintetében meglehetősen nagy szóródás figyelhető meg. A leggyakoribbak azok a megállapodások, amelyekben az összes tagállammal közösen csupán két Közösség (Európai Közösség, ESZAK) lép fel szerződő félként - a legtöbb társulási megállapodás ilyen. Viszont ritkábbak azok a megállapodások, amelyekkel mindhárom Közösség (EK, ESZAK és Euratom) közösen az összes tagállammal szereznek jogokat és vállalnak kötelezettségeket az adott relációban - ilyenek a közép- és kelet európai országokkal kötött Európa Megállapodások, amelyek szintén társulási viszonyt hoztak létre. Nyilvánvalóan, ezen típusú megállapodások – a szerződő felek nagy száma miatt is - kiemelt jelentőséggel bírnak a szerződéses külkapcsolatokban. Vannak olyan nemzetközi megállapodások is, amelyek esetében csupán néhány tagállam lép fel szerződő félként - például regionális környezetvédelmi

jegyében történő végrehajtásánál (Európai Bíróság [1/1978] és Európai Bíróság [1982]) - ezen elv, azaz „a Közösség nemzetközi képviselője egységének követelménye”²⁰ (Uo.), a közösségi külkapcsolatok egyik alapelve. Ezen kötelezettséget „uniós” oldalról az EUSz is megerősítette a 3. (ex-C.) cikkben, miszerint a Tanács és a Bizottság felelős azért, hogy az Unió mint egységes egész koherenciáját a külkapcsolatok területén, a biztonság-, gazdasági és fejlesztési politikában biztosítsák. Bár a vegyes illetékesség meglehetősen jól definiált és használt a közösségi jogban és gyakorlatban, harmadik partnerek mégis gyakran nehezen fogadják el, hogy a Közösség és a tagállamok jogosítványai együtt érvényesülnek (co-exist). (MacLeod et al. [1998] p.63.) Jellemző területe e hatásköri illetékességnek a társulási politika.

3. A gyakorlatban létezik egy olyan terület is, ahol a Közösségnek és a tagállamoknak a külső hatásköri illetékessége *párhuzamosan* áll fenn. (Tulajdonképpen ez a vegyes illetékességhez tartozik.) Az illetékességek tisztázatlansága, elválasztásának milyensége gyakran forrása a Közösség és a tagállamok közötti ellentéteknek. Jellemző területe a párhuzamos illetékességnek a szellemi tulajdonjog kérdése.

Természetesen azokon a területeken ahol sem a Közösségnek, sem a

megállapodások, vagy a Nemzetközi Kakaó Megállapodás (1994) OJ L52/25.

²⁰ Uo. és a WTO Megállapodás közösségi összefüggéseit értelmező 2/91-es Vélemény. Egyébként a WTO-ra vonatkozóan a Bíróság alapvető és jelentőségteljes véleményt formált. Tulajdonképpen nem fogadta el a Bizottság érvelését, miszerint a Közösség egységes fellépését és tárgyalási jogosítványait ásná alá az, ha a WTO-ban a tagállamok saját véleményüket fejeznék ki vagy ha a közösségi álláspontot mindig konszenzussal kellene elfogadni. A WTO összefüggésben is a Bíróság azt a véleményt képviselte, hogy a tagállamoknak és a közösségi intézményeknek szorosan együtt kell működniük a Közösség nemzetközi képviselője egységének követelménye alapján. Az 1994-ben kötött WTO Egyezményre vonatkozó kompetenciák megítélésében egyébként olyan mértékű volt a tagállamok és a Bizottság közötti véleménykülönbség, hogy még tárgyalási irányelveket sem adtak ki. Más esetben, például az 1991-ben az Európai Gazdasági Térségről kötött megállapodás esetében, egészen a megállapodás megkötése előtt közvetlenül döntötték el, hogy a Közösség mellett a tagállamok is szerződő felei lesznek az EGT Megállapodásnak. (Ld. még MacLeod et al. [1998] pp.144-148. és p.151.o.)

Közösségnek a tagállamokkal együtt nem áll fenn hatásköri illetékessége, ott, gyakran az alapító szerződések által meghatározva (pl. az 1968-as brüsszeli egyezmény, vagy az Amszterdami Szerződés életbe lépéséig a Schengeni Egyezmény - ez utóbbit eredetileg nem az összes tagállam hanem csak egy csoportjuk kötötte), kizárólagosan az egyes tagállamok, együtt vagy külön-külön, járhatnak el. Az így kötött megállapodások nem minősülnek az Európai Közösség szerződéseinek és ezért - az Európai Bíróság 1973-as határozata alapján - nem is tekinthetők a közösségi jog szerves részének, így rájuk nyilvánvalóan nem is terjedhet ki a Bíróság joghatósága. (Blutman [1998] p.65.)

A Közösség külső hatásköri illetékessége tisztázására és a közösségi jog határainak megvonására a '70-es években az Európai Bíróság egy sor jelentős határozatot hozott. Az 1971-es ún. AETR határozatában²¹ (Európai Bíróság [1971]) a Bíróság értelmezte a Közösség jogalanyiságát megállapító 281. (ex-210.) cikket és elismerte a Közösség „közvetett szerződéskötési illetékességét” („implied treaty-making powers”), azáltal, hogy megállapította: a Közösség rendelkezik azzal a képességgel (capacity), hogy olyan területeken is kössön nemzetközi megállapodásokat partnereivel, ahol nincs kifejezett külkapcsolati hatásköre, de az adott területeken rendelkezik közösségi jogosítványokkal (pl. halászat, kutatás és fejlesztés stb.). Ez tulajdonképpen azon fontos jogelv megállapítását jelentette, miszerint a belső közösségi intézkedések rendszere nem elválasztható a Közösség külkapcsolatokra vonatkozó intézkedéseitől. (MacLeod et al. [1998] p.45.) Így a Közösségnek mind *kifejezett* (express)²² (ld.

²¹ Ezen bírósági döntésnek talán legfontosabb megállapítását a 17. és 19. pontokban találjuk meg: „17. Mindenkor amikor a Közösség, tekintettel a Szerződés által előírt közös politika végrehajtására, közös szabályokat lefektető rendelkezéseket fogad el, bármilyen formát is öltsenek azok, a Tagállamoknak a továbbiakban nincs joguk, akár egyénileg akár kollektíven cselekedni is, hogy ezen szabályokat érintő kötelezettségeket vállaljanak harmadik államok felé...19. Tekintettel a Szerződés rendelkezéseinek végrehajtására, a közösségi jogok belső rendszere nem választható el a külkapcsolatok rendszerétől.”

²² A Szerződés alapján a következő *kifejezett* területeken köthet nemzetközi megállapodásokat a Közösség: 1. pénzügyi és monetáris rendszerekre vonatkozó megállapodások - Szerződés 114. (ex-109(c).) cikke. 2. Közös kereskedelempolitika területén - 133. (ex-113.) cikke. 3. Kutatás és technológiai fejlesztés területén - 170. (ex-130m.) cikk. 4. Környezetvédelem - 171. (ex-130r(4).) cikk. 5. Fejlesztési együttműködés - 181. (ex-

közös kereskedelmi politika vagy társulási politika) és „ki nem fejezett”, azaz *közvetett* (implied) jogosítványai (például halászati politika, környezetvédelem stb.) is vannak a külkapcsolatok területén. Az 1977-ben született 1/76.számú bírósági vélemény is megerősítette ezt. (idézi Martonyi [1998] p.430.) Ez arra utal, hogy *potenciálisan* bármely belső hatásköri illetékesség nemzetközi jogi illetékességgel/jogosítványokkal párosulhat (Froment-Meurice – Ludlow [1990] pp.1-37.), feltéve, hogy azt az alapító szerződések vagy azok módosításai kifejezetten (és kizárólagosan) nem a tagállamok külső hatásköri illetékességébe utalják.²³

A Szerződés 308. (ex-235.) cikke is lehetőséget kínált a közösségi külső hatáskör és jogalanyiség kiterjeszhetőségére. E cikk mondja ki azt, hogy ha a Közösség valamely céljának megvalósításához a Közösség fellépése szükséges, és a Szerződés az erre vonatkozó hatáskört nem írja elő, a Tanács meghozza a szükséges rendelkezéseket. (Martonyi [1998] 431.) A Közösségnek egy sor nemzetközi partnerrel (pl. Kanadával, az ASEAN országokkal, az Andesi Csoporttal) kötött nem preferenciális kooperációs jellegű kereskedelmi megállapodásai erre a cikkre alapozódnak.

Az integrációs folyamat fejlődéstörténetének, a külső hatásköri illetékesség szempontjából lényeges állomása volt az EUSz hatálybalépése (1993). A tagállamok létrehoztak egy konstrukciót, amely erősítette azt a tételt, miszerint az Európai Unió egy más típusú szereplője a nemzetközi rendszernek. Kitágították az Európai Közösségek mint nemzetközi szervezet fogalmát azáltal, hogy egy hárompilléres felépítményben a tagállamok közös jogokat szereztek és közösen kötelezettségeket vállaltak a kül- és biztonságpolitika valamint a bel- és igazságügyi együttműködés bizonyos területein. Tették ezt

130y.(6.) cikk. Társulási politika - 310. (ex-238.) cikk.

²³ Azt, hogy a gyakorlatban milyen nehézségekkel járt a Közösség elfogadtatása, jól példázza a következő eset: A '70-es évek közepére, hosszas tárgyalások után, a Bizottságnak sikerült magát mint állandó partnert a legfejlettebb ipari államokat tömörítő G-7-ben elfogadtatnia. Az 1977-es londoni csúcstalálkozót követő sajtótájékoztatóra Roy Jenkins, a Bizottság akkori elnöke is hivatalos volt, még széket is kapott, de mikrofont már nem. S nem a szervezők feledékenységé miatt. Avagy például a COREPER-ben akkoriban még gyakran vitatkoztak a Bizottság külképviselője (delegációja) vezetőinek státuszáról.

anélkül, hogy az Unió egészét nemzetközi jogalanyisággal ruházták volna fel, azaz külső hatásköri illetékességgel hatalmazták volna fel.²⁴ A Közösség - most már Európai Közösség néven - továbbra is megmaradt a nemzetközi közjogi kapcsolatok alanya, a második (közös kül- és biztonságpolitika) és harmadik pillérben (bel- és igazságügyi együttműködés) viszont illetékességet nem szerzett, a közösségi jog részét nem képezte és így természetesen rá az Európai Bíróság hatásköre sem terjed ki. A tagállamok e két területen érdekeiket a nemzetközi jog és nem a közösségi jog alapján képviseltetik. Egyébként bármely ország csatlakozása mint jogi aktus során csakis az Európai Unióhoz lehet csatlakozni, hiszen ezáltal az új tag az alapító szerződések és azok módosításainak (pl. EUSz) részévé válik, s szerez mind a közösségi mind pedig a nemzetközi jogból származó jogokat és vállal kötelezettségeket ugyanarra.

E probléma bonyolultságát fokozza az a korábban már taglalt körülmény is, hogy nemcsak hogy kizárólag az Európai Unióhoz lehet csupán csatlakozni, hanem kizárólag az EU-t illeti meg a harmadik országok/partnerek általi elismerés „joga”. (EK elismerése nem lehetséges, azonban harmadik országok/partnerek aktív diplomáciai képviseleti jogukat a Közösség és nem az Unió felé gyakorolják) Furcsa mód azon Unió felé, amely a tagállamok akaratából a nemzetközi kapcsolatokban nem jogképes, s ellentétében „alkotóelemével”, az Európai Közösséggel, nem vállalhat jogokat és nem szerezhet kötelezettségeket a nemzetközi szintén. (Egyetlen egy területen jogképes, mégpedig a Csatlakozási Szerződés vonatkozásában, amely az Unió nevében kerül aláírásra, s az életbelépésével, hiszen a Római Szerződés módosítására kerül sor, a közösségi jog részévé válik (EUSz 49. (ex-O.) cikke). Az Unióhoz való csatlakozás egyben a három Közösséghez való csatlakozást is jelenti. A csatlakozás pillanatában e nemzetközi jogi aktus közösségi jogi aktussá is átalakul.)

²⁴ Jellemző példa erre a névváltoztatási magyarázat. Az „Európai Közösségek Tanácsából” az „Európai Unió Tanácsa” lett, bár a Tanács kijelentette, hogy e változás semmiképpen sem befolyásolja azt a jogi álláspontot miszerint az Európai Unió nem jogi személy. (Ld. Agence [1993])

Tehát egy olyan nemzetközi szervezettel állunk szemben, amely a tagállamok akaratából kifolyólag

- (i) elismerés révén sem szerezhetsz nemzetközi jogalanyiságot; és
- (ii) nem is rendelkezik nemzetközi jogképességgel.

Ezek után felmerülhet az a nemzetközi jogi filozófiai kérdés, hogy az Európai Unió *egésze* egyáltalán nemzetközi szervezet-e, ha e szervezetiség semmilyen kritériumának nem felel meg.

Az Európai Unió (nemzetközi) jogalanyiségének hiánya, illetve e konstrukció kétértelmősége viták táptalaja azóta is. Sokan úgy vélik, hogy a jogalanyiség kérdése az európai integráció folyamatának irányáról szól. (The Issue [1997] p.88.) Maastrichtban a tagállamok nem tudtak megállapodni az Unió jogi státuszáról, ezért nem adtak neki jogalanyiságot; egy olyan entitást hoztak létre, amely „képes nemzetközi szervezetként fellépni, de amely nem rendelkezik a jogalanyiség klasszikus jellemzőivel”. (The Issue [1997] p.88.) Következésképpen, az Európai Uniónak sem kapacitása, sem kompetenciája nincs, hogy önállóan cselekedjen és nem is tekinthető független nemzetközi szervezetnek - rá a nemzetközi jogi szabályok nem vonatkoznak, csupán a tagállamokra.

Alapvető változást az Amszterdami Szerződés se hozott ezen a téren. A tagállamok azzal utasították el azt az igényt, hogy a Közösség hatásköri illetékességét teljes egészében az Unió vegye át, hogy ezáltal a Tanács túlhatalmat kapna és fontos nemzeti érdekerületek, mint a második és harmadik pillér sérülnének, hiszen kikerülnének a tisztán tagállami ellenőrzés alól. Így, jogalanyiség hiányában, az Unió képvisellete, mint külön entitás, nemzetközi fórumokon továbbra is tisztázatlan maradt. E külső képviseletet továbbra is sok intézmény látja el (Elnökség, Bizottság, illetve a trojka, azaz a megváltozott trojka, amely Amszterdam után három tagállam helyett az Unió soros és - szükség esetén - soron következő Elnökét, az őt segítő Külpolitikai Főképviseletét és a Bizottság képviselőjét foglalja magába, tehát három helyett négy szereplőt), amely nem segíti azt a törekvést, hogy az Unió egy hangon

szólaljon meg a nemzetközi szinten.²⁵ Az Unióról a külvilágban percipiált kép pedig jóval több, gazdagabb, mint amelyet az Unió jogi státusza „megengedne”.

Bár a külső hatásköri illetékesség kiterjesztése tekintetében a tagállamok képtelenek voltak előrevinni az integráció folyamatát, két olyan körülményre mégis érdemes a figyelmet felhívni, amelyről az Amszterdami Szerződés eredményeinek értékelésekor ritkán esik szó. Egyrészt, a Tanács a közös kül- és biztonságpolitika területén egyhangú döntés alapján jogosítványt kapott arra, hogy megállapodásokat köthessen harmadik országokkal és nemzetközi szervezetekkel. E körülmény figyelemreméltó, és ritkán idézett, lépés az Európai Unió nemzetközi jogalannyá válásának útján.

Másrészt az is figyelemreméltó és szintén ritkán idézett körülmény, hogy bár a Közösség nemzetközi jogalanyiságát az Unió Amszterdamban valóban nem vette át, de - a harmadik pillér területén - olyan jelentős feladatokat tettek át közösségi szintre (Schengeni Egyezmény, menekült kérdések, vizumpolitika), azaz az első pillérbe, amelyek korábban kormányközi illetékesség alá tartoztak. Így azok, „közösségiesítésük” révén, a módosított Szerződés hatályba lépésével a Közösség nemzetközi illetékességének/jogalanyiságának tárgyává válnak. Lévén ezeknek a feladatoknak határozott külkapcsolati profiljuk, mintegy a kis lépések politikájával a tagállamok a „hátsó ajtón” keresztül kiterjesztették a Közösség jogalanyiságát azáltal, hogy bizonyos illetékességi körtől „megfosztották” az Uniót. E két körülmény kevésbé látványos, de tárgyunk szempontjából lényeges fejlődési mozzanatra irányítja rá figyelmünket.

Az EUSz gyakran azért kerül viták célkeresztjébe, mert az addig tisztán közösségi elemek mellé egységes szerkezetben közös, azaz kormányközi

²⁵ Itt érdemes megjegyezni azt, hogy bizonyos szakmai körökben az Amszterdami Szerződésnek az Európai Bizottságot érintő változásai alapján a Bizottság „mini jogi személyiségről” beszélnek, azaz hogy a végrehajtó szerv további olyan jogokat szerzett és kötelezettségeket vállalt, amelyek „íratlanul” és jog által nem definiálva is egyfajta jogi személyiséggel ruházzák fel. Természetesen ez egy jogi nonszensz, de a gyakorlatban, a valóságban tulajdonképpen létezik. Ez különösen így van a nemzetközi partnereknek az

elemeket illesztett be az integrációs folyamatba, - ezáltal, mondván, „felpuhította” az integrációs célkitűzéseket. Az Amszterdami Szerződés éppen a harmadik pillér bizonyos elemeinek „közösségiesítésével” bizonyította: a tagállamoknak igényük van rá és érdekük, hogy súlyosan nemzeti érdekerületnek tekintett elemeket is nemzetek feletti szintre emeljének, ha nem is azonnal (ld. Maastricht), de bizonyos átmeneti időszak után (ld. Amszterdam). Az integráció dinamikájának ebből a logikájából kiindulva, potenciálisan, az Unió a tagállamok által képessé lehet téve arra, hogy valamennyi kormányközi elemét, beleértve a harmadik pillér még tagállami illetékesség alatt maradt területeit, sőt a közös kül- és biztonságpolitikát is (!), idővel közösségiesítse; ez a folyamat a hármas pillérű rendszer megszűnésének lehetőségét is magában foglalja, s az Európai Uniónak, az Európai Közösség helyébe lépő, nemzetközi jogalanyiségéhez vezethet.

1.3. Az uniós külkapcsolatok diplomáciai képviselete

Azt a körülményt, hogy az Európai Unió (vagy a Közösségek) a második világháborút követő nemzetközi kapcsolatok talán leglendületesebben fejlődő szereplője, kézzelfoghatóan bizonyítja diplomáciai képviseleteinek egyre bővülő hálózata. A történelmi előzményeket nélkülöző Európai Közösségek beilleszkedése abba a nemzetközi rendszerbe, amelyet a rend sokáig kizárólagos szereplői, az államok, önmaguk számára és általuk alkottak meg, nehézségekkel járt együtt. A nemzetközi kapcsolatok más típusú szereplőjének elismerését mind nemzetközi partnereinek egyre bővülő csoportjaitól és maguktól az alkotóktól, a tagállamoktól is meg kellett szerezni.²⁶ E nehézségeket, bizonyos hatásköri illetékességek tisztázatlansága miatt, mind a mai napig nem sikerült teljesen áthidalni - e kompetenciaharcokból adódó feszültségek azonban az európai integrációs folyamat természetes velejárói, s tulajdonképpen e folyamat katalizátora.

Az elmúlt négy évtizedben a nemzetközi diplomácia sokoldalúsításának tanúi lehettünk (Hill-Wallace [1979] p.47.) - a globalizáció a diplomáciában is zajlik. Ez nem utolsósorban az Európai Közösségek tevékenységének is volt köszönhető. A nemzetközi rendszer új és más típusú aktorainak aktív és látható szerep jutott a konferenciadiplomáciában. A Közösség meghatározó szerepét e

²⁶ Ld. 1982 Vienna Convention on the Law of Treaties Between States and International Organisations and Between International Organisations („VCLTIO”) A Közösség nem részese e nemzetközi egyezménynek, bár az Európai Bíróság jogforrásként hivatkozik rá. (Ld. Európai Bíróság [1994] 25.bek.) vagy (Európai Bíróság [1992] 12.bek.) Tekintettel arra, hogy a Bizottság azt nem javasolja, a Közösség egyelőre nem szándékozik csatlakozni a Bécsi Egyezményhez.

diplomáciai eszköz alkalmazásában a tagállamoknak az a felismerése vezérelte, hogy a multilaterális diplomáciában hatékonyabb és előnyösebb, ha igyekeznek egy hangon felszólalni. (ld. együttműködés az ENSZ-ben később.) Hol a Tanács elnöksége, hol a Bizottság képviselői, a Közösség nevében, más nemzetközi szervezetekben jelen vannak, sőt aktív szerepet játszanak, bár pusztán jogtechnikai szempontból a legtöbb ilyen szervezetnek nem tagjai.²⁷ Ez fordítva (pl. ENSZ képviselete EK-nál) nem áll fenn. (Balázs [1996] p.49.)

A Közösség (Bizottság) mint diplomáciai alany kifejlődését a következő körülmények segítették elő:

- bizonyos közösségi területeken külső hatásköri illetékességgel lett felhatalmazva, továbbá nemzetközi jogalanyisággal lett felruházva - ezek képviselete szükségessé tette diplomáciai jelenlétét;
- a nemzetközi diplomáciában a gazdasági és kereskedelmi kérdések előtérbe kerültek, ezek a területek pedig nagyrészt közösségi hatáskörbe tartoznak;
- a politikai témák sok esetben technikai jellegűvé váltak, azok képviselete egyfajta technokrata hozzáállást is igényelt.

A közösségi diplomácia képviselete legalább három szinten érvényesül:

1. megfelelő szerződési kompetenciái alapján, az Európai Bizottság külképviseleti hálóján keresztül - a Közösség diplomáciai képviseletét rendszerint a Bizottság látja el;
2. „tisztá” közösségi hatáskör esetén az EK-t a Tanács mindenkori elnöksége képviseli, a Bizottság közreműködésével vagy anélkül;
3. a mindenkori elnökség és a Bizottság közös akciói, együttműködésük révén.

Eltekintve attól, hogy a Tanács mindenkori elnöksége, különböző diplomáciai eszközökkel (demarche-ok, szóbeli jegyzékek stb.) a Bizottsággal együtt vagy külön képviseli a Közösség külkapcsolatait, pusztán fizikai

²⁷ Az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek kapcsolatára lásd a IV.5. fejezetet.

jelenléte a közösségi diplomáciában - lévén az illető soros elnök tagállam is és ezért adott külképviselettel rendelkezik az adott relációban - nehezen mutatható ki. Ezért a következőkben a Bizottság külképviseleti rendszerét vesszük alaposabban szemügyre. Annál is inkább, mert partnerei szemében az adott relációban a Bizottság van „fizikailag” is jelen saját delegációi, képviselői révén, másrészt pedig a bizottsági külképviseletek az egyetlen állandó pontjai a közösségi diplomáciának, míg a Tanács soros Elnöksége hathavonta változik. Magyarán, függetlenül attól, hogy formálisan az Elnökségnek milyen jogai és kötelezettségei vannak az integrációs külkapcsolatok képviselőjében, a Bizottság saját külképviseletei, delegációi révén sugározza ki Európát, folyamatosan és állandóan, a világ felé. (Hill-Wallace [1979] p.65.) Azaz a Bizottságot gyakran magával a Közösséggel és ezen túlmenően az Európai Unióval, Európával azonosítják a nemzetközi partnerek és a közvélemény. (Ezért is tanácsolja David Allen/Michael Smith Kissingernek, arra a megjegyzésére, hogy hol van Európa, mi a telefonszáma, hogy ha Európával akar beszélni, akkor tárcsázza a Bizottságot. (Allen [1997] p.45.) Ez gyakori zavarokhoz vezet, és nemcsak a fogadó ország közvéleménye és politikai vezetése részéről, hanem az uniós tagállamok részéről is, amelyek gyakran a bizottsági képviselők szemére vetik, hogy az Uniót próbálják képviselni és nem kizárólag a Bizottságot.

Egyfajta “diplomáciai olló” figyelhető meg a bizottsági delegáció mint az Uniót képviselő szerv és a tényleges mandátuma között. Ez a körülmény ismét elvezet ahhoz a problematikához, hogy vajon a Bizottságnak informálisan van-e egyfajta „perciált mini-jogi személyisége” vagy sem. E képet tovább bonyolítja az a körülmény, hogy akkor amikor a Bizottság harmadik partnerek felé külképviseletet nyit, tulajdonképpen nem a szigorúan vett közösségi kompetenciát gyakorolja, hanem eleget tesz azon jogosítványának, hogy közösségi intézményként a lehető legmegfelelőbb módon szervezze meg önmagának a rá háruló feladatok ellátása érdekében.²⁸ E jogi komplexitás a

²⁸ Ld. Az Európai Közösségek Privilegiumairól és Immunitásáról szóló Jegyzőkönyv

diplomáciai gyakorlat nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy míg nem a Bizottság, hanem a Közösségek fogadják harmadik partnerek képviselőit Brüsszelben, addig a harmadik partnerekhez nem a Közösségek, hanem a Bizottság képviselőit küldik.

Sok víz folyt le a Rajnán és a Szajrán azóta, hogy De Gaulle és Hallstein német bizottsági elnök éles vitákat folytatott a Bizottság diplomáciai rangjáról és külképviseleti státuszáról. A Bizottság mai, természetesen befejezetlen külképviseleti hálózatának itt három jellemző karakterisztikumára érdemes felhívni a figyelmet: a képviseleti jog aktív és passzív alkalmazásának sajátosságaira, a Bizottság külképviseleti hálózatának dinamikus bővülésére és annak sajátos formáira.

1.3.1. Az aktív és passzív képviseleti jog alkalmazása

Az előzőkben a képviseleti jognak az Unió külkapcsolati vonatkozásában való alkalmazását tárgyaltuk. Mielőtt e témát bővebben is kifejtjük, érdemes röviden tisztázni azt, hogy a képviseleti jog alkalmazására nemcsak az uniós külkapcsolatokban kerül sor, hanem, ha sokkal szűkebben is de, az uniós „belkapcsolatokban” is.

A tagállamok és a Közösségek kapcsolatai nyilvánvalóan nem írhatók le a diplomáciai viszony jellemzőivel, jóllehet valamennyi tagállam diplomáciai missziót tart fenn Brüsszelben, amelyeknek feladata, hogy kapcsolatokat ápoljanak a Közösségekhez. Bár a jog szerint a Közösségekhez vannak ők is akkreditálva, úgy mint majdnem valamennyi harmadik partnerbeli misszió Brüsszelben, magukat mégis az adott országnak az „Európai Unió mellé (akkreditált) Állandó Képviseletének” hívják. Mint azt korábban tárgyaltuk, az

Uniónak nincs jogi személyisége, így nem is fogadhat képviselőket. Az adott tagállam szakminisztériumaiból kiküldött szakértői eme Állandó Képviseleteknek teljes diplomáciai privilégiumokat és mentességet élveznek a Diplomáciai Kapcsolatokról szóló Bécsi Egyezmény alapján.

A Közösségek formálisan nem tartanak fenn képviseleteket a tagállamokban, a közösségi érdekeket, elsősorban információszolgáltatás révén, a Bizottság információs és tájékoztatási irodái képviselik. Az Európai Parlament is működtet információs irodákat a tizenöt tagállamban. A privilégiumokról és mentességről szóló közösségi jegyzőkönyv 12-15. cikkei biztosítanak védelmet a közösségi tisztviselőknek a tagállamok területén. Egyébként egy új tagállam csatlakozásakor, az ott fenntartott bizottsági külképviseletek jogutód nélkül megszűnnek és „helyükbe lépnek” a sokkal korlátozottabb feladatkörrel rendelkező de továbbra is az Európai Bizottság által fenntartott tájékoztatási irodák.

A Közösség és rajta keresztül a Bizottság más nemzetközi szervezetektől eltérően, a nemzetközi kapcsolatok „legfőbb” jogalanyához, az államhoz hasonlóan alkalmazza a gyakorlatban a *ius legationis* aktív és passzív jogát. A többi nemzetközi szervezettől, mint ENSZ és szakosított szervei, OECD, WTO vagy éppen NATO és NyEU, eltérően „aktívan” él aktív jogával, azaz egyre bővülő külképviseleti rendszere behálózza az egész világot. Érdekeit harmadik országban, az esetek túlnyomó többségében, a lehető legmagasabb diplomáciai szinten, azaz „nagykövetségi” (delegáció) szinten képviseli. Ezen államok, a kölcsönösség elve alapján pedig, Brüsszelben az Európai Közösségekhez (Európai Bizottság és soros elnökség) akkreditálják képviselőiket (passzív jog).

A nemzetközi szervezetek vonatkozásában, aktív jogával élve és a gyakorlatban tulajdonképpen egyoldalúan, a Közösség nevében csupán az Európai Bizottság delegál diplomáciai képviselőket a közösségi érdekek hatókörébe eső más nemzetközi szervezetekhez, így az ENSZ-hez New Yorkban, Genfben, és Bécsben, az OECD mellé Párizsban, 1961 óta, a FAO-

hoz Rómában²⁹, - a közösségi szempontból legfontosabb külkapcsolati relációnak tartott és ezért a legképzettebb bizottsági diplomataák közreműködésével - a WTO-hoz Genfben, továbbá a Nemeztközi Atomenergia Ügynökséghez Bécsben, az UNIDO-hoz és UNESCO-hoz. Ezen szervezetek egyike sem akkreditál diplomáciai képviselőket se egymáshoz, se pedig az Európai Közösséghez (Európai Bizottság), bár néhány nemzetközi szervezet létrehozta ún. összekötő irodáját Brüsszelben.³⁰ Itt érdemes megemlíteni, hogy az Európa Tanács az egyetlen a nemzetközi szervezetek közül, amellyel kapcsolatban ellenkező irányú „aszimmetria” figyelhető meg, azaz az ET-nek van egy bár alacsony rangú képvisellete (összekötő irodája) Brüsszelbe akkreditálva, de a Közösségnek (Bizottságnak) nincs semmilyen képvisellete Strasbourgban.

Az 1961-es Bécsi Egyezmény valamint a diplomáciai protokoll is hagyományos nagykövetségeknek tekinti a Bizottság delegációit, eltérően más nemzetközi szervezetek állandó képviselétől. (Bruter [1999] p.185.) Ez abban is megnyilvánul, hogy míg más nemzetközi szervezetek (pl. ENSZ) képviselleteit a diplomáciai protokoll nyilvántartásában elválasztja a nemzetállamok külképviseleteitől, addig a Bizottság delegációit közvetlenül a new yorki ENSZ diplomáciai protokollista utolsó nemzetállama, Zimbabwe, képvisellete után említi. (Bruter [1999] p.185.) (Bár ezen szervezetek szintén fel vannak ruházva nemzetközi jogalanyisággal, gyakorlatilag „csupán” a diplomáciai képvisellet passzív jogával élnek - bár pl. a NATO adott diplomáciai státuszú irodát tart fenn Moszkvában). Pl. az adott tagállamokból álló ENSZ-hez, OECD-hez a tagállamok, valamint az Európai Közösség (Bizottság) az egyoldalúság elve alapján akkreditálják képviselőiket.

²⁹ Az ENSZ Élelmezésügyi Világszervezete (FAO) az egyetlen a nemzetközi szervezetek közül, amelynek a Közösség teljes jogú tagja, pontosabban „tagszervezete”. Az összes többi munkájában megfigyelőként vesz részt.

³⁰ Például az EFTA, az Európa Tanács, az ENSZ, az ENSZ Népesedési Alapja, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, a Nemzetközi Migrációs Szervezet, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO), az Afrikai Egységsszervezet, az Arab Államok Ligája, Világbank, Nemzetközi Vöröskereszt, Latin-Amerikai Parlament, Hong Kong, Macao, Máltai Lovagrend, Jugoszláv Szövetségi Köztársaság. (Ld. MacLeod et

Figyelemreméltó tény, hogy például a genfi ENSZ szerveihez, a Közgyűléshez, akkreditált képviseltek között, a nem-állandó de megfigyelő státusszal rendelkező missziók sorában, az „Európai Unió” összefoglaló címszó alatt találjuk meg a Bizottság delegációját. Mégpedig úgy, hogy azt ezen felsorolásban megelőzi az Uniót teljes egészében képviselő soros és soronkövetkező Elnökség nagykövetének feltüntetése (az 1999-es esztendőben Finnország és Portugália) – tehát ezen nagykövetek országuk EU Elnökségének félévében az Unió nevében is eljárnak az ENSZ-ben. Érdekesség még, hogy az ENSZ Közgyűlés new york-i és genfi irodáihoz még az EU Tanács Titkársága is akkreditáltatja nagyköveti rangú képviselőjét, aki összekötő irodát vezet. (Missions [1999])

1.3.2. A képviseleti hálózat dinamikus bővülése

Amióta az Egyesült Államok az Egyesült Királysággal egyidőben elsőként nyitotta meg az Európai Közösség mellé akkreditált diplomáciai képviseletét³¹, az EK, élve passzív jogával, mintegy 172 diplomáciai képviselő számára adta meg az agrément-t.³² Így, az Európai Közösség mellett a világ

al. [1998] p.220.) (85.sz. lábjegyzet)

³¹ Eredetileg az USA és az Egyesült Királyság is az Európai Szén- és Acélközösség mellé akkreditálták diplomáciai képviselőiket 1954-ben. 1961-ben az amerikai kormány a diplomáciai feladatok képviseletét mindhárom Közösségre (EGK, ESZAK és Euratom) kiterjesztette, s e misszió lett a röviden csak USEC-nek (United States Mission to the European Communities) nevezett képviselet. Ma már, tévesen, USEU-nak (United States Mission to the European Union) hívják magukat. (Ld. Piening [1997] p.95. és p.117.3.lábjegyzet)

³² A küldő állam megbízott nagykövete (ambassador designate) két megbízólevelet nyújt át, az egyiket a Tanács soros elnökének, a másikat pedig a Bizottság elnökének címezve. (A három Közösség közül egy, az ESZAK vonatkozásában, a megbízólevelet csak a Bizottság elnökének adják át.) A megbízólevelek „megvizsgálása” a Bizottság Protokollosztályának a feladata (Külkapcsolati Főigazgatóság), s a nagykövet a formális akkreditálása előtt is csupán ezzel az osztállyal, azaz a Bizottsággal, rendezzi a gyakorlati tennivalókat. Az agrément-t viszont mind a Bizottság elnöke mind pedig a Tanács soros elnöke is aláírja. Akkreditálása

egyik legnagyobb diplomáciai testülete működik.³³ (Corps [1993]) Ez akkor is így van, ha sok partner a Belga Királysághoz küldött képviselőjét akkreditálja a Közösségek mellé is - az EU-magyar diplomáciai kapcsolatok hőskorában ez így volt: 1992-ig a Belgiumba küldött magyar nagykövet látta el a Közösség mellett Magyarország érdekeinek képviselését. Az Európai Közösségek Privilegiumairól és Immunitásáról szóló Jegyzőkönyv már korábban idézett 17. bekezdése felvázolja harmadik államok misszióinak a Közösségekhez való akkreditálásának lehetőségét. Azonban a Szerződés semelyik cikke nem tér ki a passzív jog alkalmazására.

Ugyanúgy, az aktív jog gyakorlati alkalmazására se találunk semmilyen közvetett vagy közvetlen utalást a Szerződésben. Az Európai Közösség a diplomáciai képviselet aktív jogát a Bizottság különböző szintű képviseletein keresztül gyakorolja. Ezen diplomáciai képviseletek nem a Közösségek képviseletei hanem a Bizottságé, s nem a Közösségek követküldési jogát alkalmazzák a gyakorlatban, hanem - mint korábban már említettük - a Bizottságnak azt a jogát, hogy tevékenységét a lehető legmegfelelőbben szervezze meg. (MacLeod et al. [1998] p.209.) Magyarán, a Közösségnek nem külképviseletei vannak, hanem közösségi érdekei, amelyeket a Bizottság saját külképviseletein keresztül és a tagállamok, különösen a soros elnök külképviseleteivel szorosán együttműködve az adott külkapcsolati relációban képvisel. Bár a soros elnökség diplomáciai képviselete az adott fogadó államban vagy nemzetközi szervezetben a közösségi érdekek bizonyos funkcióit is ellátja, tényleges, fizikai jelenlétének köszönhetően a Bizottság képviseletei, szorosán együttműködve a tagállamok képviseleteivel, s különösen a soros elnökség képviseletével, gyakorolják a Közösség aktív diplomáciai jogát.

Míg egy állam külképviselete országa államfőjét, s rajta keresztül az

nem az Európai Unió mellé történik, hanem az Európai Közösséghez, mivel az Unió nem rendelkezik nemzetközi jogalanyisággal. (Európai Bizottság [1996])

³³ Összehasonlításképpen: a világ legnagyobb diplomáciai testülete Washingtonban működik, ahová mintegy 173 ország akkreditálta diplomáciai képviselőjét.

államfő által megtestesített területi entitást reprezentálja, addig a delegációk a bizottsági elnökön keresztül (aki igazából nem is tekinthető „államfőnek”) az Európai Unió *egy adott szervét* képviselik. A Bizottság formálisan nem köteles tájékoztatni a Tanácsot külképviseletének felállításáról vagy jelöltjéről egy delegációvezetői posztra. A megbízólevelet csupán a Bizottság elnöke és az érintett főbiztos írja alá. 1989 óta viszont, a gyakorlatban, a Bizottság nem hivatalosan tájékoztatja a Tanácsot e szándékairól és hajlandó azokat a Tanáccsal megvitatni és a Tanács véleményét megfontolni. A bizottsági külképviseletek parlamenti ellenőrzés alatt sem állnak, s vezetőik kinevezéséről nem folyik előzetes egyeztetés az Európai Parlament és a Bizottság között.

Egyébként aktív követküldési joggal legelőször 1954-ben éltek, amikor nem is a Bizottság, hanem az akkor már nemzetközi jogalanyisággal rendelkező Európai Szén- és Acélközösség nevében Londonba akkreditáltattak képviselőt. Negyven év alatt a Bizottság több mint 128 különböző szintű diplomáciai képviseletet nyitott szerte a világban. (Európai Bizottság [2000]) Húsz évvel ezelőtt (1979) még csupán 50 külképviselete volt: a Lomói Egyezmény 53 aláíró államából 41-ben *képviseletet* tartott fenn, 7 jelentős reláció tekintetében teljes diplomáciai státusszal rendelkező *delegációkat* működtetett (Washingtonban, Ottawaban, Caracasban, Tokióban, Genfben a GATT-nál, New Yorkban az ENSZ-nél és Párizsban az OECD-nél), továbbá Athénban és Ankarában ún. *tájékoztatási irodák* képviselték a Bizottság érdekeit. (Hill-Wallace [1979] p.50.) Ezen utóbbiak diplomáciai rangja alacsonyabb volt mind a nagykövetségi szinttel megegyező delegációkénál mind pedig az ún. képviseletekénél. Annak ellenére is csak ilyen alacsony rangon képviseltette magát a Bizottság ezekben a relációkban, hogy a Közösséget mindkét államhoz évek óta társulási megállapodás kötötte, sőt Görögország csatlakozása küszöbön állt (1981).³⁴ Alig tíz évvel később, amikor az Európai Közösségek

³⁴ Egyébként, amikor a Közösség megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat Portugáliával (1978) és Spanyolországgal (1979), a Bizottság még egyáltalán nem rendelkezett semmilyen képviselettel ezekben az országban. Csupán a '80-as évek elején, ezen országok csatlakozási folyamatában, nyílt tájékoztatási irodája (nem delegációja!) Lisszabonban illetve Madridban.

felvette a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal, akkor a legmagasabb, nagyköveti szintű delegáció magyarországi megnyitásában állapodott meg a két fél, annak ellenére, hogy az EK és Magyarország viszonyait 1990 novemberében, a delegáció megnyitásakor, még csupán egy gazdasági és kereskedelmi együttműködési megállapodás szabályozta (1988). E szerint tehát nem feltétlenül alakult ki szoros összefüggés a szerződéses kapcsolatok tartalmának milyensége és a Bizottság külképviseleti szintjének formája között – legalább is eme összefüggés nem törvényszerű.

Külképviseleteinek nagy számát tekintve, a Bizottság a nemzetközi közösség egyik legnagyobb „küldő” szereplője: ha eltekintünk a tagállamok konzulátusaitól és csupán nagykövetségeik számát vesszük figyelembe, akkor feltűnő, hogy az Európai Unió tagállamai közül kizárólag az ún. „nagyok” közül is a „legnagyobbak” (Németország, Franciaország, Egyesült Királyság) rendelkeznek bővebb külképviseleti hálózattal.³⁵ Ilyen terjedelmes fizikai jelenléte a nemzetközi rendben, illetve a fogadó államok és nemzetközi szervezetek által percipiált felfogás alapján is, arra a következtetésre ragadtathat bennünket, hogy informálisan az Európai Bizottság is nemzetközi jogalanyként jelenik meg a nemzetközi kapcsolatok színpadán, szinte „függetlenedve” az Európai Közösség tágabb intézményi képződményétől.

1.3.3. A Bizottság külképviseleti formái

A Bizottság diplomáciai képviseleti formáinak sokszínűsége egy rövid, alig négy évtizedes dinamikus fejlődés eredménye. Egy olyan fejlődésé, amely teljes mértékben nélkülözte azon évszázados hagyományokat, amelyek a Westphalia paradigma diktálta nemzetközi rend „klasszikus” szereplőinek, a

(tag)államoknak külkapcsolati érdekképviseletét, azok fejlődését segítették. Ebből következően is, a Közösség, pontosabban a Bizottság, külszolgálati hálója szinte „véletlenszerűen és egyfajta irányító rend hiányában” (Hill-Wallace [1979] uo.) épült ki.

E külképviseleti rendszer kialakulásán egyrészt a vámunió létrejötte (1970), másrészt pedig korábban a Yaoundé-i Egyezmény (1963) életbe lépése lendített sokat. Míg a közösségi érdekeket a fejlett országokban és a nemzetközi szervezeteknél nagykövetségi szintű, rendkívüli és meghatalmazott nagyköveti rangban lévő delegációvezetők által irányított *delegációk* képviselték, személyzetük az I-es Főigazgatóság alá tartozott, addig azonban az AKCs országokban³⁶, a kezdetekkor, formálisan nem diplomáciai missziók működtek és személyzetük sem feltétlenül a Bizottság állományából került ki. Eme irodák működésének pénzügyi alapjait a Szerződés által életre hívott Európai Fejlesztési Alapból teremtették meg, a VIII-as Főigazgatóságnak tartoztak jelentési kötelezettséggel, s személyzetük tagjai egy belgiumi alapítvány, az Európai Együtműködési Társulás (Association for European Cooperation) alkalmazásában álltak.

A '60-as és '70-es évek kezdeti nehézségei után az 1990-es évekre egy strukturájában és intézményi háttérében átgondoltabb, bár egyidejűleg színesebb külképviseleti rendszer alakult ki. Legutóbbi adatok alapján, a Bizottságnak összesen 128 külképviselete van (Le Service Exterieur [1998]), amelyek formális státuszukat tekintve a következőképpen oszlanak meg:

- *delegáció* - Délégation (összesen 104) - vezetőik a fogadó állam államfőjéhez vannak akkreditálva;
- *képviselet* - Représentation (2, Indonézia, Törökország) - vezetőik a fogadó állam külügyminiszteréhez vannak akkreditálva;
- *képviseleti iroda* – Bureau de représentation (1, Bosznia és Hercegovina)

³⁵ Ld. 2.1. sz. függelékét.

³⁶ AKCs országok: Afrikai, Karib-tengeri és Csendes-óceáni országok bizonyos csoportja. Ezen országokkal kötötte meg a Közösség a két yaoundé-i majd később a négy loméi egyezményt illetve a kotonoui egyezményt.

- *iroda* - Bureau (1, Hong Kong)
- *képviselő* - Représentant (1, West Bank és Gáza Övezet)
- *különleges megbízott* – Envoyés spéciaux (2, Horvátország³⁷ és Macedonia)
- „*Szomália*” *egység* - Unité „Somalia” (1, Kenya)
- *iroda* - Bureau ex-„Antennes” (16, ún. volt-„antennák”)

Korábban, a földrajzi és tematikus relációktól függően, a Bizottság különböző Főigazgatóságai (I, IA, IB, VIII stb.) működtették e külszolgálati hálózatot. A Bizottság 1999-es átszervezését követően egységesítették a külszolgálat menedzselését: ma már a Patten főbiztos irányította Külkapcsolati Főigazgatóság látja el e funkciót, ezzel is erősítve azokat az elképzeléseket melyek szerint e Főigazgatóság válhatna az Európai Bizottság „külügyminisztériumává”.

1.3.4. A külképviseleti rendszer fejlődése a '90-es években és kilátásai

Az EUSz nemcsak megállapította az Unió egységes intézményi keretét (3. (ex-C.) cikk), hanem a második és harmadik pillér létrehozásával a tagállamok számára jogokat szerzett és őket kötelezettségekkel ruházta fel további közvetett (bel- és igazságügyi együttműködés) és közvetlen (közös kül- és biztonságpolitika) külkapcsolati relevanciákkal bíró területeken. Alapvető változásokat ez a Bizottság külképviseleti hálózatának feladatrendszerében még nem hozott, annak ellenére sem, hogy például a KKBP alkalmazásában a végrehajtó testület, s rajta keresztül külképviseletei „*teljesen részt vesznek*” (az

³⁷ A Tudjman elnök halálát követő parlamenti választások után (1999) az Európai Bizottság megszüntette különleges megbízottját és képviseletét a legmagasabb (delegáció) szintre

EUSz szerint “fully associated”).

A '90-es éveket a Bizottság külképviseleti rendszerének látványos bővülése és hangsúlyeltolódása is jellemezte, hűen tükrözve a Közösség külkapcsolati érdekeinek új földrajzi (Európa) és tematikus (bővítés) hangsúlyait valamint az EUSz által felvállalt újabb illetékességeket a külpolitikaformálás területén (közös kül- és biztonságpolitika). 1989 óta 56 új delegációt nyitottak, amelyeknek több mint felét (összesen 30-at) az EUSz életbelépése óta. A nem-AKC-s országokban nyílt delegációk száma mintegy 240%-kal (!) növekedett 1989 óta. (Bruter [1999] p.183.) 2000 végén a Bizottság külszolgálatát által alkalmazott tisztviselők száma 693 volt, amely jelentős növekményt mutat 1993-hoz képest (518), bár még igencsak távol van például a brit Foreign Office által alkalmazott tisztviselők számától (2438). (Inside [2000] p.10.) Erősítés elsősorban a brüsszeli központban várható, ahol két éven belül (2001/2002) összesen mintegy 548 további státuszt (!) terveznek létrehozni a külkapcsolatokkal foglalkozó főigazgatóságokon. (Inside [2000] 6.o.)

A Bizottság kezdeményezési és végrehajtási jogköreinek hiánya ellenére, a gyakorlatban, a tagállamok mégis széles körben támaszkodnak a Bizottság helyi delegációinak, képviseleteinek stb. szakmai felkészültségére s fokozatosan tájékoztatják őket, s vonják be a bizottsági képviselőket e két terület végrehajtásába. Ezáltal a tagállamok és a Bizottság helyi külképviseleteinek addig is létező együttműködése új lendületet kapott.

Az új lendület az Amszterdami Szerződés 20. (ex-J.10.) cikkében is kifejezésre jutott, amikor az megerősítette az EUSz J.10.-es cikkét, kimondva, hogy *„a tagállamok diplomáciai és konzuli képviseletei, a Bizottság harmadik országokba és nemzetközi konferenciákra küldött delegációi, valamint azok képviseletei a nemzetközi szervezetekben együttműködnek a Tanács által meghozott közös álláspontok és együttes fellépések tiszteletben tartásának és végrehajtásának biztosítása érdekében. Együttműködésüket az*

emelte.

információcserével, közös értékelésekkel, valamint az Európai Közösség Alapító Szerződése 20. cikkében foglalt intézkedések végrehajtásában való közreműködéssel fokozzák.” Bár, hozzá kell tenni, hogy az együttműködés milyenségéről a Szerződés nem szól, s arról sem tesz említést, hogy a Bizottság külképviseleti szolgálatát mások, azaz a tagállamok, miképpen használják, használhatják fel.

Az Amszterdami Szerződés ezen pontjának végrehajtása érdekében a Bizottság eddig az időpontig még nem formalizált javaslatokat vetett fel. Tette ezt azon megfontolások alapján is, hogy a KKBP végrehajtásának pénzügyi aspektusai az első pillér hatáskörébe tartoznak, amely tény közösségi feladatokat ró a Bizottságra. Továbbá, mert Amszterdam után a Bizottság az egyetlen állandó intézmény a megreformált trojkában (Soros Elnök, Főképviseelő és Bizottság képviselője), ami a külpolitikai ügyeket illet. Ezen informális javaslatok a következő területekre terjednek ki:

- gyakorlati („logisztikai”) segítség nyújtása különböző uniós intézmények számára (Tanácsi Titkárság, EP parlamenti küldöttségek, különmegbízottak) hivatalos látogatások során;
- az Amszterdami Szerződés által létrehozott KKBP Főképviseelő számára formális támogatási hálózatot kínálhatnak a bizottsági delegációk, a különmegbízottaknak pedig egyfajta „logisztikai” bázisként szolgálhatnak;
- nem kizárólag a KKBP-ből adódó lehetőségek végrehajtásából kiindulva, az adott fogadóállamban képviselettel nem rendelkező tagállamok számára bizonyos (diplomáciai) szolgáltatások elvégzése a helyi delegáció infrastruktúrájának felhasználásával. Ez a lehetőség elsősorban olyan esetekben áll fenn, amikor egy adott tagállam anyagi megfontolásokból nem kíván a fogadó országban egy egész nagykövetséget működtetni, azonban továbbra is jelen kíván lenni az országban³⁸;

³⁸ Nem jellemző, de figyelemreméltó példa a Bizottság és a tagállamok ilyenét gyakorlati együttműködésére Libéria példája: ott ad hoc alapon egy sor tagállam helyi működését az Európai Bizottság Segély Koordinációs Irodájába helyezte át, amely logisztikai támogatást nyújtott ügyeik vitelére.

- az ún. "Partnerségi Program" keretében, amely a tagállami nagykövetségek és a bizottsági delegációk közötti együttműködést hivatott elmélyíteni, lehetőség tagállami diplomaták számára, hogy delegációkon dolgozzanak (első beosztotti vagy tanácsosi rangban)³⁹;

Azáltal, hogy az Amszterdami Szerződés a harmadik pilléres kormányközi együttműködés bizonyos elemeit (menekültügy, vízumpolitika, migrációs politika) az első pillér közösségi hatáskörébe utalta, s így ezeken a területeken 2004. május 1-től a Bizottság kizárólagos kezdeményezési jogkörrel lesz felruházva, újabb lehetőségeket kínál és terheket ró a Bizottság külképviseleire. Ebből következően, a hagyományosan nagykövetségi feladatok egy nagy részének, például a konzuli tevékenységnek átvétele a delegációk kompetenciájába fog kerülni. E változás már most a nagykövetségi és delegációs létesítmények/infrastruktúra megosztásának átgondolására készíti az érintett intézményeket. S nemcsak azért, mert a közvélemény, e kezdeményezési jogkör átvétele után hamarosan, a delegációkat a konzuli munka terepével fogja azonosítani.

A tagállami külképviselet tendenciája egyébként jelenleg az, hogy a nagyobb hatékonyságú érdekképviselet és ésszerűsítése jegyében bizonyos tagállami csoportok már most megosztják egymással létesítményeiket (ennek uniós műszava a „co-location”).⁴⁰ E tendenciában a bizottsági delegációk egyfajta alternatívát kínálhatnak fel azon tagállamok számára, amelyek - elsősorban anyagi megfontolások miatt - a „co-location”-t sem engedhetik meg maguknak más tagállamokkal.

³⁹ Jelenleg, kísérleti formában és nem intézményes jelleggel, 9 bizottsági delegáción dolgozik tagállami tisztviselő (Kína, Koreai Köztársaság, Japán, Elefántcsontpart, Banglades, Zimbabwe, Lengyelország, Vietnam és USA), a francia rövidítés alapján ún. FND, National Officials on Secondment. Ezek nem lesznek tagjai a bizottsági külszolgálati állománynak, sőt hazájuk külszolgálatának sem feltétlenül tagjai, de korábban már szolgáltak országuk valamely diplomáciai misszióján, s így speciális ismereteikkel gazdagíthatják az adott delegáció tevékenységét. Számukra is egyébként a Bizottság képzési programot indított, amelyben 1999 júniusától közép-európai diplomaták is részt vehetnek.

⁴⁰ Ennek egyik, kísérleti jelleggel megfontolás tárgyává tett közös isztanbuli közös iroda, ahol a Schengeni aláíró tagállamok üzleti utakra szóló Schengen-vízumokat adnának ki. Jelenleg e javaslat az Elnökség asztalán fekszik.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a '90-es években, a maastrichti és amszterdami szerződéseknek köszönhetően, felerősödött az a tendencia, hogy jelentős tagállami jogkörök átkerültek a Bizottság „kezelésébe” olyan területeken, amelyek külkapcsolati relevanciával bírnak, s ezáltal külszolgálati képviselőiket a Bizottság külszolgálatára veszi át. E tendencia olyan felhajtóerőt tett szabaddá, amelyek a következő utopisztikusnak tűnő következtetések levonására bátoríthatnak fel: az integrációs folyamat logikájának megfelelően, a tagállami külszolgálati hatáskörök szűkülése és ezzel párhuzamosan a bizottsági külszolgálati háló bővülése egy olyan utopisztikus állapot kontúrjait is felsejteti, amelyben a tagállamok külképviseleti rendszere teljesen átalakul, akár meg is szűnik, feladataik közösségi feladatokká válnak, amelyek külső képviselőt a Bizottság külszolgálati hálózata vállalja át.

Jelenlegi ismereteink mégsem engedik azt a következtetést levonni, hogy egy távoli jövőben e bizottsági külszolgálati hálózat képes lenne arra, hogy az összes tagállamot képviselje, azok „németiségét”, „angolságát” stb., hagyományait, kultúrájukat, történelmüket és az adott reláció bilaterális kapcsolatainak egészét. Annak potenciálja, hogy e külszolgálat rendszer a tagállamok közös külszolgálati rendszerévé fejlődjen, jelenleg meglehetősen csekély.

II.A KÜLKAPCSOLATOK KOMPETENCIATERÜLETEI

II.1. A külkapcsolati rendszer leírásának metodikája

Az integrációs külkapcsolatok kompetenciaterületeinek pontos meghatározása és ezen elemek egymástól való korrekt elválasztása meglehetősen nehézkes feladatnak tűnik. Bár az EUSz, amint arra korábban is felhívtuk a figyelmet, egységes intézményi keretet biztosít az Unió számára, de ebből a megállapításból még nem következik az, hogy a külkapcsolatokat egységesen is kezelik. Adódik ez elsősorban abból a már vizsgálatunk tárgyává tett körülményből, hogy az Európai Unió olyan sajátos nemzetközi szervezet, amelynek csupán szerződésileg meghatározott része (a három Közösség) rendelkezik nemzetközi jogalanyisággal, s ezáltal szerezhethet jogokat és vállalhat kötelezettségeket partnereivel szemben. Ebből következően, jogi értelemben, az integrációs külkapcsolatok kompetenciaterületei csupán az első pillérre terjedhetnek ki. E nemzetközi jogi körülmény azonban nem csorbítja azt a megállapítást, hogy az Európai Unió egésze rendelkezik külkapcsolati kompetenciákkal, lévén a második és harmadik pilléreknek határozott külkapcsolati relevanciájuk. Függetlenül attól, hogy azok nem tartoznak a Közösség külső hatásköri illetékessége alá. Így beszélhetünk az Unió külkapcsolati rendszeréről, amely rendszer bizonyos elemei közösségi természetűek mások pedig kormányközi (vagy közös) jellegűek.

Az uniós külkapcsolati rendszer tartalmának meghatározásában a szakirodalom metodikája meglehetősen eltér egymástól. Egyes szerzők (ld. Moussis és részben Weidenfeld) egységes szerkezetben kísérik meg leírni az uniós külkapcsolati rendszer elemeinek jellegzetességeit, kitérve a közösségi és kormányközi elemek keveredésének problematikájára és azok jogi természetének különbözőségeire. Egyesek szerint (pl. Moussis) e külkapcsolati rendszer magában foglalja a közös kereskedelmi politikát (KKP), a fejlesztési politikát (FP) és az ún. "külső politikát" (KP-external policy), amely utóbbin elsősorban a közös kül- és biztonságpolitikát értik. Mások (ld. Weidenfeld) fő komponensként a kereskedelmi politikát, fejlesztési politikát és társulási politikát jelölik meg, s ezeket kiegészítve, egyre növekvő jelentőséggel, a KKBP-t magába foglaló külső politikát jelölik meg.

Más szakírók (pl. Hargita), egyfajta legalisztikus megközelítéstől áthatva, a közösségi elemek kizárólagos szemléltetésével azt a benyomást keltik miszerint az uniós külkapcsolati rendszer hordozója csupán maga az Európai Közösség. Ez utóbbi megközelítés véleményünk szerint téves, amely figyelmen kívül hagyja e rendszer sajátosságait. Azt, hogy az Európai Unió egységes intézményi szerkezettel rendelkezik, külkapcsolatait is, bár bizonyos területeken eltérő jogi illetékességgel felruházva, ugyanazon (intézményi) szereplők bonyolítják az Unió keretein belül. Ezen megállapítás alapján, felfogásunk szerint, az uniós külkapcsolati rendszer egészének tárgyalását a közösségiesített és kormányközi elem külön de összefüggő elemzésén keresztül kívánatos bemutatni.

II.2. Közösségi területek

II.2.1. Formai és tartalmi gazdagság

Az uniós külkapcsolatok közösségi területei, mind *formai* mind pedig *tartalmi* gazdagodásuk tekintetében, dinamikus fejlődésről tanuskodnak. A Szerződés 3. cikke még többek között azt rögzítette, hogy a Közösség (külkapcsolati) tevékenysége magában foglal egy közös kereskedelmi politikát, a fejlesztési együttműködés területén valamint a tengerentúli országok és területek társulásának területén folytatandó politikákat. Mára viszont már a kooperációs politika is létjogosultságot nyert, sőt a közösségi politikák közül nem egynek (pl. közös mezőgazdasági politika, közlekedési politika vagy a kutatás-fejlesztés és különösen erőteljesen a halászati politika) külkapcsolati vetületei is jelentőséggel bírnak. Ezen értekezés kereteibe nem illeszthető be e politikák külkapcsolati relevanciáinak részletes elemzése, ezért ettől itt el kell tekintenünk.⁴¹

Formailag tehát ma a következő közösségi jellegű kompetenciaterületek ismereteseek (részletesebb bemutatásukat lásd a következő alfejezetekben):

⁴¹ Az egyes közösségi politikák külkapcsolatainak jogi és szerződéses alapjait világítja meg, többek között, a következő kitűnő összefoglaló munka: (MacLeod et al. [1998])

1. **Közös Kereskedelmi Politika;** A KKP a Közösség legrégebb óta működő külkapcsolati eleme (1970), amely az Unió világgazdasági pozíciójának elsőrendűen meghatározó eszköze. Jogalapját a Szerződés 133. (ex-113.) cikke adja.

2. **Társulási Politika;** E közösségi politika egy rendkívül nagy tartalmi sokféleséget mutató külkapcsolati elem, amely a Közösségnek (fejlődő, fejlett, és átmeneti) harmadik országokhoz, országcsoportokhoz fűződő kapcsolatainak egy privilegizált formája. Jogalapját a Szerződés 310. (ex-238.) cikke és a 182-188. (ex-131-136.) cikkek (utóbbiak a tengerentúli államokkal és felségterületekkel való társulás; OCT=Overseas Countries and Territories) adják.

3. **Fejlesztési vagy Segítségnyújtási Politika;** E külkapcsolati elem a Közösségnek fejlődő de nem társult országokhoz fűződő viszonyát hivatott szabályozni egy sajátos támogatási politika keretében. Jogalapját a Szerződés 177-181. (ex-130. (u)-(y)) cikkek bekezdései adják.

4. **Együttműködési Politika;** Egyes államokra és regionális országcsoportokra kiterjedő közösségi külkapcsolatoknak egy laza formája. Jogalapját a Szerződés 133. (ex-113.), 310. (ex-235.) és részben 300. (ex-228.) cikkei adják.

5. **Egyéb politikák;** Ide sorolhatók a Közösség azon ágazati politikái, amelyek nem rendelkeznek kizárólagos külkapcsolati relevanciával de tevékenységüknek határozott külkapcsolati hatásai is vannak. Ezek részletesebb taglalására, mint említettük, a dolgozat nem tér ki.

Az Európai Közösség külkapcsolatainak tartalmi milyensége⁴² a harmadik országokkal kötött két és többoldalú szerződések típusainak sokszínűségén keresztül nyer leginkább kifejezést. A Közösség nemzetközi

⁴² Bár nemcsak az EK, hanem az első pillér másik két entitása, az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) valamint az Európai Atomenergia Közösség (Euratom) is ápol kapcsolatokat a külvilág felé, ezek jelentősége csekély. Azok bemutatására nem teszek kísérletet, mivel az szétfeszítené e disszertáció kereteit.

jogalanyiségának tárgyalásánál már szóltunk a külső hatásköri illetékesség különböző módozatairól, ezért az EK által kötött szerződések osztályozási szempontjaira itt most részletesen nem térünk ki, s csak röviden teszünk említést az alapvető szerződési kategóriákról:

A KKP kompetenciája alá tartozó ún. *áruegyezmények* (1971/1979-es búzaegyezmény, 1975-ös kakaóegyezmény, kávéegyezmény, ónegyezmény, az 1977-es cukoregyezmény és gumiegyezmény) tagállami és közösségi vegyes eljárási hatáskör alapján kötött többoldalú egyezmények. Az 1973-as többoldalú *textilegyezményben* a Közösség, a GATT keretén belül, már kizárólagos szerződő félként jelent meg. Szintén a KKP, azaz a Szerződés 133. (ex-113.) cikke alapján kötött kereskedelempolitikai tartalmú kétoldalú megállapodások „4+1” csoportja ismeretes: társulási (itt a jogalapot a 310. (ex-238.) cikke is adja), szabadkereskedelmi, preferenciális és nem-preferenciális, azaz a legnagyobb kedvezmény elvére alapuló megállapodások valamint az „állami kereskedelmű” országokkal fennálló szerződéses viszonyt lefektető megállapodások.

A társulási politika rendelkezései alapján szabályozott vegyes hatáskörű két- (és többoldalú) egyezmények a szerződő felek között társulást alakítanak ki. Hatásukban és tartalmukban rendkívül sokfélék: magukban foglalják az EK-nak harmadik országhoz (partnerhez) fűződő jogi kapcsolat legszorosabbikát létrehozó *Európai Gazdasági Térségről szóló Szerződést* (EGT), amely átmenet a tagság és a partnerség között. Ide tartoznak a gazdasági és politikai felzárkózást, valamint a csatlakozás elősegítését célzó *Európa Megállapodások* (EM) ugyanúgy mint *a mediterrán térség országaival* (Ciprus, Törökország, Málta, s korábban Görögország) kötött társulási megállapodások, amelyek kereskedelmi preferenciákon túl egyéb közösségi segítséget is nyújtanak. A *Yaoundé I-II* és a *Lomé I-IV* egyezmények egyes afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni országgal hoz létre az EM-től eltérő minőségű társulási viszonyt.

A szerződési módozatok különféle típusainak fenti ismertetéséből is kitűnik, hogy a Közösség külkapcsolati elemei között nem lehet éles határokat vonni. Különösen nem lehet választóvonalakat vonni a KKP és a többi politikaterület közé, hiszen bármely szerződési módozatnak - az Európai Közösség elsődlegesen kereskedelmi-gazdasági jellegéből adódóan - van kereskedelempolitikai vetülete. Ezen túlmenően pedig a fejlődő országokkal, vagy éppen az átmeneti gazdaságú államokkal kötött megállapodások mindegyike tartalmaz a fejlesztési politika alá eső jegyzőkönyveket vagy fejezeteket. Következésképpen, a különböző külkapcsolati elemek közötti átfedések gyakran vezetnek hatásköri és eljárási zavarokhoz.

II.2.2. A közös kereskedelmi politika

A Közösség külkapcsolati rendszerének egyik legintegráltabb eleme a közös kereskedelmi politika (KKP), amely a közösségi politikák sorában is kiemelkedően kompakt módon jeleníti meg az egységes közösségi érdekeket. A kereskedelem a külkapcsolati politikák egyetlen olyan területe, amely felett a Közösség teljes ellenőrzést gyakorol. (Más külkapcsolati területek esetében a Közösségben részbeni ellenőrzést vagy koordinálást végez, vagy akár szinte semmilyen szerepe nincs, mint például a közös védelem területén.) Célja, a Szerződés 131. (ex-110.) cikke alapján az, hogy hozzájáruljon a világkereskedelem harmonikus fejlődéséhez, a kereskedelmi korlátozások fokozatos lebontása, a vámjellegű akadályok csökkentése révén. A harmadik országokhoz fűződő közösségiesített kereskedelmi szabályok megléte az egységes piac kialakulásának, stabilizálásának és továbbfejlesztésének alapfeltétele volt.

Az európai integrációnak a KKP által is indukált fejlődése valamint a nemzetközi gazdasági környezet átalakulása, s e két tényező kölcsönös egymásra hatása, a Közösség kereskedelempolitikájának „minőségi” és „mennyiségi” változását is eredményezték. Az elmúlt harminc év során, amióta a gyakorlatban is léteznek az egységes kereskedelempolitika elvei⁴³, a Közösség a világkereskedelem meghatározó szereplőjévé küzdötte fel magát. Az a tény, hogy a harmadik országokkal folytatott kereskedelmi forgalma mintegy 20%-a az össz-világkereskedelmi forgalomnak, az Uniót a világ domináns kereskedelmi-gazdasági tömörülésévé teszi.⁴⁴ E fejlődés számos „minőségi” oka között lényeges elem a világkereskedelmi rendszer fokozatos liberalizációja, a GATT majd a WTO keretében. Az a körülmény, hogy az Uniót, alapvetően erőteljes kereskedelmi nyitottsága, a fokozatosan kiépülő belső piac növekvő igényei, a kereskedelmi akadályok és vámok globális leépítésének motorjává tette.

Másrészt pedig azért, hogy a fejlődő országok fokozatosan részesültek a preferenciális elbánás (GSP) előnyeiből, kiterjedtek a preferenciális kereskedelem regionális formái, a különböző vámuniós formációk és a szabadkereskedelmi megállapodások (Balázs [1993] p.9.); a közösségi kereskedelmi kapcsolatok relációi „mennyiségileg” is kibővültek. A kérdés ma már nem az, hogy az Európai Unió hány országgal vagy országcsoporttal áll szerződéses viszonyban, hanem az, hogy melyekhez nem fűzi (és miért nem) szerződéses kapcsolat. Az egységes belső piac kiépülése valóban újabb lendületet adott kereskedelmi kapcsolatai számára, hiszen csupán szabadkereskedelmi megállapodásokból az EK 1996-ig 26-ot írt alá, s azok többségét az azt megelőző 5 évben. (EU under fire [])

⁴³ Bár a vámunió 1968-as létrejötté után két évvel, 1970-ben, léptek életbe a közös kereskedelempolitika egységes szabályai, ezek teljeskörű alkalmazására csak 1975-től került sor, hiszen a francia precedenst követve egy sor EK tagállam kötött az 1970-74-es időszakra kétoldalú kereskedelmi megállapodásokat az akkori KGST országok némelyikével.

⁴⁴ A Közösség a világ exportjából 20,1%-kal, importjából 18,6%-kal részesedett 1998-ban. Ugyanezen adatok vonatkozásában ez az arány az Egyesült Államok esetében 16,6%/22,1% és Japán esetében 9,5% illetve 6,6% volt (Eurostat [2000]) és még (Palánkai [1995] p.345)

E meghatározó világkereskedelmi pozíció annak ellenére is valósággá vált, hogy az elmúlt negyven év során a Szerződést csak minimálisan módosították e tekintetben, a tagállamok kevésbé adaptálták e rendelkezéseket a drámai változásokon átment intézményi keretekhez vagy az átalakuló nemzetközi feltételrendszerhez. (Young [2000] p.94.) Bár például a multilaterális kereskedelmi tárgyalások témakörei kibővültek, a tagállamok, elsősorban a nagyobbak, nem voltak hajlandók bővebb kompetenciákkal felruházni a közösségi kereskedelmi érdekek szószólóját, a Bizottságot. Mégis, mivel a 133. (ex-113.) cikk csupán általánosságokban szól a különböző politikaterületekről, azt széleskörűen lehetett értelmezni. Az Európai Bíróság joggyakorlata alapján így mégiscsak kiterjedhetett az Unió kereskedelmi mozgástere. Különösen ott, ahol a Közösségnek „közvetett jogosítványai” álltak fenn, kizárólagos kompetenciával léphetett fel.⁴⁵

A fentiek alapján az az általános, nem csupán a kereskedelmi jellegű kapcsolatrendszerre vonatkozó megállapítás tehető, hogy az Európai Unió fokozatos integrálódásának belső dinamizmusa, s ennek fejlődési lépcsőfokai, a vámunió, a közös piac, az egységes piac, a gazdasági és pénzügyi unió, s az ezeket a célokat keretbe foglalni hivatott politikai unió elérésének irányába tett belső integrációs erőfeszítések a külkapcsolati rendszer dinamizmusát is indukálták. Azaz egy egyre szélesedő és kiterjedő külkapcsolati háló kiépülését és elmélyülését idézték elő és tették szükségessé. Ezen háló fokozatos minőségi és mennyiségi gazdagodására nem kerülhetett volna sor, ha a belső integrációs erőfeszítések eredményeképpen Nyugat-Európa nem válik „Mageurópává” („Kerneuropa”), egy olyan régióvá, amely képes a világgazdasági folyamatokat akívan befolyásolni, s ezáltal különleges vonzalmat kifejteni a külvilágra.

Az elmúlt négy évtized során az EK/EU fokozatosan gravitációs központtá fejlődött; e meghatározó karakterisztikum velejárójaként a külvilág

⁴⁵ Néhány bírósági határozat, amelyek alapján e jogosítványok kiterjedtek: (Európai Bíróság [1976]), és (Európai Bíróság [1971]) és (Európai Bíróság [1979]) és (Európai Bíróság [1993])

országai, országcsoportjai kialakítani illetve fokozatosan elmélyíteni kívánták/kívánják kapcsolataikat a Közösséggel, attól a felismeréstől vezérelve, hogy dinamikusan mélyülő kapcsolataik révén fokozatosan részesülhetnek azokból az előnyökből, amelyeket a fentebb említett belső integrációs erőfeszítések megvalósítása, feltételezhetően nyújtani képes. Így mára a Közösség külkapcsolati rendszere tulajdonképpen már az egész világot behálózza: a világ több mint 150 országával és 11 nemzetközi szervezetével valamilyen típusú szerződéses viszonyban áll.

A KKP végrehajtása vagy autonóm módon vagy pedig szerződések révén történik. (Mindkét módozat a Szerződés 23. (ex-9.) és a Maastrichtban hatályon kívül helyezett 18-29. cikkeken szabályozott, harmadik országokkal szemben egységesen meghatározott közös kereskedelmi vámtarifán nyugodott/nyugszik.) Az *autonóm kereskedelempolitika* alkalmazása révén a Közösség önálló, a szerződésekben nem rögzített intézkedések meghozatalával szerezhet érvényt érdekeinek. Ez tartalmazza a

- (i) közös export-import szabályokat;
- (ii) a dömping-ellenes lépéseket dömping-ellenes vámok bevezetésének formájában az érintett közösségi iparág védelmére; 1970 óta része a KKP-nek, s pontos szabályozását az 1979-es Anti-Dömping Kódex adja;
- (iii) támogatás-ellenes intézkedéseket ideiglenes vagy végleges kiegyenlítő vámok bevezetésével harmadik országnak államilag támogatott közösségi exportja ellen;
- (iv) egyéb védelmi intézkedéseket akkor, ha harmadik országból származó import jelentős növekményt mutat vagy jelentékeny árcsökkenéssel adott közösségi iparágak, közösségi termelőknek kár okozható. Eszközeit, az importfigyelő rendszert és a kvótákat, eddig még nem nagyon használta a Közösség mert arra a WTO kevés lehetőséget kínál;
- (v) az „Új Kereskedelempolitikai Eszközt”, amely a Közösség számára lehetőséget nyújt arra, hogy 1984 óta gyorsabban reagáljon a tisztességtelen

kereskedelem gyakorlatára. Továbbá, a Szerződés 301. (ex-228a.) cikke alapján kereskedelmi szankciók, embargók stb. vezethetők be harmadik állam ellen - ez az eszköz azonban már nagymértékben érinti a közös kül- és biztonságpolitika kereteit.

A szerződéses kereskedelempolitika keretében a Közösség, a Szerződés 133. (ex-113.) cikkének jogalapját felhasználva, szerződéses kapcsolatot épít ki olyan partnerek felé, amelyekkel sem nem kíván társulási viszonyt kialakítani, sem nem alakítja kapcsolatait az együttműködési vagy a fejlesztési politika alapján. Szűkebb értelemben e két- vagy többoldalú szerződések csupán az export-import szabályozások valamint a közösségi vámtarifák alkalmazásának kérdéseire térnek ki. (Balázs [1993] p.13.) Míg az 1970-es évekre az volt jellemző, hogy a Közösség kizárólag a kereskedelmi forgalom kérdéseit felölelő megállapodásokat kötött partnereivel, úgy a '80-as évektől fokozatosan terjesztette ki e jogviszonyt a gazdasági együttműködés egyéb területeire is, sőt a politikai párbeszéd kérdéseire is.

E fejlődés egyrészt a tagállamok és a Közösség közötti máig tartó hatásköri viták kialakulásához vezetett, másrészt pedig elmosta a közösségi külkapcsolati rendszer különböző elemei közötti választóvonalakat: mind az együttműködési (kooperációs) szerződések, a tagállamok és a Közösség közötti külső hatásköri viták legfőbb tárgyai, mind a társulási egyezmények határozott kereskedelempolitikai vetületekkel lettek felruházva, gazdagodtak. Következésképpen egyre másra szorultak ki a kizárólag kereskedelmi, társulási vagy együttműködési szerződések a Közösség külkapcsolati eszköztárából, hogy helyüket komplex és globális szerződési típusoknak adják át. Ebből következően a szerződéses kereskedelempolitika érintett relációit már, kevés kivételtől eltekintve, nem lehet kizárólag ezen szerződéses kapcsolat alapján leírni.

A legnagyobb kedvezmény elvén alapuló hagyományos kétoldalú kereskedelmi megállapodások fokozatosan egészültek ki határozott gazdasági

és együttműködési (kooperációs), sok esetben pedig fejlesztési aspektusokkal. (Martonyi [1998] p.434.) A Közösségnek kizárólag a 133. (ex-113.) illetve a Maastrichtban hatályon kívül helyezett 114. cikk jogalapjaira épülő, tisztán kereskedelempolitikai szerződése már alig van; azok, főleg a '80-as évektől kezdődően fokozatosan átadták helyüket a közös kereskedelempolitika elveit is magukban foglaló globális kooperációs megállapodásoknak.

A növekvő globalizáció és az ún. kevert egyezmények megkötésének és menedzselésének jogi és politikai problémái a változó világkereskedelmi környezethez való alkalmazkodás követelményét állította a Közösség és a tagállamok elé. Az Uruguayi Forduló tapasztalataiból kiindulva már az EUSz megszüvegezésénél felmerült a Közösség kereskedelmi szerződéseinek ésszerűsítése és egyszerűsítése. Ennek módozatairól a tagállamok viszont sem Maastrichtban sem Amszterdamban nem voltak képesek megállapodni, s egyes vélemények szerint nem kívántak tudomást venni arról, hogy egy globalizálódó világban alkalmazkodni kell a gyors változásokhoz. (Sutherland [1998]) A 133. (ex-113.) cikk jogalapjának továbbfejlesztése nem sikerült, bár egy újabb, az 5., bekezdés beillesztésével lehetővé tették a Tanács számára, hogy alkalmazza a 133. cikket a szolgáltatások és szellemi tulajdon területén. Azonban, a várakozásokkal ellentétben, Amszterdamban még nem terjesztették ki a Közösség kompetenciáját a szellemi tulajdon és a szolgáltatások kereskedelmére vonatkozó nemzetközi megállapodások megkötésére. Erre a még nem hatályos Nizzai Szerződésben kerül sor (133.(5) cikk).

II.2.3. A társulási politika

A társulási politika a közösségi külkapcsolatok legösszetettebb eleme, amelyben - eszközei, a különböző típusú társulási megállapodások révén - a külkapcsolatok összes eleme valamilyen formában kifejezésre jut; benne, a harmadik országbeli, vagy harmadik országcsoportbeli relációknak a „minősége” alapján, különböző intenzitással, megjelennek a közös kereskedelempolitika és a fejlesztési politika elemei is, sőt bizonyos esetekben az együttműködési (kooperációs) politika eleme is kimutatható. Sőt, a politikai együttműködésről szóló rendelkezések (pl. Európa Megállapodások) beillesztése az adott reláció távlatait tovább bővíti.

A Római Szerződések alapjául szolgáló Spaak-jelentésben a társulási politika létrehozása még nem volt előirányozva. A társulási politika jogalapját adó 310. (ex-238.) cikk beillesztését némelyek „külső nyomással” magyarázzák. (Leipzig [1992] p.73.) Mégpedig azzal, hogy az Egyesült Királyság vezetésével néhány európai ország egy EK-n kívüli szabadkereskedelmi övezet, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA), létrehozását kezdeményezte. E magyarázat meglehetősen gyenge lábakon áll, lévén 1957-ben a későbbi EFTA-tagoknak ilyenirányú szabadkereskedelmi együttműködési szándékaik még nem voltak, hanem azok az Európai Gazdasági Közösség létrehozására válaszul születtek. Kétségtelen tény, hogy Franciaország a Római Szerződésekhez vezető tárgyalások során nyilvánvalóvá tette, hogy a későbbi EGK Szerződésben Algériát és a tengerentúli megyéket az anyaországgal jogilag egyenrangusítani kívánja (299. cikk, vagy ex-227.). A Szerződésben aztán, a 182-188. (ex-131-136.) cikkek alatt, eme „alkotmányos társulást” az EK-tagok (Hollandia, Franciaország, és később Dánia és az Egyesült Királyság) legtöbb tengerentúli területeire és felségterületeire

kiterjesztették.⁴⁶ A gyarmatok függetlenné válása a '60-as években illetve a más országokkal kiépítendő különleges kapcsolatok iránti igény az „alkotmányos társulás” fogalmának kibővítésével járt együtt. Így ma a társulás kategóriájába tartoznak a két yaoundeé-i egyezmény alapján az AKCs országokkal kötött loméi egyezmények, a földközi-tengeri medence déli és keleti részének országaival létrejött megállapodások és ezek továbbfejlesztésének újabb állomásai, az ún. Euro-Mediterrán Megállapodások, a török, a ciprusi és a máltai társulások, az EGT Szerződés az EFTA országokkal és a közép- és kelet-európai országokkal létrejött Európa Megállapodások.

E politika, a Szerződés 300. (ex-228.) és 310. (ex-238.) cikkeinek jogalapját felhasználva, kedvezményes társulási viszonyt létesít a Közösség és adott partnerei/partnercsoportjai között. A harmadik országbeli partnerek meghatározott csoportja(i) számára egy olyan különösen privilegizált kapcsolódást nyújt a Közösséghez, amely a tagságot megelőző lehető legszorosabb kétoldalú viszonyt alakítja ki, s amely több előnyt nyújt a kereskedelmi és együttműködési megállapodásoknál de kevesebbet a tagságnál. Az adott reláció minősége, s leginkább a partner földrajzi meghatározottsága (és nem utolsó sorban politikai szándékai) alapján, e szoros viszony tekinthető a taggá válás utolsó állomásának is. Kevés kivételtől eltekintve, a Közösség *európai* társult tagjai társulási megállapodásukat a taggá válás és a tagsági felkészülés eszközének tekintik vagy tekintették.⁴⁷ Egyes társult tagok (pl. a közép- és kelet-európai társult tagok) kiharcolták e politikai törekvésüknek megállapodásaikba történő beillesztését, mások pedig a szerződéses viszonyon kívül adnak/adtak hangot ilyenirányú szándékaiknak (pl. a legtöbb EFTA tagállam). Tény viszont az is, hogy a Közösség mint szerződő fél soha nem

⁴⁶ Az Szerződés IV. Része (Társulás a Tengerentúli Országokkal és Területekkel) külön szól olyan országok tengerentúli területek társulásáról, amelyekhez bizonyos tagállamok „különleges kapcsolatokat tartanak fenn” (182. (ex-131-) cikk). Mintegy huszonegy ilyen területi egységet tartanak számon, s ezek teljes jegyzéke megtalálható a Szerződéshez csatolt II. számú mellékletben.

⁴⁷ Az EGT-tag Norvégia és Izland, jelenlegi ismereteink szerint, nem kíván az Európai Unió tagjává válni, s így az EGT társulási megállapodást nem a taggá válás eszközének hanem az Unióhoz fűződő szerződéses kapcsolataik végállomásának tekintik.

vállalta fel e törekvés jogi kötelezettségként történő szerződésbeni támogatását vagy elismerését. A Közösségnek oly gyakran tulajdonított szándék pedig, hogy egy szoros társulási viszony kiépítésével elejét vegye az adott partner tagsági törekvéseinek tulajdonképpen nem vezet(ett) eredményre.

A társulási politika szerződéses eszközeinek sokszínűsége, mint fentebb már említettük, szembetűnő. Az Unióhoz fűződő *társulási viszony továbbfejlődésének perspektívája* tekintetében, a földrajzi meghatározottság lényeges differenciáló szempont. Míg az európai társult tagok kapcsolódásának potenciálja, az EUSz 49. (ex-O.) cikke alapján, a taggá válás, addig az Európán kívüli társult országok számára, a jelenlegi uniós rendelkezések szerint, nincs felkínálva a taggá válás perspektívája. Ez alapján beszélhetünk ún. „tagsági társulásról” (Beitrittsassoziierung), amely során a társulási megállapodás a taggá válás legfőbb eszköze, és ún. „fejlesztési társulásról” (Entwicklungsassoziierung), amely viszony elsősorban modernizációs célokat szolgál.

A *társulási viszony tartalma és minősége* alapján mindkét csoport tovább differenciálható. Az országcsoportként felfogott AKCs országok (afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni országok) valamint két észak-afrikai mediterrán ország (Marokkó, Tunézia) a „fejlesztési társulás” keretében kötődnek az Unióhoz. Különösen sok lehetőséget kínálnak a differenciálásra a „*tagsági társulás*” révén kapcsolódó országok. Egyébként mindkét társulási formában találunk bi- és multilaterális megállapodási formákat is.⁴⁸ A tipikus és tiszta társulási megállapodások sorába tartoznak a Görögországgal (1961), Törökországgal (1963), Máltával (1970) és Ciprussal (1972) kötött egyezmények. A társulás magasabb (Európa Megállapodások) és legmagasabb (Európai Gazdasági Térségről szóló Szerződés) fokát létrehozó megállapodásoknak, ellentétben az összes többi megállapodással, beleértve a „fejlesztési társulásokat” is, „előéletük” van, azaz viszonyukat a Közösséghez

⁴⁸ Multilaterális társulási megállapodások: EK-EFTA=EGT; EK-AKCs. Bilaterális társulási megállapodások: pl. EK-magyar vagy EK-marokkói.

korábban már szabályozta szerződés bár nem társulási: az Európa Megállapodások előzményei a kooperációs jellegű kereskedelmi és együttműködési megállapodások, míg az EGT Szerződést az EFTA tagállamokkal egyénileg kötött kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodások (1972/73) előzték meg. E körülmény a kétoldalú kapcsolatrendszer lényegi továbbfejlesztésének potenciáljáról tanuskodik.

További differenciálási pont az a tartalmi eleme e megállapodásoknak, amely azt rögzíti, hogy a kétoldalú szabadkereskedelem elérése érdekében a szerződő felek milyen menetrendet vállalnak fel - a vámok és a vámjellegű kereskedelmi akadályok kölcsönös lebontásában szimmetrikusan vagy aszimmetrikusan járnak el. Azaz a Közösség és társult tagja azonos (szimmetrikus) vagy eltérő (aszimmetrikus) menetrendben vállalják -e a kereskedelempolitikai rendelkezések végrehajtását. Egyedül a tágabb Nyugat-Európa részének tekintett, fejlett piacgazdaságot működtető EFTA országokkal kötött Szerződés az Európai Gazdasági Térségről szab meg kölcsönös liberalizást a szerződő felek számára, míg a többi társulási megállapodás kötelezi a Közösséget arra, hogy aszimmetrikusan, előbb építse le kereskedelempolitikai védőintézkedéseit. Az aszimmetrikus liberalizálás „tipikus példáját” adják a loméi egyezmények, mivel a liberalizálás egyoldalú és időhatáros. Az aszimmetrikusnak tekintett Európa Megállapodások kereskedelempolitikai rendelkezései csak a liberalizálás folyamatában aszimmetrikusak míg végrehajtásukat követően, ellentétben a loméi társulással, kölcsönösen érvényesek a felekre. (Palánkai [1996] p.352.)

II.2.4. A fejlesztési politika

A Szerződés 3.q) cikke szerint a fejlesztési politika, egészen pontosan a „*fejlesztésben való együttműködés területén folytatott politika*” egyike a közösségi külkapcsolati rendszer három elemének. A Szerződés 1993-as módosításáig fennálló jogi helyzet, hogy ti. a fejlesztési politika saját szerződéses jogalappal nem rendelkezett, arra engedhetett következtetni, hogy a Maastrichti Szerződés hatályba lépéséig e politikaterület jogilag nem volt egyenrangú a közös kereskedelempolitikával és a társulási politikával. Az 1993-at megelőző harmincöt évben a Közösségnek a fejlődő világ felé kialakított fejlesztési együttműködése kizárólag a másik két külkapcsolati elem jogalapjának felhasználásával került kialakításra.⁴⁹ A fejlesztési politika „egyenjogusítására” a 177-181. (ex-130.u-y) cikkek beiktatásával került sor.

A saját jogalap hiánya a következő két fő okra vezethető vissza:

- Egyrészt, a tagállamok úgy gondolták, hogy a Közösség fejlesztési politikája a többi külkapcsolati elem kereteiben is megvalósítható és ezért nincs szükség újabb kompetenciáttranszferre.
- Másrészt pedig a tagállamok legtöbbször, főleg azok, amelyek korábban kiterjedt gyarmatbirodalommal rendelkeztek, maguk is aktív nemzeti fejlesztési politika alanyai voltak. Ők nehezen kívántak lemondani arról a sajátos nemzeti politikai eszközről, amely jelenlétüket és befolyásukat volt hivatott, elsősorban volt gyarmataikon, megőrizni.

Az egyértelmű hatáskör hiánya ellenére a Közösség fokozatosan kiépülő sokrétű tevékenységet fejtett ki és saját fejlesztéspolitikai eszközöket dolgozott

⁴⁹ A Szerződés következő cikkei: 37. (ex-43.) (élelmiszersegélyek), 133. (ex-113.) (közös kereskedelempolitika), 182-188. (ex-131-136.) (Tengerentúli országok és felségterületek társulása), 308. (ex-235.) (pénzügyi segítségnyújtás, élelmiszer- és katasztrófasegély, nemzeti fejlesztési politikák összehangolása) 310. (ex-238.) (Loméi Egyezmények).

ki a fejlesztési politika területén, elsősorban is az Észak-Dél párbeszéd keretében:

1. A szerződéses kereskedelempolitika keretében preferenciális elbánásban részesítette a fejlődő országokat, lévén az Unió a fejlődő világ számára meghatározó piacot biztosít. Az Európai Bizottság számításai alapján, ezen országok exportjának átlag 21%-a irányul az egységes piacra. Gyakorlatilag a világ összes, fejlődőnek számító országa valamilyen formájú preferenciális elbánást élvez az Unióhoz fűződő kereskedelmi kapcsolataiban.
2. A társulási politika jogi eszközei, elsősorban a Lomói Egyezmények, majd később tulajdonképpen maguk az Európa Megállapodások, vagy az észak-afrikai társult országokkal (Maghreb, Mashreq) kötött megállapodások, pénzügyi segítségnyújtásra és fejlesztési segélyekre vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaznak, vagy külön jegyzőkönyv vagy fejezet formájában. A Közösség kooperációs vagy együttműködési politikájának keretében is van mód különböző fejlesztési támogatások nyújtására (ld. ASEAN-országokkal vagy az Andesi Paktum államaival), bár általában a kooperációs megállapodások nem biztosítanak sem nem kedvezményes piacra jutást sem nem tartalmaznak pénzügyi segítségnyújtást, eltekintve talán a FÁK országainak nyújtott támogatást a Tacis program keretében. Általában azonban megállapítható, hogy a fejlesztési politika elsősorban a fejlődő országokat, azokon belül is az AKCs országokat célozza, s a már 77 országra kiterjedő IV. Lomói Egyezmény – s az azt jogilag is felváltó Kotonoui Egyezmény - a Közösség fejlesztési politikájának legfőbb eszköze.
3. A közösségi fejlesztési politika további eszközei között szerepelnek az élelmiszersegély, katasztrófa- és sürgősségi segély és a pénzügyi támogatás valamint a válságokat követő rehabilitációs vállalkozások.

A fentiekén túlmenően a Közösség 1968 óta részt vesz az UNCTAD munkájában. 1969 óta aktív részese, agrárpolitikai megfontolásokból is, a nemzetközi élelmiszeregyezményeknek. 1971 óta pedig, az Általános Preferenciarendszer (GSP) alapján, egyoldalú kereskedelmi előnyöket biztosít a

fejlődő országok számára. A '70-es évek közepe óta, a Szerződés 308. (ex-235.) cikke alapján és szorosan együttműködve a nemzetközi segélyszervezetekkel és az ENSZ-szel, pénzügyi támogatást és katasztrófasegélyt nyújt az arra rászoruló államoknak. 1986 óta megfigyelői státusszal rendelkezik az ENSZ szakosított szervezetében, az UNIDO-ban.

A fentiek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az önálló szerződéses jogalap hiánya ellenére a Közösség képes volt aktív, a tagállamokét kiegészítő, fokozatosan kiépülő fejlesztési politikát kialakítani. Olyan politikát, amely a közösségi külkapcsolati rendszer *valamennyi* eleme által kínált lehetőségeket kihasználva formálódott. Ez a körülmény magyarázza e politika sokszínűségét, nagyfokú cselekvési szabadságát és gyakorta fellépő kompetenciazavarait is.

Nem utolsó sorban az első közvetlenül választott Európai Parlament (1979) adott új lendületet a Közösség fejlesztési politikájának. Ez 1982-ben a Pisani Memorandum elfogadásához vezetett, amely elsőként fogalmazta meg a Közösség átfogó fejlesztéspolitikai célkitűzéseit.⁵⁰ E célok megfogalmazása kifejezte a tagállamok azon felismerését, hogy a fejlődő országok hatékonyabb megsegítése összehangoltabb fellépést igényel; következésképpen, a növekvő nemzetközi felelősség és a fejlődő országok növekvő elvárásai már pusztán tagállami eszközökkel nem elégíthetők ki - szükség van a közös(ségi) fellépés módozatainak kidolgozására. Annál is inkább, mert, elsősorban az Európai Fejlesztési Alap felhasználása révén⁵¹, a '90-es évekre a Közösség és tagállamai tovább erősítették vezető pozíciójukat mint a világ legfőbb fejlesztési támogatói. Míg az 1992-97-es bázisidőszakra az Egyesült Államok az össz-fejlesztési támogatások csupán 17,5%-át vállalta magára (s ez az arány

⁵⁰ Összesen hat célt határozott meg a Memorandum: 1. A fejlődő országok önálló erőfeszítéseinek elősegítése. 2. Az élelmiszerönellátás elősegítése a vidékfejlesztés előtérbe helyezésével. 3. Emberi erőforrások fejlesztése és a kulturális sajátosságok figyelembevétele. 4. A tudományos és alkalmazott kutatások autonóm kapacitásai kiépítésének segítése. 5. A már létező természeti erőforrások szisztematikus kihasználása. 6. Az ökológiai egyensúly helyreállítása és megőrzése.

csökkenést mutat az 1986-91-es időszak 20,5%-ához képest), Japán pedig 18,5%-át (növekedés az 1986-91-es időszak 17,9%-hoz képest), addig az Európai Közösség a tagállamokkal együtt közel felét, azaz 45-50%-át adta. (Development Policy [1999] p.1.) Ezen időszak alatt maga az Európai Közösség (tagállamai nélkül) a világ ötödik legnagyobb donorként lépett elő, részesedését 6,6%-ról 10,0%-ra emelve, annak is köszönhetően, hogy a tagállamok egyre nagyobb arányban a Közösségen keresztül utaltatták ki fejlesztési segélyeiket.⁵² Következésképpen, az Európai Közösség mint nemzetközi szervezet a világ legnagyobb multilaterális donorja lett; mára már a nemzetközi szervezetek által megajánlott segélyek harmadát a Közösség folyósítja.

Ez az arány egy óriási fejlődés eredménye: Míg az 1960-as években még csupán 18 országot segélyeztek, azokat is „csupán” azért, mert néhány tagállam, mint Franciaország, Hollandia, Belgium és Olaszország egykori gyarmatairól volt szó, s a segélyek összege nem érte el az évi 100 millió ECU-t, addig manapság már meegközelítőleg évi 4 milliárd Euro-t költenek a fejlesztési politika megvalósítására. (Development Policy [1999] p.1.)

A Maastrichti Szerződés megteremtette a fejlesztési politika önálló jogi alapját, azáltal, hogy új fejezet alatt beiktatta a 170-181. (ex-130.u-y) cikkeket. Ezek három fő célt fogalmaztak meg a fejlődő országok megsegítése érdekében:

1. a fenntartható gazdasági és szociális fejlődésük elősegítése;
2. világgazdasági integrációjuk elősegítése;
3. harc a szegénység ellen;

Az európai integráció alap gondolatának, a szolidaritásnak, fokozottabb felvállalása a fejlődő országok viszonylatában a nemzeti és szupranacionális

⁵¹ Az EDF nem része a közösségi költségvetésnek, hanem a tagállamok befizetéseit tartalmazzák. A tagállamok a Bizottságnak évente utalják át nemzeti hozzájárulásukat. Egyébként a Bizottság e módszeren mindig is változtatni akart, eddig nem sok sikerrel.

⁵² Forrás: OECD [1996-98], Európai Bizottság/ODI adattár [1999]

fejlesztési politikák hatékonyabb összehangolását is igényelte. Erre a 180. (ex-130x.) cikk is kitér, amikor előírja, hogy a Közösség és a tagállamok koordinálják politikáikat a fejlesztési együttműködésben és egymással konzultálnak a fejlesztési segélyekről és nemzetközi segélyekről. Az 1992 áprilisában felállított új közösségi intézmény, az ECHO (European Office for Emergency Humanitarian Aid) hivatott a sürgősségi humanitárius akciókat összehangolni (évente kb. 1 milliárd euro) valamint a tagállamok és az EU közötti fejlesztési koordinációt elősegíteni. Ennek ellenére a fejlesztési politika teljes közösségiesítésére, az összhang megteremtésén túl, jelenleg kevés az esély.

A Közösség és a tagállamok önzetlen fejlesztéspolitikai érdekei természetesen nem terjednek túl egy adott határon. A fejlődő országok adósságproblémáinak kérdését a Közösség nem vállalja fel, mert nem tekinti magát illetékesnek. Az egységes piac mezőgazdaságpolitikai érdekei sem engedik, hogy a fejlődő országok nagyobb piacnyitásra vonatkozó követeléseinek eleget tegyen és ezen a területen is preferenciális bánásmódban részesítse érzékeny mezőgazdasági termékeiket.

A nemzetközi felelősség tudatos felvállalása, az európai szolidaritás eszményének fokozatos megjelenítése a fejlesztési politikában azzal a következménnyel is járt, hogy, „kereskedelmi és gazdasági világhatalomként” való megjelenésén túl (legnagyobb kereskedő), az Európai Unió „humanitárius világhatalomként” (legnagyobb fejlesztő) jelenik meg a nemzetközi rendben. E percepció természetesen nemcsak az érintett fejlődő célországok szemében meghatározó, hanem a világpolitika vezető hatalmai is így percipiálják az Uniót. Még kérdéses azonban, hogy vajon e kiépített pozíciók - kereskedelmi/gazdasági és humanitárius – együtt járnak-e (majd) a nemzetközi szintéren elfoglalt meghatározó világpolitikai pozíció erősödésével. Minden esetre az Európai Unió többre vágyik. Ahogy az Európai Bizottság egykori elnöke, Jacques Santer fogalmazta: „*Európának mások az ambíciói és mások a*

feladatai minthogy csupán egy cserkészszövetség legyen. Nem hatalmas humanitárius ügynökség kívánunk lenni.” (Santer [1998] p.6.)

II.2.5. A kooperációs politika

A kooperációs vagy együttműködési politikát az uniós külkapcsolati rendszer egyik elemének tekintik, bár kifejezetten saját jogalapja nincsen a Szerződésben, mivel a Közösség alapításakor még nem játszott jelentős szerepet. Az Európai Bizottság a közös kereskedelempolitikára (133. vagy ex-113. cikk) és/vagy a társulási politikára (310. vagy ex-238. cikk) és a részben az eljárásjogi feladatokat rögzítő (300., vagy ex-228., és 308., vagy 235., cikkek) alapján kezdeményezheti bizonyos harmadik országokkal, országcsoportokkal gazdasági és kereskedelmi szerződések megkötését.

A kereskedelmi elbánás minősége alapján e szerződések révén a Közösség harmadik ország számára nem nyújt egyoldalú kedvezményeket, hanem - a nem-fejlett kooperációs partnerei számára - az általános preferenciarendszer (General System of Preferences=GSP) keretén belül biztosít bizonyos kedvezményes elbánást. E megállapodások vagy a gazdasági együttműködés egészére terjedtek ki (ld. a Kanadával kötött szerződést 1976-ból, amely egyébként az első kooperációs megállapodás volt és ezért tulajdonképpen modellként szolgált a későbbiekben) vagy a technikai-műszaki együttműködés területét ölelik fel a kutatás és fejlesztés kölcsönös előmozdítása céljából, s nem tartalmazznak tisztán kereskedelempolitikai aspektusokat (ld. a '70-es évek végéről-'80-as évek elejéről származó ún. „második generációs” megállapodások az egyes EFTA-országokkal, amelyek kiegészítették az 1972/73-as kétoldalú szabadkereskedelmi egyezményeket).

A Kanadával és az egyes EFTA-tagországokkal megkötött kooperációs megállapodások mellett a Közösség fokozatosan kizárólag nem-fejlett országokra és országcsoportokra összpontosítva alakított ki ilyen jellegű

szereződéses kapcsolatot.⁵³ Szerződéses de nem kedvezményes gazdasági együttműködést elsőként az ázsiai fejlődő országokkal kezdeményezett az Európai Közösség (az ASEAN országokkal 1980-ban⁵⁴). E keretmegállapodást bizonyos dél-amerikai relációk követték mind egyes országokkal (Brazília, 1982) mind pedig regionális csoportosulásokkal (Andesi Paktum, 1983⁵⁵; Közép-Amerikai Gazdasági Integrációról szóló Szerződés országai, 1985⁵⁶; Rió-i Csoport⁵⁷ és a Mercosur⁵⁸ országaival egy szabadkereskedelmi övezetet létrehozó átfogó gazdasági együttműködési keretmegállapodásról tárgyalnak – ld. IV.4. fejezetet). A Közösség az arab világ bizonyos országcsoportjaival szintén szoros szerződéses gazdasági együttműködést alakított ki (Öböl-menti Együttműködési Tanács,⁵⁹ Arab Gazdasági Egység Tanácsa⁶⁰).

Az 1988/89-ben az egyes KGST-országokkal gazdasági és kereskedelmi megállapodások jöttek létre, amelyeket 1991-ben, ezen szerződéses kapcsolat bizonyos kooperatív elemeit megtartva, társulási típusú Európa Megállapodások váltották fel. Az Európai Közösségnek a Szovjetunió egyes utódállamaihoz fűződő kapcsolatai azonban nem fejlődtek tovább, s azok nem

⁵³ Egyes szerzőktől eltérően (pl. Balázs [1993]) azért használjuk a viszonylag általánosító „nem-fejlett országok” megnevezést, mert félrevezető lenne, ha elfogadnánk azt, hogy a kooperációs típusú szerződéses kapcsolat kialakítása ezek után „kizárólag fejlődő országokkal” történt (ld. Balázs [1993] p.15.), azaz e kapcsolat kialakításának kritériuma a fejlődő országokhoz való tartozás lett volna. Szigorúan véve nem fejlődőnek tekintett de nem is fejlett országokkal, mint egykoron a második világ részének tekintett KGST-országokkal majd később a FÁK-tagállamokkal is kooperációs megállapodásokat kötött a Közösség.

⁵⁴ ASEAN tagjai: Brunei, Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Thaiföld (OJ L 144/80).

⁵⁵ Andesi Paktum (Andean Pact) tagjai: Bolívia, Ecuador, Peru, Kolumbia, Venezuela. Az 1983-as megállapodást 1998-ban felváltotta egy újabb keretmegállapodás (OJ L 127/98).

⁵⁶ Közép-Amerikai Gazdasági Integrációról szóló Szerződés országai: Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Salvador. Az 1985-ös megállapodás helyébe 1993-ban újabb keretmegállapodás lépett (OJ C 77/93).

⁵⁷ Riói Csoport tagjai: Brazília, Argentína, Paraguay, Uruguay, Venezuela, Kolumbia, Ecuador, Bolívia, Peru, Chile, Panama illetve egy közép-amerikai és egy karib-tengeri ország képviselői.

⁵⁸ Mercosur (magyarul: A Déli Kúp Közös Piac) tagjai: Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay (OJ C 14/96 és OJ L 69/96).

⁵⁹ Öböl-menti Együttműködési Tanács (Gulf Cooperation Council) tagjai: Egyesült Arab Emírátsok, Bahrein, Szaudi-Arábia, Omar, Katar, Kuwait (OJ L 54/89).

⁶⁰ Arab Gazdasági Egység Tanácsa (Council of Arab Economic Unity=CAEU) (OJ L 300/82)

lépték túl az átfogó gazdasági és kereskedelmi keretmegállapodások által biztosított szerződéses viszonyt.

E fenti kooperációs megállapodások mindegyikét a Közösség saját hatáskörében kötötte. Azonban a tagállamok, az ún. Kanada-záradékot mint modellt szemük előtt tartva (III. cikk 4. pont), fenntartották illetékességüket arra nézve, hogy az adott relációban továbbra is közvetlen kétoldalú kapcsolatokat ápoljanak. (Balázs [1993] p.15.)

Bizonyos társulási típusú külkapcsolati viszonylatokban viszont olyan átfogó „globális együttműködési megállapodások” születtek, például az Európán kívüli mediterrán országokkal vagy tulajdonképpen ilyenek az Európa Megállapodások is, amelyek - egyéb más közösségi külkapcsolati elem mellett - integrálják a kooperációs szerződési viszony szabályait is, s meghatározzák a gazdasági együttműködés kereteit. Ezeket vegyes hatáskörben kötötték, tehát a Közösség és a tagállamok együttes illetékességében. Kereskedelempolitikai tartalmukat illetően azonban, míg a mediterrán országokkal kötött megállapodásokban a Közösség egyoldalú preferenciákat biztosít, addig az Európa Megállapodások szerint a kereskedelmi kedvezményeket - ötéves késéssel bár de - a közép-és kelet-európai társultaknak viszonzniuk kell a Közösség felé.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a kooperációs szerződési viszonyra épülő közösségi külkapcsolatok a nem-fejlett világ sokféle, gazdasági fejlettség tekintetében is különböző országát, sőt országcsoportjait célozzák meg. Ezen külkapcsolati háló az elmúlt két évtized folyamán dinamikusan bővült. Az ezen relációkban kialakított lazább együttműködési viszony közös jellemzői, hogy a gazdasági és kereskedelmi együttműködés tág, és gyakran az általánosságokon nehezen túlmutató, körét ölelik fel. Evolutív jellegű keretmegállapodások, azaz rendszerint öt év múlva továbbmélyíthetőek. (Balázs [1993] pp.15-16.) S végül de nem utolsó sorban a kooperációs külkapcsolati elem is arról tanúskodik, hogy mind formai mind tartalmi

szempontból meglehetősen nehéz éles határt vonni közte és a közösségi külkapcsolatok más elemei, azaz a társulási, közös kereskedelempolitikai és fejlesztési politikák, közé.

II.3. Kormányközi együttműködés

*„Okunk van feltételezni és a tapasztalat is azt mutatja,
hogy kereskedelmi nagyság nem lehet tartós,
ha nem párosul, ahol szükséges, katonai erővel”*

Tocqueville⁶¹

II.3.1. A közös kül- és biztonságpolitika

"Ha Holbrooke azt mondja, hogy Európa alszik (miközben Amerika tompítja a biztonsági válságot Görögország és Törökország között), s ez akár igaz akár nem, akkor tanácsos legközelebb előbb felébrednünk." (A Facade [1996] p. 33.) Hans van den Broek-nak, az Európai Bizottság külkapcsolatokért felelős egykori tagjának kijelentése, amely Richard Holbrooke egykori amerikai elnöki különmegbízottnak az 1996-os davosi világgazdasági fórumon elhangzott⁶² (Boselli [1996] és Holbrook [1998]), leplezetlenül kritikus szavait volt hivatott kommentálni, hű képet ad a közös európai külpolitizálás nehézségeiről:

- benne megfogalmazódik az a körülmény, hogy az Európai Unió közös válságkezelési mechanizmusa nem az elvárásoknak megfelelően működik válság esetén;
- benne kifejezésre jut az is, hogy jelenleg az Egyesült Államok válságkezelési mechanizmusai - úgy tűnik - hatékonyabb megoldásokat találnak krízishelyzetekre;

⁶¹ Idézi (Santer [1998]: p.8.)

⁶² Egyébként Holbrook kijelentése nem a nyilvánosság számára „készült”, mégis a Washington Post európai tudósítója világgá röpítette.

- s végül, mindenek ellenére vagy éppen ezért, benne megfogalmazódik az Unió azon szándéka, hogy szükséges létrehozni egy végrehajtható közös külpolitikai mechanizmust.

A közös kül- és biztonságpolitikát (KKBP) ért eddigi bírálatok sokrétűek, de egy dologban egyetértenek: az Unió ezen a politikaterületen keveset tesz és azt is túl későn. Ezen negatív értékelés véglete az, miszerint a közös kül- és biztonságpolitika se nem „közös”, se nem „külpolitika” se nem „biztonsági”, sőt még „politikának” sem lehet nevezni. (Gazdag [2000]) Egy időben divatos dolog volt a KKBP "működésképtelenségét" a délszláv válságban tanúsított sikertelen és eredménytelen EU-fellépésen keresztül érzékeltetni, mintegy görbe tükröt tarva Brüsszel és a tagállamok orra elé. Sőt némely bírálat elérte azt a hőfokot is, amelynek során már az Európai Uniót illetve annak tagállamait tették felelőssé Jugoszlávia széteséséért és a válság kirobbanásáért.⁶³

Anélkül, hogy a korrekt bírálatok élet elvonnánk vagy éppen felmentenénk az Európai Uniót és tagállamait a délszláv válságban tanúsított magatartásuk/politikájuk alól, a történelmi hűség kedvéért megjegyzendő: egyrészt a délszláv válság eszkalációjának pillanatában az Európai Unió még nem létezett, második pillére, a KKBP jogi instrumentuma szintűgy nem. (A közös kül- és biztonságpolitikát kodifikáló EUSz aláírására (1992. február 7.) nyolc hónappal a Jugoszláv Néphadseregnek a függetlenségét kikiáltó Szlovénia ellen intézett támadását (1991. június 27.) követően került sor.) Továbbá az amerikaiak által látványosan kikényszerített 1995-ös daytoni békemegállapodás tulajdonképpen jelentős mértékben támaszkodott a (valljuk be, sikertelenül) közvetítő EU-különmegbízottak válságmegoldó béketerveire.⁶⁴

⁶³ Ezen bírálatok leggyakrabban Németországot állítják ítélszékük elé. Kétségtelen tény, hogy Németország, az Egyesült Államok és főként Franciaország álláspontja ellenére, Szlovénia és Horvátország „túl korai elismerésének” politikájával - amint azt az események igazolták - nem tompította a délszláv háborús válság eszkalálódást.

⁶⁴ Természetesen az is kétségtelen tény, hogy az Európai Unió akkori különmegbízottja, Carl Bildt, csupán egyik tagja volt a megállapodást formálisan elfogadtató Kontakt Csoportnak, amelyben az Egyesült Államok és Oroszország képviselői mellett a három legbefolyásosabb EU tagállam, Franciaország, az Egyesült Királyság és Németország külügyminiszterei is részt

A pillanatnyi állapotból s nem a folyamat lényegéből kiinduló kritikai szemléletmód tulajdonképpen rövidlátó, s nem kíván tudomást venni az európai integrációs folyamat lényegi törvényszerűségéről. Arról, hogy az integrációs célkitűzések, vívmányok egy fokozatos dinamika eredményeként valósulnak meg. Nem automatizmusok révén, de a fokozatosan elért magasabb (mélyebb) integrációs lépcsőfokok indukálta hajtóerőt felhasználva valósulnak meg egy minőségileg más szinten.

Haas elméletében a „spillover” hatás nem automatikusan jön létre, hanem pragmatikus politikai stratégiák révén. Keohane és Hoffman szerint pedig „...*a sikeres „spillovert” kormányközi alkuban kifejezésre juttatott és kormányok között kötött megállapodásnak kell megelőznie.*” (Keohane-Hoffmann [1990] p.290.) (Maastricht, Amsterdam, Helsinki - spillover into defense policy); a haas-i elméletet értelmező felfogás szerint pedig a gazdasági és politikai együttműködés két olyan párhuzamos út, amelyek egy nap egymásba mennek át. (Haas [1958] p. 59., pp. 283-317. és Haas [1964]) Amennyiben e tételből indulunk ki, az európai külpolitika terén elért vívmányok is hasonlóképpen formálódtak az évtizedek során, bár jelentős időbeni eltolódással.

II.3.1.1. Előzmények

Az európai integráció folyamatát az ‘50-es években elindító alapító atyák és államok nem mutattak túlzott hajlandóságot arra, hogy a külpolitika terén nemzeti hatásköröket ruházzanak át európai-szupranacionális szintre. A nemzetállami szuverenitás e klasszikus kifejeződése maradjon érintetlen, vélték.

vettek. Holbrook szerint egyébként Bildt szerepe tisztázatlan volt, s bár munkáját - úgy tűnik főleg az USA részéről - nagy elismerés övezte, lényegében súlytalan maradt. (Ld. részletesebben Holbrook [1998])

E megállapítás és tény különös hangsúlyt kap annak fényében, hogy tulajdonképpen az európai külpolitikai együttműködés (iránti igény) időben távolabb megy vissza mint bármely „klasszikus” közösségi politika, amelyek viszont idővel ténylegesen közösségivé váltak nem úgy mint a külpolitika területe. Megemlíthetjük az 1948-as brüsszeli szerződést és a Nyugat-európai Unió 1955-ös megalapítását, sőt különösen az 1951-es ESZAK Szerződést (a későbbi Római Szerződések egyikét, s ezáltal a közösségi vívmányok részét), amely utóbbinak preambuluma felsejteti a kül- és biztonságpolitikai együttműködés dimenzióját, amikor a francia-német megbékélés jelntőségét taglalja a világbéke szempontjából.

Mivel a Közösség egy gazdaságorientált integrációs modelt kívánt létrehozni, csak bizonyos, külkapcsolati/külpolitikai relevanciával is bíró, területeket közösségiesítettek, nevezetesen az átfogó külkereskedelmi politikát (Regelsberger [1992] p.75.) Ez abból az eredeti célkitűzésből adódott, hogy egy vámuniót majd közös piacot hozzanak létre, amely egységes vámtarifákat alkalmaz és közös kereskedelempolitikát folytat harmadik országok felé. E lépést, azaz hogy egy átfogó (közös) külkereskedelempolitikai cselekvés elengedhetetlen a Közösség továbbfejlődése érdekében, a világgazdasági folyamatok várható alakulása és az EK mint egyre vonzóbb partner megjelenése a világkereskedelem színpadán, motiválták.

A közös külkereskedelempolitikai gondolkodásmód kialakulása és egyfajta európai külpolitikai identitás létrehozása iránti növekvő igény közötti összefüggés hamar megteremtődött. Ezt az összefüggést nem utolsó sorban a vámunió *siker*es létrehozása és működése teremtette meg; az a körülmény, hogy a Közösség alig egy évtized alatt meghatározó világkereskedelmi partnerre küzdött fel magát, megerősítette a korábban már érlelődő elhatározást az összehangolt politikai együttműködés kiszélesítésére.

Az 1969-es hágai közösségi csúcstalálkozón kezdeményezett, a két Davignon-jelentés (1970 illetve 1973) ajánlásai alapján működő, s tulajdonképpen 1973-tól keltezett Európai Politikai Együttműködés (angolul

European Political Cooperation) volt hivatott e növekvő igénynek megfelelni. Az EPE „*akarategyeztetési mechanizmusa*” (Dunay [1995] p.141.) a tagállami érdekek közötti külpolitikai koherencia elérésének szolgálatába lett állítva, annak instrumentumává vált. Fórumot és eszközt biztosított arra, hogy a tagállamok a közös érdeklődésre számot tartó külpolitikai kérdésekben, végleges álláspontjaik kialakítását megelőzően, egyeztessék véleményüket partnereikkel. Az EPE mechanizmusa nem kényszerítette/kényszeríthette a tagállamokat a közös álláspont kialakítására, hiszen az a Közösség keretein kívül biztosított fórumot, de lehetőséget adott arra, hogy a konzultációs folyamat eredményeképpen bizonyos esetben együttes fellépésre is sor kerülhessen a konszenzus elve alapján. Az EPE kínálta sikeres és hatékony együttműködés területeit különösen az ENSZ és a Helsinki-folyamat fórumai jelentették.

A Közösség történetében újabb meghatározó (magasabb-mélyebb) integrációs lépcsőfok elérésével, az Egységes Európai Okmány (Single European Act=SEA) 1987-es életbe lépésével és az egységes piac megteremtésével, a (kül)politikai egyeztetési mechanizmus is új minőséget kapott. Az EEO lett az első olyan jogilag kötelező érvényű közösségi dokumentum, amely, az EPE-mechanizmus bevonásával és annak intézményesítésével, kül-és biztonságpolitikai dimenziót kölcsönzött az európai integrációs folyamatnak. A Közösségtől formálisan továbbra is függetlenített védelempolitikai együttműködés összehangolása továbbra is a Nyugat-Európai Unió (Western European Union=WEU) hatáskörében maradt, s kormányközi-deklaratorikus jellegével (soft coordination vs. hard coordination) az EPE továbbra sem merítette ki egy közös külpolitizálás jellemzőit. Bizonyos nézetek szerint nem volt több mint „*diplomáciai show*” (Wessels [1993] p.9.), a tagállamok pótcselekvése, önámítása (Wessels [1993] p.14.), „*deklaratív diplomácia*”, amelyben a nemzeti magatartásformák továbbra sem oldódtak fel közös cselekvésekben. Sőt, bizonyos nézetek szerint, a de Gaulle-i Fouchet Tervekre támaszkodva az EPÉ-nek eredetileg az lett volna az „értelme”, hogy Brüsszelt megakadályozza abban, hogy egyfajta külpolitikai központtá váljék; különösen

annak fényében, hogy 1968-tól már egy jelentős külkapcsolati elem (vámunió révén a közös kereskedelempolitika) közösségiesített területe lett az integrációs folyamatnak. Ezen szándék tehát arra irányult, hogy az EK és a külkapcsolatok/külpolitikai koordináció minél szétszabdaltabb maradjon. (Allen [1998]) p.48.)

Az EPE teljes eredménytelenségre mégsem volt ítélve. Az EEO által már intézményesített konzultációs mechanizmus felhasználásával a tagállamok hatékonyabban tudtak fellépni pl. az ENSZ Közgyűlésének munkájában vagy részt venni a Helsinki folyamatban. (Fontaine [1995]) Bár kétségtelen, hogy e kölcsönös konzultációs, kormányközi koordinációs mechanizmus korlátai kiütköztek - pl. eljárási téren, hogy ti. mind a Parlament mind pedig a Bizottság csak részben került bevonásra munkájába és az ügyek vitele teljes egészében a mindenkori Elnökség feladata volt - , mégis hozzájárult ahhoz, hogy egy egységesebb, koherensebb kép alakuljon ki a világban a Közösségről, erősítve a külpolitika percepcionális vonásait, valamint hogy a tagállamok egyfajta „együttműködési kultúrát” sajátítsanak el a külpolitika területén is.

Az EPE-mechanizmus átalakítását, a közös kül- és biztonságpolitika feltételeinek megteremtését alapvetően két körülmény indokolta, motiválta:

1. az Európában a '80-as évek végén, '90-es évek elején végbement *geopolitikai földindulás*: a hidegháború megszűnése, a kommunista rendszer s ezzel együtt az (európai) bipoláris rend összeomlása, a poszt-szocialista államok kül-, biztonság- és gazdaságpolitikai orientációváltása, Németország újraegyesítése, a Szovjetunió dezintegrációja, s nem utolsó sorban az a körülmény, hogy az a szovjet-amerikai szembenállás szűnt meg, amely elfedte a különleges nyugat-európai biztonsági érdekeket. Az európai kontinens geopolitikai adottságainak ezen gyökeres változása egyrészt egy euforikus légkör kialakulásával jártak együtt, másrészt pedig - talán paradox módon - közvetve csökkentették a Közösség biztonságérzetét. Azon Közösségét, amelynek biztonságpolitikai érdeke leginkább a gazdasági fejlődéshez

szükséges stabilizációhoz köti, azaz az instabilitás, kiszámíthatatlanság jelentik számára a legnagyobb veszélyt/kihívást. (Cameron [1997] és Deák [1997] pp.47-60.) Míg a '70-es és '80-as években, a kétpólusú rend árnyékában, akkor amikor az USA védernyője árnyékában fel sem merült egy közös európai külpolitizálás fájó hiánya (Gazdag [2000] p.34.), csupán tudományos és szűk politikai körökben vitatták meg az európai külpolitizálás szükségességét, addig a nemzetközi rendszer mélyreható strukturális változása a '80-as évek végén-'90-es évek elején lehetővé tette, hogy Európa regionális vagy akár globális szerepet játszon.

2. az európai integrációs folyamat *belső dimenziójában végbement változások*: az integráció mélyítésének és bővítésének a '80-as években új erőre kapott dinamikája, amelynek hajtóerejét felhasználva már nemcsak az egységes piac sikeres kiépítése került a közösségi törekvések homlokterébe, hanem - a következő integrációs lépcsőfokot megcélozva - , a gazdaságpolitikák tényleges uniformizálásával, a Gazdasági és Monetáris Unió megteremtése is, valamint, bár közvetve és homályosan, egy föderális Európai Unió képe is. A "világkereskedelmi szuperhatalom" ambíciózus vízióját felvázoló képlet egy határozott és erős (kül)politikai (id)entitással nem rendelkező Unió nélkül megoldhatatlan. (Ld. Jacques Delors toposszá vált véleményét a "gazdasági óriásról és politikai törpéről" vagy Henry Kissinger gunyoros kérdését arról, hogy "kit kell felhívnia ha Európával akar beszélni"). Így, a KKBP tulajdonképpen az Unió világpolitikai és világgazdasági befolyása közötti ollót volt (és lesz) hivatott bezárni.

II.3.1.2. A KKBP jogi keretei

Elsődleges jogforrásként, az Európai Unióról szóló Szerződés V. címe mondta ki a közös kül- és biztonságpolitika létrehozását, amely - s ez újdonság volt - ezen politika valamennyi területét felöleli.⁶⁵ Meghatározta a követendő közös célkitűzéseket, mint pl. az Unió közös értékeinek, alapvető érdekeinek és függetlenségének védelmét, az Unió és tagállamai biztonságának erősítését minden eszközzel vagy a béke megőrzését, a nemzetközi biztonság erősítését és a demokrácia fejlesztését, a jogállamiság valamint az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását. Jogi kötelezettséggé határozta meg, hogy a tagállamoknak tartózkodniuk kell minden olyan cselekvéstől, amely ellentétes az Unió érdekeivel vagy ronthatja az Unió hatékonyságát mint a nemzetközi kapcsolatok összetartó erejét. Mégis, a 17.4. (ex-J 4.4.) cikk azt is kijelenti, közvetve utalva bizonyos tagállamok másirányú szövetségi kötelezettségeire (ld. NATO tagállamok) vagy éppen azok hiányára (ld. semleges országok), hogy az Unió által követett politika nem befolyásolhatja az egyes tagállamok biztonság- és védelempolitikájának sajátosságait. A további elsődleges jogforrások területe felöleli az Európai Tanács illetve a Tanács által megfogalmazott következtetések körét is.

Másodlagos jogforrásként, e célkitűzések megvalósítását elsősorban az EPE által is már felvázolt *együttes cselekvések* kezdeményezésével és *közös álláspontok* megfogalmazásával kívánják elősegíteni. A rendelkezések kötelezik a tagállamokat arra, hogy akcióikat a nemzetközi szervezetekben és nemzetközi konferenciákon összehangolják. Az együttes cselekvések és közös álláspontok tartalmi és formai határai elmosódnak, bár kétségtelen, hogy közös akció elfogadását hosszabb eljárás előzi meg. Számítások szerint, az EU soros

⁶⁵ Az V. Cím teljes magyar nyelvű fordítását adta: (Dunay-Gazdag [1994] pp.147-152.)

Elnöksége kezdeményezi az együttes akciók és a közös álláspontok több mint 90%-át, a közös nyilatkozatok 80%-át. (Szűcs [1998] p.53.)

A másodlagos jogforrások közé tartoznak még harmadik országok felé kiadott jegyzékek (demarche-ok), politikai nyilatkozatok, a politikai párbeszédnek irányelvei, a KKBP különböző eljárási és pénzügyi kérdéseire illetve a különleges megbízottak státuszára vonatkozó dokumentumok valamint a COREU-COURTESY-re vonatkozó, a belső telekommunikációs összeköttetést lefektető szabályok, a konzuli védelem rendelkezései sőt a szankciók kérdése is.

Meghatározza a követendő eljárásjogi normákat és a résztvevő intézményeket. E szerint a Tanács feladata - tagállami kezdeményezésre - a közös álláspont megfogalmazása, az együttes cselekvés elveinek, időtartamának és a végrehajtási feltételeknek, eszközöknek meghatározása, mégpedig az Európai Tanács által megadott általános irányvonal alapján. Az együttes cselekvésről szóló döntést a tagállamok egyhangúan fogadják el, ez alól kivételt képeznek az eljárási ügyek illetve a Tanács meghatározhatja azokat a területeket, amelyeknél - általában a végrehajtás terén - , a minősített többség érvényesíthető (jelenleg legalább 62 szavazat, vagy legalább 10 tagállam). A közös kül-és biztonságpolitika ügyeiben az Uniót az Elnökség képviseli s ennek megfelelően ez az intézmény felelős a politika végrehajtásáért. Az Európai Bizottságot teljes mértékben bevonják a feladatok végrehajtásába (*“fully associated”*), míg az Európai Parlamentnek előzetes konzultációs joga van és joga arra, hogy rendszeresen tájékoztassák e politika területén történekről. A politikai igazgatókból álló Politikai Bizottság, a Tanács felkérésére vagy saját kezdeményezésére, ellenőrzi a KKBP alá eső területek nemzetközi helyzetét és véleményt nyilvánít.

Előrelépés történt a védelempolitika területén, hiszen a Nyugat-Európai Uniót az Unió fejlődésének szerves részeként ismerte el, amelynek feladata a védelmi döntések kidolgozása és végrehajtása. A 17. (ex-J. 4.) cikk a közös kül-és biztonságpolitika részévé tette a védelempolitikát, amely - evolutív elemként, de feltételelesen - *“idővel egy közös védelemhez is vezethet”*.

Az együttes cselekvések költségvetési kihatásainak kérdéseiben a Tanács dönt arról, hogy azok az első pillér, azaz az Európai Közösség közös költségvetését, vagy a tagállamokét terhelik. Az adminisztratív kiadásokat az EK költségvetéséből kell fedezni.

II.3.1.3. A KKBP eredményei

Az V. cím rendelkezései alapján megállapítható, hogy több tekintetben is a KKBP, az EPÉ-hez képest, egy minőségi változást hozott:

- jogi kötelezettséget rótt a tagállamokra a kül-és biztonságpolitika területén;
- feloldotta a tabutémákat, amelyeknek katonai kihatásai vannak;
- összefüggést teremtett a kül-, biztonság-, védelempolitika és tulajdonképpen védelem között;
- meghatározta e közös politika eszközeit, mint az együttes cselekvést és a közös álláspontot;
- egységes intézményi struktúrát alakított ki és közvetlenül bevonta az Európai Tanácsot mint e közös politika irányelvének letétemenyését;
- megteremtette a jogi feltételeit annak, hogy Európa valóban egy hangon szólalhasson meg a nemzetközi porondon, s nagyobb felelősséget vállalhasson saját sorsáért;

A KKBP hozományaként jelentős intézményi változásokat is bevezettek. Az Európai Bizottság felállította, s 1999-es átszervezéséig ezen név alatt működtette, az I.A Főigazgatóságot, amely - többek között - a KKBP-nek a Bizottságra háruló feladatait látta el az Elnök és a külkapcsolatokért felelős bizottsági tag közös és közvetlen felügyelete alatt. A Tanács létrehozott egy

KKBP Igazgatóságot; a Nyugat-Európai Unió székhelyét pedig - s ez több volt mint szimbolikus lépés - áthelyezték Londonból Brüsszelbe.

Az első fél évtized alatt, azaz az Európai Unióról szóló Szerződés életbe lépése (1993. november 1.) és 1998 júniusa között a Tanács összesen 66 *együttes cselekvést* (joint actions) határozott el.⁶⁶ Majdnem felét (26) a volt-Jugoszláviával kapcsolatban: ezek legtöbbször a Bosznia-Hercegovinának nyújtandó humanitárius segélyre irányult, kisebb részük a mostari EU adminisztrációval (EU-polgármester illetve különleges megbízott) és a boszniai választásokkal illetve a béketerv végrehajtásával voltak kapcsolatosak. Több együttes akció (összesen 7) irányult az afrikai Nagy-Tavak vidékén kialakult rendezés elősegítésére elsősorban egy különleges EU-megbízott tevékenységének meghatározásával. A közel-keleti békefolyamat felgyorsítása is jelentős számú együttes cselekvés elfogadására ösztönözték a tagállamokat (6). Emellett a prioritások között ugyanúgy szerepeltek az Európai Stabilitási Paktumra vonatkozó kérdések (2), mint az 1995-ös NPT (Non-Proliferation Treaty) közös előkészítése (2), a taposó aknák elleni közös fellépés (6) vagy éppen az oroszországi választások megfigyelése (1) és a dél-afrikai demokratizálódási folyamat bátorítása (1).

Ezen időszak alatt a Tanács összesen 57 *közös álláspontot* (common position) dolgozott ki és fogadott el. Itt is a volt-Jugoszláviában zajló események kerültek a figyelem középpontjába (összesen 17 állásfoglalás), elsősorban is a kis-Jugoszlávia felé irányuló kereskedelmi korlátozások fenntartását illetően. Ukrajna (1) és Ruanda (2) vonatkozásában a közös álláspontok meghatározták az Unió politikai célkitűzéseit és prioritásait. Továbbá e közös nyilatkozatok érintették azon kedvezőtlen belpolitikai változásokat, amelyek többek között Burmában (5), Haitin (2), Nigériában (7), Szudánban (1), Libiában (1), Burundiban (2), Angolában (2), Afganisztánban (2) és Kelet-Timoron (2) mentek végbe. A földrajzi prioritások mellett olyan témák is terítékre kerültek mint a

⁶⁶ Részletes listák: (CFSP: Basic Documents [1998] pp.40-50.) vagy 1996 szeptemberéig (European Dialogue [1997] pp.18-20.)

biológiai és vegyi fegyverek elpusztítása (2), a vakító lézerek betiltása (1) és a külképviseltek szorosabb együttműködése (1).

A maastrichti szerződés 1992 februári aláírását követően a Tanács készítette egy jelentést a KKBP „feltételezett fejlődéséről”, s ezt a következő lisszaboni Európai Tanács ülésre beterjesztette (1992. június 26-27). (The European Councils [1995] pp.16-20.) Az Európai Tanács által elfogadott jelentés, amelyet mellékeltek az Elnökségi Következtetésekhez, megállapította, hogy az EPÉ-hez képest a KKBP egy *“saut qualitatif”*-et, azaz *“minőségi ugrást”* jelentett az együttes cselekvések eszköze révén, nagyobb potenciált a közösségi akciók lebonyolítása számára valamint kétségtelenül erősíti a tagállamok közötti fegyelmet. Egyébként a lisszaboni jelentés volt az első dokumentum, amelyben az Unió kísérletet tett arra, hogy saját külpolitikai prioritásait meghatározza.

A jelentés, az V. cím szellemében, egyrészt felvázolta a külpolitika területén követendő *célkitűzéseket*, így a demokrácia, emberi jogok, regionális stabilitás elősegítése, konfliktusok megelőzése és kezelése, hatékonyabb nemzetközi koordináció, fegyverzetellenőrzés, terrorizmus elleni összehangolt harc stb., másrészt pedig felsorolta azon *tényezőket*, amelyek a fontos közös érdekeket meghatározzák, nevezetesen:

- egy adott régió vagy ország földrajzi közelsége;
- egy adott régió vagy ország gazdasági és politikai stabilitásában rejlő fontos érdek;
- az Unió biztonsági érdekeire leselkedő veszély megléte.

A jelentés jelentősége azonban főleg abban áll, hogy kísérletet tett azon *földrajzi térségek*, országcsoportok valamint az Unió *biztonságpolitikai dimenziója* számára elsődleges fontossággal bíró területek meghatározására, amelyek a KKBP illetve a közös akciók tárgyai lehetnek. Ezek a következők:

A. Földrajzi térségek:

1. Közép-és Kelet-Európa

1.1. Oroszország és a volt-szovjet tagköztársaságok;

1.2. Más közép-és kelet-európai országok beleértve a Balkánt;

1.3. Volt-Jugoszlávia.

2. Maghreb-térség és a Közel-Kelet

B. A biztonságpolitikai dimenzió területei

1. EBESZ-folyamat;

2. leszerelés és fegyverzetellenőrzés Európában beleértve a bizalomerősítő intézkedéseket;

3. nukleáris non-prolifерáció kérdései;

4. a biztonság gazdasági aspektusai különösen a harmadik országokba irányuló katonai technológiai transzfer valamint a fegyverexport ellenőrzésének kérdései.

Az EUSZ rendelkezéseinek megfelelően az Európai Tanács ezt követő ülésein a tagállamok legfőbb vezetői folyamatosan állást foglaltak a fenti kül-és biztonságpolitikai kérdésekben (természetesen a nemzetközi helyzet alakulásának megfelelően egyéb kérdésekben is kialakították közös véleményüket), megfogalmazták az általános elvi irányvonalat, a Tanács pedig az együttes cselekvések és közös álláspontok eszközeinek felhasználásával végrehajtotta azokat.

A Kormányközi Konferenciát lezáró Európai Tanács ülés Amszterdamban módosításokat fogadott el az EUSZ második pillérére vonatkozóan is, sőt több új rendelkezést is beillesztettek az V. Címbe; a maastrichti 11 helyett már 18 pont foglalja keretbe a közös kül- és biztonságpolitikát, s ezeket öt az EUSz-hoz csatolt nyilatkozat egészíti ki. A KKBP Maastrichtban megfogalmazott öt célkitűzése változatlan maradt, de módosultak és kiegészültek, finomodtak a döntéshozatalt és az intézményi felépítményt érintő szabályok. Több mint fogalmazásbeli változás volt az, hogy az „Unió és a tagállamok” maastrichti megfogalmazásból Amszterdamban kihagyták a tagállamokat és már kizárólag az „Unió” az, amely „*meghatározza és működteti a közös kül- és biztonságpolitikát*” – e változtatás az Unió mint egységes (nemzetközi) szereplő felértékelésének tagállami igényét jelzi.

Lényeges változás, hogy az Európai Tanács önmaga számára bevezetett egy új (kül)politikaformálási eszközt, a *közös stratégiát*, amely egy koherens uniós külkapcsolati politika kiépítésének legfőbb eszköze kedvező kihatással a Tanácsban addig alkalmazott oly merev egyhangú szavazati rendre. Ugyanis kiterjesztették a minősített többséggel elfogadható kérdések körét, így a Tanács felhatalmazást kapott arra, hogy a közös stratégiának a már létező eszközök (együttes cselekvés, közös álláspont, közös nyilatkozatok) felhasználásával történő gyakorlati végrehajtásánál alkalmazza a minősített többség elvét az egyhangúsággal szemben. Értelemszerűen, a közös stratégia hiányában együttes akciókról továbbra is egyhangúan dönt a Tanács. Így például az Oroszországgal kapcsolatban azóta már elfogadott közös stratégia uniós végrehajtása a fent említett eszközök révén akár bizonyos tagállamok ellenkezése dacára is megtehető, amennyiben e döntések támaszkodnak a stratégiában megfogalmazott célokra.

Ennek fékeként viszont beépítették az ún. *“konstruktív tartózkodás”* lehetőségét (az adott együttes cselekvéstől tartózkodó tagállamnak mellőznie kell minden olyan tevékenységet, amelyek ezen akciónak a végrehajtását akadályozná) vagy lehetőséget kínálnak a Tanács számára, hogy abban az esetben ha egy tagállam fontos nemzetpolitikai okok miatt ellene szavaz egy közös határozatnak, hogy *“fellebezzon”* az Európai Tanácshoz.

Intézményi téren a legfőbb változás az volt, hogy a módosított EUSz létrehozta a a közös kül- és biztonságpolitika főképviselőjének (High Representative for CFSP (“Mr. CFSP”) tiszttét. Őt a Tanács Főtitkárságának mindenkori vezetője testesíti meg, felel a Miniszterek Tanácsának, és segíti („*assist*”) az Elnökség ezirányú tevékenységét. Hozájárul a politikai döntések kialakításához, előkészítéséhez és végrehajtásához. Adott esetben pedig a Tanács nevében és az Elnökség megbízásából harmadik féllel politikai párbeszédet folytat. Szintén új intézményként a Főképviselő alá rendelve az Amszterdami Szerződés 6. számú nyilatkozata életre hívta a Stratégiai Tervező és Korai Riasztó Egységet, amelynek legfőbb feladata, hogy elemezze és

értékelje az Unió kül- és biztonságpolitikai érdekei szempontjából fontos nemzetközi fejleményeket, s adott válsághelyzet kialakulásakor időben “riadóztasson”. Tematikus és földrajzi egységekből álló munkacsoportok alapján működik. Jelentősége e politikaterület evolutív továbbfejlesztésében ott van, hogy munkájában valamennyi szereplő közösen részt vesz⁶⁷, másrészt pedig a közös munka gyümölcse e szereplők közösen kidolgozott értékelése adott nemzetközi eseményekről és helyzetekről, amelyről a Tanácsban már nem folyik érdemi vita, hiszen az értékelésekből a tagállamok képviselői is kivették részüket. E körülmény elhúzódó és parttalan vitákat előz meg és segíti, hogy közös helyzetértékelés alapján könnyebben és gyorsabban születhesen meg a közös állásfoglalás a Tanácsban.

Előrelépés történt a közös védelempolitika összehangolása terén is, annak jegyében, hogy e politikaterület fontos szegmensének erősítésével az Unió továbbszilárdítsa nemzetközi szerepét. Míg az EUSz 1993-ban még csupán hosszú távon („idővel”) képzelte el a közös védelmi politika kialakítását, lehetőségként egy közös (uniós) védelem létrejöttét és a Nyugat-európai Uniót pedig az Unió fejlődésének integráns részeként ismerte el, az amszterdami módosítások már a tagállamok kötelezettségévé tette *„egy közös védelmi politika fokozatos meghatározását, amely közös védelemhez vezethet”* (17.1. cikk, vagy ex-J.4.1.) Ennek érdekében az Unió intézkedéseket dolgoz ki a NyEU Unióba történő integrálódásának módozatairól. Fontos fejlemény volt Amszterdamban, és a NyEU tényleges integrálódásának előfeltétele, hogy a NyEU ún. petersbergi feladatait (humanitárius akciók katonai védelme, békefenntartó és béketeremtő feladatok, konfliktusmegelőzés és válságkezelés) az uniós vívmányok (acquis) részévé tette (17.2 cikk, ex J.4.2.). Az EU közvetlenül felkérheti a NYEU-t az ilyen jellegű feladatok elvégzésére, mint az például a horvátországi aknamentesítési megbízás esetén is volt.

⁶⁷ A 21-tagú szervbe a tizenöt tagállam 1-1, a Tanács Főtitkársága, a Nyugat-európai Unió és az Európai Bizottság 2-2 szakértőt küld.

Amszterdam óta a közös védelempolitika, európai biztonsági és védelmi politika néven (European Security and Defence Policy=ESDP), valóban „fokozatosan”, lépésről lépésre kerül kiépítésre, az EUSz új rendelkezései kínálta lehetőségekre támaszkodva, s meglepő gyorsasággal. Az elmúlt másfél évben bekövetkezett látványos haladást a koszovói válság megoldásának tanulságai s az ezzel párhuzamosan jelentkező amerikai nyomás, a NATO új stratégiai koncepciójának előkészítése (European Security and Defence Identity=ESDI) és nem utolsósorban az uniós közvélemény elvárásai motiválták⁶⁸. E tényezők csupán tudatosították azon felismerést, miszerint az erő alkalmazásának képessége a szavahihető külpolitika lényegi komponense akkor amikor már minden más eszköz bevetése kudarcot vallott. (Solana [2000]) Míg az Unió korábban már lépésről-lépésre létrehozta a külpolitika folytatásához szükséges eszköztárt, mint a politikai párbeszédet, gazdasági együttműködést, bizalomerosztó intézkedéseket, a politikai és gazdasági nyomásgyakorlás eszközeit, vagy akár a nem-katonai válságkezelést, addig ennek az arzenálnak egyik legfontosabb eleme, az erő alkalmazásának képessége, (mindeztidáig) hiányzott.

Élve az EUSz kínálta kompetenciával, az Európai Tanács az ESDP kiépítésének motorjává lépett elő. Az amszterdami módosítások 1999. május 1-i hatályba lépését követő uniós csúcstalálkozók majd mindegyikén lényegi döntéseket és konkrét intézkedéseket hoztak. A fentebb említett tényezőkön túl az előrelépést elősegítette a védelempolitika szempontjából két meghatározó uniós tagállam, az Egyesült Királyság és Franciaország St. Malo-i nyilatkozata (1998.december 4.), amelyben - a korábbi merev brit állásponton tülemelkedve - sürgették az ESDP mielőbbi kiépítését. A franciák és britek lelkesedésére építve, s annak szellemében, hogy az intézményi aspektusok kizárólagos

⁶⁸ A Eurobarometer által megkérdezett uniós állampolgárok 70%-a szerint az Uniónak rendelkeznie kell közös biztonság- és védelempolitikával. Ugyanezen közvéleménykutatás adatai azt mutatják, hogy a tizenöt tagállam lakossága által a tizenkét legfontosabb uniós prioritás között a „Béke és biztonság fenntartása Európában” a második helyen áll, 89%-os támogatottsággal, s csak a munkanélküliség elleni küzdelmet tartják előbbrevalónak az uniós polgárok. (Eurobarometer [2000])

erősítése helyett a közös katonai képességek meghatározásán legyen a hangsúly, az Európai Tanács bécsi és kölni ülésein a közös védelemi politika már prioritásként szerepelt.

Tényleges áttörést ezen a politikaterületen fél évvel a koszovói válság katonai erővel történő lezárása után, 1999 decemberében Helsinkiben értek el. A tagállami döntések a műveleti képességek katonai és civil vonzatait valamint az azok végrehajtását segítő átmeneti intézményi felépítmény létrehozását érintették. A tagállamok vállalták, hogy 2003-ig képesek lesznek összesen 50-60,000 katona 60 napon belüli és legfeljebb 1 évre szóló telepítésére a petersbergi feladatok végrehajtása érdekében. Ez nem egy új európai haderő felállítását jelentené (Solana [2000]), hanem a meglévő erők, Gyorsreagálású Haderő (Rapid Reaction Force) néven történő célirányos felhasználását – a „közös védelem” maastrichti és amszterdami megfogalmazása a tagállamok már létező katonai potenciáljára vonatkozik. A NATO-val való átfedések elkerülése, a kompatibilitás és komplementaritás érdekében, az Unió olyan területeken lép fel, ahol *“a NATO egésze nincs érintve”* – nem kívánják lemásolni sem a NATO döntéshozatali mechanizmusát, sem katonai struktúráját. Ennek érdekében formális intézményi kapcsolatot alakítanak ki a két szervezet között⁶⁹, annak tudatában, hogy a Washingtoni Szerződés 5. cikke alapján továbbra is a NATO marad az (európai) kollektív területi védelem letéteményese míg az Unió válságkezelő és konfliktusmegelőző feladatokat lát el. A Nyugat-Európai Uniót fokozatosan beillesztik az Unió struktúrájába, s ennek látványos jeleként az 1999. november 23-án Luxemburgban összeülő NyEU Közgyűlés a szervezet főtitkárává választotta Javier Solanat, az EU Tanácsának főtitkárát és egyben külpolitikai főképviselőjét. A válságkezelés “polgári” eszköztárának⁷⁰ mind az Unió szintjén mind pedig a 15 tagállamban

⁶⁹ A NATO és az EU első formális multilaterális találkozására 2000.szeptember 20-án került sor. Négy közös ad hoc-jellegű munkacsoportot hoztak létre, amelyek biztonsági kérdésekkel, a katonai képességek felmérésével foglalkoznak valamint annak módozataival, hogy miképpen érhetőek el az EU számára a NATO eszközei, továbbá hogy a NATO-EU konzultációk állandó mechanizmusai miként érvényesíthetők.

⁷⁰ “Polgári” eszközöknek számítanak az Unió eszköztárában a következők: rendvédelmi erők,

fellelhető elemeit “leltárba” veszik és megvizsgálják, hogy milyen együttműködéssel használhatók fel a leghatékonyabban. Helsinkiben, akkor még csak átmeneti jelleggel⁷¹, új intézményeket is létrehoztak: a Politikai és Biztonsági Bizottságot (Political and Security Committee), az EU Katonai Bizottságát (Military Committee of the European Union), az EU Katonai Törzset (Military Staff of the European Union), valamint a Civil Válságkezelő Bizottságot (Civilian Crisis Management Committee). Ezen új intézmények munkájában, leszámítva a Katonai Törzset lévén annak katonai-katonapolitikai hangsúlya, az Európai Bizottság is teljes mértékben részt vesz (*“fully associated”* az EUSZ szerint). Egyébként a Bizottság javaslatára a Tanács már foglalkozik egy Gyorsreagálású Alap (Rapid Reaction Fund) létrehozásával, amely kiegészítené a Közösség humanitárius irodájának (ECHO) forrásait s egyszerű, kevésbé bürokratikus módon nyújtana anyagi bázist válságmegelőző és konfliktuskezelő akciókhoz. A Bizottság kebelén belül azóta létrehoztak egy szituációs vagy válság(kezelő) központot is, amely szükséghelyzetek/válsághelyzetek esetén koordinálja a Bizottság feladatait és tartja a kapcsolatot a Tanácsban is létrehozandó, hasonló nevű szituációs (válságelemző) központtal.

A nem-katonai képességek erősítésének további konkrét lépését az Unió a feira-i Európai Tanács ülésen (2000 június) hozta meg, amikor döntött arról, hogy 2003-ig a tagállamok képesek lesznek összesen 5,000 rendőrt felajánlani bizonyos petersbergi feladatok elvégzésére, s amelyek közül 1,000 30 napon belül telepíthető. Ezen rendvédelmi erők vagy az Unió saját kezdeményezésű válságkezelő akcióiban vennének részt vagy pedig felajánlásra kerülnének olyan (már létező) rendfenntartó tevékenységekhez mint pl. az UNMIK Koszovóban vagy éppen a MAPE Albániában.

További előrelépés történt a nizzai csúcstalálkozón is (2000 december).

emberi jogok védelmének mechanizmusai, választási megfigyelés, a független média támogatása, újjáépítés, fegyvermentesítés, határigazgatás, aknamentesítés, leszerelés, humanitárius segítségnyújtás

⁷¹ E három intézményt az Általános Ügyek Tanácsának 2000. február 15-i ülésén

Egyrészt a tagállamok, az Elnökség ezirányú jelentésének elfogadásával, döntéseket hoztak az európai védelmi dimenzió intézményi erősítéséről valamint megerősítették a 2000. november 21-i felajánlási konferencia határozatait. Másrészt ezen a csúcstalálkozón a Szerződést és az EUSz-t is módosították. Kiterjesztették a minősített többséggel hozandó területek körét, így a módosítások életbe lépését követően így fogják kinevezni az Unió különleges megbizottait, fogadják el a KKBP területén kötendő nemzetközi megállapodásokat (illetve, egészen pontosan, ehhez már nem szükséges egyhangúság) és az együttes cselekvés/közös álláspont végrehajtásához szükséges megállapodásokat. Most már, új klauzulák bevezetésével, az EUSz-ban jogilag rögzített lehetőség lesz a KKBP területén is a megerősített együttműködésre, amelyben résztvevő tagállamoknak a konzisztencia és koherencia uniós elveit képviselve kell eljárniuk a nemzetközi szintéren való fellépés esetén.

II.3.1.4. A KKBP értékelése, hiányosságai

“Míg Európa a kapcsolatok sűrű hálóját szövi a világ minden részével és a fejlesztési segélyek legnagyobb adományozója, addig külpolitikája egy befejezetlen egész benyomását kelti. Ami azonban ennél is komolyabb, az az a tény, hogy képtelen volt a rendelkezésére álló különböző eszközöket (kiemelés tölem - BP) koherens és hatékony politikává integrálni. Innen ered az a benyomás, hogy Európának nincs meg az a politikai súlya, amely megfelelne gazdasági és kereskedelmi jelentőségének.” (Europe’s Presence [1996] p.5.)

Az Európai Bizottságnak a KKBP-ről kiállított máig érvényes diagnózisa feltehetően az európai külpolitizálás főbb hiányosságainak lényegére

formalizálták, s a 2000 decemberi nizzai Európai Tanács ülésen véglegesítették.

tapintott rá: a tagállamok a KKBP-t eddig nem az EUSz kínálta lehetőségeknek megfelelően hajtották végre, annak ellenére, hogy az EUSZ az általuk kialakított kompromisszumos jogi kötelezettségek egész sorát tartalmazza erre nézve. Magyarán, Jacques Delors egykori bizottsági elnök szellemes értékelésével élve, a közös kül- és biztonságpolitika egy olyan Ferrari versenyautó amelybe csupán egy fűnyíró motorját építették be. (Delors [1995] p.12.) A közös külpolitizálás reaktív, deklaratorikus jellege és „ráolvasásos” technikája továbbra is domináns tényezők.

A Maastrichti Szerződés révén az Európai Unió tulajdonképpen olyan elvárásokat támasztott a kollektív diplomáciát illetően, amelyek túlszárnyalták intézményeinek, eszközrendszerének és forrásainak lehetőségeit, képességeit. A szakirodalomban a „képességek és elvárások közötti szakadék” elméleti szinten megfogalmazott jelenségének (Ginsberg [1999] p.430.) valóságos példáit adták azok a magatartásformák, amelyeket az Unió (illetve tagállamai és azok közössége) a boszniai háború idején (1991-95)⁷², a görög-török égei-tengeri válságkor (1996), Albánia kezelésekor (1997-98) vagy éppen az iraki és koszovói válságok idején mutatott. E példák is „fényesen” hűtötték le azokat az elvárásokat, amelyek a KKBP „*revolutív*” jellegében bíztak és erősítették meg azon vélekedéseket, amelyek annak „*evolutív*” elemét hangsúlyozták.

Az EUSz 2. cikke (ex-B. címe) az Unió egységes identitásáról szól a nemzetközi porondon, a 3 cikke (ex-C. címe) pedig egyértelműsíti az egységes intézményi kereteket. A már konkrétan a KKBP-ről rendelkező 11.(2) (ex-V. cím J.1.4.) cikke pedig a tagállamok kötelezettségévé teszi, hogy tartózkodjanak minden olyan lépéstől, amely gyengítené az Unió hatékonyságát, mint koherens erőt, a nemzetközi kapcsolatokban.

⁷² Az akkori tehetetlenségnek egy igen jellemző (és szomorú következményekkel járó) példáját idézi fel Chris Patten, a Bizottság jelenlegi külkapcsolatkért felelős tagja: 1993 végén a Tanácsban a tagállamok négy hónapig (!) vitatkoztak azon, hogy a Boszniának és Hercegovinának szánt humanitárius segély helyszínre kísérésének költségeit a közösségi költségvetésből vagy a tagállamok forrásaiból fedezzék. Keserűen jegyzi meg Patten, hogy „*időközben, ahogy az minden évben szokás, vége lett a télnek, úgy, hogy a lakosságtól megtagadták (sic!) azt a humanitárius segítséget, amely (még a tél beállta előtt) járt volna neki.*” (Patten [2000] p.5.)

E jogi kötelezettségek bátoralan és óvatoskodó alkalmazása vezetett oda, hogy az Uniónak - mint képzelt (kül)politikai entitásnak - továbbra sincs megfelelő tekintélye a nemzetközi rendben, formálódó közös védelmi politikája ellenére sem. Az Európai Stabilitási Egyezmény tető alá hozása vagy az NPT aláírásánál játszott meghatározó szerepe mellett az Unió csupán szerény sikereket könyvelhetett el az elmúlt években amióta a második pillér jogerőre emelkedett. (Boselli [1996]) A világ közvéleménye semmiképpen sem az amerikai Helms-Burton törvénnyel szembeni, meglepően rövid idő alatt kialakított egységes EU fellépés sikerén keresztül ítélte meg a közös kül- és biztonságpolitika működőképességét, hanem sokkal inkább a jugoszláviai vagy a ruandai kudarcokat tartja meg kollektív emlékezetében. Egy másik jelentős válsággóc, a Közel-Kelet, kezelésére kinevezett különleges EU-megbízott pedig minden bizonnyal azért sem érhetett el eddig átütő sikert, mert egyrészt őt (pontosabban az általa képviselt Uniót) a felek nem igazán fogadták el, különösen az izraeliek nem, másrészt pedig csupán korlátozott mandátummal lett felruházva, amely nem ad lehetőséget számára, hogy, az Unió színeiben, közvetítőként, részt vehessen az izraeli-palesztin tárgyalásokon, akár ki is egészítve az amerikai Dennis Ross tevékenységét.

A hiányosságok okai két legfőbb, egymással szorosan összefüggő körülményre vezethetők vissza:

1. A tagállamok politikai akaratának hiánya, az, hogy egységesen, Unióként lépjenek fel. A nemzeti érdekek továbbra is prioritást élveznek a közösségi érdekekkel szemben, különösen az Unió nagy tagállamai esetében. Míg, a tapasztalatok alapján, Németország és a Benelux államok a KKBP közösségi megközelítésének legkövetkezetesebb támogatóinak számítanak, addig az Egyesült Királyság, és részben Dánia, a jelenlegi kormányközi együttműködési mintát is csak félszívvel támogatják; Franciaország pedig egy köztes,

pragmatikus álláspontot vall magáénak, amely hajlik a módosítások bevezetésére.

A politikai akarat hiánya pedig elsősorban abból táplálkozik, hogy még mindig nehezen definiálhatóak az “európai (értsd európai uniós) külpolitikai érdekek”. Amennyiben a “külpolitikát” a nemzeti érdekek azonosítása és képviselése módjának tekintjük, s abból indulunk ki, hogy a nemzeti külpolitikai érdekek megfogalmazója a nemzeti kormány, akkor mit tekintünk az *európai (uniós)* érdekek azonosítása és képviselése módjának illetve ki/mi legyen az európai külpolitikai érdekek megfogalmazója? (Allen [2000] p.44.)

2. Intézményi és döntéshozatali eljárások gyengeségei. Ezen belül is az egyhangú szavazati rend képezi az egyik legfőbb akadályát az egységes fellépésnek. Hiányzik az a közös és kiérlelt mechanizmus, amely koncepciózus tervezést és elemzést tenne lehetővé, s nem utolsó sorban, a közösségi és kormányközi elemek keveredése a kompetenciák megnyugtató elválasztását nehezíti, s adott esetben konfúz helyzeteket teremt. A három pillér közötti összhang, a koherencia, még nem teremtődött meg, annak ellenére sem, hogy például növekszik az igény arra, hogy a közös külgazdasági politikát a KKBP célkitűzéseinek szolgálatába állítsák vagy hogy – a közös védelmi politika kimunkálásakor – szorosabb összefüggést teremtsenek a válságkezelés és konfliktusmegelőzés katonai és polgári elemei/eszközei között.

A hiányosságok kiküszöbölésére tett eddigi reformjavaslatok, s ez alól az új Amszterdami Szerződés sem kivétel, elsősorban a döntéshozatali, intézményi kérdéseket érintették s kevésbé összpontosítottak a tartalmi összefüggésekre, azaz a tagállamok nemzetpolitikai érdekeinek harmonizálására. (Rummel [1997]) Az új EUSz-ban továbbra is az az elem dominál, amely a tagállami egyeztetés területén, a politika szférájában jelentkező hiányosságokat eljárásjogi, döntéshozatali reformokkal kívánta megoldani. Bár az Amszterdami Szerződés széles körben csalódottságot keltett,

mégis, várhatóan javulni fognak a tagállamok közös fellépésének feltételei, s erre utal a védelempolitikára vonatkozó rendelkezések konkrétumokat sem nélkülöző, s példátlan gyorsaságú végrehajtása is. Annak ellenére, hogy a közös védelempolitika kimunkálásában a kormányközi egyeztetési mechanizmusok felerősödtek, a stratégiai tervezés intézményi kereteinek megteremtésével, valamint a szavazati rend eddigi merevségén való könnyítéssel (a minősített többség elvének kiterjedtebb alkalmazhatósága) mégiscsak előrelépés történt a nemzeti-tagállami politikák konvergenciája, egy valóban *közös* kül- és biztonságpolitika “közösségiesítése”, felé; s ez akár óvatos derülátásra is okot adhat a tekintetben, hogy a következő lényeges integrációs lépcsőfok, a GMU, végleges megvalósítása egy mégiscsak koherensebb, hatékonyabb, a katonai és „polgári” nyomásgyakorlás eszközeit is felvonultató európai külpolitizálás erőterében történhet meg.

III. A KÜLKAPCSOLATOK SZEREPLŐI⁷³

III.1. Az Európai Tanács

Jogi értelemben az Európai Tanács tulajdonképpen sem nem közösségi intézmény, sem nem jogi szereplője az uniós külkapcsolatoknak a nemzetközi szintén. Tagjaival, a tagállamokkal, ellentétben, nemzetközi jogalanyisággal nem rendelkezik, így harmadik országokkal/partnerekkel nem folytat tárgyalásokat, s nem válik részévé nemzetközi szerződéseknek. Sőt, jogi értelemben, nem is tekinthető uniós intézménynek, hiszen döntéseire, az ún. elnökségi következtetésekre, nem terjed ki az Európai Bíróság joghatósága, s lévén azok jogilag nem kötelezőek nem is válnak a közösségi vímányok részévé. A Szerződés V. Része (A Közösség intézményei) sem sorolja a közösségi intézmények közé, csupán az EUSz – Amszterdamban sem módosított - 4. (ex-D.) cikke foglalkozik három rövid bekezdésben szerepével. Intézményi jellege kormányközi és nem pedig nemzetek felett álló, lévén az egy-egy szavazattal rendelkező tagállamok, pontosabban az azokat képviselő állam- és kormányfők, „egyenlőek”, s minden döntésüket konszenzussal és nem minősített többséggel hozzák meg.

⁷³ Ebben a fejezetben külön nem térünk ki az Európai Bíróság szerepére. Bár megjegyzendő, hogy a Bíróság fontos esetjogot alkotott a külkapcsolatok területén is. Részletesen lásd: (MacLeod [2000])

A több mint negyedszázada, 1974. december 10-én formalizált Európai Tanácsnak, amely a tagállamok legfiatalabb közös testülete, mégis döntő szerepe van a közösségi politikák fejlődésében. A már említett 4. cikk szerint az Európai Tanács szükségszerűen segíti elő az Unió fejlődését és e fejlődés általános politikai irányvonalait meghatározza. Míg azonban a kezdetekkor, a '70-es és még a '80-as években is, ekkor még ún. "extrakonztitucionális" testületként, azaz a közösségi jogrendszeren kívül álló fórumként, valóban csupán általános politikai ösztönzést kívánt adni az európai integráció fejlődésének, addig az elmúlt tíz évben, jogi státuszának definiálásával is, egyre inkább az integráció egyik motorjaként tűnt fel. Olyan hajtóerőként, kezdeményezőként, amely az általános politikai útmutatáson túl már a részletekbe menően is felvázolja az Unió fejlődésének irányait. Különösen érvényes ez azon két kompetenciaterületen, amelyet az EUSz kifejezetten az Európai Tanács „fejlődésösztönző” feladatai közé emel, nevezetesen a gazdaságpolitikát és a közös kül- és biztonságpolitikát (13.1. cikk, ex-J.3.). Az általános irányvonal meghatározásán túl az Európai Tanács egyre gyakrabban él a magasszintű politikai párbeszéd mint a külkapcsolati politika alakításának eszközével. Rendszeres ülésein gyakori vendégek azon partnerek vezetői, akikkel folytatott dialógust vagy a nemzetközi politika aktualitásai vagy az uniós külkapcsolati prioritások miatt a tagállamok testületileg is igénylik. Ilyen rendszeres magasszintű politikai véleménycserére került sor egykoron a közép- és kelet-európai társult országok vezetőivel lefolytatott munkaebédek során vagy az ASEAN országok vezetőivel való testületi találkozókön.

Az Európai Tanács csúcstalálkozóin elfogadott Elnökségi Következtetések részeként kibocsátott nyilatkozatok tanúskodnak arról, hogy mind a tematikus mind pedig a földrajzi relációk egyre szélesebb skáláján foglalnak állást a tagállamok állam- és kormányfői, s határozzák meg az Unió pozícióit a nemzetközi rendszerben. Ezen állásfoglalások mentén épül fel és valósul meg, a Tanács és az Európai Parlament jogalkotói és az Európai Bizottság jogkezdeményezői tevékenysége révén, az Európai Unió

külkapcsolati rendszere. Kétségtelen, hogy az Európai Tanács mint legfőbb döntéshozó szerv fokozatos térnyerésével valamelyest visszaszorult a Tanács döntéshozatali szerepe s ezzel párhuzamosan kiterjedt végrehajtó funkciója. A „legeurópaibbnak” tekintett, a nemzetek és (tag)államok felett álló Bizottság hatásköre az Európai Tanács döntései következtében azonban kibővült, különösen a külkapcsolati relevanciákkal bíró területeken mint a közös kül- és biztonságpolitika („*fully associated*”) valamint a bel- és igazságügyi együttműködés (ld. amszterdami módosításokat). Így a Tanács és a Bizottság közötti gyakori kompetenciaütközésekben éppen egy, a tagállamokból álló, „magasabb rendű” (a Tanácsot is „irányító”) testület szolgáltat muníciót a Bizottságnak közösségi mandátuma fokozatos kiterjesztéséhez. Ugyanakkor továbbra is feszültségek forrása az Európai Parlament és az Európai Tanács közötti viszony, az, hogy a Parlament szerepe, a kedvező változások ellenére, továbbra is inkább formális.

Az Európai Tanács, általános intézményi jellegéből adódóan, az uniós külkapcsolatokat egységes egészként közelíti meg, vagyis a politikai és gazdasági/kereskedelmi kérdéseket nem egymástól elkülönülten kezeli. Erre a testületre hárul az uniós külkapcsolati rendszer legnagyobb kihívásával való szembesülés, nevezetesen, hogy a különböző külkapcsolati elemek közötti összhangot, koherenciát létrehozza, legalább is az általános elvi szinten. Mindenképpen e célt szolgálja az Amszterdami Szerződés által bevezetett új uniós külpolitikai eszköz, a közös stratégia alkalmazásának lehetősége.⁷⁴ Ezzel

⁷⁴ Bár a közös stratégia bevezetése feltétlenül előrelépésként értékelhető a fent említett koherencia elérése érdekében, alkalmazása megannyi hiányosságot mutat fel. A Külpolitikai Főképviselet bizalmas elemzése (2000. december 21.) szerint ezen stratégiák túlságosan gyengék, új minőséget nem hoztak létre, s tulajdonképpen csupán már létező politikai eszközök egyfajta leltárát adják. Lévének ezek nyilvános dokumentumok, a tagállamok legkisebb közös nevezőjén jöttek létre, s túlságosan általánosan vannak megfogalmazva. Solana szerint a stratégiákból hiányzik a szavahihetőség, hatékonyság és célszerűség. „*Ezek „kinyilatkoztatás” szövegek, amelyek csak nyilvános diplomáciai célokat szolgálnak*”, s mindeztől nem járultak hozzá ahhoz, hogy az Európai Unió határozottabban és hatékonyabban lépjen fel a nemzetközi porondon – következésképpen, nem alkalmazhatók válsághelyzetekben. A tagállamok, úgy tűnik, egyetértenek ezzel a lesújtó értékeléssel, sőt némelyik szerint „*a közös stratégiák olyanok mint egy karácsonyfa: mindenki valamit ráaggaszt, s a végén már nem látja a fát.*” (Agence Europe [22 January 2001])

a lehetőséggel az uniós állam- és kormányfők már egy sor kiemelt földrajzi reláció tekintetében éltek, így közös stratégiákat fogadtak el Oroszország (Köln, 1999 június), Ukrajna, a Földközi-tengeri térség (Helsinki, 1999 december) és tervezik elfogadni az ún. “Nyugat-Balkán” vonatkozásában is.

III.2. Az Európai Unió Tanácsa

Bár uniós intézményként van meghatározva, a Miniszterek Tanácsa (Maastricht óta hivatalos nevén, az Európai Unió Tanácsa) sem jelenik meg jogalanyként a nemzetközi szinten. Közvetve mégis szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak, többek között azért is, mert a külkapcsolatok alakításához szükséges tárgyalási mandátumot a Tanács állítja ki a Közösséget képviselő Bizottság számára. A Tanács elsődleges felelősséggel bír nemzetközi megállapodások megkötésében - tanácsi irányelvek illetve, általánosságban, az eljárás stációit lefektető 300. (ex-228. cikk) alapján, de a Bizottság előterjesztésére, a Tanács hatalmazza fel a Bizottságot adott megállapodást eredményező tárgyalások lefolytatására.⁷⁵ E megállapodás kizárólag a Közösséget kötelezi (és nem annak egyes intézményeit).⁷⁶

Mint már említettük, az Európai Tanács fokozatos integrálódásával az Unió intézményi és döntési rendszerébe, a tagállamok addigi kizárólagos közösségi fóruma, a Tanács, visszaszorult a végrehajtás szférájába. Tevékenységét korlátozza az a körülmény, hogy a közösségi politikák területén, így a közösségi külkapcsolatok vonatkozásában is, különösen a kereskedelempolitika, de a társulási, fejlesztési és kooperációs politikák kialakításában a jogkezdeményező, az Európai Tanács útmutatásai alapján, a Bizottság. A Tanács csupán a Bizottság által beterjesztett javaslatok alapján

⁷⁵ Szerződés 300. (ex-228.) cikke. (Egyébként a másik két Közösség, az ESZAK és az Euratom égisze alatt kötendő nemzetközi megállapodásokat nemcsak hogy a Bizottságnak joga letárgyalni, de aláírni is. A Tanácsnak tulajdonképpen nincs szerepe.

⁷⁶ Európai Bíróság C-327/91 6.pont, 16. bekezdés. Bár, például, e döntés nem ad további támpontot arra nézve, hogy milyen mértékben köthet a Bizottság a Közösséget jogilag kötelező megállapodást. Az idézett esetben a Bíróság úgy döntött, hogy nem fogadja el a Bizottság érvelését - miszerint az amerikai kormánnyal kötött versenyjogi megállapodás két végrehajtó szerv között kötött és csupán „adminisztratív-technikai” jellegű - , s megállapította, hogy e megállapodás a Közösségre nézve joghatással bír és ezzel tulajdonképpen a Bizottság túllépte hatáskörét.

intézkedhet. A továbbra is kormányközi KKBP vonatkozásában viszont a tagállamok (soros elnök) és esetlegesen a Bizottság kezdeményezik javaslataikat. Jogot viszont, elsődlegesen, a Tanács alkot a Parlamenttel együtt vagy külön.

A Tanács és rajta keresztül az Unió nevében az egyik tagállam, a mindenkori soros Elnök lép fel a nemzetközi porondon s képviseli ott az Unió érdekeit. Semmiképpen nem a szerződéses kapcsolatok kialakításában játszik szerepet - hiszen, nem lévén nemzetközi jogalanyisága, nem szerezhethet jogokat és nem vállalhat kötelezettségeket - , hanem azáltal, hogy az Európai Tanács útmutatásainak és a tanácsi határozatoknak/irányelveknek végrehajtása érdekében kezdeményezi az Unió nemzetközi kapcsolatait és azok alakításában aktívan eljár, akár az ún. trojkával együtt akár külön.

Minden egyes Elnökségnek saját külpolitikai programja van, amely bár tükrözi a tagállam sajátos nemzetpolitikai hangsúlyait, de azokat igyekszik a közös uniós érdekek keretébe ágyazni. Ezen külpolitikai programok a soronkövetkező Elnökség „izlésével” nem feltétlenül és nem mindig találkoznak. A félévente esetlegesen beálló „érdekszakadékot” áthidalandó, a folyamatosságot biztosítandó hozták létre Amszterdamban a külpolitikai főképvisező posztját. (Ennél a pontnál érdemes egy rövid kitérőt tenni és az uniós külkapcsolatok illetve külpolitika alakításának sajátos jelenségére felhívni a figyelmet, illetve arra, hogy az egyes tagállamok miképpen vállalják fel a közösen elhatározott uniós külpolitikai prioritásokat a kontinuitás jegyében. Az egyszerre összesen három semleges állam 1995-ös belépése az Unióba azon félelmekkel járt együtt, hogy ezen országok nem lesznek érdekeltek a KKBP továbbfejlesztésében, sőt semleges státuszuk az ezirányú fejlődés keréktörője lehet. Azt, hogy a semleges EU tagállamok nem hátráltatták, hanem éppen ellenkezőleg, előmozdították a közös európai védelmi politika kimunkálását, Amszterdam és Helsinki bizonyították. Először az amszterdami módosítások cáfoltak rá az alaptalan félelmekre, amikor éppen a semleges Svédország, és részben a szintén semleges Ausztria,

kezdeményezésére és javaslatára váltak a petersbergi feladatok az uniós vívmányok részévé. 1999 második felében pedig éppen a semleges és nem-NATO tag Finnország elnöksége alatt sikerült „történelmi áttörést” elérni a közös európai biztonsági és védelmi politika (CESDP) területén.) Ld. még (Vukovich [2000] pp.71-72)

A szakminiszterek tanácsából kiemelkedik, a primus inter pares, az Általános Ügyek Tanácsa (ÁÜT, General Affairs Council=GAC), amely a tagállamok külügyminisztereinek közös döntés- és (részben) végrehajtó testülete, mintegy az Európai Tanács „lenyomata” tanácsi szinten. Feladatai sokrétűek: adminisztratív fórum, amely általános koordinációs funkcióinak gyakorlása révén hivatott az uniós politikák közötti összhangot megteremteni, és az Európai Tanács legalább kétszer évente megrendezésre kerülő üléseit előkészíteni. A Gazdasági és Pénzügyi Bizottságnak, a GMU kiépülésével párhuzamosan kiterjedt hatalmával az ÁÜT „egyeduralma” visszaszorult - egyre inkább elválnak a külügyminiszterek kifejezetten külpolitikai illetve általános koordinációs szerepkörei (Szűcs [1998]), amely fejlemény mindenképpen egy koherens uniós külkapcsolati rendszer létrehozásának előnyére szolgál.

A Tanács munkáját számtalan különböző szintű bizottság segíti. A tagállamok külügyminisztériumainak politikai igazgatóiból álló Politikai Bizottság a legmagasabb rangú testület, amely az ÁÜT külpolitikai témáinak előkészítéséért felelős. Fokozatosan informális hatalommá vált az Állandó Képviselők Tanácsa (ÁKT, Comité des Représentants Permanents=COREPER) különösen az EUSz életbe lépése óta, amikor is az Unió hatásköröket kapott a kül- és biztonságpolitika területén. Ellentétben a kizárólag külpolitikai állásfoglalások kidolgozásával foglalkozó Politikai Bizottsággal, a tagállamok állandó képviselői a politikai természetű témák mellett jogi, intézményi kérdésekkel is foglalkoznak. Munkáját mintegy 25-30 tanácsi munkacsoport segíti, ezek közül is kiemelkednek a közösségi kereskedelempolitikát meghatározó un. 133. Bizottság (utalva a Szerződésnek a közös

kereskedelempolitikát szabályozó cikkének számára – Amszterdami 113. Bizottságnak hívták) illetve az állandó tagállami képviselők KKBP tanácsosaiból álló munkacsoport. A közös kül- és biztonságpolitika hatékony működtetésének egyik feltétele az „európai tudósítóknak” (European correspondents) a tagállamok külügyminisztériumaiban dolgozó hálózata, amely diplomaták állandó kapcsolatát tartanak fenn egymással. A Tanács Főtitkárságán létesített KKBP Titkárság az utóbbi időben egyre nagyobb szerepet játszott a külpolitikai döntések meghozatalában.

A Tanács Főtitkárának szerepe az amszterdami módosítások életbe lépése óta lényegesen kiterjedt. A mindenkori Főtitkár egyben a közös kül- és biztonságpolitika Főképviselejeként szolgál (a „klasszikus” főtitkári, adminisztratív feladatokat a főtitkár-helyettes viszi), s feladata, hogy a Tanácsot és az Elnökséget segítse a külpolitikai döntések megfogalmazásában, előkészítésében és végrehajtásában. Ő hivatott megteremteni a folytonosságot a soros elnökként egymást hathavonta váltó tagállamok külpolitikai érdekei között. Olyan külpolitikai programok között, amelyek bár épülnek az előző elnökség(ek) programjaira de amelyek természetesen magukon viselik a sajátos nemzeti külpolitikai érdekekből táplálkozó nemzeti hangsúlyokat. A „Mr.CFSP” a Tanács nevében és az Elnökség kérésére politikai párbeszédet is folytat harmadik felekkel. Szintén új intézményként, a Főképviselelő alá rendelve, életre hívták a Stratégiai Tervező és Korai Riasztó Egységet (Strategic Planning and Early Warning Unit), amelynek legfőbb feladata az, hogy elemezze és értékelje az Unió kül- és biztonságpolitikai érdekei szempontjából fontos nemzetközi fejleményeket, s közös javaslatokat tegyen azok kezelésére.

A főképviselelőt személye⁷⁷ és az a tény, hogy politikust, ráadásul fajsúlyos politikust, és nem tisztiviselelőt választottak a tagállamok ezen új tisztség betöltésére, arra utal, hogy a tagállamok határozottan tovább kívánnak

⁷⁷ Javier Solana volt NATO főtitkár és az egyik ún „nagy” tagállam, Spanyolország, egykori külügyminisztere.

lépni egy közös és koherens politika kialakításának útján. Míg e körülmény mindenképpen stratégiai szándékról tanúskodik, kérdés, hogy

- milyen minőségű viszony alakul ki a létező intézmények (Bizottság de főleg elnökség és tagállamok) és az új intézmény között valamint hogy
- a nemzetközi partnerek miképpen fogadják (el) ezt az új intézményi felépítményt.

A stratégiai szándék az, hogy „az Unió egy hangon szólaljon meg a világban”, és ennek feltételezett megvalósítása során vagy az új tisztség, azaz a KKBP Főképviseelő, erősödik meg az Elnökség és a Bizottság rovására, vagy az elnökségi jogkörök gyakorlását ténylegesen a Főképviseelő végzi a feladatok (több mint) technikai előkészítését és végrehajtását végző Európai Bizottsággal karöltve. Lehetséges fejlődési irány az a lehetőség is, hogy az új tisztség formálissá és protokolárissá válik, a nemzetközi kapcsolatok képviselőjének jogkörei ténylegesen az Elnökségnél illetőleg a Bizottságnál maradnak. Bár mint említettük az EUSz szerint a Főképviseelő a külpolitikai döntések előkészítésében és végrehajtásában a Tanács nevében és az Unió képviselőjében jár el, mindenképpen feszültségek forrása lehet e három intézmény, kiegészülve az Európai Parlament növekvő befolyásával, közötti hatásköri illetékesség kérdése. E vélelmezett (kedvezőtlen) hatást kívánna mérsékelni a trojka Amszterdam óta új konstrukciója, amely az előző, a soros és a soronkövetkező elnökök testülete helyett három különböző, külkapcsolati jogkörökkel bíró intézmény (a soros és esetlegesen a soronkövetkező elnök, a KKBP Főképviseelő és a Bizottság együttműködését formalizálja.

Arra a kérdésre, hogy az uniós külkapcsolatok ezen szereplői közül Kissingernek illetve utódjának kit kellene felhívnia, ha „Mr. Európával kívánna beszélni” még nincs egyértelmű válasz. A Külpolitikai Főképviseelő alá tartozó Riasztóegység vezetője szerint Solana 24 órás ügyeletet tartó számát kellene tárcsázni: ez egy brüsszeli telefon, szám 00 32 2 285 5000. (Heusgen [2000] p.132.) A jelenlegi valósághoz azonban feltehetően közelebb áll Patten

külkapcsolati főbiztos azon meggyőződése, miszerint több mint egy számot kellene felhívni az EU külpolitikai irányának kiderítésére. (Patten [11 September 2000] p.9.) Az Unió bár egyre inkább egy hangon szólal meg a világban, de még mindig különböző helyekről.

III.3. Az Európai Bizottság

Az Európai Bizottságot az elmúlt több mint negyven évben megannyi attributummal ruházták fel: a „legeurópaibb” szerv, európai kormány, a végrehajtó testület, a Szerződések „őre”, az agytröszt. Ezen jelzők jól vagy kevésbé jól utalnak azon funkciókra, amelyek teljesítésével a tagállamok az Európai Bizottságot az évtizedek folyamán megbízták. Egyrészt a Bizottság *jogkezdeményezőként* lép fel, azaz javaslataira hoz döntéseket s alkot közösségi jogot a Tanács. Másrészt *jogalkotói* funkciója van, amelynek gyakorlása során irányelveket és rendeleteket bocsáthat ki, s adott körben nemzetközi megállapodásokat köthet. Harmadrészt pedig, *jogellenőrző* szerepe révén, örködik a közösségi jog megfelelő tagállami végrehajtása felett.

Ezen funkcióit az európai integráció folyamatának mind belső mind pedig külső dimenziójának továbbfejlesztésénél gyakorolja. A külkapcsolatok vonatkozásában ezt segíti, de egyben nehezíti is, az a körülmény, hogy a Bizottság közvetlen szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak. A nemzetközi rendben nem áttételesen, hanem „fizikailag” is jelen van, az egész világot átfogó külképviseleti hálózatán keresztül, valamint azáltal, hogy a Közösség nemzetközi érdekeit képviseli a harmadik felekkel folytatott tárgyalások és a megkötött megállapodások során. A Tanács által kibocsátott mandátum alapján lefolytatott tárgyalások eredményeképpen, a Közösség nevében, szerződő félként jelenik meg a nemzetközi megállapodásokban. A Közösség külkapcsolati érdekeinek képviselete révén tehát egyfajta kvázi-jogalanyként jelenik meg a nemzetközi kapcsolatokban. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a Bizottság harmadik partnerek által fokozatosan percipiált nemzetközi jogalanyként tűnik fel, s bár a tagállamok által nem rendelkezik kifejezett nemzetközi jogalanyisággal de a Közösség nemzetközi érdekeinek képviselete

révén mintegy gyakorolja ezen jogalanyiságot.⁷⁸ Az Európai Bizottság nemzetközi illetékessége átfogó, szerteágazó és, bizonyos területeken mint a közös kül- és biztonságpolitika, fokozatosan kiterjedő. A közös kereskedelempolitika vonatkozásában, a Közösség érdekeinek védelmében, autonóm intézkedéseket hozhat saját nevében illetve a szerződéses kereskedelempolitikában kizárólagos kezdeményezési jog illeti meg, tehát a Tanács csak a Bizottság javaslatára alkothat jogszabályt. A közösségi külkapcsolati rendszer más elemei tekintetében, mint a társulási politika, fejlesztési és kooperációs politika e kezdeményezési jogkört a tagállamokkal megosztva gyakorolja.

A Bizottság nemzetközi kompetenciáiban a legmélyrehatóbb változás a Szerződés maastrichti és amszterdami módosításaival állt be, amelyek tükrözni kívánták a tagállamok válaszát a nemzetközi rendben végbement strukturális változásokra. Az elfogadott (kiakudott) módosítások nemcsak a nemzetközi politika globális változásait voltak hivatottak visszatükrözni, de számot adtak a Bizottság megnövekedett szerepéről és nemzetközi felelősségéről. Arról, hogy az integrációs vívmányok elérése terén tett erőfeszítései fokozott külső elismertséghez vezettek és megnövekedett nemzetközi tekintélyt eredményeztek. A közös kül- és biztonságpolitika terén a „leueurópaibb” szerv ha nem is kizárólagos de részleges kezdeményezési joggal és a véleményezés jogi lehetőségével lett felruházva. Az EUSz új 12. (ex-J.8.4.) cikke szerint a Bizottság teljes egészében részt vesz („*fully associated*”) a közös kül- és biztonságpolitika keretében kifejtett munkában. Az Amszterdami Szerződés hozományaként pedig tagja annak a hármas trojkának, amely hivatott az Uniót a külvilág felé (a Bizottság részéről jelenleg Chris Patten külkapcsolati főbiztos.)

Külkapcsolati kompetenciájának kiterjesztése szervezeti változásokat eredményezett a Bizottság felépítményében. Maastrichtot követően felállításra került az I.A Főigazgatóság, amely - többek között - a KKBP-nek a Bizottságra

⁷⁸ Ebben a vonatkozásban, a harmadik partnereknek az Unió felé megfogalmazott prioritásainak és diplomáciai pozícióiknak változásáról, azaz a percipiált hatalmi eltolódásról Brüsszel javára és a tagállamok rovására, lásd még (Froment-Meurice [1990] pp.10-11.)

háruló feladatait látta el az Elnökség és a külkapcsolatokért felelős bizottsági tag közös és közvetlen felügyelete alatt. Ekkor már a 20 főbiztosból (26 főigazgatóságból) összesen 4 rendelkezett valamilyen kifejezetten külkapcsolati kompetenciával, sőt a két alelnök mindegyike külkapcsolati „tárcát” irányított.⁷⁹ Ezen kívül a bizottsági elnök, mint említettük, az egyik főbiztossal közösen gyakorolta a Bizottságnak a közös kül- és biztonságpolitika területén szerzett illetékességét.

A Jacques Santer által vezetett Bizottság lemondása (1999) alkalmat teremtett arra, hogy az új bizottsági elnök további intézményi változásokat vezethessen be. A gyökeres átalakítást a racionalizálás iránti igény, a külkapcsolati feladatok hihetetlen bővülése és nem utolsósorban a polgárközelibb, érthetőbb, átláthatóbb és működésében hatékonyabb szervezet megteremtésének igényei motiválták. A külkapcsolatok terén a következő változás állt be:

- Bár továbbra is összesen 4 főbiztos felügyeli a Bizottság külkapcsolati kompetenciáit, sem az elnök sem két alelnöke nem rendelkezik kifejezett külkapcsolati illetékességgel, illetve nem irányítanak ilyen jellegű tárcákat/főigazgatóságokat.⁸⁰ Ez viszont semmiképpen nem ragadtathat arra a következtetésre, hogy ezáltal háttérbe szorult volna a külkapcsolatok. Sőt, e fejlemény is inkább az államéhoz hasonlatos külkapcsolati rendszer kifejlődésének csíráit hordozza magában, ahol bár a „kormányfőnek” nincsenek kifejezetten delegált külkapcsolati jogai (ld. korábban Santer és a

⁷⁹ Sir Leon Brittan alelnök: Külkapcsolatok Észak-Amerikával, Ausztráliával, Új-Zélanddal, Japánnal, Kínával, Koreával, Hong-Konggal, Macaoval és Taiwannal; közös kereskedelempolitika; Kapcsolatok az OECD-vel és a WTO-val (I-es Főigazgatóság). Manuel Marin alelnök: Külkapcsolatok a Földközi-tenger déli részével, a Közel-Kelettel, Latin-Amerikával és Ázsiával (fenti ázsiai országokat kivéve); Észak-Dél párbeszéd (IB Főigazgatóság) a fejlesztési politikával egyetemben. Hans van den Broek: Külkapcsolatok Közép- és Kelet-Európával, a volt-Szovjetunióval, Mongóliával, Törökországgal, Ciprussal, Máltával és más európai országokkal; Csatlakozási tárgyalások (TFAN=Task Force for Accession Negotiations) CFSP és emberi jogok (az elnökkel együtt); külképviseletek (IA Főigazgatóság). João de Deus Pinheiro: Külkapcsolatok afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni országokkal (AKCS országok); Lomé-i Egyezmény (VIII-as Főigazgatóság).

⁸⁰ Chris Patten: Külkapcsolatok. Günter Verheugen: Bővítés. Pascal Lamy: Közös Kereskedelempolitika. Poul Nielson: Fejlesztési Politika és Humanitárius Segélyek.

KKBP kapcsolatát), de mégis általános felelősséggel ő tartozik kormánya tevékenységének egészéért beleértve a külkapcsolatokat is.

- Az új szervezeti felépítményben is elismerést nyert a Bizottság (Közösség) kereskedelmi illetve humanitárius világhatalom jellege azáltal, hogy e két tárcát külön főbiztos irányítja. De míg korábban a közös kereskedelempolitika elvi és gyakorlati aspektusai egy főbiztos (alelnök) alatt egyesültek, addig az új kereskedelmi főbiztostól a gyakorlati kérdések (azaz nem-szerződéses, csupán a KKP elvei alapján a WTO-n keresztül is kezelt földrajzi relációk, mint USA, Japán stb.) átkerültek az új külkapcsolati főbiztoshoz. E változás a közösségi külkapcsolati rendszer hosszútávú egységesítésének irányába hathat!
- Az új külkapcsolati főbiztos illetve tárcája magában hordozza egy jövődó, az államéhoz hasonlatos, „bizottsági külügyminisztérium” potenciálját azáltal, hogy általános koordinációs feladatokkal, általános politika-formálással van megbízva beleértve a közös kül- és biztonságpolitikának a Bizottságra eső kompetenciáit. Lényeges feladata még a koherens bizottsági fellépés megteremtése. Ennek érdekében hétről hatra csökkent a külkapcsolatokért felelős szervezeti egységek száma és feltehetően javulni fog a földrajzi és tematikus (kereskedelem, fejlesztési politika) relációk közötti összhang. Megerősítést nyertek az ún. területi referatúrák (geographical units). A külkapcsolati főbiztos vezeti a főbiztosoknak azt a szűk csoportját, amely a bizottsági külkapcsolati politika formálásában részt vesz.
- A korábban az elnök és az egyik főbiztos által a külképviselvek felett gyakorolt ellenőrzési funkciók (elnök: külképviselvek tájékoztatása, főbiztos: külképviselati szolgálat menedzselése) egységesültek és kizárólag a külkapcsolati főbiztos hatáskörébe kerülnek. E változás is a „külügyminisztérium”-jellegű felépítmény irányába hat.
- A bővítésért felelős főbiztosi poszt létrehozása tulajdonképpen nem illeszkedik szorosan véve a Szerződés által taglalt különböző külkapcsolati elemek rendszerébe. Azonban egy olyan, prioritást élvező külkapcsolati

tevékenységi körnek a szervezeti elismerése, amely koncentrált feladatot igényel, hogy az Unióra váró egyik legnagyobb kihívással a Bizottság, a Közösség nevében de az Unió érdekében, hatékonyan szembesülni legyen képes. Tévedés lenne e változást formális szempontok alapján értékelni, mégpedig úgy, hogy míg korábban a Bizottság (a világ szemében az Unió) „külügyminiszterének” hatáskörébe tartozott a bővítés, most „csupán” egy bővítési főbiztos felel érte, míg a tényleges „külügyminiszter” más feladatokra összpontosít.

A magasabb fokú hatékonyság és nagyobb átláthatóság irányába tett ésszerűsítési intézkedések sem képesek a Bizottságnak a külkapcsolatok terén továbbra is fennálló gyengeségeit palástolni. Az Európai Bizottság továbbra is, mennyiségi és minőségi, forráshiánnyal küszködik külképviseleti rendszerének működtetése során. A szerves politikai kultúra, a diplomáciai hagyományok és a képzett diplomáciai kar hiánya gyakran nehézkessé teszi szereplését a tagállamokkal folytatott konzultációk során és a nemzetközi kapcsolatok különböző szinterein. (Meurice-Ludlow [1990] p.19.) S végül de nem utolsó sorban a politikai legitimitáció hiányának, azaz a nem megfelelő politikai számonkérhetőség problémájának továbbélése akadályai egy polgárok közeli intézmény széleskörű elismertségének.

III.4. Az Európai Parlament

Az Európai Parlament mint közösségi intézmény elsődleges funkciója más közösségi intézményekkel való konzultáció és bizonyos közösségi politikák feletti ellenőrzés gyakorlása. Ezen hatáskörök révén részt vesz az Unió politikájának alakításában, befolyásolásában, a jogszabályalkotás folyamatában, anélkül viszont, hogy maga elsődlegesen közösségi jogszabályokat fogadna el.

Az EUSz és amszterdami módosításai jelentősen kiterjesztették a Parlament hatalmát, s ez mindenképpen a Szerződés által szándékolt intézményi egyensúly kialakítása irányába hat. (MacLeod et al. [1998] p.101.) Ezen jelentős változások a klasszikus törvényhozásra jellemző ellenőrző funkciót erősítették meg (különösen a végrehajtó hatalom, az Európai Bizottság feletti ellenőrzést), azonban továbbra sem ruházták fel jogszabályalkotói feladatokkal. E szerepet továbbra is elsősorban a Miniszterek Tanácsa, azaz a tagállamok töltik be.

Szűk mozgásteret ellenére az Európai Parlament jelenlegi 626 képviselőjének éppen az uniós külkapcsolatok területén van döntő szavuk. Érthető módon egy olyan területen, amely nem feltétlenül és nem kizárólag jogszabályok alapján működik, hanem ahol jelentős szerep jut politikai megfontolásoknak is, valamint a politikaformálási, javaslattevési funkciók gyakorlásának. Eredetileg, tulajdonképpen az EP képviselőinek közvetlen választásáig (1979), a nemzeti (külpolitikai) tradíciók parlamenti „kezelését” végezték európai szinten a képviselők, annál is inkább mert addig az időpontig a tagállami törvényhozások delegálták tagjaik sorából az EP-be e képviselőket. Mióta őket közvetlenül választják, megfigyelhető az, hogy különösen a külkapcsolatok területén függetlenebbek és innovatívabbak a

képviselők. E növekvő szerepüket, jelentőségüket a külkapcsolatok formálásában, az Egységes Európai Okmány megerősítette, azáltal is, hogy további feladatokkal és azzal párosuló felelősséggel ruházta fel a képviselőket (pl. együttdöntési jog a legszorosabb külkapcsolati szerződési forma, a társulási megállapodások, megkötések). (Neunreither [1990] p.169.) Az EP, helyzetéből adódóan, más uniós intézménynél inkább politizálja a külkapcsolatokat, azáltal is, hogy különös érzékenységet mutat a demokrácia és az emberi jogok kérdésének. Kétségtelen, hogy az uniós külkapcsolatoknak az EP általi „átpolitizálása” nem marad hatás nélkül a többi, külkapcsolati hatásköri illetékességgel rendelkező uniós intézményre álláspontjuk kiformálásakor.

A Parlament növekvő külkapcsolati szerepe kifejezésre jut abban a körülményben is, hogy az EP legnagyobb befolyású szervének éppen a Külügyi, Biztonság- és Védelempolitikai Állandó Bizottságot tartják, amely a maga 65 tagjával a Parlament legnagyobb bizottsága. Kizárólag ez a bizottság rendelkezik két albizottsággal is, mégpedig a Biztonsági és Leszerelési valamint az Emberi Jogi Albizottsággal.

Ez utóbbi annak a politikai szándéknak az intézményes megtestesülése a Parlament szintjén, amely, különösen az Európai Unióról szóló Szerződés életbe lépése óta, határozott emberi jogi dimenziót is kölcsönöz az integrációs folyamatnak. E szándékot tükrözi az EUSz preambulumban megfogalmazott kötelezettség az általános emberi jogok tiszteletben tartására (Emberi Jogok Európai Egyezménye az uniós vívmányok részévé vált), vagy a tárgyunk, az uniós külkapcsolatok, szempontjából még fontosabb körülmény, hogy ti. a taggá válás politikai feltételeinek egyike az emberi jogok, s azon belül a kisebbségi jogok, tiszteletben tartása és védelme. Az emberi jogi dimenzió más külkapcsolati relációkban, mint például az AKCs országokhoz vagy éppen a közép- és kelet-európai tagjelölt államokhoz fűződő viszonyban is erőteljesen kifejezésre jut.

Egyébként az Európai Parlament további két bizottsága foglalkozik még az uniós külkapcsolatok különböző vetületeivel: a 25 tagú Külgazdasági Kapcsolatok Bizottsága valamint a Fejlesztési és Együttműködési Bizottság 38 taggal.

A Parlament szerepe nemzetközi megállapodások megkötésének folyamatában a legerősebb, az EUSz óta, az Európai Közösség vonatkozásában. Mielőtt a Közösség nemzetközi megállapodást kötne, konzultációs kötelezettsége van az EP felé, amely tanácsadó véleményt formál a kérdéstről. Sőt, a Szerződés 300.3. (ex-228.(3)) cikke szerint, bizonyos típusú nemzetközi megállapodások megkötése a Parlament hozzájárulása nélkül nem lehetséges.⁸¹ A Parlamentnek éppen az uniós külkapcsolati rendszer két lényeges területén van meghatározó döntési joga: a társulási politikában (Szerződés 310., ex-238.cikk) és az új tagok csatlakozása során (EUSz 48. (ex-N.) és 49. (ex-O.) cikkek) Éppen azért e két területen, mert mindkét szerződéstípus tagállami ratifikációkat is igényel, sőt a csatlakozási szerződés esetében módosításra kerülnek az alapszerződések is. A harmadik országokkal vagy országcsoportokkal kötött társulási típusú megállapodásokat az Európai Parlament egyszerű többséggel ratifikálja. Az új tagok felvételének feltételeit szabályozó csatlakozási szerződések csak az Európai Parlament jóváhagyása révén válhatnak a közösségi vívmányok részévé, s hirdethetők ki a Hivatalos Közlönyben. Így megállapítható, hogy ezen relációk csakis a Parlament (formális) bevonásával alakíthatók ki.

A konzultációs és véleményformálási jog gyakorlásán túl azonban a képviselőknek ezen szerződéses kapcsolatok kialakításának tartalmi elemeire nem sok ráhatásuk van. Nincs szabályozva az, hogy a Bizottság illetve a Tanács Elnöksége milyen mértékben köteles a Parlamentet tájékoztatni a kereskedelmi, csatlakozási és egyéb tárgyalások menetéről, bár, a 133. (ex-113.) cikk

⁸¹ Az EUSz hatálybalépése előtt a Parlament egyetértési joga csupán a társulási megállapodások megkötésére terjedt ki, amelyeket az összes képviselő abszolút többségével kellett elfogadni. 1993. november 1. óta az egyetértési jog egy sor más nemzetközi

jegyében születő kereskedelmi megállapodások megkötése előtt konzultációs jog illeti meg a képviselőket. Az Unió közös kül- és biztonságpolitikájának alakítására, a véleményformáláson és tanácsadáson túl (amelyek jogilag nem kötik a Tanácsot), a képviselőknek még kevesebb befolyása van.

Egyfajta közvetett befolyás érvényesül azonban azon interparlamentáris delegációkon és parlamenti vegyes bizottságokon keresztül, amelyek a folyamatos párbeszéd fórumait nyújtják parlamenti képviselők számára. Jelenleg 21 interparlamentáris delegáció és 13 vegyes bizottság működik. (Győri [1999] p.78.) Az EP olyan országok parlamenti képviselőivel alakít ki ilyen jellegű intézményes kapcsolatokat, amelyekhez fűződő uniós külkapcsolatokban az EP-nek általában döntési jogköre van: a társulási megállapodás révén az EU-hoz kapcsolódó országok vonatkozásában (AKCs országok, EFTA országok) vagy olyanok esetében, amelyek a csatlakozás folyamatában vannak. Formalizált találkozóikon az Európai Parlament képviselői nem feltétlenül az Unió hanem az EP (illetve frakciójuk vagy éppen a saját) álláspontját képviselik. Az EP külkapcsolati aktivitásának fontos szereplői még az ún. jelentéstevők, a riportőrök, akik az EP/Bizottság megbízásából illetve felkérésére jelentéseket készítenek adott kérdésekről, s ajánlásokat fogalmaznak meg az uniós intézmények vagy akár a harmadik ország kormánya felé is.

megállapodásra is kiterjedt, de azokat már csak a leadott szavazatok abszolút többségével kell elfogadni. (Ld. Szerződés nem módosított 198. (ex-141.) cikkét)

IV. A KÜLKAPCSOLATOK FÖLDRAJZI RELÁCIÓI

IV.1. A tagolt prioritások: politikum és gazdasági érdekek

Az Európai Unió külkapcsolatainak viszonyrendszerét alapvetően két tényező határozza meg. Egyrészt a partner(ek)nek a nemzetközi rendben elfoglalt pozíciója. Másrészt pedig a partner(ek)nek az európai integráció célkitűzéseinek megvalósításában elfoglalt helyiértéke. Ilyen célkitűzések illetve elvek közé sorolhatjuk Európa egyesítésének ideálját, a világgazdasági stabilitásra való törekvést, vagy az integrációt átható szolidaritás elvét stb.

A Közösség, jogi közösség lévén, arra törekszik, hogy külkapcsolatait szerződésekre építse így is igyekezve nyilvánvalóvá tenni hatásköreit más szereplők, elsősorban a tagállamok felé. A Közösségek mintegy 97 állammal, 2 területi önkormányzatisággal bíró területtel (Färöer-szigetek, Grönland) valamint 8 nemzetközi/regionális országcsoporttal állnak valamilyen minőségű szerződéses viszonyban (EFTA, Arab Gazdasági Egység Tanácsa, Golf Együttműködési Tanács, Andesi Csoport, Közép-amerikai Országok Csoportja, Mercosur, ASEAN Csoport, AKCs országok).⁸²

Mégis, az alább kifejtésre kerülő földrajzi relációk példái azt bizonyítják, hogy nem feltétlenül a szerződéses kapcsolat megléte, hiánya vagy éppen minősége határozza meg egy adott reláció helyiértékét vagy fontosságát. Az Egyesült Államokhoz például az Uniót semmilyen átfogó kétoldalú

⁸² 1999. szeptember 30-i állapot. (Annotated summary of agreements linking the

szereződéses kapcsolat nem köti, mégis a legfőbb nemzetközi partnere, s nemcsak a kétoldalú kereskedelem nagysága következtében, hanem globális szerepük és felelősségük következtében is. Norvégiát és Izlandot ellenben, mint EFTA tagokat az Európai Gazdasági Térségről szóló Szerződés a lehető legközelebb viszi az uniós tagsághoz, s ezen relációk jogilag, tartalmukban és ezen szerződés minősége tekintetében az Unió számára a legszorosabb viszonyrendszert alakítják ki. Azonban, ezen multi- és bilaterális relációk mégsem állnak az Unió külkapcsolati prioritásainak homlokterében.

Az Európai Unió külkapcsolati orientációja állandóan fejlődik és új hangsúlyokkal gazdagodik. A bővítési hullámok új tagokat eredményeztek (eredményeznek), amelyek magukkal hozták (hozzák) hagyományos külkapcsolati preferenciáikat - ezek uniós szempontú hasznosítása tágabbra nyitotta (nyitja) az EU kapcsolódási pontjait a nemzetközi rendszerben. Gondoljunk csak a második Yaounde-i Egyezmény helyébe lépő 1975-ös I. Loméi Egyezményre, amely nagyrészt a két évvel korábban csatlakozó Egyesült Királyságnak az egykori gyarmataival fennálló külkapcsolati preferenciáit is hűen visszatükrözte. Vagy példaként e tételre álljon itt a latin-amerikai országok irányában tett első lépések a '80-as években (Andesi Csoport, vagy közép-amerikai országok), amelyek lendületet kaptak Spanyolország és Portugália 1986-os csatlakozásával.

Mint ahogy a korábbi bővítési hullámok következményeit összegezve megállapíthatjuk, hogy az adott bővítési hullámok mindegyike hozzájárult a közösségi intézmények erősödéséhez (Keohane-Hoffmann [1990] p.289.) és az integrációs folyamat további elmélyüléséhez, addig e megállapítás a külkapcsolatokra is érvényesíthető: az új tagok belépésével a külkapcsolati rendszer és az új relációk kiépítése nem megállt, hanem újabb lendületet kapott. De a rendszer és relációi nemcsak továbbépülnek de módosulnak is, mert a bővítés eredményeképpen megváltozik az Unió mérete, módosul földrajzi súlypontja, átalakul összetétele és külkapcsolati irányultsága. (Ginsberg [1999]

p.446.) Új tagállamok belépésével fokozodik az Unió belső diverzifikációja. E körülmény azonban, szinte paradox módon, nem csökkenti, hanem növeli a közös politizálás iránti tagállami igényeket (ld. például EUSz két pillérének megszületését tizenkét tagállam közös akaratából vagy a továbblépést a közös védelempolitika területén tizenöt – részben semleges – tagállam jóvoltából). Nagyobb diverzifikáció nagyobb megértéssel, a jelentkező nemzetközi/regionális/helyi problémák iránti nagyobb affinitással és empátiával párosulnak, s e körülmény éppen hogy nem gátolta, hanem ellenkezőleg, segítette az Unió felemelkedését mint globális szereplőét a nemzetközi színtéren.

Az Unió globalizálta a nemzetközi párbeszédet, pontosabban a dialógus globalizálódásának katalizátoraként lépett fel. E globalizált párbeszéd fontos jellemzője az inter-regionális fellépés, azaz a regionális csoportulások közötti párbeszéd, uniós műszóval *“multibilaterális”* kapcsolatok. Az Unió mint tagállamok közössége/csoportosulása létével és fejlődésével szinte kikényszerítette a párbeszéd ilyen formáját: partnerei kénytelenek megszervezni magukat, hogy regionális csoportosulásként már fajsúlyosabban képviselhessék érdekeiket az Unióval fennálló kapcsolatokban, a vele folytatott tárgyalásokon. (Flaesch-Mougin [1990] p.27.) S ez az Unió érdekeit is szolgálja, sőt megannyi regionális csoportosulás az EK bátorításának eredményeképpen jött létre.⁸³

⁸³ A világ több mint 120 országához valamilyen szerződéses kapcsolat köti az Uniót, s ezen országok 4/5-e valamilyen csoportos megállapodás részeseként áll szerződéses viszonyban az Unióval.

IV.2. A legfőbb kereskedelmi és politikai partnerek: interakció a globális partnerekkel

IV.2.1. Egyesült Államok: ambivalencia és globális vezetőserepek

Az Európai Uniót és az Egyesült Államokat kölcsönösen ambivalens viszony köti össze. A világkereskedelmi triász tagjaiként döntő súlyuk van a globális világkereskedelmi/világgazdasági rend kialakításában, hiszen a világgazdaság mintegy fele és a világkereskedelmi forgalom 40%-a e két piacon realizálódik. Egymástól való kölcsönös függőségük, természetesen, feszültségek forrása. A kétoldalú viszonyban egészen más természetű feszültség forrása az a körülmény, hogy világkereskedelmi óriás szerepét az Unió mind a mai napig képtelen volt meggyőzően a világpolitikai óriás szerepével párosítani - eme új szerepre az Unió viszont egyre intenzívebben készül. Az Egyesült Államok továbbra is hegemón és domináns szerepet játszik a nemzetközi politika és biztonság rendjének kialakításában, hiába az Unió tagállamainak azon politikai szándéka, hogy, amint a világkereskedelemben, úgy a nemzetközi politikában is egyenrangú szereplőként/tényezőként jelenjen meg a nemzetközi porondon. S az Unió a „világpolitikai törpe” jogosan vagy jogtalanul ráaggatott szerepét leginkább a nemzetközi rend dominánsnak tekintett szereplőjéhez, az Egyesült Államokhoz fűződő viszonyán keresztül érzékeli, „határozza meg”.

A hidegháborús struktúrák leomlása óta, a kétpólusú világrend megszűnését követően, s különösen a balkáni kudarcok tanulságait összegezve, az amerikai adminisztráció és közvélemény fokozatosan követeli, hogy az Európai Unió vállaljon nagyobb részt/felelősséget az új regionális és globális világrend kialakításában. Azaz hogy civil/kereskedelmi/humanitárius

világhatalmi jellegét világpolitikai befolyással párosítsa, s e befolyással járó katonai és egyéb terheket arányosan átvállalja. A Jugoszlávia elleni 1999-es NATO katonai akció tanulságait az Európai Biztonsági és Védelmi Identitás (EBVI, European Security and Defence Identity=ESDI) majd az arra épülő uniós Közös Biztonsági és Védelmi Politika (CSDP) kezdeményezésében látták a leginkább „leszűrhetőnek” az euro-atlanti közösség tagjai. Annak európai szándékával, amelyet Prodi bizottsági elnök úgy fogalmazott meg, hogy „...számunkra elfogadhatatlan az a munkamegosztás..., amelynek során ők (értsd: USA) lebombáznak mi (értsd: EU) pedig újjáépítünk.” (Inside [2000] p.3.)

Másrészt viszont, s az ambivalencia ebben rejlik, az USA érdekei veszélyeztetését látja abban, ha hegemon szuperhatalmi vezető szerepét meg kellene osztania egy feltörekvő riválissal. Egy olyan potenciális riválissal, amelynek megosztottsága, sokszínűsége és abból adódó politikai inkoherenciája/érdekkülönbözősége az amerikai hegemonia kialakulásának egyik fontos záloga volt a hidegháború időszakában. S e hegemoniának az árát gyakorlatilag az európai fizették meg.⁸⁴

Az Egyesült Államok volt az első ország, amely képviselőt akkreditált az Európai Közösség mellé, 1958-ban.⁸⁵ Ma, több mint negyven évvel később, a kétoldalú forgalom tekintetében egymás legnagyobb kereskedelmi partnerei. Éves kereskedelmi forgalmuk meghaladja a 330 milliárd dollárt, az össz-tőkebefektetések értéke 1993-ban több mint a 460 milliárd dollárt. (Eurostat [2000]) Miután három EFTA tagállam (Ausztria, Svédország és Finnország) 1995-ben az Unió tagjává vált, az USA lett az EU legnagyobb kereskedelmi partnere. Ugyanúgy ahogy az Uniónak más fejlett OECD országhoz fűződő viszonyát (Kanadát leszámítva), sem szabályozza átfogó megállapodás, úgy az

⁸⁴ Az ambivalens USA-EU viszonyról általában lásd Wallace és Zielonka kitűnő elemzését. (Wallace-Zielonka [1998] pp.65-79.)

Egyesült Államokkal fennálló kapcsolatrendszer sem alakítja átfogó kétoldalú szerződés. Kereskedelmi és gazdasági jellegű kapcsolataikat az Unió a Szerződés 133.cikke (ex-113.) illetve a WTO keretében megalkotott elvek szerint alakítják.

Az intenzív kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok mellett, a '90-es évek elejétől lendületet kapott a kétoldalú politikai párbeszéd is, jelezve, hogy a multipoláris világ beköszöntével az Európai Unió a regionális mellett globális szerepre is vágyik. Az 1990-es EU-USA Transzatlanti Nyilatkozat elfogadása óta évente kétszer rendeznek csúcstalálkozókat, amelyen az amerikai elnök, a soros EU elnök és az Európai Bizottság elnöke vesznek részt.

Az intézményesített kapcsolatok (nem-szerződéses) keretbefoglalása céljából kezdeményezték 1995 decemberében az EU-USA Transzatlanti Agendát, amely egy intenzivebb politikai együttműködés kereteit biztosítja, valamint fogadták el az EU-USA Közös Cselekvési Tervet. Főbb általános céljai a béke, biztonság és demokrácia elősegítése, elterjesztése a világban, valamint hozzájárulás a világkereskedelem bővítéséhez azáltal, hogy szoros együttműködést irányzott elő az Uruguay-i Forduló végrehajtásában, a kereskedelmi akadályok további fokozatos lebontásával.⁸⁶ A Transzatlanti Agenda keretében egy sor atlanti "párbeszédet" kezdeményeztek az üzleti szférában, a munka világában, a fogyasztóvédelem és környezetvédelem területein. A magánszektor együttműködésének kiszélesítésével (Transzatlanti Üzleti Párbeszéd, verseny- és termékfelelősségi szabályok harmonizálása) pedig célul tűzte ki egy transzatlanti piac létrehozását. A politikai kapcsolatok intézményesítése és elmélyítése ha nem is tudta feloldani de tompította az időről-időre a két óriás partner között keletkező kereskedelmi cívódások élet

⁸⁵ Megjegyzendő, hogy az Egyesült Királyság mellett az USA volt az első állam, amelyik diplomáciai képviselőt küldött az Európai Szén- és Acélközösség mellé 1954-ben. (ld. még 31.sz. lábjegyzetet.)

⁸⁶ Fontos eredménye a gazdasági és kereskedelmi dialógusnak az 1999 júniusi bonni csúcstalálkozón született meg. Ekkor fektették le egy "korai riasztó" rendszernek az elvi alapjait. Ennek célja, hogy már korai szakaszában azonosítsa és megelőzze az esetleges kétoldalú problémákat annak érdekében, hogy azok semmiképpen ne veszélyeztessék a kapcsolatrendszer fejlődésének egészét. (ld. még

(ld. Helms-Burton törvényt, amerikai Omnibus Trade and Competitiveness Act által bevezetett szankciópolitika hatásait vagy a legrégebb óta (1985) megoldatlan kereskedelmi vitát a hormonkezelt amerikai marhahús uniós importjának tilalmát).

IV.2.2. Japán: felelősség regionális és globális szinteken

Japán az Európai Unió legfontosabb partnere az ázsiai földrészen. E megállapítás még akkor is helytálló, ha a '90-es években Kína az Unió Ázsia-politikájának egyre jelentősebb tényezőjévé vált, vagy ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy Japán gazdasági és pénzügyi gondjai kényszerűen visszafogták regionális és globális aktivitását. A világ harmadik leghatalmasabb gazdaságával rendelkező ázsiai ország, amely a világ GDP-jének 1/7-ét állítja elő, az Unió harmadik legnagyobb exportpiaca (össz-EU export 4,3%-át veszi fel) és második legnagyobb importforrása (össz-EU import 9,3%-a származik Japánból) (Commission [1999] p.27.), s együtt a világ GDP-jének 45%-át állítják elő. A világkereskedelmi triász tagjaiként különleges interdependencia és globális felelősség köti össze az EU-t és Japánt. Mindketten erősen támogatják a globális világkereskedelmi rendszer megerősítését és továbbfejlesztését⁸⁷, akár az Egyesült Államokkal fennálló érdekellentétek eseti kiélezése árán is. Az Unió, az Egyesült Államokhoz és más Európán kívüli fejlett OECD-országhoz (Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Korea stb.) hasonlóan, Japánnal sem kötött átfogó kereskedelmi megállapodást, hanem kétoldalú kapcsolataikat a Szerződés 133. cikke (ex-113.), a WTO I. cikke (diszkriminációmentesség) szerint, bizonyos szűkkörű ágazati megállapodások alapján illetve az 1991-es közös EU-Japán nyilatkozat (Bulletin [1991] p.109.)

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/us/trade_barriers_report00/index.htm.)

szellemében bonyolítják. Intézményesült kapcsolataikat a legmagasabb szinten az évente egyszer megrendezésre kerülő EU-Japán csúcstalálkozó valamint a miniszteri és politikai igazgatói szinten kétszer évente tartott találkozók hivatottak ápolni. Az EU-Japán Interparlamentáris Delegáció is szerepet játszik a kétoldalú kapcsolatok alakításában.

A '90-es évek elejétől-közepétől kezdve kapcsolataik túlléptek a pusztán a kereskedelmi kérdések által dominált viszonyon. Elsősorban az Unió kezdeményezésének köszönhetően, kapcsolataik egy szélesebb talajon álló stratégiai párbeszéd irányába mozdultak el, amely már a gazdasági, politikai, sőt biztonságpolitikai együttműködés tágabb területeit is felöleli. Kitér a béketeremtés, konfliktusmegelőzés, fegyverzetcsökkentés és non-prolifерáció területeire ugyanúgy mint az emberi jogok és demokrácia közös elősegítésére valamint a regionális párbeszéd erősítésére. Az 1995-ös tanácsi következtetések a megváltozott nemzetközi és uniós feltételrendszerre kívántak reflektálni, amikor felvázolták az EU-Japán stratégiai együttműködés vízióját. (Council [1995]) A hidegháborús nemzetközi rend megszűnése, a növekvő gazdasági globalizáció mint a nemzetközi interdependenciát erősítő körülmény, s nem utolsósorban az Uniónak a közös kül- és biztonságpolitika területén szerzett kompetenciái voltak azok a tényezők, amelyek, Japán vonatkozásában is, „kikövetelték” az Unió erőteljesebb szerepvállalását a nemzetközi szinten.

Azonban az Unió igénye a kétoldalú kapcsolatok intenzifikálására továbbra is erősebb, mint Japán fogadókészsége ezen viszony elmélyítésére. Ennek magyarázata azonban csak részben lelhető fel a pénzügyi válságjelenségekkel párhuzamosan felbukkanó „befeléfordulással”, vagy azzal, hogy Kína előretörése kényszerűen „leköti” Japán figyelmét, s fokozza regionális aktivitását az ázsiai kontinensen. Japán külpolitikai prioritásai között az Európai Unió nem a legelőkelőbb szerepet foglalja el, bár a főként a nagyobb EU tagállamokhoz fűződő kétoldalú kapcsolatai jelentősek. Japán

⁸⁷ 1998 végén az EU és Japán kétoldalú konzultációt kezdett annak érdekében, hogy, ha lehetséges, közös álláspontokat találjanak a WTO Milleniumi Fordulója előtt.

mind a mai napig nehezen tud „megbarátkozni” a közös kül- és biztonságpolitika struktúráival és kevéssé van meggyőződve az Uniónak mint (vélt) politikai entitásnak/szereplőnek életképességéről és hatékonyságáról. (Commission [1999] p.8.) A „legkisebb közös nevező” elvén működő KKBP gyakorlati megvalósulása gyakran tárgya japán bírálatoknak. E körülmény vezet ahhoz a bizottsági megállapításhoz, miszerint „*az EU-Japán politikai párbeszéd gyakran nem jelenik meg... (konkrét) közös akciókban*”. (Commission [1999] p.8.) E dialógusnak az Unió szerint négy olyan területet kell átfognia, amelyeknek politikai és biztonságpolitikai tartalma is van, nevezetesen az Észak-Korában zajló fejleményeket, Kína növekvő politikai, gazdasági és biztonsági szerepét az ázsiai térségben, a régió biztonsági struktúráinak fejlődését általában valamint az unilaterális és „területenkívüli” politikáknak a hatását Ázsiára. (Commission [1999] p.9.) E párbeszédén kívül, a közös fellépés keretében az EU olyan konkrét projekteket kíván kezdeményezni, amelyek az emberi jogok és a non-prolifерáció kérdéseire terjednek ki. Az Unió úgy látja, hogy az Amszterdami Szerződés révén megerősített KKBP alkalmazásával bővíthetők/elmélyíthetők e kapcsolatok. A bilaterális kapcsolatok továbbfejlesztése mellett, a multilaterális intézményi keretek is, mint például az ASEM (Asia-Europe Meeting), lehetőséget kínálnak, hogy az EU és Japán regionális és globális felelősséget közösen vállaljon.⁸⁸

⁸⁸ Itt nem térünk ki részletesen az ASEM-re (Asia Europe Meeting). Ezt a multilaterális együttműködési fórumot az Unió 15 tagállama+az Európai Bizottság és 10 ázsiai ország (Brunei, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld, Fülöp-szigetek, Indonézia, Dél-Korea, Japán, Kína) kezdeményezték 1995-ös bangkoki csúcstalálkozójukon. Főbb céljai, éves csúcstalálkozóikat is felhasználva, az euro-ázsiai partnerség megteremtése és a kereskedelmi forgalom további liberalizálása.

IV.2.3. Kínai Népköztársaság: a feltörekvő partner

A '90-es években az Európai Unió és a Népi Kína kapcsolatai látványosan bővültek, s ma már Kína, Japán mellett, az Unió legfontosabb ázsiai partnere. A globális rend kereteinek kilakításában pedig egyre nagyobb hangsúlyt kap Kína gazdasági és politikai potenciálja. Az elmúlt húsz évben a kereskedelmi forgalom volumene meghúszoszorozódott elérve a 70 milliárd euros értéket 1999-ben. (Eurostat [2000]) Az USA és Japán után az Európai Unió vált Kína legfontosabb kereskedelmi partnerévé, s 1999-ben a uniós vállalatok fektettek be a legtöbbet ebben az ázsiai országban.

Ezen kapcsolati rendszer látványos fejlődése annak ellenére következett be, hogy

- (1) az Unió Kínát továbbra is ún. állami-kereskedelmű országnak tekinti, s ennek megfelelően kereskedelmi elbánása az EU részéről diszkriminatív jellegű;
- (2) Kína nem tagja a globális kereskedelmi világszervezetnek, a WTO-nak (bár az Unió által is támogatott belépése küszöbön áll);
- (3) Kína emberi jogi politikája a kapcsolatok gyorsabb kibontakozását hátráltató körülmény egy olyan Unió szemében, amelynek külkapcsolati rendszerében az emberi jogi dimenzió az eme rendszert befolyásoló tényezővé lépett elő, különösen az EUSz életbelépése óta, majd az Amsterdami Szerződés alkalmazásával.

Az EU-kínai kapcsolatok látványos fejlődése részben a múltban ered. A többi kommunista országtól eltérően a Népi Kínának nem voltak fenntartásai az Európai Gazdasági Közösséggel szemben, hanem fontos gazdasági partnernek tekintette és, a '70-es évek hűvös szovjet-kínai kapcsolatainak időszakában érthető módon, egy olyan tényezőnek, amely Moszkvát irritálta. Szerződéses kapcsolataik, miután 1975-ben felvették a diplomáciai kapcsolatokat, az 1978-

ban kötött⁸⁹ és 1985-ben megújított kooperációs jellegű átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodásra⁹⁰ alapozódnak. Kereskedelmi kapcsolatainknak jogalapja, az Unió részéről, a Szerződés 133.cikke (ex-113.). A kereskedelempolitikai elbánás alapján az Unió biztosítja Kínának a legnagyobb kedvezmény elvét. Mivel azonban Kína nem tagja a WTO-nak, s a GATT-nak sem volt tagja, rá - a többi GATT-tag szocialista országtól eltérően - nem volt alkalmazható a szelektív védzáradék (Selective Safeguard Clause=SSC), s „csupán” diszkriminatív mennyiségi korlátozásokat tartottak fenn vele szemben. A Kínába irányuló tőkeexport elé is akadályok vannak állítva. (Balázs [1996] p.69.) A Közösség, egyoldalúan és autonóm jogkörében, pénzügyi segítséget nyújt a Kínai Népköztársaságnak a nem-társult fejlődő országok számára fenntartott közösségi pénzügyi keretből.

Az EU-kínai kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok a '90-es évek közepétől politikai párbeszéddel is kiegészültek. Egy diplomáciai levélváltás keretében az Unió 1994-ben elismerte Kínát mint a nemzetközi rend feltörekvő hatalmát. E párbeszéd mára már rendszeres és strukturált, sőt kiterjed az emberi jogi kérdésekre is. Talán ennek is köszönhető, hogy Kína csupán egy évre függesztette fel e dialógust 1996-ban, amikor az Unió egy az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága elé beterveztett kritikai hangvételű határozati javaslatában bírálta a kínai emberi jogi politikát.

⁸⁹ OJ L 250/85

⁹⁰ A szintén állami-kereskedelmű országoknak tekintett KGST államok, élükön Magyarországgal, 1988-89-ben kötöttek ilyen jellegű átfogó megállapodásokat a Közösséggel.

IV.2.4. Oroszország: európai stabilitás és együttélés

Az Európai Unió és Oroszország kapcsolatai a teljes ignorálás szakaszából (az EGK megalapításától a '70-es évek közepéig) mára eljutottak oda, amikor már e viszonyt a nemzetközi rendszer két meghatározó globális aktora alakítja. De amíg az elmúlt tíz év alatt az egykori hidegháborús rendszer egyik pólusa (Szovjetunió) fokozatosan értékelődött le a megváltozott nemzetközi rendszer egyik sok tekintetben instabil és kiszámíthatatlan, szuperhatalmi státuszából alig nagyhatalmivá átvedlett szereplőjévé (Oroszország), addig a másik (Európai Unió) ezen időszak alatt küzdötte fel magát a globális folyamatokat befolyásolni akaró és egyre inkább befolyásolni képes taggá a nemzetközi szintén. Feltűnő, hogy az egyik szereplő azokon a területeken szerzett vagy őrzött meg globális pozíciókat, amelyiken a másik „gyengélkedik”. Azaz, míg az Unió a világgazdasági folyamatok meghatározó szereplője viszont (még) súlytalan védelem- és katonapolitikai entitás, addig Oroszország potenciálján jóval alul teljesítő világgazdasági szereplő, amely viszont befolyásos világpolitikai tényező ENSZ BT tagságával, elrettentő nukleáris potenciáljával és még mindig hatalmas katonai erejével. Ezen pozicionális különbség a kétoldalú kapcsolatokra ható tényező.

A Szovjetunió és az általa irányított KGST évtizedekig nem kívánt tudomást venni a nyugat-európai integrációs szervezetről. De az EGK sem jeleskedett abban, hogy a kelet-nyugati szembenállás európai színterén az európai integráció kínálta bizalomerősítő intézkedésekkel oldja a feszültséget a két tábor között. Eltekintve néhány KGST tagállammal, például Romániával és Magyarországgal, kötött szűkkörű technikai megállapodástól, Európa két meghatározó gazdasági szervezete között 1975-ig semmilyen szerződéses

kapcsolat nem állt fent.⁹¹ Ekkor azonban, a Helsinki Záróokmányának a Közösség részéről Aldo Moro olasz miniszterelnök általi aláírásával, áttételesen és közvetve létrejött az Európai Gazdasági Közösség létének elismerése.

Az EK és a KGST illetve tagállamai közötti viszony normalizálására csak az enyhüléssel párhuzamosan illetve a kelet-nyugati szembenállás fokozatos megszűnésével kerülhetett sor 1988/89-ben. Az ezekben az években létrejött kooperációs jellegű gazdasági és kereskedelmi együttműködési megállapodások egyrészt átfogó szerződéses viszonyt alakítottak ki az Európai Gazdasági Közösség és az egyes KGST tagállamok között, másrészt pedig hozzájárultak a kölcsönös elismeréshez és így a diplomáciai viszony kialakulásához. A Szovjetunióval kötött megállapodás alig egy évvel a Szovjetunió megszűnése (1991. december 8.) előtt, 1990. október 23-án lépett életbe.

Az új orosz államalakulat létrejötte és a gyökeresen megváltozott politikai viszonyok szükségessé tették e megállapodás újratárgyalását. Az Európai Unió és az Orosz Föderáció közötti szerződéses kapcsolatokat új alapra helyezte az 1994-ben kötött, s azóta e viszony jogalapját képező szerződés a partnerségről és együttműködésről. A kétoldalú viszonyban áttörésként értékelt szintén kooperációs jellegű szerződés (Póti [1996] p.73.), akárcsak az Európa Megállapodások egyes volt KGST tagállamokkal, a politikai párbeszéd mechanizmusát is bevezeti viszont nem ad kedvezményeket az érzékeny termékek, így a mezőgazdasági, textilipari és acélipari áruk kereskedelmében. A megállapodás rendszeressé tette az Unió és Oroszország különböző szintű képviselői között az intézményes kapcsolatokat. A legfőbb közös szerv az EU-Orosz Együttműködési Tanács lett. Gazdasági értelemben a megállapodás visszatükrözte azokat a változásokat, amelyek az Orosz Föderáció létrejötte óta az orosz-EU kapcsolatban bekövetkeztek. Az Oroszországgal folytatott kereskedelem forgalma 1995-ben már 700%-os növekedést mutatott a hat évvel

⁹¹ Az EK és a KGST illetve egyes tagállamai kapcsolatairól lásd részletesen (Balázs [1996] pp.81-120.)

korábban az egész Szovjetunióval folytatott kereskedelemmel összehasonlítva. (Piening [1997] p.66.) Azóta viszont, az 1995-99-es időszakban, Oroszország pozíciói mind mint uniós exportpiac mind pedig importforrásként megrendültek: négy év alatt 2,8%-ról 1,9%-ra esett vissza részesedése az Unió össz-exportjából – s így 1999-re az EU csupán 12. legfontosabb exportpiaca - , az uniós össz-import vonatkozásában pedig ez az arány 3,9%-ról 2,8%-ra csökkent, s ez a 6. helyet jelentette. (Eurostat [2000])

Az Unió formálódó külkapcsolati prioritásrendszerében az Oroszországhoz fűződő viszony központi szerepet játszik elsősorban a következő általános megfontolásból: az európai földrész geopolitikai adottságainak gyökeres változása - talán paradox módon - csökkentette az Unió biztonságérzetét. Azon Európai Unióét, amelynek legfőbb biztonságpolitikai érdeke a leginkább a gazdasági fejlődéshez kötött stabilitás, azaz az instabilitás, kiszámíthatatlanság, különösen ha az egy olyan óriási országban mint Oroszország következik be, jelenti számára a legnagyobb veszélyt/kihívást. (Cameron [1997] és Deák [1997] pp.47-60.) Így az Oroszországgal fennálló kapcsolatban különösen fontossá válik az Uniónak az a külkapcsolati alaptétele, miszerint külkapcsolatainak viszonyrendszerét alapvetően az a tényező határozza meg, hogy milyen a partnernek az európai integráció célkitűzéseinek megvalósításában elfoglalt helyiértéke; azaz, hogy az adott reláció kiszámíthatóságával, stabil viszonyaival (közvetve) hozzájárul -e azon gazdasági és politikai stabilitáshoz, amely az Unió maga és szűkebb környezete fenntartható fejlődésének záloga.

Oroszország mint kiszámítható és stabil viszonyok közepette fejlődő partner iránti igény valamint éppen ezért eme reláció prioritása tükröződik az Uniónak az Oroszországgal kapcsolatban elfogadott közös stratégiájában is. A közös kül- és biztonságpolitikának az Amszterdami Szerződés életbe lépése óta (nemzetközi) jogilag is létező új eszköze, a közös stratégia, legelőször Oroszország vonatkozásában került elfogadásra az Európai Tanács 1999.

júniusi kölni találkozásán.⁹² A stratégia a következő négy fő területen ír elő egyeztetett fellépést az Unió részéről:

1. a demokrácia, jogállamiság és közintézmények erősítése Oroszországban (pl. köztisztviselők és fiatal politikusok képzése)
2. Oroszország integrálása egy közös európai gazdasági és szociális övezetbe (pl. gazdasági tanácsadás, fokozatos jogközelítés, különösen a vámjogszabályok és a szabványosítás területén, Oroszország erőteljesebb integrálása a multilaterális világkereskedelmi rendszerbe, közös szabadkereskedelmi övezet lehetőségének megvizsgálása, szociális piacgazdaság kiépítésének segítése)
3. Együttműködés az össz-európai és azon túlmutató stabilitás és biztonság erősítése érdekében (pl. politikai párbeszéd erősítése, Oroszország segítése, hogy megtalálja helyét az európai biztonsági architektúrában és a preventív diplomácia erősítése - ez konkrétan egy állandó EU-orosz mechanizmusban nyerne teret, amelyet az Unió részéről közös KKBP kezdeményezések támogatnának)
4. Együttműködés az Európát közösen érintő problémák megoldásában mint környezetvédelem és egészség, atomenergia-biztonság.

E közös stratégia célkitűzései erősítik az Unió mint gazdasági és civil hatalom képét, de a felvázolt biztonságpolitikai aspektusok már az Amszterdami Szerződés által gazdagított KKBP ezen dimenziójának erőteljesebb alkalmazásáról is „árulkodnak”. Kérdés természetesen, hogy ezen célkitűzések gyakorlati alkalmazása vajon kézzelfogható formákat ölt -e. Kétségtelen, hogy egy sor kérdés, mint az Unió keleti bővítés, a GMU megvalósítása vagy éppen a közös kül- és biztonságpolitikai identitás erősödése kiegészülve egy fokozódó európai védelmi identitással, felfokozza Oroszország

⁹² Az Unió azóta további közös stratégiákat fogadott el Ukrajnával, a Földközi-tenger térségével (mindkettőt az 1999 decemberi helsinki Európai Tanács ülésen) és küszöbön áll egy az ún. "Nyugati Balkánnal" kapcsolatos közös stratégia elfogadása is.

érdeklődését az Unió fejlődése iránt, de egyben orosz részről aggodalmakat is kelt.

IV.2.5. A „Nyugati Balkán”: a veszélyforrás, a katalizátor

Kétségtelen tény, hogy a volt Jugoszlávia, az egykori jugoszláv tagköztársaságok, vagy – a legújabb uniós szóhasználattal élve - a „Nyugati Balkán” nem a nemzetközi rendszerben betöltött jelentős szerepe miatt vált az uniós külkapcsolatok kiemelkedő relációjává. Az 1991 és 1995 között lezajlott etnikai alapú katonai konfliktusok sora az európai biztonság és stabilitás megőrzésére leselkedő legfőbb veszély forrása volt Európában a hidegháború befejeződése után. Így, a Jugoszlávia szétesésének következményeivel való kényszerű szembenézés illetve maguk a drámai események azért kerültek az uniós érdeklődés homlokterébe, mert ezen események az európai integráció egyik legfőbb célkitűzését, a stabilitás és biztonság megőrzését és kiterjesztését veszélyeztették.

A jugoszláviai konfliktus, annak új minősége és elhúzódása a nemzetközi közösség és különösen az Európai Unió kudarcaként lett értékelve. Ezen kudarc okaiként, az Unió vonatkozásában, elsősorban három fő tényező érdemel említést:

1. *A közös külpolitikai egyeztetési mechanizmus és a közös politikai szándék hiánya.* Látványosan derült ki, hogy az Európai Politikai Együttműködés mechanizmusa túl gyenge, eszközei pedig elégtelenek ahhoz, hogy eskalációval fenyegető lokális európai válsághelyzetben az eltérő nemzeti külpolitikákat eredményesen és főleg *kötelezően* harmonizálja és ezáltal hatékony közös (EU) fellépést biztosítson. Míg az Egyesült Királyság kevésbé volt érintve a konfliktus által, ezért elsősorban az ellentétek

Jugoszlávia határán túli kiterjedésének megakadályozásában volt érdekelve, addig Franciaország az intervenció híveként lépett fel, Olaszország Németország befolyásának megakadályozását/ellensúlyozását tekintette nemzeti feladatának főként a Hexagonálé fórumának felhasználásával, Németország pedig elérkezettnek láthatta az időt, hogy a második világháború elvesztését követően első ízben kitörhessen egyfajta „külpolitikai karanténból”, s „saját feje (érdekei) után menve” érvényesítsen egy egyéni(eskedő) politikai vonalat. Megállapítható, hogy a tagállamok eltérő külpolitikai vonalvezetése négy fő tényezőben nyilvánult meg: a konfliktus helyzetértékelésében, nemzeti érdekekre való kihatásában, az intervenció hajlandóságban és a követendő stratégia kérdésében. (Axt [Bd.60.] p.169.) Hipotetikus kérdés, hogy a közös külpolitikai egyeztetés megléte esetén lehetőség nyílt volna -e a válság/konfliktus elkerülésére, kezelésére és gyorsabb befejezésére.

2. *Katonai képesség hiánya.* Esetleges közös döntések végrehajtása kikényszerítésének katonai eszközei teljesen hiányoztak, illetve mind a mai napig hiányoznak. Ezen képességekkel és a katonai erő szuverén felhasználásának döntési képességével akkor is és ma is az egyes tagállamok rendelkeztek/rendelkeznek, de nem maga az Európai Unió mint nemzetközi szervezet. Azaz, más nemzetközi szervezetekhez hasonlóan, az Uniónak sem hatásköre sem képessége nem volt a válság kezelésére illetve megoldására.
3. *Új típusú, etnikai alapú regionális katonai konfliktus.* Az új típusú konfliktus újszerű és komplex, a katonai és polgári eszközök összefüggő felhasználását lehetővé tevő, válságkezelési módozatokat igényelt volna – ezeknek azonban nem voltak birtokában.

A leegyszerűsített vélemények szerint Boszniában illetve a volt-Jugoszlávia többi konfliktusa vonatkozásában az Európai Unió kudarcot vallott és a helyzet rendezését az Egyesült Államoknak kellett kézbe vennie. Ez a nézet

bár leegyszerűsített, mégsem teljesen helytelen, azonban túlságosan felületes. E vélemények általában két fontos körülményt nem vesznek számításba:

- *EU hozzájárulás*: a katonai konfliktust jogilag is lezáró daytoni békeszerződés nagyrészt az 1991 és 1994 között kifejtett uniós erőfeszítésekre épült (ld. a Cutiliero Terv, Vance-Owen Terv, Owen-Stoltenberg Terv vagy az 1993-as EU Cselekvési Terv);
- *EU katonai képességeinek teljes hiánya* - mint az csak sokára derült ki, a válságot pusztán diplomáciai úton megoldani nem lehetett, a vérengzések befejezése katonai fellépést indokolt, amely képességekkel Európában a NATO, az Egyesült Államok, illetve, ahogy azt fentebb említettük, az egyes EU tagállamok rendelkeztek. Jugoszlávia kitűnő szemléltető példáját adja annak amit az integrációelméleti szakirodalom „a képességek és az elvárások közötti szakadék” jelenségének hív. A nemzetközi közvélemény valamint a háborúzó felek olyan, az államokra jellemző képességeket vártak el az Uniótól, elsősorban a katonai csapásmérés potenciálját/képességét, amellyel az Európai Unió mint nemzetközi szervezet sem akkor sem mind a mai napig nem rendelkezik.

Ha a jugoszláviai válság valaki kudarca volt, az nem az „Unióé”, hanem tagállamai illetve az egész nemzetközi közösségé volt, beleértve sokáig az Egyesült Államokat is. Kétségtelen viszont, hogy a széles körben percipiált uniós felelősség (kudarc) katalizátora lett a közös kül- és biztonságpolitika amszterdami módosításainak és az európai védelmi identitás kimunkálásának.

1995-öt, a délszláv katonai konfliktus lezárását követően a nemzetközi közösség csupán részsikereket ért el a térség konszolidációjában. Bár újabb katonai konfliktusokat és etnikai villongásokat sikerült elkerülni, a daytoni megállapodás végrehajtása és az újjáépítés csupán vontatottan haladtak előre, a szerbiai katonai és politikai elit hatalmon maradása pedig a válság újabb eszkalációjának potenciálját hordozta magában. Részben a regionális válsággóc tüneti kezelése vezetett oda, hogy a délszláv etnikai konfliktusforrás utolsó (?)

dominója, Koszovo, 1999-ben megdőlt, a szerb-albán ellentét kiéleződött és ez elvezetett a NATO-nak a konfliktust lezáró katonai akciójához, majd a tartomány nemzetközi protektorátus alá helyezéséhez.

A nemzetközi rend befolyásos szereplőinek erőfeszítései dacára a délszláv válság teljes feloldása még nem fejeződött be. A válságkezelés és a további konfliktusok elkerülésének élére az Egyesült Államok és az Európai Unió állt. Míg a békefenntartásban a NATO és az egyes uniós tagállamok vállalnak oroszánrészt⁹³, addig a térség átfogó rendezésére irányuló stratégiai koncepció és támogatási program kidolgozásában az Unió játszik központi szerepet. Ennek jegyében kezdeményezte és fogadta el a délkelet-európai stabilitási paktumot (Stability Pact for South-Eastern Europe) 1999 júniusában, amely az Unió vezetésével és 54 aláíró állam/nemzetközi szervezet részvételével kívánja a békét, stabilitást és gazdasági fejlődést a délszláv térségben elősegíteni. Továbbá az Európai Unió megmaradt a térség legnagyobb humanitárius segélyezője.⁹⁴

Az Unió legfőbb hozzájárulását az egyezmény végrehajtásához az az új típusú stabilizációs és társulási folyamat jelenti, amelynek célja a nyugat-balkáni régió öt országának⁹⁵ közelítése az európai integráció folyamatához. Annak érdekében, hogy ezen országok közelebb kerülhessenek az uniós struktúrákhoz politikai, gazdasági és intézményi fejlődésüket összhangba kell hozniuk az Európai Unió által képviselt értékekkel és mintával; a demokráciával, a jogállamiság és emberi jogok tiszteletben tartásával és a piacgazdaság értékeivel. Az ún. stabilizációs és társulási megállapodások formájában az EU új típusú szerződéses kapcsolatot ajánl ezen országoknak, segítségükkel felvillantja számukra az európai integrálódás perspektíváját,

⁹³ Az uniós tagállamok mintegy 28,000 katonát állomásoztatnak a KFOR kötelékében, s ez mintegy 63%-át teszi ki az egész koszovói békefenntartó erőnek. (ld. http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/see/kosovo/1_year_on.htm)

⁹⁴ 1991 és 1999 között, nem számítva az uniós tagállamok hozzájárulását, az Európai Unió mintegy 4,5 milliárd eurós pénzügyi támogatást nyújtott a délszláv térségnek, s ezzel a régió legbőkezűbb támogatója. A tagállamok hozzájárulása kb. még egyszer ekkora összeg. (Uo.)

⁹⁵ Albánia, Bosznia és Hercegovina, Horvátország, Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, Macedónia Volt-Jugoszláv Köztársaság

annak fejében, hogy azok a fentebb említett uniós értékekkel és mintákkal azonosulnak. A cél ezen öt ország *“lehető legszorosabb integrációja”* és annak elismerése, hogy mindannyian *“az uniós tagság potenciális jelöltjei”*. (Conclusions [2000])

Itt egyébként újra bizonyítást nyer/megjelenik az uniós külkapcsolatok alaptétele, miszerint szoros kapcsolat áll fenn az Uniónak a (regionális) stabilitás és kiszámíthatóság iránti érdeke/igénye és a partnerek azon stratégiai érdekei között, hogy részesülhessenek az Unióhoz fűződő kapcsolatok és ezen keresztül az egységes piac által kínált előnyökből. Azaz az Unió, a kondicionalitás jegyében, „exportálja” integrációs értékeit és alapelveit, hogy kiegyensúlyozott együttműködéssel járó stabilitást importálhasson.

Ezen megállapodások társulási viszony létrehozását tűzik ki célul az Unió és a partnerország között; szoros gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat, ipari szabadkereskedelmet tíz éves átmenet után, a demokratizálódáshoz segítséget, humanitárius segílyt, a bel-és igazságügy területén együttműködést valamint politikai párbeszédet kínálnak. 2000. márciusában Macedónia lett az első térségbeli ország, amellyel a Bizottság, a Tanács mandátuma alapján, tárgyalást kezdett a stabilizációs és társulási megállapodás megkötéséről. Rövidesen várható, hogy a Tanács mandátumot ad a Bizottságnak a Horvátországgal megkötendő megállapodás tárgyalásához is. Sőt, Kis-Jugoszlávia demokratizálódása Európa ezen „beteg embere” számára is megnyithatja az európai integráció perspektíváját, hiszen, mint utaltunk rá, egyetlen európai állam sincs ab ovo kizárva az integrálódás lehetőségéből.

IV.3. A társult tagok

IV.3.1. A „tagsági társultak”

IV.3.1.1. Közép-és Kelet Európa:

a külkapcsolatok intenzifikálása azok megszűnése érdekében

Az Európai Uniónak Közép- és Kelet Európához fűződő viszonya ment át a legmélyrehatóbb változásokon az elmúlt alig több mint egy évtized során. A KGST mint gazdasági együttműködési szervezet valamint tagállamai „léteinek” ignorálásától, az “állami kereskedelmű ország” kategóriájától mára e tíz ország az Unió keleti bővítésének célterületévé vált: az ezredfordulóra e külkapcsolati reláció az Unió külkapcsolati rendszerének politikai, gazdasági és kereskedelmi szempontból is egyik ha nem a legfontosabb partnerévé/partnerscsoportjává vált. S nemcsak azért mert Közép- és Kelet-Európa országai, az Egyesült Államok után, az Unió legfontosabb kereskedelmi partnerscsoportjává lépett elő⁹⁶ (Eurostat [2000]), hanem elsősorban azért, mert e viszony tulajdonképpen végcélja e külkapcsolati reláció „felszámolása” Közép- és Kelet-Európa tagjelölt országainak teljeskörű uniós csatlakozása révén.

⁹⁶ Eurostat (2000). Az Unió Statisztikai Hivatala a „közép- és kelet-európai országok” (KKEO, Central and Eastern European Countries=CEEC) kategóriája alatt nemcsak e térség tíz tagjelölt országát tartja számon (Lengyelország, Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Románia, Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia), hanem Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát, Macedóniát és Szerbia-Montenegrót (Kis-Jugoszláviát) is. 1999-ben ezen országcsoport négy legfontosabb uniós tagjelölt állama, Lengyelország, Magyarország, a Cseh Köztársaság és Szlovákia, összesítve az EU második (!) legfontosabb exportpiaca volt a világon (9,2%-os részesedés az uniós össz-exportból) az USA után és harmadik legfontosabb importforrása (7,5%-os részesedés az Unió össz-importjából) az USA és Japán után.

A „keleti” bővítés nemcsak hogy az európai kontinens gazdasági, politikai, intézményi és kulturális egyesítésének eszményét, azaz az európai integráció egyik legfőbb célkitűzését kívánja megvalósítani, de e vállalkozás korábban soha nem tapasztalt minőségű és mennyiségű kihívása a bővítést az Unió egyik legfőbb külkapcsolati prioritásává emeli az új évezred küszöbén. Különösen annak fényében, hogy az EU a '90-es évek elejére lerakta az egységes piac kiépítésének kereteit, az évtized végére pedig sikeresen utjára bocsátotta az európai integráció egyik legfőbb célkitűzésének számító vállalkozását, a Gazdasági és Monetáris Uniót. Míg azonban ezen fejlemények az integráció belső fejlődésének voltak elengedhetetlen feltételei, stációi és következményei, s külső tényezők csakis látens és közvetett befolyást gyakoroltak rájuk, addig az Agenda 2000-ben kezdeményezett majd a tagállamok által elfogadott belső reformok (mezőgazdaság, költségvetés, strukturális alapok) és a 2002-ig befejezendő intézményi reformok már a bővítés “árnyékában” születtek, azt közvetlenül igyekezve szem előtt tartani. Így az integrációs folyamat belső és külső dimenziói közötti szoros korreláció különösen a bővítés mint külkapcsolati prioritás tekintetében mutatható ki.

“Európa elrabolt részéhez” (Milan Kunderát idézi Tsakaloyannis [1992] p.185.) a Közösségnek, mint ahogy azt az orosz-EU kapcsolatokat bemutató alfejezetben említettük, szinte semmilyen szerződéses kapcsolata nem állt fent egészen a '80-as évek végéig. A brüsszeli magánbeszélgetések, az egyes KGST tagállamokkal kötött technikai majd különféle ágazati megállapodások vagy a Helsinki Záróokmány közös aláírása a Közösség szemében semmiképpen nem jelentették a Szovjetunió és Európa között húzódó “Köztes-Európa” mint külkapcsolati reláció elismerését. Ezen országokat sokáig állami kereskedelmi országoknak tekintették, velük szemben hátrányos kereskedelmi elbánást alkalmaztak, exporttermékeikkel szemben diszkriminatív korlátozások álltak fent.

A Kelet-Nyugati enyhülés Gorbacsov 1985-ös hatalomra jutásával konkrét intézkedésekben is megfogalmazódott. A Közösség kedvezően fogadta

a szovjet pártfőtitkár ugyanezévi kezdeményezését a kapcsolatok felvételéről, s 1988 júniusában kiadtak egy közös EK-KGST nyilatkozatot az együttműködés fejlesztéséről. Ezzel párhuzamosan azonban már 1985 óta kétoldalú tárgyalások zajlottak néhány KGST tagállammal (Magyarország, Lengyelország) egy kereskedelmi megállapodás megkötéséről. A közös nyilatkozat segítette a kereskedelmi tárgyalások kedvező lezárását. 1988/89 folyamán az Európai Gazdasági Közösség a földrész valamennyi KGST-országgal kooperációs jellegű kereskedelmi és együttműködési megállapodást kötött a Szerződés 133. (ex-113.) és 310. (ex-238.) cikkei alapján. A szerződő felek felvették a diplomáciai kapcsolatokat és 1990-től kölcsönösen diplomáciai képviseleteket nyitottak.

Az öt közép- és kelet-európai országgal (Magyarország, Lengyelország, Csehszlovákia, Bulgária, Románia) megkötött kereskedelmi megállapodások az együttműködés csupán szűk körére terjedtek ki: lassú és csak fokozatos kereskedelmi liberalizálást irányoztak elő, amely például a mezőgazdasági termékek körét nem érintette, sőt az ESZAK hatáskörébe tartozó árukat sem ölelte fel, lévén a szerződéseket csak az EGK nevében kötötték. Az Általános Preferenciarendszer által kínált kereskedelmi kedvezményeket viszont kiterjesztették a másik félre. Jelentősége a Közösség szempontjából mégis abban állt, hogy létrejött egy új szerződéses külkapcsolati reláció, s nem a világ végével, hanem a közvetlen szomszédsággal. 1989-ben pedig, a 24 legfejlettebb ipari állam (G-24) felkérésére a Közösség nevében az Európai Bizottság lett annak a támogatási programnak (Phare) a kezelője, amely először a magyar és lengyel majd később már összesen 14 közép- és kelet-európai ország demokratikus és piacgazdasági átalakulását volt hivatott technikai és pénzügyi segítségnyújtással támogatni. A támogatás összege az elmúlt tíz év során meghaladta a 10 milliárd eurót.⁹⁷

⁹⁷ Az 1990-94-es pénzügyi időszakra 4,24 milliárd euro, 1995-99 között 6,693 milliárd euro. (Forrás: Európai Bizottság).

Ezen szomszédságban végbement történelmi változások hatása alatt, alig néhány hónap múltán, 1990 áprilisában a Közösség tizenkét tagállama az Európai Tanács dublini csúcsértekezletén átfogó társulási megállapodások megkötését kezdeményezte az alakuló új közép- és kelet-európai demokráciák számára (az akkor még öt ország 1994 folyamán kiegészült a függetlenségüket elnyerő Szlovéniával, Észtországgal, Litvániával és Lettországgal illetve Szlovákiával). Az 1991 és 1995 között a térség tíz államával kötött Európa Megállapodások a bilaterális társulási viszony újabb generációjával gazdagították a Közösség külkapcsolati rendszerét,⁹⁸ s mind a mai napig a szerződéses kétoldalú viszony jogalapját adják.⁹⁹ A társulási megállapodások már elnevezésükben is egy különleges és megkülönböztetett jellegű külkapcsolati viszony kiépítését jelezték.

A vegyes illetékességben (tagállamok és Közösség) a Szerződés 310. (ex- 238.) cikke alapján kötött Európa Megállapodások szabadkereskedelmet irányoznak elő, egy tízéves átmeneti időszak után, az ipari és egyéb termékek vámjának fokozatos és az Unió által gyorsabban teljesítendő lebontásával (aszimmetria). A felek agrárkereskedelmi kedvezményeket is nyújtanak egymásnak, anélkül, hogy az a mezőgazdasági termékek szabadkereskedelméhez vezetne, hiszen erre csak a tagsággal együtt kerülhet sor. A megállapodások tartalmazzák a gazdasági együttműködés fejlesztését, a kulturális és pénzügyi kapcsolatok bővítését valamint elkötelezik magukat a “négy szabadság” távlati alkalmazása mellett. A szerződő felek rendszeres politikai párbeszédet folytatnak, s ennek érdekében is közös intézményeket állítottak fel. A társult tagok kötelezettséget vállaltak arra, hogy jogrendszerüket fokozatosan közelítik a közösségi vívmányok rendszeréhez.

⁹⁸ Az első generációs társulási megállapodásokat a Közösség első bővítése (1973) előtt kötött megállapodások alkotják: Görögországgal 1961-ben, Törökországgal 1963-ban, Máltával 1971-ben, Ciprussal 1973-ban. Az Európán kívüli földközi-tengeri országokkal 1978-ban megkötött megállapodások adják a bilaterális társulási megállapodások második generációját: Marokkó, Algéria, Tunézia, Egyiptom, Jordánia, Szíria, Libanon.

⁹⁹ Magyarország: OJ L 347/93, Lengyelország: OJ L 348/93, Románia: OJ L 357/94, Bulgária: OJ L 358/94, Cseh Köztársaság: OJ L 360/94, Szlovákia: OJ L 359/94, Lettország: OJ L 26/98, Litvánia: OJ L 51/98, Észtország: OJ L 68/98, Szlovénia: OJ L 51/99,

Bár a Phare programmal külön fejezet foglalkozik, de, ellentétben más társulási típusú megállapodásoktól, nem külön jegyzőkönyv.

A társulási megállapodások egy másik eredménye az is, hogy a Közösség és a tagállamok a preambulumban “elismerték”, hogy e társulás a tagság elérését segítő eszköz.¹⁰⁰ A preambulumban sokszor felidézett de ritkán pontosan idézett utolsó mondata a következőképpen fogalmaz (pl. a Magyarországgal kötött Európa Megállapodásban): *“TUDATÁBAN ANNAK, hogy Magyarország végső célja, hogy a Közösség tagja legyen, és hogy ez a társulás, a Felek véleménye szerint* (kiemelés tőlem-B.P.), *segíti e célnak az elérését, (...)*” A többi közép- és kelet-európai országgal megkötött megállapodásban gyakorlatilag ugyanez a megállapítás szerepel.

A preambulumból tehát nem olvasható ki az, hogy a teljes jogú tagság mint végcél csupán kizárólag a közép- és kelet-európai fél egyoldalú szándéka. (Balázs [1996] p.53. és Hargita et al. (1999) p.23.) Éppen hogy az Európa Megállapodások voltak az első olyan jogi dokumentumok, amelyekben az Unió a közép- és kelet-európai országok számára felkínálta a tagság perspektíváját, ahogy tette azt az összes európai társult tag (pl. Görögország, Málta és Ciprus) esetében is korábban, a Szerződés Maastrichtban hatályon kívül helyezett illetve az EUSz-ba illesztett (!) 49. (ex-O illetve Szerződés egykori 237.) cikke alapján. Az új cikk (EUSz 49. cikk), ahogyan a régi is, kimondja, hogy *“Bármely európai* (kiemelés tőlem-BP) *állam az Unió tagjává válhat”* (A korábbi, Maastrichtot megelőző 237. cikkben az Unió helyett még Közösség szerepelt.). E cikket az Európa Megállapodásokkal párhuzamosan tárgyalt EUSz is megerősítette, sőt alkalmazását már kondicionálta: *“Bármely európai állam - amely tiszteletben tartja a 6. cikk (1) bekezdésében foglalt elveket¹⁰¹ - az Unió tagjává válhat.”* Ezen cikk megfogalmazásakor tette nyilvánvalóvá az

¹⁰⁰ Ld. 1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.

¹⁰¹ A 6. cikk (1) bekezdése így szól: *“Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásán és a jogállamiság elvein - mint a tagállamok közös elvein - alapul.”*

Unió, hogy nyitott európai államok tagsági törekvéseivel szemben, s e nyitottság elvét *“az európai felépítmény alapvető elemének”* tekinti. (Presidency...Lisbon [1995] p.6.) Kétségtelen tény viszont, hogy egészen az 1993-as koppenhágai Európai Tanács ülésig a preambulumban megjelenő közös megállapítás nem csapódott le az Unió hivatalos dokumentumaiban.

A tizenkét uniós tagállam Koppenhágában úgy döntött, hogy felveszi azon (közép- és kelet-európai társult) országokat, amelyek a tagság politikai és gazdasági feltételeinek megfelelnek. A politikai kötelezettségek magukban foglalják a demokráciát és a jogállamiságot biztosító intézmények stabilitását valamint a kisebbségek tiszteletben tartását és védelmét. A gazdasági elvárások kitértek a működő piacgazdaság meglétére, a versenyképességre valamint a politikai, gazdasági és valutaunió céljainak felvállalására. A koppenhágai kritériumok említik az Unió kibővülési képességét is.¹⁰² (Presidency...Copenhagen [1995] p.86.) Az európai integráció történetében ez volt az első alkalom, hogy az Unió konkrétan megfogalmazott tagsági feltételek teljesítéséhez kötötte a tagságot.

A koppenhágai Európai Tanácsnak a keleti bővítés szempontjából történelmi ülését követően a tagállamok szinte valamennyi csúcstalálkozóján fontos további stratégiai döntések születtek. 1994 decemberében Essenben elfogadták az elő-csatlakozási stratégiát, amelyet fél évvel később Cannes-ban a Fehér Könyv kiadása követett. Ez egyfajta munkaprogram volt a társult országok számára a belső piaci harmonizáció elősegítésére. A Fehér Könyv a tagsági felkészülés adott szakaszában, az Európa Megállapodáshoz és a későbbi, a rövid- és középtávú prioritásokat felvázoló Csatlakozási Partnerséghez vagy akár az országvéleményekhez/országjelentésekhez hasonlóan, a tagság mint végső cél elérését segítő eszköz volt. 1997 decemberében a luxemburgi Európai Tanács elfogadta a Bizottság reformkoncepcióját (Agenda 2000) valamint a tagságra törekvő KKE országokról készített országvéleményeket (avis).

¹⁰² Presidency Conclusions [1993]: p.86.

Az Agenda 2000 felvázolja az Unió és politikáinak fejlődését az ezredfordulón, elemzi a bővítésnek az Unióra gyakorolt várható hatását és megfogalmazza a bővítés költségeit figyelembe vevő jövőbeni pénzügyi keret terveit. A később 1999 márciusában Berlinben megerősített koncepció 2002-től számol az első új tagok felvételével, s a bővítésre összesen 58 milliárdos támogatást irányoz elő a 2006-ig futó költségvetési periódusban. A Bizottság összefoglaló jelentésében (composite paper) tett javaslatait, mégpedig hogy a kopenhágai kritériumok teljesítése alapján differenciálva csak a legfelkészültebb államokat hívja meg a csatlakozási tárgyalásokra, a tizenöt tagállam magáévá tette. Egy “háromágú” folyamatot kezdeményeztek. Egyik ága a tágabb értelemben vett bővítési folyamat az Európai Konferencia mint intézményesített fórum létrehozásával felkínálva a tagságot valamennyi a bővítési folyamatban részt venni kívánó európai ország számára (elsősorban Törökországnak). Másik ága az ún. csatlakozási folyamat azon tagjelöltek számára, amelyek még nem készek a csatlakozási tárgyalásokra (ún. “pre-ins”) valamint a tulajdonképpeni tárgyalási folyamatot a tárgyaló országokkal (ún. “ins”). Ezen differenciálás azonban hangsúlyozottan egy, uniós terminológiával élve, “inkluzív” folyamat, azaz nyitott valamennyi tagjelölt számára. Ezt bizonyítandó és a “pre-ins” további leszakadását megakadályozandó fogadták el a tagállamok a helsinki Európai Tanács ülésen 1999 decemberében a Bizottság azon javaslatát, hogy bővítsék ki a tárgyalási folyamatot a jelenlegi 6-ról (Magyarország, Lengyelország, Csehország, Észtország, Szlovénia és Ciprus) 12-re (+Románia, Bulgária, Szlovákia, Lettország, Litvánia és Málta).¹⁰³ E döntés következtében már az összes tagjelölt ország – a Helsinkiben tagjelöltnek elismert Törökországgal kivételével - csatlakozási tárgyalásokat folytat az Európai Unióval, amely az intézményeit megreformáló Kormányközi Konferencia döntéseinek tagállami ratifikálását követően, 2002 végétől kész új tagok felvételére.

¹⁰³ Bulgária és Románia meghívását a tárgyalóasztalhoz bizonyos politikai és gazdasági feltételek teljesítéséhez javasolta kötni a Bizottság, míg Törökországot, bár tagjelöltnek ismerték el, (még?) nem hívták meg a tagsági tárgyalásokra.

Az új tagok felvételével párhuzamosan növekszik a külkapcsolatok fontossága. Az Unió még sokszínűbbé válik, hiszen az új tagok új külkapcsolati prioritásokat hoznak magukkal, amelyek részben vagy egészen uniós prioritásokká is válnak illetve kiterjed az Unió relációs rendszere és elmélyülnek ezen relációkról szerzett ismeretek. Így a bővítés természetesen növeli az Unió befolyását és súlyát mind regionális mind pedig globális kontextusban is. Másrészt viszont a tagállamok számának növekedésével, a nemzeti érdekek további diverzifikációjával nő a konszenzusos döntések elfogadásának nehézsége – s jelenleg konszenzuson nyugszanak az uniós külpolitika lényegi kérdései. Viszont a tapasztalatok azt mutatják, hogy új tagállamok belépésével bár nőtt az Unió belső diverzifikációja, de ez éppen hogy – talán paradox módon is – nem csökkentette, hanem növelte a közös politizálás iránti tagállami igényeket (ld. EUSz második és harmadik pillérét vagy a közös védelempolitika körüli aktivitást). Az uniós külkapcsolati rendszer alakításában a nagyobb diverzifikáció a partnerek iránt megnyilvánuló nagyobb megértéssel, s ezáltal nagyobb és szélesebb affinitással, empátiával is párosul, s e körülmény éppen nem gátolta, hanem elősegítette az Unió felemelkedését mint globális szereplőét a nemzetközi szinten.

Összefoglalóan elmondható, hogy a bővítés(ek) nemcsak hogy uniós érdekként jelentkezik de szükségszerű(ek) is az integráció életében. Álljon itt röviden csupán négy, gyakran hivatkozott tényező:

1. A bővítés az *integrációs logika* továbbvitelét jelenti – a mélyítés és bővítés az uniós konstrukció alapja;
2. A bővítést az Unió egyik *alapelve*, Európa megosztottságának megszüntetése, motiválja;
3. A bővítéshez jól felfogott *gazdasági érdekek* fűződnek: 470 millió fogyasztóval a világ legerősebb gazdasági-kereskedelmi egysége fog létrejönni, az új tagok új piacokat jelentenek, a tagállamok nagyobb és erősebb közössége globális versenynek jobban képes lehet megfelelni (több országot és fogyasztót képviselve megerősödik az Unió szerepe a világban);

4. A bővítéshez jól felfogott *politikai érdekek* fűződnek: általa az Unió súlya és befolyása várhatóan tovább nő a világban.

IV.3.3. Európai Gazdasági Térség (EU-EFTA kapcsolatok):

„Mageurópa” vonzása

A második világháborút követő évek Nyugat-Európájában ambiciózus tervek és ideálok születtek azzal a cézzal, hogy egykoron ellenséges államokat és népeket, a köztük évszázadok óta létező választóvonalak felszámolásával és a közös jövőbeni célok megfogalmazásának eszközével, összebékítsenek. Az egyesült Európa eszményének megvalósítása arra irányult, hogy a kontinens nyugati régiójában a létező választóvonalakat fokozatosan megszüntessék; az európai integrációs folyamat fokozatos kibontakozása következtében viszont e régiótól mind keletre, mind pedig északra új elváltóvonalak alakultak ki, illetve erősödtek meg, sőt magán Észak-Európán belül új törésvonalak kerültek felszínre. A nyugati hemiszférától kelet felé a vasfüggöny választott el egymástól kölcsönösen idegen két világot: a NATO-EK tömböt a Varsói Szerződés-KGST blokktól. Európa e két gazdasági-politikai-szellemi entitása meglehetősen kevés értéket és érdeket vallhatott közösnek. Bár más karakterisztikájú és minőségű, de sok tekintetben hasonló „szeparálódás” zajlott le észak felé is. Európa nyugati és északi szubrégiójának elválására, illetve Észak-Európa belső „felaprózódására” több fázisban és különböző okok miatt került sor:

- Egyrészt a NATO megalapítása 1949-ben, Norvégiával, Dániával és Izlanddal mint skandináv alapító tagokkal, Észak-Európa országait választotta el egymástól biztonságpolitikai választóvonalak mentén; a semleges Svédországot és Finnországot biztonságpolitikai helyzetük, történelmi tapasztalataik illetve politikai hagyományaik sikerei készítették arra, hogy kívül maradjanak a transzatlanti katonai szövetségen.
- Másrészt, a Római Szerződés 1958-as életbe lépése gazdasági választóvonalat húzott az EK hat nyugat-európai tagállama és a kívülrekedt

országok közé. A Stockholmi Konvenció révén 1960-ban életre hívott Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA), amely nyilvánvalóan gazdaság- és kereskedelempolitikai válasz, reakció kívánt lenni a hét alapító tag részéről az EK hat tagállam általi megalapítására, tovább mélyítette a választóvonalat. Tulajdonképpen e választóvonal megszüntetésére vagy legalább áthelyezésére tett kísérletek jellemzik az elmúlt négy évtized EK-EFTA kapcsolatarendszerét. (Bajtay [1994] pp.4-8.)

A háború utáni nyugat-európai együttműködés évtizedeiben egy egyre szorosabb és egyre mélyebb integráció zajlott le, elsősorban politikai, biztonságpolitikai, gazdasági-kereskedelmi és pénzügyi területeken. Az integráció folyamatának elmélyülésével Európa eme megkülönböztetett régiója egyre inkább gravitációs központtá, „Európa magjává” alakult (Kloten [1993] p.401.), köszönhetően e különleges integrációs modell belső dinamizmusának.

Az EK integrációs modelljén kívül fekvő európai régiókat és országokat, s így a skandinávokat is, erőteljesen vonzotta az a kihívás, hogy teljes jogúan részt vegyenek abban a vitában, amely nemcsak Európa megosztottságáról, hanem arról is szólt, hogy a vámunió vagy szabadkereskedelmi övezet legyen-e a helyes cél Európa számára. „Tágabb Nyugat-Európa” két külön gazdasági egységre, nevezetesen az EK-ra és az EFTA-ra történő szakadásának már korai időszakában lényegében a következő alternatíva merült fel: képes lesz-e az EFTA arra, hogy kialakítsa saját gravitációs központját, vagy pedig - ha nem - tágabb (Nyugat-) Európa magjának perifériájává válik-e? Az európai integrációs folyamat szemszögéből az EFTA elmúlt negyven éves története azt mutatja, hogy az Európai Szabadkereskedelmi Társulás - a politikai akarat és egy működő intézményi keret hiányában - képtelennek mutatkozott valós és hosszú távú alternatívát, választ felkínálni az Európai Közösség integrációs mintájához képest. Az EFTA kilenc tagja közül (hét alapító tag és kettő, akik később csatlakoztak), három hullámban hatan csatlakoztak a brüsszeli

székhelyű centrumhoz.¹⁰⁴ 1995 után a hét tag által alapított EFTA időközben 3+1 (Liechtenstein)-re leszűkült csoportja alkotja azon Európai Uniónak egyik legfontosabb európai relációját, amelynek viszont eredetileg hattagú szervezete idővel tizenöttagúvá bővült.

A „szűkebb nyugat-európai térségnek” Európa (egyetlen valós) gravitációs központtá fejlődése arra „kényszerítette” a külvilágot, hogy - a marginalizálódás veszélye közepette - magát peremterületnek tekintse; elsősorban azért, mert e központ által hozott döntésekben, s az általuk életre hívott folyamatokban, amelyek hosszú távon és közvetve e perifériát is befolyásolták, nem vehettek részt. Az EFTA-országok statikus együttműködése, integrációs modellje nem gyakorolhatott akkora vonzerőt, mit az Európai Közösség dinamikus, fokozatosan bővülő és mélyülő integrációs folyamata. A periféria integrációs válasza a centrum kihívására hosszabb távon nem bizonyult sikeresnek: az EFTA mint integrációs modell soha nem törekedett stratégiai végcélok megfogalmazására, mindig is került a politikai absztrakciókat, s azt is, hogy a szabadkereskedelmi együttműködést nemzetek feletti intézményi rendszer segítségével szabályozza, mélyítse. Tulajdonképpen mindazon karakterisztikumok, amelyeket a periféria országai integrációs felfogásukban elkerülni kívántak, határozta meg a centrum, „szűkebb Nyugat-Európa”, integrációjának tartalmát, s adta vonzerejét. (Bajtay [1994 december] p. 21.)

Tágabb Nyugat-Európa két gazdasági szervezetének, az EK-nak és EFTA-nak, kapcsolatrendszerét a multilaterális és bilaterális szinteken egyaránt zajló fokozatos közeledés és az egyes EFTA-tagállamok egyre növekvő és egyre átfogóbb függősége a Közösségtől jellemezték. (Church [1990] pp.404-405) 1973-ban az Európai Közösség nemcsak hogy története során első ízben

¹⁰⁴ Az EFTA-t létrehozó 1960-as Stockholmi Konvenció tagjai: Ausztria, Svájc, Egyesült Királyság, Portugália, Svédország, Norvégia és Dánia. Finnország 1961-ben vált az EFTA társult tagjává, s csupán huszonöt évvel később csatlakozott mint teljes jogú tag. Izland 1970-ben lépett be az EFTA-ba. Liechtenstein is tagja a Társulásnak, de kül- és egyéb vonatkozású ügyeit Svájc intézi. 1973-ban az Egyesült Királyság és Dánia, 1986-ban

kibővült, de első alkalommal került mint inézmény szerződéses kapcsolatba az egyes EFTA-tagállamokkal: ekkor léptek életbe, Norvégia kivételével¹⁰⁵, a szabadkereskedelmi megállapodások, amelyek eredményeképpen az EK és EFTA között 1977-re ipari szabadkereskedelem jött létre.¹⁰⁶ A '80-as évek közepéig mégis stagnáltak az EK-EFTA kapcsolatok: az elhúzódo világgazdasági recesszió visszavetette a Közösség integrációjának belső dinamizmusát (lendületét), s ez kedvezőtlenül hatott ki külkapcsolataira is - szűkebb Nyugat-Európa az „euroszklerózis” állapotába került. A '80-as évektől megindult gazdasági konjunktúra újra életet lehel az EK integrációs folyamataiba. Az egységes belső piacot megteremteni szándékozó döntést fogadtak el 1985 decemberében (Egységes Európai Okmány), 1981-ben majd 1986-ban is kibővült a Közösség, a Luxemburgi Nyilatkozat pedig új minőséget adott az EK-EFTA kapcsolatoknak. 1984 áprilisában Luxemburgban találkoztak egymással első alkalommal (!) multilaterális szinten tágabb Nyugat-Európa két integrációs szervezetének, az EK-nak és EFTA-nak képviselői, hogy a világgazdaság regionalizálódásának kihívásaira közös válaszokat találjanak. (Pedersen [1991] pp.109-124.) A Luxemburgban elfogadott nagy jelentőségű nyilatkozat szellemében kezdeményezte az akkori francia külügyminiszter Claude Cheysson, hogy hozzanak létre egy „*homogén Európai Gazdasági Térséget*” (EGT), amelyik magában foglalná tágabb Nyugat-Európa mindkét gazdasági integrációs szervezetét.

1991. október 22-én a tizenkét EK-tagállam és a hét EFTA-ország megállapodott az EGT Szerződésről. Ez az együttműködés az alábbi fő elemeket tartalmazza:

Portugália, 1995-ben pedig Svédország, Finnország és Ausztria csatlakozott az EK-hoz illetve EU-hoz.

¹⁰⁵ Norvégiával egy évvel később, 1974-ben lépett életbe a szabadkereskedelmi megállapodás.

¹⁰⁶ Ezek a szabadkereskedelmi megállapodások már csupán Norvégiával, Svájjal és Izlanddal vannak hatályban. Norvégia: OJ L 171/73, Svájc: OJ L 300/72, Izland: OJ L 301/72

- a „négy szabadságjog” (árúk, személyek, szolgáltatások, tőke szabad áramlása) alkalmazása a Térségen belül, azaz gyakorlatilag az egységes piac kiterjesztése az EFTA tagállamaira is;
- a piaci hátrányok kiküszöbölésére a versenyszabályok rendszerének megteremtése;
- szorosabb együttműködés a kutatás és fejlesztés területén, konzultációk bevezetése környezetvédelmi, oktatási és szociálpolitikai kérdésekben;
- kapcsolatok elmélyítése a GATT-on belül; stb.

A ratifikációs eljárás elhúzódása következtében¹⁰⁷ az EGT Szerződés csak 1994. január 1-én léphetett életbe. Ettől az időponttól az EFTA-országok tulajdonképpen az Unió „árnyéktagjaivá” vagy más kifejezéssel „gazdasági tagjaivá” váltak, hiszen a Szerződés révén az akkori *acquis communautaire* 60%-a, azaz több mint 1400 jogszabály hatálya kiterjedt az EFTA-tagokra is. (Nordic [1993] és Hansteen [1992] p.55.) Tágabb Nyugat-Európa pedig a világ legnagyobb gazdasági egységévé vált: piaca több mint 360 millió fogyasztóval rendelkezett, amely piac a világgazdaság 40%-át fogta át. (Michalski-Wallace [1992] p.60.)

Viszont az EGT Szerződés tulajdonképpen már hatálybalépése pillanatában sok tagja számára idejétmúlt volt. Aláírói, elsősorban az EFTA-tagállamok, egy „aszimmetrikus interakció eszközt” láttak benne, az ún. „negatív integráció maximumát” (Scherpenberg [1991] p.715.,718.) Azaz az európai integráció lényegi elemei hiányoztak belőle: vámunió, Közös Mezőgazdasági Politika kiterjesztése minden résztvevőre, a szubvenciók és a verseny felügyeleti rendszere, valós szupranacionális intézményi keretek stb.). Az utóbbi tekintetében tény, hogy bár az EGT létrehozott közös intézményeket, ezek hatásköre korlátozott maradt, hiszen az Unió fenntartotta magának a jogot, hogy a „saját” integrációs folyamatára vonatkozó döntések mindenkor

¹⁰⁷ A közös intézmények (EGT Miniszterek Tanácsa (döntéshozó szerv), EGT Vegyes Bizottság (végrehajtó szerv), EU-EFTA Parlamenti Vegyes Bizottság, EGT Tanácsadó Bizottság) mellett eredetileg egy EGT Bíróságot is létre kívántak hozni, de az Európai Bíróság ezt ellenezte, ezért az EFTA tagállamok végül is elismerték az EB illetékeségét.

elsőbbséget élvezzenek. Így az EFTA-tagállamok továbbra sem vehettek részt az EU döntéshozatali mechanizmusában, befolyást nem gyakorolhattak azokra a gazdasági, politikai és biztonságpolitikai folyamatokra, amelyek hosszú távon és közvetve saját országukra is hatással vannak. (Bajtay [1994 szeptember] p.23.)

Ausztria volt az első EFTA-ország, amelyik határozottan kijelentette - még jóval az EGT Szerződés aláírása előtt, 1989 júliusában, az osztrák EK-csatlakozás benyújtásakor - , hogy az EGT-t nem tekinti a teljes jogú tagság alternatívájának. Látványos módon fejezte ki több EFTA-ország is hasonló álláspontját, amikor benyújtották csatlakozási kérelmüket a Közösséghez.¹⁰⁸ S így is lett, amikor alig tizenhárom hónapos tárgyalás eredményeképpen, Svédország, Finnország és Ausztria az Unió tagjai lettek 1995. január 1-én. Norvégiában, ahol a népakarat kifejeződésekként a Folketing nem ratifikálta az Unióval kötött csatlakozási szerződést, illetve Izlandon és Liechtensteinban, ahol be sem nyújtották a tagság iránti kérelmet, az Európai Gazdasági Térségről szóló Szerződés hatályban maradt, s mind a mai napig az Unióhoz fűződő szerződéses viszony alapját képezi. Egy olyan szerződéses viszonyt, amelyik az Unió összes külkapcsolati relációi közül talán a legszorosabb kapcsolatot alakítja ki az Unió és harmadik ország/partner között. Különösen így van ez Norvégia és Izland esetében, amelyek az EGT Szerződés révén nemcsak hogy „60%-os EU tagállamok”, hanem rájuk, északi szomszédaiknak köszönhetően, a Schengeni Megállapodás hatálya is kiterjed. Ebből következően megállapítható, hogy ezen két állam áll a legszorosabb szerződéses kapcsolatban az Unióval. Mégis, az EU-EFTA kapcsolatrendszer azt is bizonyítja, hogy a lehető legszorosabb jogviszony ellenére sem emelkedtek az egyes EFTA tagországok az Unió legfőbb külkapcsolati prioritásai közé.

¹⁰⁸ Például Svédország az EGT aláírása (1991.október 22.) előtt alig négy hónappal (1991.július 1.), Finnország pedig azt követően fél évvel később (1992.március 18.) nyújtotta be csatlakozási kérelmét a Közösséghez. Egyébként az EGT Szerződés akkor lépett életbe (1994.január 1.), amikor az Unió és a hozzá csatlakozni kívánó négy EFTA-ország közötti tárgyalások utolsó fázisukba léptek, s már mindkét oldalról nyilvánvalóvá tették, hogy a négy

országoknak (amelyből végül három lett) 1995.január 1-én, egy évvel az EGT életbe lépése után csatlakozniuk kell.

IV.3.2. A „fejlesztési társultak”

IV.3.2.1. Az AKCs országok: szolidaritás és világgazdasági integráció

A fejlődő országok irányába kiépített uniós külkapcsolatok motiváló tényezői között leginkább három elemet érdemes megemlíteni. Egyrészt, az európai integrációs folyamat egyik vezérelvét, mégpedig hogy a Közösség szolidaritást és felelősséget vállal harmadik országokkal, különösen a fejlődő világgal szemben. Másrészt, az Unió alapvető gazdasági érdeke azt kívánja, hogy biztosítsa nyersanyagimportját és kiépítse felvevőpiacait. Harmadrészt pedig, e két fenti elem következtében, fenntartsa és mélyítse (hagyományos) politikai és egyéb természetű befolyását ezen harmadik partnerek felé.

Az Unió a fejlődő világ jelentős részével, s annak bizonyos szempontok alapján szerveződő csoportosulásaival és nem egyes államokkal, szerződéses kapcsolatban áll. E relációk közül kiemelkedik az AKCs (afrikai, karibi és csendes-óceáni) országokhoz fűződő multibilaterális viszony, amelyet e kapcsolati rendszer „történelmi múltja”, a benne részt vevő felek nagy száma (77+15) és a szerződéses viszony minősége az uniós külkapcsolatok homlokterébe állít. E kapcsolatrendszer azonban azért is figyelemreméltó, mert benne tükröződnek az uniós külkapcsolatok fő elemei, így e viszonyban megjelennek a társulási és fejlesztési politika, részben a közös kereskedelempolitika, sőt egyre határozottabban a közös kül- és biztonságpolitika eszközei is.

Az Európai Közösség 1958-es megalapításakor a tagállamok gyarmatait, az ún. tengerentúli országok és felségterületek (Overseas Countries and

Territories, OCT), a Szerződés révén társult területekké váltak. Függetlenedésüket követően e társulási viszony az 1963-as I. Yaoundeé-i Egyezmény révén kétoldalú szerződés formájában is megerősítést nyert (Társult Afrikai Államok és Madagaszkár, összesen 18 állam). A kereskedelem általános liberalizálását és az EK vámunió létrejöttét (1968) követően az ipari termékek szabad kereskedelmére épülő intézkedéseket, valamint a fejlesztési segélyek és hitelek bevezetését - a közösségi költségvetés alá nem tartozó Európai Fejlesztési Alap révén - az 1969-es II. Yaoundeé-i Egyezmény is megerősítette. Az egyoldalúan nyújtott közösségi preferenciák azonban, a mezőgazdaság esetében, csak a termékek korlátozott körére terjedtek ki.

Az öt évre kötött II. Yaoundeé-i Egyezményt 1975-ben felváltotta a már 46 fejlődő országgal megkötött I. Loméi Egyezmény. A Közösség 1973-as első kibővülésének köszönhetően, amelynek a brit belépéssel egy aktívabb külkapcsolati politika lett a következménye a fejlődő országok irányába, e konvenció aláírói között már szerepeltek a Brit Nemzetközösség fejlődő tagjai is. A szerződő felek az egyezményt 5 évenként módosították. Az 1990-ben kötött IV. Lomé-i Konvenciót¹⁰⁹ már 71 AKCs országot ölelt fel és már tíz éves időtartamra kötötték, s megújítására egy új egyezmény formájában nem sokkal a konvenció lejártá előtt került sor 2000 júniusában.

Az egyezmények célja az volt, hogy az egyoldalú és kölcsönösséget nem elváró kereskedelmi liberalizálás révén az AKCs országok exportja számára garantált piacot biztosítsanak, a monokultúrás árufeleségek exportbevételeinek esetleges ingadozásait kivédjék valamint hogy 5 éves fejlesztési programok révén segélyeket nyújtsanak ezen elmaradt országok számára. Ma már gyakorlatilag ipari és mezőgazdasági termékek 99,5% vámentesen és viszonzásmentesen juthat be a belső piacra. Csupán az érzékeny, a Közös Mezőgazdasági Politika agrárpiaci rendtartása alá eső mezőgazdasági termékek köre van kizárva a liberalizálásból. Az exportbevételek stabilizálásának eszközeként bevezették a Stabex rendszert, az ún. Sysmin alapot pedig a

¹⁰⁹ OJ L 229/91

bizonyos ásványok, nyersanyagok és energiahordozók kedvezőtlen termelése esetén lehet felhasználni.¹¹⁰ Míg az első három lomé-i egyezmény alatt futó (1975-1990) fejlesztési segélyek és alacsony kamatozású hitelek (utóbbiakat az Európai Beruházási Bank nyújtotta) összege meghaladta a 17 milliárd ECU-t, addig a IV. konvenció, az 1995-ben megújított pénzügyi jegyzőkönyv szerint¹¹¹, 14,6 milliárd ECU-t tett ki az 1995-2000-es időszakra. Ez az összeg az uniós fejlesztési politika pénzügyi eszközeinek 55%-át teszi ki, de nem a közösségi költségvetést, hanem az EU tagállamok pénzügyi befizetésén nyugvó és külön kezelt Európai Fejlesztési Alapot (EDF) terheli. (Palánkai [1996] p.370. és EU restructures [1998] p.12.) Bár a segélyek összege valóban növekedett, az mégsem áll arányban az AKCs részvevők számának növekedésével. A IV. Loméi Egyezmény 1995-ös felülvizsgálata nyomán a szerződés politikai elemei erősödtek azáltal, hogy az Unió nyilvánvalóvá tette: a konvenció felfüggeszthető, ha nem tartják tiszteletben az emberi jogokat. A kondicionalitás, s nemcsak a fejlődő országok viszonylatában, lényeges külkapcsolatot alakító tényezővé lépett elő.

Az Unió fejlesztési politikájának legfontosabb és társulási politikájának egyik legfontosabb relációjában viszont az eredmények elmaradtak a várakozásoktól. A kereskedelmi forgalom értéke évek óta csökken: míg az első lomé-i egyezmény megkötésekor (1975) az AKCs országok még 6,7%-kal részesedtek a Közösség össz-importjából, addig a 1998-ra ez az arány 3,1%-ra csökkent. (Schmuck [1992] p.130. és Eurostat [2000]) Nem oldóttak meg az AKCs országok strukturális problémái. Gazdaságaik monokultúrás jellege alapvetően nem változott, s teljes exportjuk 60%-a továbbra is csupán 10

¹¹⁰ A IV. Loméi Egyezmény szerint mintegy 48 mezőgazdasági termék exportstabilizációját szolgálja az a rendszer (Stabex), amely pénzügyi kompenzációt nyújt, ha az adott termék bevétele a megelőző 4 év átlagbevétele alá esik. A Sysmin alap akkor nyújt pénzügyi visszatérítést, ha bizonyos bányászati termékeknek a termelése (és nem az abból származó bevétel) csökken az előző 4 év átlagában legalább 10-15%-al. A IV. Loméi Egyezmény szerint az az AKCs ország jogosult kompenzációra, amelyben olyan bányatermék ára csökken, amely a teljes export legalább 15%-át adja.

¹¹¹ Míg az egyezmény egészét tíz évre kötötték (1990-2000), addig a kapcsolódó pénzügyi jegyzőkönyv 5 éves időtartamra szólt.

termékre összpontosult.¹¹² Exportdiverzifikációjuknak alacsony szintje is hozzájárult ahhoz, hogy az Unió fejlesztési politikájának egyik vezérelvét mégpedig, hogy fokozatosan integrálják ezen fejlődő országokat a világgazdaságba (177.cikk, ex-130u.), sem sikerült megvalósítani – a nem-kölcsönös kereskedelmi preferenciák rendszere csupán néhány AKCs országban (Elefántcsontpart, Mauritius, Zimbabwe, Jamaika) hatottak kedvezően a gazdasági növekedésre. Az egyezmény keretében nyújtott különösen kedvező kereskedelmi kedvezmények rendszere, különösen az Uniót a „banán-ügy miatt” elítélő WTO döntés után, nem tartható fenn. Bár a IV. Loméi Egyezmény bevezette a strukturális alkalmazkodási támogatást (Structural Adjustment Support) ezen országok adósságának kezelésére, e megoldás csupán tüneti kezelésnek bizonyult. Ezek következményeit felmérve állapította meg 1997-ban az Európai Bizottság Zöld Könyve, hogy *„bizonyos AKCs országok gazdasági marginalizációja együtt járt a szociális dezintegrációval, növekvő erőszakkal és terjedő katonai konfliktusokkal”*.¹¹³

Míg a Közösség hat alapító tagja még elsőrangú külkapcsolati prioritásnak tekintette az ezen országokhoz fűződő viszonyt, nem utolsó sorban mivel az alapítók nagy része egykori gyarmattartó ország volt, addig a Közösség időközben olyan államokkal bővült tizenöt tagúvá, amelyeknek soha nem voltak gyarmatai. E körülmény kétségtelenül eltolta a fejlesztési politika hangsúlyát az egykori gyarmati kapcsolatok fenntartásától egy, a fejlődő világ iránt érzett általánosabb kötelezettségvállalás és szolidaritás felé. S e hangsúlyeltolódás minden bizonnyal tovább fog erősödni az ezredfordulót követő évtizedekben is, amikor az Unió olyan új tagokat fogad majd be, amelyek külpolitikai érdekrendszerében a fejlődő világ csupán alacsony helyiértékkel rendelkezik.

A fenti körülményeket is figyelembe véve zajlottak le a megújított loméi egyezményre vonatkozó tárgyalások. A tárgyalások komoly politikai és

¹¹² http://www.europa.eu.int/comm/development/cotonou/overview_en.htm

¹¹³ (COM [1996]) és összefüggésében még lásd European Dialogue id.m. p.11.

kereskedelmi érdekkellentéteket is felszínre hoztak. Ezen országoknak a világgazdaságba való integrálásának szándékától vezérelve, s figyelembe véve ezen országok fejlettségi színvonalának eltéréseit valamint a WTO irányelveit, az Unió egy sor kétoldalú egyezmény szabadkereskedelmi („regionális gazdasági partnerség”) megkötését javasolta egy ötéves átmeneti időszakot követően 2005-től. Továbbá ésszerűsíteni kívánta a Stabex és Sysmin rendszerét. Az AKCs országok azonban egy legalább tízéves átmeneti időszakot követeltek, amely 2010-ben járna le.

A tárgyalási álláspontok eltérése leginkább politikai kérdésekben kristályosodott ki. Tanulva az EDF segélyeinek felhasználása körüli visszasságok keserű tapasztalataiból, az Unió politikailag kívánta kondicionálni a fejlesztési segélyek lehívhatóságát: az emberi jogok tiszteletben tartása, a demokrácia és a jogállamiság elveinek érvényesítése mellett negyedik lényegi elemként a „jó kormányzás” (good governance) elvének a közügyekben való megfelelő alkalmazásához kívánta kötni a fejlesztési segélyek folyósításának felfüggeszthetőségét.¹¹⁴ A fejlődők bár osztották e szándékot, de sem annak tartalmával nem értettek egyet sem azzal, hogy ezt az egyezmény negyedik lényegi „kondicionáló” elemeként elismerjék. (Agence [1999]) A szolidaritás és párbeszéd uniós alapértékei alapján álló új egyezményt végül 2000. június 23-án írta alá már 77 AKCs ország és 15 uniós tagállam képviselője valamint a Közösség. A politikát, kereskedelmet és fejlesztést kombináló új rendelkezések öt egymástól független pillérre épülnek: átfogó politikai dimenzió, szegénység elleni küzdelem, gazdasági és kereskedelmi együttműködés, pénzügyi együttműködés. A Kotonoui Egyezmény¹¹⁵ sokkal határozottabban mint korábban képviseli az emberi jogok, demokratikus alapelvek, a jogállamiság és jó kormányzás értékrendjét, s ezt, Lomé IV.-hez hasonlóan de erősebb

¹¹⁴ A Tanács 1991. november 28-i határozata szerint a jó kormányzás többek között a következő elemekből áll: demokratikus döntéshozatal, intézmények átláthatósága, pénzügyi felelősség, korrupció elleni intézkedések, jogállamiság, az emberi jogok, a sajtó- és szólásszabadság tisztelete. Az uniós külkapcsolatok emberi jogi dimenzióiról lásd részletesen (Lakatos [1998])

¹¹⁵ Az egyezményt az afrikai Benin fővárosában, Kotonouban írták alá.

hangsúllyal, az együttműködés „lényegi elemének” (essential element) tekinti. Tovább erősíti az utolsó lomái egyezmény rendelkezéseit az emberi jogok megsértésének és a korrupció kezelésére bevezetett eljárási szankciós mechanizmusokról. Azaz, a politikai feltételek nem teljesítése a folyósított segélyek visszavonását eredményezheti. Az uniós külkapcsolati prioritások fejlődését tükrözve (ld. petersbergi feladatok) már a konfliktusmegelőzés és válságkezelés eszközei is bekerültek ez egyezmény szövegébe.

A korábbi egyezményekben alkalmazott kereskedelmi preferenciákat fokozatosan egy sor új „gazdasági partnerség” fogja felváltani, amelyek a kereskedelmi akadályok progresszív és kölcsönös lebontására alapozódnak, s továbbra is legfőbb céljuk, hogy az AKCs nemzetgazdaságok fokozatos világgazdasági integrációját előmozdítsa. Az EDF-en keresztül mintegy 13,5 milliárd euro van előirányozva fejlesztési segélyként az öt évre kötött kiegészítő pénzügyi jegyzőkönyv alapján – reálértékben tehát nem nőnek az uniós fejlesztési segélyek. Az egyezmény, amelyhez összesen 93 ország azaz a világ összes országának majdnem fele (!) adta nevét több mint 1 milliárd embert képviselve, egy húsz éves időszakra kötött s felülvizsgálatára ötévenként kerül sor.

IV.3.2.2. A mediterrán-térség: aktív Unió a „háttérzónában”

Az Unió külkapcsolati rendszerében a Földközi-tenger medencéjének térsége mindig is elsődleges fontossággal bírt, hiszen közvetlen környezetében érvényesülő politikai, gazdasági és szociális folyamatok közvetlen kihatással vannak az Európai Unió mint a „stabilitás övezetének” továbbfejlődésére. Az Európa “háttérzónájában” érvényesülő¹¹⁶, a “puha biztonság” elemeire ható

¹¹⁶ Ld. még a Magyar Külügyminisztérium figyelemreméltó koncepcióját Magyarország dél-

tendenciák mint a terrorizmus, illegális migráció vagy általában a feszítő szociális, környezetvédelmi és kulturális problémák nagy részt az Unió gondjaivá is váltak, s teszik szükségessé bizonyos integrációs alapértékek "exportját". (Piening [1997] p.9.) A geostratégiai érdekek aktív mediterrán politikára sarkalják a tagállamokat és az uniós intézményeket.

Egyrészt ezen aktivitás szinte az európai integrációs folyamat kezdeteihez nyúlik vissza, s így a Földközi-tenger bizonyos országaihoz fűződő kapcsolatok az integrációs külkapcsolatok hőskorában gyökereznek: Görögország volt a Közösség első olyan relációja, amellyel átfogó szerződési viszonyt alakított ki egy, a tagság perspektíváját felvillantó társulási megállapodás formájában (1961) („tagsági társulás”). Az eurázsiai Törökországgal szintúgy igen korán alakított ki hasonló jogalapon álló társulási viszonyt (1963), a Közösséggel kialakítandó vámunió előkészítésének kimondott céljával.¹¹⁷ Kétségtelen, hogy e két földközi-tengeri ország NATO-tagsága elsődlegesen motiválta az akkori hat EGK-tagállamot, amelyek mindegyike egyben az Észak-Atlanti Szerződés tagja is volt, hogy Görögországot és Törökországot Nyugat-Európa gazdasági integrációs folyamatába is egyenrangú partnerként bevonja. Míg azonban Görögország az előírt huszonkét éves felkészülési időszak vagy átmenet lejárta előtt, 1981-ben, a Közösség tagjává is vált, Törökország az ismert emberi jogi és politikai megfontolások miatt mind a mai napig nem csatlakozhatott - bár Törökország a bővítési folyamatnak csupán passzív tagja (a számára „kitalált” Európai Konferencia munkájában nem kíván részt venni), s vele még tagjelölt státusza ellenére sem folytatnak csatlakozási tárgyalásokat, mégis az Uniót ezen országhoz köti talán a lehető legszorosabb szerződéses viszony, lévén közöttük a társulás eredményeképpen 1996. január 1-e óta vámunió áll fenn.

Európa részének tekintett, s ezért a tagság perspektíváját szintén felvillantani engedő, s vámunió létrehozását célul kitűző társulási

mediterrán politikájáról (2000.augusztus) <http://www.mfa.gov.hu/Strategy/medit-m.htm>

¹¹⁷ OJ L 217/64

megállapodásokat kötött a Közösség további két földközi-tengeri (dél-európai) országgal, nevezetesen Máltával (1971) és Ciprussal (1973).¹¹⁸ Ezen országok közül Ciprus, az ún. Luxemburgi Csoport egyikeként, már 1998. március 31-e óta része a tárgyalási folyamatnak, míg Máltát a Bizottság 1999-es országjelentése javaslatára hívták meg az ún. Helsinki Csoportba, s folytatnak vele csatlakozási tárgyalásokat 2000. február 14-e óta. Tulajdonképpen a Közösség mediterrán politikájának volt a tárgya a déli bővítés második hulláma is 1986-ban, másik két dél-európai ország, Portugália és Spanyolország, csatlakozásával. Így, a Mediterraneum nyugati és északi részének célterületei vagy uniós taggá váltak (Görögország, Spanyolország, Portugália) vagy a taggá válás folyamatában vannak (Ciprus, Málta illetve Törökország mint tagjelöltek).

A stabilitás övezetének déli kiterjesztésével párhuzamosan a Földközi-tengeri medence déli és keleti részei is az integrációs külkapcsolatok homlokterébe kerültek. Míg az integrációs folyamat belső dimenzióját a '70-es években a lelassulás, az „Euroszklerózis” állapota jellemezte, addig a Közösség külkapcsolatai, s különösen az itt tárgyalt mediterrán relációk, ezekben az években lendültek fel. Nem utolsó sorban külső nyomásra, jelen esetben az 1973-as olajválságra, adott válaszként. (Shlaim [1973]) Az Európán kívüli mediterrán országok többségével¹¹⁹ a Közösség, a 310. (ex-238.) cikk jogalapján, társulási típusú globális együttműködési megállapodásokat kötött 1978-ban, s ezek tükrözni voltak hivatottak a Közösség 1972-ben elfogadott ún. globális mediterrán politikáját. A nem-európai és ezért a tagság perspektívájával nem rendelkező Maghreb és Mashreq¹²⁰ országok számára

¹¹⁸ Málta: OJ L 61/71, Ciprus: OJ L 133/73

¹¹⁹ Líbiát leszámítva gyakorlatilag az egész térséggel: Marokkóval (OJ L 264/78), Algériával (OJ L 263/78), Tunéziával (az 1998-as Euro-Mediterrán Megállapodás - OJ L 97/98 - lépett a korábbi együttműködési megállapodás helyébe.), Egyiptommal (OJ L 266/78), Jordániával (OJ L 268/78), Szíriával (OJ L 269/78) és Libanonnal (OJ L 267/78). Izraellel egy más típusú, szimmetrikus szabadkereskedelmi megállapodás lépett életbe 1975-ben (OJ L 136/75), s e helyébe fog lépni a már aláírt de még nem hatályos Euro-Mediterrán Megállapodás.

¹²⁰ Maghreb-országok: Marokkó, Tunézia, Algéria. Mashreq: Egyiptom, Jordánia, Libanon, Szíria.

aszimmetrikus kereskedelmi liberalizációt ajánlott fel a Közösség, sőt a felkínált fejlesztési segélyek felzárkózásukat kívánták segíteni, a munkaerőáramlás részleges liberalizációja¹²¹ pedig többek között a szociális gondokat enyhíteni.

Három európai mediterrán ország csatlakozása az Európai Közösséghez a '80-as évek folyamán dinamizálta a Közösség érdeklődését a térség iránt. Az 1992-ben kezdeményezett új mediterrán politikát alapvetően egymással szorosan összefüggő két tényező motiválta:

- Egyrészt, a Közösségnek a közös kül- és biztonságpolitika kiépítése irányában tett lépései, s ennek folyamányaként „*stratégiai jelentőségűnek*” ismerték el a Földközi-tenger medencéjét. (Commission [1994] p.5.)
- Másrészt pedig az a határozott igény, hogy a Közép- és Kelet-Európa felé kezdeményezett nyitás, Németország újraegyesítése, a Szovjetunió felbomlása, a jugoszláviai katonai-etnikai konfliktus és általában Európa „hidegháborús görcseinek” megszűnése következtében európacentrikussá váló uniós külkapcsolati hangsúlyokat egyensúlyozandó¹²² a földközi-tengeri külkapcsolati dimenzió erősödjék, különösen miután a három új dél-európai tag lényegei külpolitikai érdekei a Közösség külkapcsolati érdekeivé is váltak. (Piening [1997] pp.4-5.)

Ezen politika eszközét, az Euro-Mediterrán Partnerséget az 1995-ös

¹²¹ A munkaerőáramlás részleges liberalizációját motiváló tényező az a körülmény is, hogy az Unióban nyilvántartott átlagos születési ráta (0,2%) jóval alatt marad a térségben tapasztaltnál (évi 2%), amely, a munkanélküliség növekedésével szociális feszültségek forrása lehet. Továbbá motiváló tényező, hogy a korosodó európai munkaerőpiacnak szüksége lehet a térségből (rendezetten) beáramló fiatal bevándorlókra. (Mediterranean [1995] pp.20-21.)

¹²² A fentebb említett világpolitikai (és világtörténelmi) események ténylegesen és érthető módon Európa felé irányították az *Európai* Unió figyelmét. A túlzott európacentrikusság vádja azonban a legkevésbé sem helytálló, hiszen éppen ezen időszak alatt, a '90-es évek első felében a közös kül- és biztonságpolitika megszületését követő években (!), jöttek létre olyan átfogó és globális jelentőségű kezdeményezések mint az EU-USA Transzatlanti Agenda, a Barcelonai Nyilatkozat, az EU-Mercosur megállapodás vagy az első EU-Ázsia csúcstalálkozó. Ezen példák arról tanuskodnak, hogy a közös kül- és biztonságpolitika új lendületet adott az Unió mint nemzetközi szereplő regionális és globális kapcsolatépítési politikájának s ez az európai integráció történetében példátlan külkapcsolati aktivitást

Barcelonai Nyilatkozat határozta meg, amelyet a 15 uniós tagállam valamint, Líbia és Jordánia kivételével, valamennyi nem-európai földközi-tengeri ország is aláírt beleértve a Jasszer Arafat vezette Palesztin Hatóságot is. A korábbi társulási típusú megállapodások korszerűsítése az ún. Euro-Mediterrán Megállapodásokban öltött formát, amelyeket az Unió eddig Tunéziával, Marokkóval és Izraellel valamint a Palesztin Hatóság nevében eljáró Palesztin Felszabadítási Szervezettel kötött. További tizenkét megállapodás aláírása várható még (Piening [1995] p.21.) A Barcelonai Nyilatkozat szándékai szerint az Unió nemcsak hogy 2010-re a nem-európai mediterrán országok alkotta térséggel/térségben szabadkereskedelmi övezetet kíván megvalósítani, hanem nagyszabású terveket fogalmaz meg a régió biztonságának erősítésére¹²³, a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok fejlesztésére, és általában a politikai párbeszéd intenzifikálására, megfelelő fejlesztési segélyek felajánlásával is.¹²⁴ A barcelonai folyamat „multibilaterális” jellege az Unió mediterrán jelenlétét hivatott dinamizálni/aktivizálni, továbbá jótékony hatást kíván kifejteni az EU szomszédságában fekvő térség országainak egymáshoz fűződő politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataira is, s ezáltal, közvetve, erősíteni az Unió biztonságát és stabilitását.

A barcelonai elvekből kiindulva, a koherens uniós fellépést erősítendő, s a térség geostratégiai értékét elismerve fogadta el a feirai Európai Tanács 2000. júniusában a négy évre szóló Közös Mediterrán Stratégiát. Az Euro-Mediterrán Partnerségre építve kíván az Európai Unió partnerségeket létrehozni a térség országaival a politika és biztonság, gazdaság és pénzügyek valamint a szociális és kulturális területeken, az emberi jogok, demokrácia, jogállamiság, jó kormányzás és átláthatóság valamint a szabadkereskedelem elveinek jegyében. Az új stratégia jelentős eleme a regionális biztonság és béke kérdése,

eredményezett.

¹²³ Felmerült egy, az EBEÉ (EBESZ) mintájára létrehozandó, Mediterrán Biztonsági és Együttműködési Konferencia életrehívásának gondolata, amely azonban mind a mai napig nem öltött konkrét formákat jelezve a térség fragmentációját, belső (Izrael) és külső tényezők (USA és EU részvétele illetve egymáshoz való viszonyuk a térségben) tisztázatlansága miatt

¹²⁴ Az 1995-99-es időszakra az Európai Unió mintegy 4,7 milliárd euro értékben kíván

különös tekintettel a közel-keleti békefolyamatra, s az ezzel összefüggő eszközei a konfliktusmegelőzésnek, válságmenedzselésnek vagy éppen a non-proliferciónak. Az Unió koherens (mediterrán) külkapcsolati politikájának megteremtése kiemelt célkitűzése e stratégiának, amikor hangsúllyal szól a koordináció, koherencia és komplementaritás erősítéséről, az EU és tagállamai létező regionális és szubregionális akcióinak, eszközeinek összehangolásáról.

IV.4. Kooperáció kedvezmények nélkül: latin-amerikai partnerek

A fejlődőnek tekintett de nem társult országok közül a latin-amerikai államok bizonyos csoportjai az uniós külkapcsolatok homlokterében állnak. Egyrészt azért, mert e térség néhány országa, különösen Brazília és részben Mexikó, a világkereskedelmi rendszer fontos tényezői, lakosságuk száma (összesen 484 millió fogyasztó), országaik méretei és gazdasági potenciálja révén pedig óriási piacokat és óriási együttműködési lehetőségeket kínálnak. Másrészt pedig, a '80-as-'90-es években az Egyesült Államok hatékony fellépésének, az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (NAFTA) kiépítésének majd az egész amerikai kontinenst („Alaszkától a Tűzföldig”, Americas) átfogó szabadkereskedelmi övezet tervezett megvalósításának (1994-től, 2005-ig befejeződne), köszönhetően is az Európai Unió gazdasági-kereskedelmi s ezáltal politikai pozíciói visszaszorultak - e folyamat megállítása és megfordítása aktívabb fellépésre sarkallja az Európai Uniót.

Sokáig az Unió, az USA térségbeli túlsúlyából adódóan, a „türelmes diplomácia” gyakorlati alkalmazásával (Grabendorff [1990] p.86.) igyekezett

magának a latin-amerikai Nap alatt helyet találni, végeredményben nem átütő sikerrel. Az az aszimmetrikus kapcsolat, amely az európaiakat e térséghez fűzi, azaz hogy a kapcsolatok politikai aspektusainak jelentőségéhez a gazdasági kapcsolatok nem igazán tudtak felzárkózni, mind a mai napig megmaradt. E szakadék áthidalását alapvetően az a körülmény sem segítette, hogy a '80-as évek demokratizálódási folyamatának velejárójaként az új latin-amerikai demokráciák külpolitikájának erőteljesebb diverzifikálására került sor; azaz a cél az (volt), hogy az egyoldalú észak-amerikai külpolitikai függés helyét a több lábbon állás politikai orientációja vegye át, s következésképpen elmélyüljenek más partnerekhez, s különösen az EK-hoz fűződő kapcsolatok, főleg az interregionális keretekben. Az európaiak szempontjából pedig a Latin-Amerikához fűződő viszony „*az USA-val szembeni öntudatra ébredés lakmuspapírja*” lett. (Grabendorff [1990] p.86.)

A Latin-Amerikához fűződő viszony kiépítésének korlátai egyébként egy másik, az uniós külkapcsolatokat általában is érintő megállapításra sarkalnak. Például, mint azt az alábbiakban majd láthatjuk, az EK erőteljesebb közép-amerikai fellépésének gátjává vált egy tagállamának (Egyesült Királyság) egy harmadik félhez (USA) fűződő különösen szoros stratégiai kapcsolata; azaz egy észak-amerikai érdekszférának tekintett térségben való erőteljesebb európai fellépés/jelenlét, amely amerikai érdeksérelemmel járhatott együtt, brit ellenkezést váltott ki s ezzel nyilvánvalóvá tette az EK külkapcsolati határait: a tagállamok harmadik féllel fennálló speciális kapcsolatait nemcsak előmozdíthatják de adott esetben gátolhatják is ezen közösségi külkapcsolati reláció kiépítését. (Grabendorff [1990] p.89.)

Bár az Unió ebben a térségben is őrzi még vezető humanitárius világhatalmi pozícióit, hiszen az ide érkező összes külföldi segítség körülbelül 62%-a az EU-tól és tagállamaitól ered (Az Unió erősíti [1993] p.10.), a két régió közötti kereskedelem tendenciái nem túl biztatóak. Bár az USA után még mindig az Unió Latin-Amerika legnagyobb kereskedelmi partnere, hiszen 1997-

ben a térségnek a világ többi részével folytatott kereskedelme 15%-át tette ki, 1990-97 között az Unióba irányuló latin-amerikai export drasztikusan csökkent és visszaesett részesedése az összes külföldi eladásból: az 1990-es 24%-ról 1997-ben 13,5%-ra esett. (Az Unió erősíti [1993] p.10.) Az Unió folyamatosan veszít latin-amerikai piaci részesedéséből is. Az EU-ból eredő latin-amerikai import aránya az évtized elejei 21%-ról 16%-ra esett vissza, míg az Egyesült Államok 38%-ról 42%-ra növelte részesedését. (Az Unió erősíti [1993] p.10.)

Ezen kedvezőtlen tendenciák megállítására, Franciaország és a térségben közvetlen külpolitikai érdekekkel bíró újonnan csatlakozott két déli tagállam, Spanyolország és Portugália, kezdeményezésére, az Unió 1995 őszén felvázolta a szorosabb stratégiai partnerség fő szempontjait. A demokrácia megszilárdítása és a politikai reformok ösztönzése, a gazdasági segítség nyújtása a szegénység enyhítésére¹²⁵ és a kereskedelmi beruházások ösztönzése, a szabad piac erősítése valamint az intra-regionális törekvések elősegítése végső soron az USA eredményesebb latin-amerikai jelenlétét hivatott ellensúlyozni. E stratégiai végcélok elérése érdekében az Unió „multilaterális” kapcsolatait erősíti, azaz latin-amerikai külkapcsolataiban elsősorban a térség regionális csoportosulásaira összpontosít. A régióközi intézményes kapcsolatok kezdete 1984-re megy vissza, az ún. San José-i párbeszéd beindulásának évére, amikor is a Közösség formálisan is jelezte érdeklődését a közép-amerikai béke megszilárdítására. A San José-i bizalomerősítő folyamat egyébként azért is említésre méltó, mert az Európai Politikai Együtműködés egyik legsikeresebb példáját adja. (Piening [1997] p.126.) Másrészt pedig San José azért is jelentős állomás, mert elindítója volt egy olyan folyamatnak, amelynek során tíz év alatt az Unió az intézményi kapcsolatok teljes hiányából eljutott oda, hogy mára már a szerződéses kapcsolatok sűrű hálója átszövi az egész közép- és dél-merikai térséget.

¹²⁵ Az együtműködés finanszírozására a Közösség mintegy 1,3 milliárd euro nagyságú költségvetést különített el az 1995-99-es költségvetési időszakra. Ez komoly növekedést tükröz az 1976-94 közti tizennyolc év összesen 3 milliárd euros összegéhez képest.

A Közösség 1990-ben hivatalos párbeszédet kezdeményezett azzal a Riói Csoporttal¹²⁶, amely jelentős fórumot biztosít a latin-amerikai országok politikáinak koordinációjához. Az Andok Szerződés államaival¹²⁷ 1993-ban kooperációs jellegű együttműködési szerződést kötött¹²⁸, amelyben központi szerepet játszik a kábítószer-ellenes küzdelem. 1999. június 28-29-én került sor Rio de Janeiro-ban az Európai Unió valamint Latin-Amerika és a Karib-tengeri térség, köztük Kuba (!), 48 állam- és kormányfőjének első csúcstalálkozójára. A rió-i csúcs három területre összpontosított:

- politikai párbeszéd;
- gazdasági és kereskedelmi kérdések; és
- oktatás, kultúra és az un. emberi dimenzió.

Az Unió latin-amerikai stratégiájában egy regionális csoportosulás, a Mercosur¹²⁹, és egy állam, Mexikó, különösen fontos központi szerepet játszik. Mindkét külkapcsolati reláció erősítésének közös motiváló eleme az a körülmény, hogy e csoportosulás és eme ország kitüntetett szerepet játszanak az amerikai gazdasági-kereskedelmi diplomáciában: a Mercosurbe való bejutásért élesedik a verseny - az amerikai jelenlét erősödése e két meghatározó piacon természetes módon szorítja vissza az európaikat, és okoz nekik érzékeny kereskedelmi veszteségeket.

Különösen így van ez a Mercosur esetében, amely nemcsak hogy a földrész legnagyobb gazdasági tömörülése, de egyben a világ negyedik legnagyobb (formálódó) egységes piaca is az Európai Unió, az Egyesült Államok és Japán után. (Az Unió erősíti [1993] p.14.) Az Unió és a Mercosur

¹²⁶ A Riói Csoport tagjai: Brazília, Argentina, Paraguay, Uruguay, Venezuela, Kolumbia, Ecuador, Bolívia, Peru, Chile, Panama illetve egy közép-amerikai és egy karib-tengeri ország képviselői.

¹²⁷ Az Andok Szerződés tagjai: Venezuela, Kolumbia, Ecuador, Bolívia és Peru

¹²⁸ OJ L 127/98

¹²⁹ Az 1991-ben létrehozott Mercosur Közös Piac tagjai: Brazília, Argentina, Paraguay és Uruguay. A Mercosur 1995 januárjában vámuniót hozott létre, a régió belüli kereskedelmet liberalizálták. A tervek szerint 2006-ra „négy szabadság” közül hármat kívánnak bevezetni, azaz felszámolni a korlátozásokat az áruk, szolgáltatások és a tőke szabad mozgása elől.

közötti kereskedelmi forgalom értéke az 1990-es 18,9 milliárd eurórol 42,5 milliárdra nőtt, amely mintegy 125%-os növekedést tükröz. (Eurostat [2000]) Ezen időszak alatt az Európai Unió vált a Mercosur legfontosabb kereskedelmi partnerévé: 1997-ben teljes importjának 33%-a (USA-ból 27%) érkezett az Unióból, és exportjának 30%-át helyezte el az EU piacán (USA-ba 19%-át). A legutóbbi években e trend némiképp módosult a NAFTA javára.

Az európai integráció folyamatára részben modellként tekintő Mercosur¹³⁰ valamint a társult tag Chile számára az Unió nem kevesebbet ajánlott a '90-es évek közepén, éppen amikor az USA az egész amerikai kontinenst átfogó szabadkereskedelmi övezet gondolatát felvetette, mint a „*régióközi társulást*” (Romoli [1982]) egy, a széleskörű szabadkereskedelmet bevezető társulási megállapodás formájában. Mexikó is hasonló ajánlatot kapott, s az egy kibővített szabadkereskedelmi megállapodás megkötésére irányuló tárgyalások 1998-ban kezdődtek a Bizottság képviselőivel.¹³¹ Az EU-Mexikó megállapodás 2000. július 1-én lépett életbe. A két fél eltérő fejlettségi szintjét figyelembe vevő és ezért aszimmetrikus liberalizálásra épülő megállapodás 2003-ig bontaná le a vámokat az Unió részéről és 2007-ig Mexikó részéről. Azonban már most a mexikói ipari export 82%-a és az uniós export 50%-a vámmentesen érkezhethet egymás piacaira.¹³²

Az 1996-ös Interregionális Együttműködési Keretmegállapodást¹³³ felváltó átfogó szabadkereskedelmi megállapodást megcélzó tárgyalások a Mercosur és Chile képviselőivel 2000 áprilisában kezdődtek és, mindkét fél reményei szerint, 2005-ig befejeződhetnek, éppen akkorra, amikor az USA tervezi lezárni szabadkereskedelmi tárgyalásait az Americasról. Még el sem kezdődtek a hivatalos tárgyalások, az érdekelletétek máris felszínre kerültek. A Mercosur különböző szintű képviselői protekcionizmussal vádolják az Uniót,

¹³⁰ Bár a Mercosur tagállamai egységes piacot kívánnak létrehozni, s foglalkoznak az ezt tökéletesítő közös pénz jövőbeni bevezetésének gondolatával is, a nemzetek felettség és az autonóm központi intézmények európai strukturáját nem kívánják felállítani.

¹³¹ Az Unió Mexikóval már 1997 decemberében aláírt egy társulási megállapodást, amely jelenleg a ratifikálás folyamatában van.

¹³² http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/news/07_00/ip_00_703.htm

s nyíltan hangoztatják, hogy a tárgyalásoknak nem sok értelme van akkor, ha a mezőgazdaság nem képezi tárgyát a megbeszéléseknek. Ezen túlmenően aggódnak, hogy a szolgáltatások, a távközlés és a számítógépes termékek liberalizálása károsíthatja a térség fiatal iparágait. (Az Unió erősíti [1993] p.14.) A tárgyalási alaphangot felhangoló bírálatok mellett, az Unió aggodalommal tekint azon fejlemények elébe miszerint az USA és a Mercosur Chilével egyetemben „szövetségre” kíván lépni az Unió közös mezőgazdasági politikája ellenében az Új Millenium világkereskedelmi fordulón. (Különösen az argentin farmerek lobbiznak erősen ezért.) Az Unió tart attól, hogy befolyásos szövetséges nélkül marad a WTO következő fordulóján, különösen ha nem sikerül szorosabb kapcsolatokat kiépíteni Latin-Amerika felé.

IV.5. Nemzetközi szervezetek: új típusú szereplők globális interakciója

A nemzetközi rend új típusú szereplői közötti interakció egyre fontosabb tényezőjévé válik e rend kereteinek és feltételrendszerének alakításában. Különösen érvényes e megállapítás a nemzetközi szervezetekre, amelyek a nemzetközi rendszer klasszikus szereplői, az államok, által azért jöttek létre, hogy regionális vagy globális kérdésekben hatékonyabban képviseljék adott államcsoportok érdekeit vagy hogy fórumaikon keresztül regionális/globális legitimitációt szerezzenek tagjai számára adott cselekedetek végrehajtására.

Az európai integráció folyamatát elindító alapító atyák már az alapító szerződésben, 1957-ben, kezdeményezték a más nemzetközi szervezetekhez fűződő kapcsolatok kiépítését. A Szerződés 302. cikke (ex-229.) a Bizottság

¹³³ OJ L 14/96 és OJ L 69/96

számára „*megfelelő kapcsolatok*” fenntartását írja elő az 1945-ben alapított ENSZ különböző szerveivel és szakosított szervezeteivel valamint „*minden nemzetközi szervezettel*”. A 303. cikk (ex-230.) „*az együttműködés megfelelő formáinak kialakítására*” kötelezi a Közösséget (nem a Bizottságot!) Európa legrégebbi regionális nemzetközi szervezetével, az 1949-es alapítású Európa Tanáccsal. A harmadik és utolsó cikk (304., ex-231.) „*szoros kapcsolatok*” kialakítását írja elő a Közösség számára az OECD-vel. Sőt, ebben az esetben egyben ígéretet tesz arra, hogy ennek részleteit közös megegyezéssel határozzák meg. Egyéb más nemzetközi szervezetet mint harmadik partnert nem nevesít sem az alapító Szerződés, sem annak további átfogó módosításai. Mégis, a Szerződés nevesített jogalapjának hiánya ellenére is, a 302. cikk második bekezdésének általános előírását felhasználva, a Közösség intenzív kapcsolatokat épített ki más nemzetközi szervezetekhez is, így pl. a GATT/WTO-hoz vagy az EBESZ-hez. A nevesített és nem nevesített de fontos nemzetközi szervezetek mindegyikéhez az Európai Bizottság, élve aktív követküldési jogával, diplomáciai képviselőket, delegációkat akkreditált.

Érdemes röviden megvizsgálni a Közösségnek egy globális (ENSZ) és egy regionális (EBESZ) nemzetközi szervezethez fűződő kapcsolatait.

IV.5.1. Egyesült Nemzetek Szervezete

A Közösségnek megfigyelő státusza van, egy 1974-es határozat alapján¹³⁴ (Resolution [1974]) a Közgyűlésben és az ENSZ szakosított szervezeteinek majd mindegyikében (ECOSOC, UNHCR, ECE, UNESCO, IAO, IWF, ICAO stb.). Így, hasonló státuszsal rendelkezik az ENSZ-ben mint

¹³⁴ A megfigyelői státuszt a Bizottság delegációjának és a soros Elnök képviselői együtt gyakorolják.

más nemzetközi szervezetek (pl. Afrikai Egységszervezet, Nemzetközi Vöröskereszt, Arab Államok Ligája stb.). Teljes jogú tagságot – „tagszervezetként”, 1991 novembere óta - csupán az ENSZ élelmezésügyi szervezetében, a FAO-ban élvez.¹³⁵

A „*külpolitikai akarategyeztetési mechanizmusnak*” az EPE majd a KKBP eszközeivel történő alkalmazásával az Unió tagállamai sok tekintetben egységesen lépnek fel. A Bizottság képviselője az, amelyik politikai kérdésekben mintegy „közvetítőként” (interlokutorként) lép fel az uniós tagállamok között az egyeztetett fellépés elérése érdekében. Bár kétségtelenül erősödött a tagállamok közötti kohézió az ENSZ döntéshozatalában, e kohézió továbbra is inkább mennyiségi mint minőségi jellegű.¹³⁶ A tapasztalatok azt mutatják, hogy a közösségi kohézió különösen akkor sérülékeny, amikor az Egyesült Államok nyílt politikai konfliktusba bonyolódott (pl. 1982-ben Grenada vagy 1989-ben Panama esetében) és ez eltérő állásfoglalásra sarkallta az uniós tagállamokat. Míg a Közgyűlésben az uniós kohézió jelen van és kétségtelenül erősödik, sőt itt az Európai Unió vezető szerepet játszik, addig a Biztonsági Tanácsban (BT) az európai külpolitikai integráció deficitjéről lehet beszélni: az állandó tag Franciaország és Egyesült Királyság a nemzetállami érdekeiknek megfelelő álláspontokat foglalnak el. (Stadler [1993]) Talán a BT leginkább az a nemzetközi fórum, ahol az uniós álláspont a legkevésbé juthat érvényre.

¹³⁵ Semmilyen módon nem tagja a Biztonsági Tanácsnak bár az ENSZ átfogó reformja keretében felmerült olasz javaslat szerint állandó tagságot kellene számára biztosítani. Ezt a javaslatot nem övezi osztatlan lelkesedés, még az Unió két állandó BT-tag tagállama részéről sem, így nem valószínű, hogy a belátható időben az EU BT-tagsága komolyan felmerülne. (ld. még Lakatos [1998])

¹³⁶ Egyes számítások szerint (Stadler [1993] pp.115-118.), a ‘90-es évekre valamelyest csökkent azon kérdések köre, amelyekben az EU tagállamok egyetértettek. Míg a ‘70-es és ‘80-as években az ENSZ határozatokról való szavazások kb. 60%-ában teljes egyetértés mutatkozott, addig az évtized elejére ez az arány kb. 50%-ra csökkent. Stadler szerint ez részben a „negatív csatlakozásoknak” (pl. Görögország) köszönhető. Megfigyelései szerint az ún. „konformisták” (az Unió magja: Benelux országok, Olaszország, Németország és Portugália) a határozati javaslatok 90%-ában együtt szavaztak, míg Görögország, Írország és Spanyolország szavazott a leggyakrabban másképp.

Az Európai Unió, a Biztonsági Tanácsot nem számítva, vezető szerepet játszik az ENSZ döntéshozatalában, egészen pontosan a Közgyűlésben. Abban a Közgyűlésben, amelyikben a harmadik világ országai dominálnak. A nem-uniós tagországok (pl.a volt-szocialista országok vagy nem-EU tag nyugati országok) egyre szorosabban kötődnek az EU15-höz és, következésképpen, egyre kevésbé az Egyesült Államokhoz. Az Európai Unió fokozatos erősödése a Közgyűlésben, s ebből következően illetve ezzel párhuzamosan, az USA-nak a Közgyűlésben sokáig élvezett egyedi befolyásának „visszaszorulása” oda vezetett, hogy a harmadik világgal folytatott párbeszéd főszerepét az Unió vette át, mintegy egyfajta nyugati vezetős szerepre tett szert. Ez a körülmény két tényezőre vezethető vissza:

- Egyrészt arra a felismerésre, hogy bizonyos kezdeményezéseket, akár az USA ellenében is, csupán európai partnerek segítségével már nem lehet keresztülvinni;
- Másrészt pedig arra, hogy az Unió szerepe a világban, civil, humanitárius és világgazdasági nagyhatalom jellege megerősödött és ezáltal a róla percipiált kép, az egységes fellépés képessége, vonzóvá tette őt a világ, az ENSZ tagállamok sokaságának szemében. Az EU15-öt már blokként fogják fel az ENSZ-ben. (Stadler [1993] p.108.)

Egy ilyen nagyhatalommal való szövetkezés pedig sokféle előnyt rejt magában. A külső impulzusok és elvárások pedig tovább erősítik az Unió kohézióját.

IV.5.2. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)

A helsinki folyamatban az Európai Közösség is szerepet játszott, a Helsinki Záróokmány kimunkálásába illetve az EBEÉ előkészítésébe a Közösséget is bevonták. Az 1-es kosár tárgyalásain a Bizottság tisztségviselői is részt vettek - formálisan ők azon nemzeti delegációk tagjai voltak, amelyek éppen a Közösség Elnökségét adták. (Cameron Das Krisenmanagement[?])A Záróokmányt pedig a Közösség részéről, a soros Elnökség képviseletében, Aldo Moro olasz miniszterelnök is aláírta. Mint korábban említettük, ennek nemzetközi jelentősége abban állt, hogy az aláírás révén került bár közvetlenül először szerződéses kapcsolatba az addig egymás létét tagadó Európai Közösség és az európai szocialista országok élükön a Szovjetunióval.

Az 1990-es Párizsi Chartát pedig már nemcsak a Közösség soros elnöke írta alá, hanem az Európai Bizottság részéről Jacques Delors elnök is – így, a Charta, a Helsinki Záróokmánnyal együtt, az uniós vívmányok részévé vált az EUSz életbe lépésekor (11.(1) cikk). A Közösség és az EBEÉ majd EBESZ közötti kapcsolatok intenzifikálásának „kísérleti terepe” kétségtelenül a délszláv térség volt és sokáig marad is. A petersbergi feladatoknak, az amszterdami módosítások által, a Szerződésbe történő beépítése az Unióra jogi kötelezettségeket ró a válságmenedzselés és konfliktusmegelőzés területein. Ezek olyan szerepek, amelyek az ilyen profilú EBESZ-szel szorosán karöltve hajthatók végre: e szoros együttműködés kifejezésre jut az EU délszláv különmegbízottja és az EBESZ különmegbízott egymást erősítő és ki is egészítő napi munkakapcsolatában.

BEFEJEZÉS: A külkapcsolatok koherenciája

Az Európai Unió illetve Európai Közösség a második világháborút követően kialakuló nemzetközi rendszer leglendületesebb szereplője volt, amely az új évezred küszöbén a globalizmus diktálta új rend meghatározó és befolyásoló tényezőjévé vált. Ezen fejlődés dinamikája elősorban e sajátos „államszerű képződmény” evolutív jellegére vezethető vissza, arra a képességére, hogy tagállamai jóvoltából „közösségből” képes „unióvá” fejlődni, azaz az integrációs fejlődés egy magasabb minőségű szintjére lépni.

Egyedi intézményi jellege nemcsak a nemzetközi jog legfőbb alanyától, az államtól, különbözteti meg, hanem az „új típusú” nemzetközi jogalanyoktól, a nemzetközi szervezetektől is. Az alapító szerződések révén a tagállamok létrehoztak egy olyan (jogi) konstrukciót, amely erősíti azt a tételt miszerint a Közösség nemcsak hogy új típusú szereplője a nemzetközi rendnek hanem más is. „Szupranacionális szervezet”, amely szuverén jogalanyként jelenik meg bizonyos területeken és ezáltal korlátozhatja a tagállamok működését, sőt fennhatósága gyakorlásához - ellentétben más nemzetközi szervezetekkel - közvetlenül beavatkozhat a tagállamokban a közösségi jognak a nemzeti joggal szembeni elsőbbsége (szupremácia) alapján. További különleges és egyedi ismertetőjele, hogy esetében elválik egymástól a (nemzetközi) *jogalanyiség és szervezetiség*; már az Európai Unió jelenik meg az integrációs folyamat nemzetközi szervezeteként, a nemzetközi rend többi szereplője általi elismerés tárgyaként, anélkül viszont, hogy az Unió nemzetközi jogalanyisággal vagy

jogképességgel rendelkezne – ezt továbbra is az Európai Közösség(ek) hordozza(k). Azaz, vizsgálatunk tárgyává egy olyan nemzetközi szervezetet választottunk, amely tagállamai akaratából kifolyólag elismerés révén sem szerezhet nemzetközi jogalanyiságot; és nem is rendelkezik nemzetközi jogképességgel.

Így, jogalanyiség hiányában, az Unió képvisellete, mint külön entitás, nemzetközi fórumokon továbbra is tisztázatlan maradt. E külső képviseletet továbbra is sok intézmény látja el (Elnökség és „segítője” a Külpolitikai Főképviseelő, az Európai Bizottság, illetve a trojka), s e körülmény nem feltétlenül segíti azt a szándékot, hogy az Unió egy hangon szólaljon meg a nemzetközi szinten. (Az Unió bár egyre inkább egy hangon szólal meg a világban, de még mindig különböző helyekről, így Kissinger utódjának feltehetően még mindig több mint egy számot kellene tárcsáznia az EU külpolitikai irányvonalának kiderítésére.) Az Unióról a külvilágban percipiált kép pedig jóval több, gazdagabb, mint amelyet jogi státusza „megengedne”. Az Unió esetében nagyon erős a róla kialakított kép szerepe a külkapcsolati politikában. Az Unió szerepe a világban, humanitárius és világgazdasági, egyszóval “civil” nagyhatalom jellege megerősödött és ezáltal a róla alkotott kép, az egységes fellépés képessége, vonzóvá tette őt a külvilág szemében: erről tanuskodik többek között az ENSZ Közgyűlésben vállalt vezetőserepe is.

Külső képviseletének szervezeti keretei sem egyszerűsítik de inkább bonyolítják az Unióról kialakult képet. A Közösség és rajta keresztül a Bizottság a nemzetközi szervezetek más típusaitól eltérően, a nemzetközi kapcsolatok „legfőbb” jogalanyához, az államhoz hasonlóan alkalmazza a gyakorlatban a *ius legationis* aktív és passzív jogát – ezen külképviseleti hálózat viszont nem az Unió hanem csupán egyik szervének, a Közösség nevében fellépő Európai Bizottságnak a képviseletét látja el. A követküldési jog lendületes alkalmazása annak oka és következménye, hogy a tagállami külszolgálati hatáskörök fokozatosan szűkülnek és ezzel párhuzamosan a bizottsági külszolgálati háló pedig bővül és új földrajzi (Európa) és tematikus

(bővítés) hangsúlyokkal gazdagodik.

Megfigyelhettük, hogy a Közösség (Unió) a tagállamok közös érdekeinek és értékeinek eredője. A nemzeti szuverenitás és az abból táplálkozó közösségi (uniós) szuverenitás szimbiózisának tanúi lehetünk, annak, hogy ezen különleges intézményi környezetben a szuverenitás egy de nem oszthatatlan. A nemzeti szuverenitás „összegyűjtésének” („pooling of sovereignty”) e mechanizmusa érvényesül(t) a külkapcsolatok területén is. Jellemző de méltatlanul feledett példáját adja ezen jelenségnek az Amszterdami Szerződés által bevezetett módosítások is. A harmadik pillér bizonyos elemeinek egy ötéves átmeneti periódust követő „közösségiesítésével” bizonyítottnak tűnik az, hogy a tagállamoknak igényük van rá és érdekük, hogy súlyosan nemzeti érdekerületnek tekintett elemeket is nemzetek (vagy államok) feletti szintre emeljének, ha nem is azonnal (ld. Maastricht), de bizonyos átmeneti időszak után (ld. Amszterdam). Az integráció dinamikájának ebből a logikájából kiindulva, potenciálisan, az Unió a tagállamok által képessé lehet téve arra, hogy valamennyi kormányközi elemét, beleértve a harmadik pillér még tagállami illetékesség alatt maradt területeit, sőt a közös kül- és biztonságpolitikát is (!), idővel közösségiesítse. Ezen logika esetleges érvényesülése kiterjesztené az Európai Közösség nemzetközi jogalanyiságát, s következésképpen az Európai Bíróság joghatóságát, valamennyi integrációs külkapcsolati elemre is.

Az Unió (Közösség) jogállását tekintve nemzetközi szervezet, működésében „államszerű képződmény”. Ezen működés elveire is leképezhető az az államszociológiai közhely, miszerint a külkapcsolati politika (az integrációs folyamat külső dimenziója) hűen visszatükrözi az állam, esetünkben az Európai Unió, belső viszonyait (belső dimenzióját). Összefüggés mutatható ki a folyamatosan mélyülő belső dimenzió viszonyai és a folyamatosan bővülő külkapcsolati rendszer viszonyai között.

Ennek közösségi jogi vonatkozását az Európai Bíróság egyik 1971-es

határozata fektette le, amikor elismerést nyert a Közösség „közvetett szerződéskötési illetékessége” („implied treaty-making powers”), azáltal, hogy megállapították: a Közösség rendelkezik azzal a képességgel (capacity), hogy olyan területeken is kössön nemzetközi megállapodásokat partnereivel, ahol nincs kifejezett külkapcsolati hatásköre, de az adott területeken rendelkezik közösségi jogosítványokkal (pl. halászat, kutatás és fejlesztés stb.). Ez tulajdonképpen azon fontos jogelv megállapítását jelentette, miszerint a belső közösségi intézkedések rendszere nem elválasztható a Közösség külkapcsolatokra vonatkozó intézkedéseitől. Ez arra utal, hogy *potenciálisan* bármely belső hatásköri illetékesség nemzetközi jogi illetékességgel/jogosítványokkal párosulhat.

A fentiek alapján az az általános, nem csupán a kereskedelmi jellegű kapcsolatrendszerre vonatkozó megállapítás tehető, hogy az Európai Unió fokozatos integrálódásának belső dinamizmusa, s ennek fejlődési lépcsőfokai, a vámunió, a közös piac, az egységes piac, majd a gazdasági és pénzügyi unió, s az ezeket a célokat keretbe foglalni hivatott politikai unió elérésének irányába tett belső integrációs erőfeszítések a külkapcsolati rendszer dinamizmusát is indukálták. Azaz egy egyre szélesedő és kiterjedő külkapcsolati háló kiépülését és elmélyülését idézték elő és tették szükségessé. Ezen háló fokozatos minőségi és mennyiségi gazdagodására nem kerülhetett volna sor, ha a belső integrációs erőfeszítések eredményeképpen Nyugat-Európa nem válik „Mageurópává”, egy olyan térséggé, amely képes a világgazdasági folyamatokat aktívan befolyásolni, s ezáltal különleges vonzalmat kifejteni a külvilágra. Az elmúlt négy évtized során az EK/EU fokozatosan gravitációs központtá fejlődött; e meghatározó karakterisztikum velejárájaként a külvilág országai, országcsoportjai kialakítani illetve fokozatosan elmélyíteni kívánták/kívánják kapcsolataikat a Közösséggel, attól a felismeréstől vezérelve, hogy dinamikus mélyülő kapcsolataik révén fokozatosan részesülhetnek azokból az előnyökből, amelyeket a fentebb említett belső integrációs erőfeszítések megvalósítása, feltételezhetően nyújtani képes.

Az integrációs folyamat belső és külső dimenziói közötti szoros korreláció különösen a bővítés mint külkapcsolati prioritás tekintetében mutatható ki. Az Agenda 2000-ben kezdeményezett majd a tagállamok által elfogadott belső reformok (mezőgazdaság, költségvetés, felzárkóztatási alapok) és a 2002-ig ratifikálendő intézményi reformok már a bővítés “árnyékában” születtek, annak igényeit közvetlenül igyekezve szem előtt tartani.

Az integráció folyamatának elmélyülésével Európa eme megkülönböztetett régiója, mint láthattuk, egyre inkább gravitációs központtá, „Európa magjává” alakult, köszönhetően e különleges integrációs modell belső dinamizmusának; s ez a külkapcsolatok bővülésével is együtt járt. A kérdés ma már nem az, hogy az Európai Unió hány országgal vagy országcsoporttal áll szerződéses viszonyban, hanem az, hogy melyekhez nem fűzi (és miért nem) szerződéses kapcsolat.

A Közösség, jogi közösség lévén, arra törekszik, hogy külkapcsolatait szerződésekre építse így is igyekezve nyilvánvalóvá tenni hatásköreit más szereplők, elsősorban a tagállamok felé. Az elmúlt egy évtized változásai arról is tanuskodnak, hogy a szerződéses külkapcsolati rendszerben egyre másra szorultak ki a korábban kizárólag kereskedelmi, társulási vagy együttműködési szerződések a Közösség külkapcsolati eszköztárából – bár igaz, hogy mind formai mind tartalmi szempontból korábban is meglehetősen nehéz volt éles határt vonni a közösségi külkapcsolatok elemei között, azaz a társulási, közös kereskedelempolitikai és fejlesztési vagy éppen az együttműködési (kooperációs) politikák közé. Helyüket komplex és globális szerződési típusoknak adják át annak fényében, hogy a Közösségen keresztül az Unió a növekvő nemzetközi elvárásoknak és globális felelősségének megfeleljen. A nemzetközi felelősség tudatos felvállalása, az európai szolidaritás eszményének fokozatos megjelenítése például a fejlesztési politikában azzal a következménnyel is járt, hogy, „kereskedelmi és gazdasági világhatalomként” való megjelenésén túl (legnagyobb kereskedő), az Európai Unió „humanitárius

világhatalomként” (legnagyobb fejlesztő) is feltűnik a nemzetközi rendben.

Az Európai Unió külkapcsolatainak viszonyrendszerét alapvetően két tényező határozza meg. Egyrészt a partner(ek)nek a nemzetközi rendben elfoglalt pozíciója. Másrészt pedig a partner(ek)nek az európai integráció célkitűzéseinek megvalósításában elfoglalt helyiértéke. Ilyen célkitűzések illetve elvek közé sorolhatjuk Európa egyesítésének ideálját, a világgazdasági stabilitásra való törekvést, vagy az integrációt átható szolidaritás elvét stb. Az Unió egyre bővülő két- és többoldalú kapcsolatait értékelve egyébként feltűnik, hogy nem feltétlenül a szerződéses kapcsolat megléte, hiánya vagy éppen minősége határozza meg egy adott reláció helyiértékét vagy fontosságát.

Az uniós külkapcsolatok működésének és törvényszerűségeinek milyenségét különösen jól szemlélteti a bővítés mint az integrációs folyamatot formáló lényegi elem. Új tagok belépésével az uniós külkapcsolati rendszer és az új relációk kiépítése nem megáll, hanem újabb lendületet kap. De a rendszer és relációi nemcsak továbbépülnek de módosulnak is, mert a bővítés eredményeképpen megváltozik az Unió mérete, módosul földrajzi súlypontja, átalakul összetétele és külkapcsolati irányultsága. Új tagállamok belépésével fokozodik az Unió belső diverzifikációja. E körülmény azonban, szinte paradox módon, nem csökkenti, hanem növeli a közös politizálás iránti tagállami igényeket. Nagyobb diverzifikáció nagyobb megértéssel, a jelentkező nemzetközi/regionális/helyi problémák iránti nagyobb affinitással és empátiával párosulnak, s e körülmény éppen hogy nem gátolta, hanem ellenkezőleg, segítette az Unió felemelkedését mint globális szereplőét a nemzetközi szintéren.

A bővítési folyamatok során bizonyítást nyer/megjelenik az uniós külkapcsolatok alaptétele, miszerint szoros kapcsolat áll fenn az Uniónak a (regionális) stabilitás és kiszámíthatóság iránti érdeke/igénye és a partnerek azon stratégiai érdekei között, hogy részesülhessenek az Unióhoz fűződő kapcsolatok és ezen keresztül az egységes piac által kínált előnyökből. Azaz az Unió, a kondicionalitás jegyében, „exportálja” integrációs értékeit és alapelveit,

hogy kiegyensúlyozott együttműködéssel járó stabilitást „importálhasson”. Eme „export-import összefüggés” az új tag belépésével oldódik fel, mert az Unió és a tagjelöltek közötti viszony tulajdonképpen végcélja e külkapcsolati reláció „felszámolása” a tagjelölt országok teljeskörű uniós csatlakozása révén (ld. a „tagsági társultak” példáit, korábban az egyes EFTA államokat, illetve manapság Közép- és Kelet-Európa tagjelölt országait az aktuális bővítési folyamatban).

Az Európai Unió mint tényleges “külpolitikai akaratközösség” létrejöttének elengedhetetlen előfeltétele a koherens fellépés a nemzetközi szintéren. Az együttes-közös-egyeztetett-egységes-összefüggő fellépése, amely elsősorban a fő uniós szereplők közötti valamint az uniós külkapcsolati eszköztár (közösségi és kormányközi) elemei közötti koherencián alapul.

A közös külkereskedelempolitikai gondolkodásmód kialakulása és egyfajta európai külpolitikai identitás létrehozása iránti növekvő igény közötti összefüggés hamar megteremtődött az európai integráció első évtizedében.. Ezt az összefüggést nem utolsó sorban a vámunió *sikeres* létrehozása és működése teremtette meg; az a körülmény, hogy a Közösség alig egy évtized alatt meghatározó világkereskedelmi partnerré küzdötte fel magát, megerősítette a korábban már érlelődő elhatározást az összehangolt politikai együttműködés kiszélesítésére. Bár az Európai Politikai Együttműködés mechanizmusát sokan sommásan “leirták”, de mégis, az hozzájárult ahhoz, hogy egy egységesebb, koherensebb kép alakuljon ki a világban a Közösségről, erősítve a külpolitika percepcionális vonásait, valamint hogy a tagállamok egyfajta „együttműködési kultúrát” sajátítsanak el a külpolitika területén is.

Ezen előzmények, az “evolutív” és nem “revolutív” fejlődést kifejezve, eredményezték az Európai Unió létrehozását, a közös külpolitizálásnak a tagállamokra vonatkozó (nemzetközi) jogi kötelezettségként való megfogalmazását. Annak megállapítását, hogy (a KKBP mint kormányközi elem beiktatása ellenére) az Unió egységes intézményi szerkezettel rendelkezik,

így külkapcsolatait is, bár bizonyos területeken eltérő jogi illetékességgel felruházva, ugyanazon (intézményi) szereplők bonyolítják az Unió keretein belül. Ezen megállapítás alapján, felfogásunk szerint, az uniós külkapcsolati rendszer egészének tárgyalását a közösségi és kormányközi elem külön de összefüggő elemzésén keresztül kívánatos szemlélni annak fényében, hogy azok miképpen felelnek meg ezen koherencia követelményeinek. Következésképpen, az Európai Unió *egésze* rendelkezik külkapcsolati kompetenciákkal, s így az uniós külkapcsolatok rendszerben érvényesülnek, amely rendszer bizonyos elemei közösségi természetűek mások pedig kormányközi (vagy közös) jellegűek, de mindenképpen mindhárom pillér együttesét feltételezi.

Egy koherens uniós külkapcsolati politika intézményi letéteményese az az Európai Tanács, amely, általános intézményi jellegéből adódóan, az uniós külkapcsolatokat egységes egészként közelíti meg, vagyis a politikai és gazdasági/kereskedelmi kérdéseket nem egymástól elkülönülten kezeli. Erre a testületre hárul az uniós külkapcsolati rendszer legnagyobb kihívásával való szembesülés, nevezetesen, hogy a különböző külkapcsolati elemek közötti összhangot, koherenciát létrehozza, vagy legalább is elvi iránymutatást adjon. Mindenképpen e célt szolgálja az Amszterdami Szerződés által bevezetett új uniós külpolitikai eszköz, a közös stratégia alkalmazásának lehetősége, amely egy koherens uniós külkapcsolati politika kiépítésének legfőbb eszköze. Ezzel a lehetőséggel az uniós állam- és kormányfők már egy sor kiemelt földrajzi reláció tekintetében éltek, így közös stratégiákat fogadtak el Oroszország (Köln, 1999 június), Ukrajna, a Földközi-tengeri térség (Helsinki, 1999 december) és tervezik elfogadni az ún. “Nyugat-Balkán” vonatkozásában is. Amszterdam óta pedig már nem a tagállamok hanem kizárólag az Unió “határozza meg és működteti a közös kül- és biztonságpolitikát” jelezve az Unió mint egységes (nemzetközi) szereplő felértékelésének össz-tagállami igényét.

Azonban, a gyakorlatban a közösségi és kormányközi elemek

keveredése a kompetenciák megnyugtató elválasztását nehezíti, s adott esetben konfúz helyzeteket teremt. A három pillér közötti összhang, a koherencia, még nem teremtődött meg, annak ellenére sem, hogy például növekszik az igény arra, hogy közösségi külkapcsolati elemeket, a közös külkereskedelmi politikát, a társulási, fejlesztési és kooperációs politikákat (“low politics”) hatékonyabban állítsák a KKBP (“high politics”) célkitűzéseinek szolgálatába vagy hogy – a közös védelmi politika kimunkálásakor – szorosabb összefüggést teremtsenek a válságkezelés és konfliktusmegelőzés katonai és polgári elemei/eszközei között.

Ennél viszont még lényegesebb kérdés az, hogy még mindig nehezen definiálhatók az “európai (értsd európai uniós) külpolitikai érdekek”. Amennyiben a “külpolitikát” a nemzeti érdekek azonosítása és képviselete módjának tekintjük, s abból indulunk ki, hogy a nemzeti külpolitikai érdekek megfogalmazója a nemzeti kormány, akkor mit tekintünk az *európai (uniós)* érdekek azonosítása és képviselete módjának illetve ki/mi legyen az európai külpolitikai érdekek megfogalmazója? Ezen kérdésre adott válasz annál is fontosabb, hiszen - szem előtt tartva az Unió mint “államszerű képződmény”-nek az államhoz valóban sokban hasonlatos működési mechanizmusát, s azt, hogy tulajdonképpen az állami szereplőre jellemző működési mechanizmust várják el az EU-tól is - az (uniós) külpolitikának kellene keretbe foglalnia az (uniós) külkapcsolatok egészét, s kijelölni az (uniós) érdekek talaján álló cselekvés irányát és hatályát. Az (uniós) külpolitika által megfogalmazott célkitűzések végrehajtása a rendelkezésre álló közösségi külkapcsolati eszközök felhasználásával adott; ezt a bizonyítja a szankciópolitika, amely a második pillérben meghatározott közös külpolitikai érdekeket az első pillér intézményi struktúrájával, (jogi) eszközeivel és - nem utolsó sorban költségvetésével - hajtja végre. Vagy éppen bizonyos szerződési típusok, élükön az új Kotonou-i Egyezmény vagy az Euro-Mediterrán Megállapodások, amelyben tükröződnek az uniós külkapcsolatok fő elemei, így e viszonyokban megjelennek a társulási és fejlesztési politika, részben a közös

kereskedelempolitika, sőt egyre határozottabban a közös kül- és biztonságpolitika eszközei illetve elvei is.

Annak ellenére, hogy az EUSzban és azóta is úgy tűnik felerősödtek a kormányközi egyeztetési mechanizmusok (ld. közös védelempolitika kimunkálása), a stratégiai tervezés intézményi kereteinek megteremtésével, valamint a szavazati rend eddigi merevségén való könnyítéssel (a minősített többség elvének kiterjedtebb alkalmazhatósága) mégiscsak előrelépés történt a nemzeti-tagállami politikák konvergenciája, egy valóban *közös* kül- és biztonságpolitika “közösségiesítése”, felé; s ez akár óvatos derülátásra is okot adhat a tekintetben, hogy a következő lényeges integrációs lépcsőfok, a GMU, végleges megvalósítása egy mégiscsak koherensebb, hatékonyabb, a katonai és „polgári” nyomásgyakorlás eszközeit egységesen felvonultatni képes európai külpolitizálás erőterében és egy tényleges “külpolitikai akaratközösség” jegyében történhet meg - megfelelve egy kívánt és elvárt globális szerepnek, felelősségnek.

FÜGGELÉK

1. A külkapcsolatokat szabályozó hatályos cikkek az alapszerződésekben*

1.1. Az Európai Közösséget Alapító Szerződés („Szerződés”)

Preambulum

„ELTÖKÉLVÉN AZT, hogy az európai népek egyre szorosabb egységének alapjait lerakják,

ELSZÁNVA MAGUKAT ARRA, hogy közös cselekvéssel biztosítsák országaik gazdasági és szociális haladását, egyben eltörölvén az Európát megosztó korlátokat,

(...)

AZT ÓHAJTVÁN, hogy egy közös kereskedelempolitika segítségével hozzájáruljanak a nemzetközi kereskedelmi korlátozások fokozatos eltörléséhez,

AZZAL A SZÁNDÉKKAL, hogy megerősítsék az Európát és a tengerentúli országokat összekötő szolidaritást, és azt óhajtván, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmánya elveinek megfelelően a tengerentúli országok gazdasági jólétének fejlődését biztosítsák,

AZZAL AZ ELHATÁROZÁSSAL, hogy gazdasági erejük egészének összefogásával, a béke és szabadság védelmét megszilárdítják és felhívják Európa más népeit, amelyek eszményeiket osztják, hogy törekvéseikhez csatlakozzanak,

(...)

* 2000. október 25-i állapot. A cikkek magyar fordítását lásd Fazekas Judit (szerk.): Az európai integráció alapszerződései: A Római, a Maastrichti és az Amszterdami Szerződések –

3. cikk

„(1) A 2. cikkben kitűzött célok érdekében a Közösség tevékenysége a jelen Szerződésben előírt feltételekkel és időrendben az alábbiakat foglalja magában:

(...)

b) közös kereskedelempolitikát;

(...)

q) a fejlesztésben való együttműködés területén folytatott politikát;

r) a tengerentúli országokkal és térségekkel való társulást a kereskedelem fokozása, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődés közös erőfeszítéssel történő előmozdítása érdekében; (...).”

26. cikk:

“A közös vámtarifa tételeit a Tanács - a Bizottság javaslatára - minősített többséggel rögzíti.”

27. cikk

„A Bizottságot a jelen fejezet alapján ráruházott feladatok teljesítése során a következő szempontok vezérlik:

a) a tagállamok és a harmadik országok közötti kereskedelem előmozdításának szükségessége;

b) a Közösségen belüli versenyfeltételek javítása, amennyiben ez a vállalatok versenyképességének fokozásához vezet;

c) a Közösségnek nyersanyagokkal és félkész termékekkel történő ellátása figyelemmel arra, hogy ezáltal a tagállamok között a késztermékek versenyfeltételei ne torzuljanak;

d) az, hogy a tagállamok a gazdasági élet komoly zavarait elkerüljék, és a termelés ésszerű fejlődése, valamint a fogyasztás kibővülése Közösségen belül biztosítva legyen.”

IX. Cím: Közös Kereskedelempolitika

131. cikk

“A vámunió megteremtésével a tagállamok közös érdekeinek megfelelően hozzá kívánnak járulni a világkereskedelem harmonikus fejlődéséhez, a nemzetközi kereskedelem korlátainak fokozatos megszüntetéséhez és a vámjellegű korlátozások csökkentéséhez.

A közös kereskedelempolitika figyelembe veszi azokat a kedvező hatásokat, amelyeket a tagállamok közti vámok eltörlése ezen államok vállalatai versenyképességének növelésére gyakorolhat.”

132. cikk

“(1) A tagállamok egyéb nemzetközi szervezetek keretében vállalt kötelezettségeket nem érintve, fokozatosan harmonizálják a harmadik országba irányuló kivitelre nyújtott támogatásaik rendszerét, abban a mértékben, amennyiben ez a Közösség vállalatai közötti verseny torzulásának elkerüléséhez szükséges.

A Tanács - a Bizottság javaslatára - minősített többséggel bocsátja ki az ehhez szükséges irányelveket.

(2) Az előző rendelkezések nem alkalmazandók a vámok és azokkal egyenértékű hatású díjak, illetve a közvetett adók visszatérítésére, beleértve a forgalmi adókat, amelyeket valamely tagállam árujának harmadik államba való kivitelekor vetnek ki, amennyiben ezek a visszatérítések nem magasabbak az exportált árukra kivetett közvetlen vagy közvetett adóknál.”

133. cikk

“(1) A közös kereskedelempolitika egységes elveken alapul, különösen ami a vámtételek módosítását, a vám- és kereskedelmi megállapodások megkötését, a liberalizálási intézkedések egységesítését, az exportpolitikát, valamint azon kereskedelmi védelmi intézkedéseket illeti, amelyek dömping vagy szubvenciók esetén alkalmazandók.

(2) A Bizottság javaslatokat tesz a Tanácsnak a közös kereskedelempolitika megvalósítására.

(3) Ha egy vagy több harmadik országgal vagy nemzetközi szervezettel kötendő megállapodásokra vonatkozó tárgyalásokat kell folytatni, a Bizottság javaslatokat terjeszt be a Tanácsnak, amely felhatalmazza a Bizottságot a szükséges tárgyalások megkezdésére.

A Bizottság ezen tárgyalásokat egy, a Tanács által a feladat ellátására való közreműködés érdekében kijelölt speciális bizottsággal való konzultációval és a Tanács által számára kiadott irányelvek keretei között folytatja.

A 300. cikk vonatkozó rendelkezései alkalmazandók.

(4) A jelen cikkben ráruházott hatáskör gyakorlása során a Tanács minősített többséggel határoz.

(5) A Tanács - a Bizottság javaslatára és az Európai Parlamenttel való konzultáció után - az (1)-(4) bekezdések alkalmazását kiterjesztheti a szellemi alkotások jogára és a szolgáltatásokra vonatkozó nemzetközi tárgyalásokra és megállapodásokra, amennyiben ezen bekezdések ezt nem írják elő.”

134. cikk

“Annak biztosítása érdekében, hogy a jelen Szerződésnek megfelelően a tagállamok által hozott kereskedelempolitikai intézkedések végrehajtását a kereskedelmi forgalom elterelése ne akadályozza, illetve abban az esetben, ha az intézkedések közötti eltérések egy vagy több tagállamban gazdasági nehézségekhez vezetnek, a Bizottság javaslatot tesz azokra a módszerekre, amelyekkel a többi tagállam a szükséges együttműködést megvalósíthatja.

Ennek hiányában, felhatalmazhatja a tagállamokat a szükséges védelmi intézkedések megtételére, amelynek feltételeit és részleteit a Bizottság határozza meg.

Sürgős esetben a tagállamok engedélyt kérnek a Bizottságtól - amely a legrövidebb határidőn belül dönt - arra vonatkozóan, hogy maguk hozhassák meg a szükséges intézkedéseket; ezután az érintett tagállamok erről értesítik a többi tagállamot. A Bizottság bármikor úgy határozhat, hogy az érintett tagállamoknak módosítaniuk kell, illetve hatályon kívül kell helyezniük a szóban forgó intézkedéseket.

Előnyben kell részesíteni azokat az intézkedéseket, amelyek legkevésbé zavarják a közös piac működését.”

XX. Cim: Fejlesztési együttműködés

177. cikk

“(1) A Közösségek a fejlesztési együttműködés területén folytatott politikája - amely kiegészíti a tagállamok által folytatott ezirányú politikát - elősegíti:

- a fejlődő országok, és különösen a legkedvezőtlenebb helyzetű fejlődő országok tartós gazdasági és társadalmi fejlődését;

- a fejlődő országok harmonikus és fokozatos bekapcsolódását a világgazdaságba;

- a szegénység elleni küzdelmet a fejlődő országokban.

(2) A Közösségnek ezen a téren folytatott politikája hozzájárul a fejlődés, a demokrácia és a jogállamiság általános célkitűzéséhez valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásának célkitűzéséhez.

(3) A Közösség és a tagállamok tiszteletben tartják azokat a kötelezettségeket és figyelembe veszik azokat a célokat, amelyek az Egyesült Nemzetek és más hatáskörrel rendelkező nemzetközi szervezetek keretein belül kerültek elfogadásra.”

178. cikk

“A Közösség figyelembe veszi a 177. cikkben előírt célkitűzéseket azon politikák végrehajtása során, amelyek a fejlődésben lévő országokat érinthetik.”

179. cikk

“(1) A jelen Szerződés egyéb rendelkezéseit nem érintve, a Tanács - a 251. cikkben előírt eljárásnak megfelelően - meghozza a 177. cikkben meghatározott célkitűzések megvalósításához szükséges intézkedéseket. Ezek az intézkedések többéves programok formájában jelenhetnek meg.

(2) Az Európai Befektetési Bank az Alapszabályában meghatározott feltételek szerint közreműködik az (1) bekezdésben előírt intézkedések végrehajtásában.

(3) Jelen cikk nem érinti az afrikai, a karib-tengeri és a csendes-óceáni országokkal az AKCs-EK Egyezmény keretében folytatott együttműködést.”

180. cikk

“(1) A Közösség és a tagállamok egyeztetik a fejlesztési együttműködés területén folytatott politikájukat, és összehangolják segélyprogramjaikat, beleértve a nemzetközi szervezetekben és a nemzetközi konferenciákon folytatott együttműködést. Közös akciókat kezdeményezhetnek. Ha szükséges, a tagállamok hozzájárulnak a közösségi segélyprogramok végrehajtásához.

“(2) A Bizottság megteheti minden olyan kezdeményezést, amely az (1) bekezdésben meghatározott egyeztetés előmozdítása tekintetében hasznos.”

181. cikk

“A Közösség és a tagállamok - vonatkozó saját hatásköreik keretein belül - együttműködnek a harmadik országokkal és a hatáskörrel rendelkező nemzetközi szervezetekkel. A közösségi együttműködés részleteiről a Közösség

az érintett harmadik felekkel megállapodásokat köthet, amelyeket a 300. cikknek megfelelően kell letárgyalni és megkötöni.

Az első albekezdés nem érinti a tagállamok azon hatáskörét, hogy nemzetközi fórumokon tárgyaljanak és nemzetközi megállapodásokat kössenek.”

Negyedik Rész: Társulás a Tengeren Túli Országokkal és Területekkel

182. cikk

“A tagállamok egyetértenek abban, hogy azok az Európán kívüli országok és területek, amelyek különleges kapcsolatokat tartanak fenn Dániával, Franciaországgal, Hollandiával és az Egyesült Királysággal, a Közösséggel társuljanak. Ezeket az országokat és területeket - a továbbiakban “országok és területek” - a jelen Szerződés 2. számú mellékletében található lista tartalmazza.

A társulás célja ezen országok és területek gazdasági és társadalmi fejlődésének előmozdítása, valamint az, hogy a közöttük és a Közösség egésze között szoros gazdasági kapcsolatok jöjjenek létre.

A jelen Szerződés preambulumban említett elveknek megfelelően a társulással elsősorban ezen országok és területek lakóinak érdekeit kell szolgálni és elő kell mozdítani jólétüket, olyan mértékben hogy az általuk kívánt gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés felé irányítsák őket.”

183. cikk

“A társulás céljai a következők:

(1) A tagállamok az országokkal és területekkel folyó kereskedelemben ugyanazt az elbánást alkalmazzák, mint amit a jelen Szerződés alapján egymás között alkalmaznak.

(2) Minden ország vagy terület a tagállamokkal és a többi országgal és területtel folyó kereskedelemben ugyanazt az elbánást alkalmazza, mint azzal az európai állammal szemben, amellyel különleges kapcsolatokat tart fenn.

(3) A tagállamok hozzájárulnak azokhoz a beruházásokhoz, amelyeket ezeknek az országoknak és területeknek a fokozatos fejlődése megkövetel.

(4) A Közösség által finanszírozott beruházásokra kiírt versenytárgyalásokon és az ezekhez kapcsolódó beszállításokban minden olyan természetes vagy jogi személy, aki a tagállamok vagy az országok és területek állampolgára, azonos feltételekkel vesz részt.

(5) A tagállamok valamint az országok, és a területek közötti kapcsolatokban az állampolgárok és a társaságok letelepedési joga, a letelepedés szabadságát előíró fejezet rendelkezései és eljárásai szerint, megkülönböztetésmentes alapon kerül szabályozásra, a 187. cikk alapján alkotott különleges rendelkezések fenntartásával.”

184. cikk

“(1) Az országokból és területekről származó áruk a tagállamokba történő behozataluk során olyan vámmentességben részesülnek, mint amilyen - a jelen Szerződés rendelkezéseinek megfelelően - a tagállamok egymás közötti viszonyában fennáll.”

(2) Minden országban és területen a tagállamokból valamint más országokból és területekről származó áruk behozatalakor kivetett vámok a 25. cikknek megfelelően tiltottak.

(3) Az országok és területek azonban olyan vámokat vethetnek ki, amelyeket fejlődésük és iparosodásuk szükségletei kívánnak meg, vagy amelyek - adójellegű bevételként - költségvetésük finanszírozására szolgálnak.

A fenti bekezdésben említett vámok nem haladhatják meg azokat a vámokat, amelyek olyan tagállamból származnak, amellyel valamennyi ország vagy terület különleges kapcsolatokat tart fenn.

(4) A (2) bekezdés nem alkalmazandó azokra az országokra és területekre, amelyek különleges nemzetközi kötelezettségeik alapján már megkülönböztetésmentes vámtételeket alkalmaznak.

(5) Az országokba és területekre behozott áruk vámjainak bevezetése és módosítása nem vezethet sem jogilag, sem ténylegesen a különböző tagállamokból származó behozatalok közvetlen vagy közvetett megkülönböztetéséhez.”

185. cikk

“Ha egy harmadik országból származó árura valamely országban vagy területen kivetett behozatali vámok szintje - a 184. cikk (1) bekezdésének rendelkezéseit figyelembe véve - olyan természetű, hogy egy tagállam hátrányára a kereskedelmi forgalom elterelését idézi elő, az adott tagállam kérheti a Bizottságot, hogy a többi tagállamnak a helyzet orvoslásához szükséges intézkedéseket javasoljon.”

186. cikk

“A közegészségről, közbiztonságról és közrendről szóló rendelkezések fenntartásával, az országok és területek munkavállalóinak a tagállamokban, és a tagállamok munkavállalóinak az országokban és területeken való szabad mozgása későbbi egyezményekben kerülnek szabályozásra, amelyekhez a tagállamok egyhangúsága szükséges.”

187. cikk

“A Tanács, az országok és területek, valamint a Közösség közötti társulás keretében elért eredményekből kiindulva, és a jelen Szerződésben foglalt elvek alapján és egyhangúsággal megállapítja azokat a rendelkezéseket, amelyek az országok és területek, valamint a Közösség közötti társulás részleteire és eljárására vonatkoznak.”

188. cikk

“A 182-187. cikkek Grönlandra azoknak a speciális rendelkezéseknek a fenntartásával alkalmazandók, amelyeket a jelen Szerződéshez melléleként csatolt Jegyzőkönyv a Grönlandra alkalmazandó különleges szabályozásról tartalmaz.”

2. Fejezet: Több intézményre vonatkozó közös rendelkezések

249. cikk

“Az Európai Parlament a Tanáccsal közösen, valamint a Tanács és a Bizottság feladataik ellátása céljából és a jelen Szerződésben meghatározott feltételek mellett rendeleteket és irányelveket adnak ki, határozatokat hoznak és ajánlásokat vagy véleményeket fogalmaznak meg.

A rendelet általános hatályú. Minden elemében kötelező és valamennyi tagállamban közvetlenül alkalmazandó.

Az irányelv az elérendő célt tekintve valamennyi címzett tagállamot kötelez, de átengedi a nemzeti hatóságoknak a módszerek és az eszközök megválasztásának hatáskörét.

A határozat címzettjeire nézve minden elemében kötelező.

Az ajánlások és vélemények nem kötelezőek.”

Hatodik Rész: Általános és zárórendelkezések

281. cikk

“A Közösség jogi személy.”

300. cikk

“(1) Azokban az esetekben, amikor a jelen Szerződés megállapodások kötését írja elő a Közösség és egy vagy több állam vagy nemzetközi szervezet

között, a Bizottság ajánlásokat terjeszt a Tanács elé, amely engedélyezi a Bizottságnak a szükséges tárgyalások megkezdését. Ezen tárgyalásokat a Bizottság folytatja le a Tanács által azzal a céllal kinevezett külön bizottságokkal való konzultációval, hogy - a Tanács által adható utasítások keretén belül - a Bizottságot - ebben a feladatban - segítse.

A jelen bekezdésben meghatározott hatáskörök gyakorlása során a Tanács minősített többséggel határoz, kivéve a (2) bekezdés első albekezdésében meghatározott eseteket, amelyekben a Tanács egyhangúsággal dönt.

(2) A Bizottság ezen területen fennálló hatáskörének fenntartásával, a megállapodások aláírását - amelyet a hatálybalépés előtti ideiglenes alkalmazásról rendelkező döntés egészíthet ki - , valamint megkötését a Tanács határozza el, a Bizottság javaslatára, minősített többséggel határozva. A Tanács egyhangúsággal dönt, ha a megállapodás olyan területre vonatkozik, amelyre nézve a belső rendelkezések elfogadásához egyhangúság szükséges, valamint a 310. cikkben előírt megállapodások esetében.

Ugyanezen eljárások alkalmazandók - a (3) bekezdés szabályaitól eltérően - egy megállapodás alkalmazása felfüggesztésének elhatározására és a Közösség nevében történő intézkedésre vonatkozó állásfoglalásra, valamint a 310. cikk alapján kötött megállapodással létrehozott fórumon a Közösség nevében történő állásfoglalásra ha ez a fórum joghatással bíró határozatok elfogadására hivatott, a megállapodás alkotmányos keretét módosító vagy kiegészítő határozatok kivételével.

Az Európai Parlamentet azonnal és teljes mértékben értesítik a jelen bekezdés címén meghozott minden olyan határozatról, amely a megállapodás felfüggesztésére vagy ideiglenes alkalmazására, illetve a 310. cikk alapján kötött megállapodással létrehozott fórumon képviselt közösségi álláspont kialakítására vonatkozik.

(3) A megállapodásokat - a 133. cikk (3) bekezdésében megjelölt megállapodásokat kivéve - a Tanács az Európai Parlamenttel való konzultáció

után köti meg, ideértve azt is, amikor a megállapodás olyan területre vonatkozik, amelynél a belső szabályok elfogadásához a 251. vagy 252. cikkben előírt eljárásokat kell alkalmazni. Az Európai Parlament véleményét azon a határidőn belül bocsátja ki, amelyet a Tanács tűzhet ki az ügy sürgősségének megfelelően. A határidőn belüli vélemény hiányában a Tanács egymaga hozhat döntést.

Az előző albekezdés rendelkezéseitől eltérően, az Európai Parlament hozzájárulásával kell megkötöni a 310. cikkben előírt megállapodásokat, amelyek együttműködési eljárások megszervezése révén különleges intézményi keretet hoznak létre, továbbá azokat a megállapodásokat, amelyeknek a Közösség számára jelentős költségvetési vonzatai vannak, valamint azokat a megállapodásokat, amelyek módosítást vonnak maguk után egy, a 251. cikkben előírt eljárás szerint elfogadott aktusra vonatkozóan.

Sürgős esetben a Tanács és az Európai Parlament megállapodhatnak a hozzájárulás megadásának határidejében.

(4) Egy megállapodás megkötésekor a Tanács - a (2) bekezdés rendelkezéseitől eltérően - felhatalmazhatja a Bizottságot, hogy a Közösség nevében jóváhagyja a módosításokat egyszerűsített eljárással vagy a szóban forgó megállapodás által létrehozott fórumnak kell elfogadnia; a Tanács ezen felhatalmazást bizonyos különleges feltételekhez kötheti.

(5) Amikor a Tanács a jelen Szerződést módosító megállapodást szándékozik kötni, a módosításokat előbb az Európai Unióról szóló Szerződés 48.cikkében meghatározott eljárás szerint kell elfogadni.

(6) A Tanács, a Bizottság vagy egy tagállam kikérheti a Biróság véleményét egy tervezett megállapodás és a jelen Szerződés rendelkezéseinek összeegyeztethetőségéről. Az a megállapodás, amelyre a Biróság nemleges véleményt adott, csak az Európai Unióról szóló Szerződés 48.cikkében rögzített feltételek mellett léphet hatályba.

(7) A jelen cikkben megállapított feltételek mellett megkötött megállapodások kötelezik a Közösség intézményeit és a tagállamokat.”

301. cikk

“Ha az Európai Unióról szóló Szerződésnek a közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó rendelkezések értelmében elfogadott közös álláspont vagy együttes fellépés olyan intézkedést ír elő a Közösség számára, amely egy vagy több harmadik országgal folytatott gazdasági kapcsolatok részleges vagy teljes megszakítására vagy mérséklésére irányul, a Tanács - a Bizottság javaslatára - minősített többséggel meghozza a szükséges sürgős intézkedéseket.”

302. cikk

“A Bizottság feladata, hogy megfelelő kapcsolatot tartson fenn az Egyesült Nemzetek Szervezetével és annak szakosított intézményeivel.

A Bizottság továbbá megfelelő kapcsolatokat tart fenn minden nemzetközi szervezettel.”

303. cikk

“A Közösség minden hasznos módon együttműködik az Európa Tanáccsal.”

304. cikk

“A Közösség szoros együttműködést épít ki a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezetével, amelynek részleteit közös megállapodással rögzítik.”

308. cikk

“Ha Közösség fellépése szükségesnek látszik ahhoz, hogy a közös piac működése körében a Közösség valamelyik célját megvalósítsa, és a jelen Szerződés nem írta elő az ennek érdekében megkívánt cselekvési jogositványokat, akkor a Tanács - a Bizottság javaslatára és az Európai

Parlamenttel való konzultáció után - egyhangúsággal hozza meg a megfelelő rendelkezéseket.”

310. cikk

“A Közösség egy vagy több állammal vagy nemzetközi szervezettel megállapodásokat köthet, amelyek kölcsönös jogokkal és kötelezettségekkel, közös cselekvésekkel és különleges eljárással járó társulást hoznak létre.”

1.b. Az Európai Unióról szóló Szerződés („EUSz”)

Preambulum

(...)

„EMLÉKEZTETVÉN az európai kontinens megosztottsága megszűnésének történelmi jelentőségére és annak szükségességére, hogy szilárd alapokat teremtsenek a jövő Európájának felépítéséhez,

MEGERŐSÍTVÉN elkötelezettségüket a szabadság, a demokrácia, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok és a jogállamiság tiszteletben tartásának elvei iránt,

(...)

AZZAL AZ ELHATÁROZÁSSAL, hogy közös kül- és biztonságpolitikát valósítanak meg, ideértve egy közös védelmi politika fokozatos meghatározását, amely a 17. cikk rendelkezéseinek megfelelően közös védelemhez vezethet, erősítvén ezáltal Európa identitását és függetlenségét azáltal, hogy előmozdítsák a békét, a biztonságot és a haladást Európában és az egész világon,”

(...)

I. Cím: Közös rendelkezések

2. cikk

„ ... - nemzetközi szintéren megerősítse önazonosságát, különösen egy közös kül- és biztonságpolitika megvalósításával, ideértve egy közös védelmi politika fokozatos meghatározását, amely a 17. cikk rendelkezéseinek megfelelően közös védelemhez vezethet, ...”

3. cikk

*„Az Unió egységes intézményi kerettel rendelkezik, amely az *acquis communautaire*-t tiszteletben tartva és továbbfejlesztve biztosítja a célkitűzései megvalósításáért folytatott tevékenységek koherenciáját és folytonosságát.*

Az Unió különösen biztosítja külső tevékenysége egészének koherenciáját a külkapcsolatok, a biztonság, a gazdaság és a fejlesztés területén folytatott politikájának keretei között. Ezen koherencia biztosításáért a Tanács és a Bizottság a felelős és ezen cél érdekében együttműködnek. Ezen szervek megfelelő hatáskörük szerint biztosítják ezen politikák megvalósítását.”

V. Cím: A közös kül- és biztonságpolitikáról szóló rendelkezések

11. cikk

„(1) Az Unió közös kül- és biztonságpolitikát határoz és valósít meg, amely a kül- és biztonságpolitika minen területére kiterjed, és amelynek célkitűzései:

- az Unió közös értékeinek, alapvető érdekeinek, függetlenségének, valamint integritásának védelme, az Egyesült Nemzetek Alapokmánya alapelveinek megfelelően;

- az Unió és tagállamai biztonságának minden módon való erősítése;

- a béke megőrzése és a nemzetközi biztonság erősítése az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelveknek, a Helsink-i Záróokmányban foglalt alapelveknek és a Párizsi Charta célkitűzéseinek megfelelően, ideértve a külső határokra vonatkozókat is;

- a nemzetközi együttműködés előmozdítása;

- a demokrácia és a jogállamiság fejlesztése és erősítése, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása.

(2) A tagállamok a lojalitás és a kölcsönös szolidaritás szellemében tevékenyen és fenntartás nélkül támogatják az Unió kül- és biztonságpolitikáját.

A tagállamok együttműködbek kölcsönös szolidaritásuk fokozásában és fejlesztésében. Tartózkodnak minden olyan lépéstől, amely ellentétes az Unió érdekeivel, vagy károsan befolyásolhatja az Uniónak mint egységesítő erőnek a nemzetközi kapcsolatokban való hatékony fellépését. A Tanács ügyel ezeknek az elveknek a betartására.”

12. cikk (Lásd 16. cikket)

„(1) A tagállamok a Tanács keretében kölcsönösen tájékoztatják egymást, és egyeztetnek minden általános érdekű kül- és biztonságpolitikai kérdésről annak érdekében, hogy az összehangolt és egyirányú cselekvések során biztosítsák az Unió befolyásának lehető leghatékonyabb gyakorlását.

Az Unió a 11. cikkben foglalt célkitűzéseket követi. Ennek során:

- meghatározza a közös kül- és biztonságpolitika általános elveit és irányait;

- közös stratégiákat alakít ki;

- közös fellépéseket fogad el;

- közös álláspontokat alakít ki;

- erősíti a tagállamok közötti rendszeres együttműködést politikájuk vitelében.

(2) A Tanács – valahányszor ezt szükségesnek tartja – közös álláspontot határoz meg.

(Lásd 15. cikket)

A Tanács közös álláspontokat fogad el. A közös álláspontok meghatározzák az Unió hozzáállását speciális földrajzi természetű vagy témájú kérdésekben.

A tagállamok ügyelnek arra, hogy nemzeti politikájuk megfeleljen a közös álláspontoknak.”

13. cikk

„(1) Az Európai Tanács meghatározza a közös kül- és biztonságpolitika elveit és általános irányvonalait, ideértve a védelem területét érintő kérdéseket is.

(2) Az Európai Tanács közös stratégiákat alakít ki, amelyeket az Unió hajt végre azokon a területeken, melyeken a tagállamoknak fontos közös érdekeik vannak.

A közös stratégiák tartalmazzák célkitűzéseiket, időtartamukat, és azon eszközöket, melyeket az Unió és a tagállamok kötelesek ehhez biztosítani.

(3) Az Európai Tanács által meghatározott általános iránymutatások alapján a Tanács meghozza a közös kül- és biztonságpolitika meghatározásához és végrehajtásához szükséges határozatokat.

A Tanács az Európai Tanácsnak közös stratégiákat ajánl, illetve azokat végrehajtja, különösen együttes fellépések és közös álláspontok elfogadásával.

A Tanács biztosítja az Unió cselekvéseinek egységét, koherenciáját és hatékonyságát.”

14. cikk

(1) A Tanács együttes fellépéseket fogad el. Az együttes fellépések olyan speciális helyzetekre irányulnak, ahol az Unió operatív cselekvését szükségesnek ítélik. A közös fellépések meghatározzák célkitűzéseiket, hatályukat, az Unió számára biztosítandó eszközöket, a végrehajtásukra vonatkozó feltételeket és – amennyiben szükséges – az időtartamukat.

(Lásd 23. cikket)

(2) Ha a körülményekben olyan változás következik be, amely lényegesen befolyásol egy együttes fellépés tárgyát képező kérdést, a Tanács felülvizsgálja ezen fellépés elveit és célkitűzéseit, és meghozza a szükséges határozatokat. Amíg a Tanács nem döntött, az együttes fellépést folytatni kell.

(3) Az együttes fellépések kötelezik a tagállamokat állásfoglalásaik és tevékenységeik folytatása során.

(4) *A Tanács kérelemmel fordulhat a Bizottsághoz, hogy – az együttes fellépés végrehajtása biztosítása érdekében – az terjesszen elő számára minden megfelelő javaslatot a kül- és biztonságpolitikára vonatkozóan.*

(5) *Egy együttes fellépés alkalmazásaként tervezett minden állásfoglalásról vagy nemzeti szintű fellépésről tájékoztatást kell adni olyan határidőn belül, amely elegendő időt biztosít, hogy arról szükség esetén a Tanács kereteiben előzetesen egyeztessenek. Az előzetes tájékoztatási kötelezettség nem alkalmazandó azokra az intézkedésekre, amelyek a Tanács döntéseinek nemzeti szintre való egyszerű átvitelét képezik.*

(6) *A helyzet megváltozásához kapcsolódó kényszerítő szükséghelyzet esetén, és a Tanács döntéseinek hiányában, a tagállamok sürgősséggel meghozhatják a szükséges intézkedéseket, figyelembe véve az együttes fellépés általános célkitűzéseit. Az a tagállam, amely ilyen intézkedéseket hoz, a Tanácsot köteles erről azonnal értesíteni.*

(7) *Ha egy együttes fellépés végrehajtása a tagállam számára jelentős nehézségeket okoz, a tagállam a Tanácshoz folyamodik, amely megtárgyalja azt és megfelelő megoldásokat keres. Ezek nem lehetnek ellentétesek a fellépések célkitűzéseivel, és nem csökkenthetik azok hatékonyságát.”*

15. cikk

„A Tanács közös álláspontokat fogad el. A közös álláspontok meghatározzák az Unió hozzáállását speciális földrajzi természetű vagy témájú kérdésben.

A tagállamok ügyelnek arra, hogy nemzeti politikájuk megfeleljen a közös álláspontoknak.”

16. cikk

„A tagállamok a Tanács keretében kölcsönösen tájékoztatják egymást, és egyeztetnek minden általános érdekű kül- és biztonságpolitikai kérdésről

annak érdekében, hogy az összehangolt és összetartó cselekvések során biztosítsák az Unió befolyásának lehető leghatékonyabb gyakorlását.”

17. cikk

„(1) A közös kül- és biztonságpolitika magában foglalja az Unió biztonságára vonatkozó valamennyi kérdést, beleértve – a (2) albekezdésnek megfelelően – egy közös védelmi politika fokozatos meghatározását, amely közös védelemhez vezethet, amennyiben az Európai Tanács így határoz. Ebben az esetben ajánlja a tagállamok számára ilyen értelmű határozat saját alkotmányos követelményeiknek megfelelő elfogadását.”

A Nyugat-európai Unió (NYEU) az Unió fejlődésének szerves részét képezi azáltal, hogy az Unió számára hadműveleti lehetőségek igénybevételét biztosítja, különösen a (2) bekezdés keretei között. A NYEU a kül- és biztonságpolitika védelmi szempontjainak meghatározása során, a jelen cikkben foglaltaknak megfelelően támogatja az Európai Uniót. Az Unió ennek következtében a NYEU-val szorosabb intézményi kapcsolatokat mozdít elő, a NYEU-nak az Európai Unióba való – az Európai Tanács megfelelő határozatától függő – integrációja lehetőségének céljából. Ebben az esetben a Tanács ajánlja a tagállamok számára ilyen értelmű határozat nemzeti alkotmányos követelményeik szerinti elfogadását.

Az Unió jelen cikk értelmében folytatott politikája nem érinti az egyes tagállamok biztonság- és védelmi politikájának speciális jellegét, és tiszteletben tartja bizonyos tagállamoknak az Észak-atlanti Szerződésből eredő kötelezettségeit, amelyek úgy vélik, hogy közös védelmüket az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (NATO) valósítják meg; valamint az Unió politikája összeegyeztethető az annak keretében megállapított közös biztonság- és védelmi politikával.

Egy közös védelmi politika fokozatos meghatározását – a tagállamok által megfelelőnek ítélt mértékben – a fegyverkezés területén történő együttműködés segítik elő.

(2) *A jelen cikkben meghatározott kérdések a humanitárius és evakuációs feladatokat, a békefenntartási feladatokat és a harci erők válságkezelési feladatait foglalják magukban, beleértve a békekikényszerítési feladatokat is.*

(3) *Az Unió a védelmi vonatkozású európai uniós határozatok és cselekvések kidolgozása és végrehajtása érdekében a NYEU-t veszi igénybe.*

Az Európai Tanács 13. cikk szerinti azon jogköre, hogy iránymutatásokat állapítson meg, a NYEU-t illetően azon ügyekre nézve is fennáll, amelyek tekintetében az Unió a NYEU-hoz folyamodik.

Amikor az Unió a NYEU-hoz folyamodik, a (2) bekezdésben előírt feladatokra vonatkozó európai uniós határozatok előkészítése érdekében, minden uniós tagállam jogosult az adott feladatokban való teljes körű részvételre. A Tanács – a NYEU intézményeivel egyetértésben – elfogadja a szükséges gyakorlati szabályokat, hogy az adott feladatokban közreműködő minden tagállam számára lehetővé tegye a teljes körű és egyenjogú részvételt a NYEU keretében történő tervezésben és határozathoztalban.

A jelen bekezdésben tárgyalt védelem területén hatással bíró határozatok meghozatala nem érinti az (1) bekezdés 3. albekezdésében meghatározott politikákat és kötelezettségvállalásokat.

(Lásd 17. cikk (1) bekezdés 3. albekezdését)

(4) *Jelen cikk nem akadályozza két vagy több tagállam közötti szorosabb kétoldali együttműködés továbbfejlesztését a NYEU és az Atlanti Szövetség keretében, amennyiben ez nem sérti, és nem akadályozza a jelen címben meghatározott együttműködést.*

(5) *A jelen cikkben meghatározott célkitűzések elősegítése érdekében annak rendelkezéseit a 48. cikknek megfelelően felülvizsgálják.*

18. cikk

„(1) Az Uniót az Elnökség képviseli a közös kül- és biztonságpolitika körébe tartozó ügyekben.

(2) Az Elnökség felelős a jelen cím értelmében hozott határozatok végrehajtásáért, és ebben a minőségében elvi szinten képviseli az Unió álláspontját a nemzetközi szervezetekben és a nemzetközi konferenciákon.

(3) Az Elnökséget a Tanács Főtitkára segíti, aki a közös kül- és biztonságpolitika fő képviselőjének funkcióit gyakorolja.

(4) A Bizottság teljes mértékben részt vesz az (1) és (2) bekezdésben előírt feladatokban. Ezen feladatok gyakorlása során – ha szükséges – az Elnökség munkáját az elnökséget következőként gyakorló tagállam segíti.

(5) A Tanács – valahányszor azt szükségesnek tartja – egyedi politikai kérdésekre vonatkozó felhatalmazással különleges megbízottat nevez ki.”

19. cikk

„(1) A tagállamok cselekvéseiket a nemzetközi szervezetekben és nemzetközi konferenciákon összehangolják. Az ilyen fórumokon a közös álláspontokat védelmezik.

Azokban a nemzetközi szervezetekben és konferenciákon, ahol nem minden tagállam vesz részt, a résztvevő tagállamok védelmezik a közös álláspontokat.

(2) Az (1) bekezdést és a 14. cikk (3) bekezdését nem érintve, azok a tagállamok, amelyek képviseltetik magukat olyan nemzetközi szervezetekben vagy nemzetközi konferenciákon, ahol nem minden tagállam vesz részt, tájékoztatják a részt nem vevő tagállamokat minden, közös érdekkörbe tartozó kérdésről.

Azok a tagállamok, amelyek az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának is tagjai, egyeztetnek egymással, és teljes körűen tájékoztatják a többi tagállamot. Nem érintve az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt rendelkezésekből eredő felelősségüket, azon tagállamok, amelyek a Biztonsági Tanács állandó tagjai, hivataluk gyakorlásakor biztosítják az Unió álláspontjának és érdekeinek védelmét.”

20. cikk

„A tagállamok diplomáciai és konzuli képviseletei, a Bizottság harmadik országokba és nemzetközi konferenciákra küldött delegációi, valamint azok képviseletei a nemzetközi szervezetekben együttműködnek a Tanács által meghozott közös álláspontok és együttes fellépések tiszteletben tartásának és végrehajtásának biztosítása érdekében.

Együttműködésüket az információcserével, közös értékelésekkel, valamint az Európai Közösség Alapító Szerződése 20. cikkében foglalt intézkedések végrehajtásában való közreműködéssel fokozzák.”

21. cikk

„Az Elnökség konzultál az Európai Parlamenttel a közös kül- és biztonságpolitika főbb szempontjairól és alapvető választási lehetőségeiről, és biztosítja, hogy az Európai Parlament véleményeit kellően figyelembe vegyék. Az Elnökségnek és a Bizottságnak rendszeresen tájékoztatni kell az Európai Parlamentet az Unió kül- és biztonságpolitikájának alakulásáról.

Az Európai Parlament kérdéseket intézhet a Tanácshoz, és ajánlásokat adhat számára. Évente megvitatja a közös kül- és biztonságpolitika végrehajtásában megvalósított előrehaladást.”

22. cikk

„(1) Bármely tagállam vagy a Bizottság a Tanácshoz fordulhat a közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó bármilyen kérdésben, valamint javaslatot nyújthat be a Tanácshoz.”

(2) Gyors döntést kívánó esetekben az Elnökségnek – vagy hivatalból, vagy a Bizottság, illetve egy tagállam kérésére – negyvennyolc órán vagy sürgős helyzet esetén még rövidebb időn belül rendkívüli ülésre kell összehívnia a Tanácsot.”

23. cikk

„(1) A Tanács egyhangúsággal határozza meg a jelen címre vonatkozó határozatait. A személyesen jelen lévő vagy képviselt tagok tartózkodása nem akadályozza meg az ilyen határozatok elfogadását.

A Tanács bármely tagja, aki szavazástól tartózkodik a – jelen albekezdésnek megfelelően – alakszerű nyilatkozatban indokolhatja tartózkodását. Ebben az esetben a tag nincs a határozat alkalmazására kötelezve, de elismeri, hogy a határozat kötelezi az Uniót. A kölcsönös szolidaritás szellemében az érintett tagállam tartózkodik minden olyan lépéstől, amely ellentétes lehet ezen döntésen alapuló uniós cselekvéssel vagy akadályozhatja azt, és a többi tagállam tiszteletben tartja ezen állam álláspontját. A határozatot nem fogadják el, ha a Tanács tartózkodásukhoz ilyen nyilatkozatot csatoló tagjai az Európai Közösség Alapító Szerződése 205. cikk (2) bekezdésében előírtaknak megfelelően súlyozott szavazatok több mint egyharmadát képviselik.

(2) Az (1) bekezdés rendelkezéseitől eltérően, a Tanács minősített többséggel dönt:

- amikor egy közös stratégia alapján hoz együttes fellépéseket és közös álláspontokat vagy bármely más határozatot;

- együttes fellépést vagy közös álláspontot végrehajtó minden határozat elfogadásakor.

Nem lehet szavazni, ha a Tanács egy tagja kifejezi, hogy – jelentős és meghatározó politikai okokból – ellenzi egy határozat minősített többséggel való elfogadását. A Tanács – minősített többségű döntésével – kérheti az ügy Európai Tanács elé terjesztését egyhangú határozathoztal céljából.

A Tanács tagjainak szavazatait az Európai Közösség Alapító Szerződése 205. cikk (2) bekezdésében előírtaknak megfelelően kell súlyozni. A határozat akkor tekinthető elfogadottnak, ha arra legalább 62 olyan támogató szavazatot adtak le, amelyek legalább 10 tag hozzájárulását jelentik.

Jelen bekezdés nem alkalmazandó katonai hatással bíró vagy a védelem területére tartozó határozatokra.

(3) Eljárási kérdésekben Tanács tagjainak többségével határoz.”

24. cikk

„Amennyiben jelen cikk végrehajtása körében egy vagy több tagállammal vagy nemzetközi szervezettel megállapodás kötése szükséges, a Tanács egyhangúsággal felhatalmazhatja az Elnökséget, hogy – szükség esetén a Bizottság támogatásával – ebből a célból tárgyalásokat kezdjen. Ezen megállapodásokat az Elnökség ajánlása alapján a Tanács egyhangúsággal köti meg. Egyetlen megállapodás sem kötelezi azt a tagállamot, melynek képviselője a Tanácsban kijelenti, hogy be kell tartania saját alkotmányos szabályait; a Tanács többi tagja úgy dönthet, hogy a megállapodás ideiglenesen alkalmazható rájuk.

Jelen cikk rendelkezései a VI. cím körébe tartozó ügyekre egyaránt alkalmazandóak.”

25. cikk

„Az Európai Közösség Alapító Szerződése 207. cikkét nem érintve, egy Politikai és Biztonsági Bizottság követi figyelemmel a nemzetközi helyzetet a közös kül- és biztonságpolitika területén, és hozzájárul a politika kialakításához azáltal, hogy – a Tanács kérésére vagy saját kezdeményezésre – állásfoglalásokat ad ki Tanács számára. E Bizottság ellenőrzi a kialakított politika végrehajtását is, nem érintve az Elnökség és a Bizottság hatáskörét.”

26. cikk

„A Tanács Főtitkára, a közös kül- és biztonságpolitika fő képviselője, a közös kül- és biztonságpolitika területére tartozó ügyekben segíti a Tanácsot, különösen a politikai döntések megszövegezésében, kidolgozásában és végrehajtásában való hozzájárulással, valamint – adott esetben a Tanács nevében eljárva és az Elnökség kérésére – harmadik felekkel való politikai párbeszéd folytatása útján.”

27. cikk

„A Bizottság teljes mértékben részt vesz a közös kül- és biztonságpolitika területén végzett munkában.”

28. cikk

„(1) Az Európai Közösség Alapító Szerződése 189., 190., 196-199., 203., 204., 206-209., 213-219., 244. és 290. cikkének rendelkezéseit kell alkalmazni a jelen címben előírt területekre vonatkozó rendelkezésekre is.

(2) Az intézményeknek a jelen címben előírt rendelkezésekkel összefüggő igazgatási kiadásai az Európai Közösségek költségvetését terhelik.

(3) Az említett rendelkezések végrehajtásával összefüggő működési kiadások úgyszintén az Európai Közösségek költségvetését terhelik, kivéve a katonai vonatkozású vagy a védelmi vonatkozású műveletekkel kapcsolatos kiadásokat, valamint azon eseteket, amikor a Tanács egyhangúsággal másként határoz.

Amikor a kiadások nem az Európai Közösségek költségvetését terhelik, azokat – a bruttó nemzeti össztermék arányában – a tagállamok viselik, amennyiben a Tanács egyhangúsággal másként nem határoz. Azon tagállamok, amelyek képviselői a Tanácsban a 23. cikk (1) bekezdés 2. Albekezdése értelmében alakszerű nyilatkozatot tettek, nem kötelezhetők ezen katonai vagy védelmi vonatkozású műveletekből eredő kiadások viseléséhez való hozzájárulásra.

(4) Az Európai Közösségek Alapító Szerződésében rögzített költségvetési eljárást kell alkalmazni az Európai Közösségek költségvetését terhelő kiadásokra is.”

2. Uniós diplomáciai képviselet

2.1. Aktív követküldési jog számokban – összehasonlító adatok

	Diplomáciai képviseletek				Külszolgálati helyek		
	Nagykövetségek	Konzulátusok	Képviseletek nki szervezeteknél	Össz.	Tisztviselők	Helyi alkalmazottak	Össz.
Belgium	80	26	9	115	395	1293	1688
Dánia (1997)	74	16	7	97	600	1000	1600
Németo. (1996)	142	57	10	109	4124	1358	5482
Görögo. (2000)	91	69	10	170	907	477	1384
Spanyolország (2000)	101	82	26	209	1042	3005	4047
Franciaország (2000)	149	99	17*	265			4366
Irország (2000)	41	7	5	53			488
Olaszo. (2000)	117	61	12	190	2472	1772	4244
Hollandia (1999)	103+2**	30+1***	12	148	1244	1583	2827
Ausztria (1998)	80	19****	6	105	826	619	1545
Portugália (1998)	68	64	12*****	144	553	1842	2395
Finno. (1998)	64	8	8	80	690	750	1440
Egyesült Királyság (2000)	145	61	10	216	2438	7500 (becslés, 1995)	11938
Európai Bizottság	123	-	5	128	693	180*****	2493
Össz-EU							Kb. 40000
Egyesült Államok	164	74			4705 (1997)	9508	14213 (1997)

Forrás: Inside DG External Relations [Sept/Oct/Nov 2000]: 10.o.

* 17 állandó képviselet és nemzetközi szervezetekhez akkreditált 4 delegáció.

** 2 nagykövetségi iroda Bonnban és Lagosban.

*** 1 képviseleti iroda.

**** 11 kulturális intézet, fejlesztési együttműködéssel foglalkozó 2 regionális iroda, 1 sajtó- és tájékoztatási szolgálat.

***** 4 ideiglenes képviselet és delegáció.

***** Becslés.

2.2. Az Európai Bizottság külképviseletei (1998)

Fogadóállam	(a) más akkreditációk (b) más jogkör	Város	Képviselő típusa	Megjegyzés	Nyitás
<i>Albánia</i>		Tirana	Delegáció		1993
<i>Algéria</i>		Algír	Delegáció		1979
<i>Amerikai Egyesült Államok</i>		Washington	Delegáció		1954
<i>Angola</i>		Luanda	Delegáció		1986
<i>Antigua / Barbuda</i>		St. John's	Iroda	Barbados	1984
<i>Argentína</i>		Buenos Aires	Delegáció		1991
<i>Ausztrália</i>	(a) Új-Zéland	Canberra	Delegáció		1981
<i>Banglades</i>		Dhaka	Delegáció		1981
<i>Barbados</i>	(a) Antigua és Barbuda (b) Dominika (a) Grenada (a) Santa-Lucia (a) Saint Vincente és Grenadine (a) Saint Kitts és Nevis (b) Anguila (c) Montserrat (b) Brit Virgin Szigetek (b) Guadeloupe (b) Francia Guyana (b) Martinique	Bridgetown St. John's	Delegáció Iroda	Karibi Fejlesztési Bank	1976
<i>Belize</i>		Belize City	Iroda	Jamaika	1983
<i>Benin</i>		Cotonou	Delegáció		1966
<i>Bolívia</i>		La Paz	Delegáció		1993
<i>Bosznia-Hercegov.</i>		Szarajevo	Képviselői Iroda		1996
<i>Botswana</i>		Gaborone	Delegáció		1977
<i>Brazília</i>		Brasília	Delegáció		1984
<i>Bulgária</i>		Szófia	Delegáció		1992
<i>Burkina Faso</i>		Ouagadougou	Delegáció		1968
<i>Burundi</i>		Bujumbura	Delegáció		1962
<i>Chile</i>		Santiago	Delegáció		1986
<i>Ciprus</i>		Nicosia	Delegáció		1990
<i>Ciszjordánia/Gáza</i>		Kelet- Jeruzsálem	Képviselő		1994
<i>Costa Rica</i>	(a) Guatemala (a) Honduras (a) Panama (a) El Salvador	San José Guatemala	Delegáció Iroda		1984 1987
<i>Csád</i>		N'Djamena	Delegáció		1965
<i>Cseh Köztársaság</i>		Prága	Delegáció		1991
<i>Dél-Afrika</i>		Pretoria Fokváros	Delegáció ****		1994
<i>Djibouti</i>		Djibouti	Iroda	Etiópia	1977
<i>Dominikai Közt.</i>		Santo Domingo	Delegáció		1991
<i>Egyenlítői Guinea</i>		Malabo	Iroda	Kamerun	1980
<i>Egyiptom</i>		Kairo	Delegáció		1979
<i>Eritrea</i>		Asmara	Delegáció		1994
<i>Elefántcsontpart</i>		Abidjan	Delegáció		1961
<i>Észtország</i>		Tallinn	Delegáció		1996
<i>Etiópia</i>	(a) Djibouti	Addis Abeba Djibouti	Delegáció Iroda		1976 1977
<i>Fidzsi-szigetek</i>	(a) Samoa (a) Tonga	Suva Apia Nuku'Alofa	Delegáció Iroda Iroda		1976

	(a) Vanuatu (b) Új-Kaledonia (a) Tuvalu (b) Pitcairn (a) Kiribati (b) Francia Polinézia (b) Wallis és Futuna	Port Vila Noumea	Iroda Iroda		
<i>Fülöp-szigetek</i>		Manila	Delegáció		1990
<i>FYROM (Macedonia)</i>		Szkojpe	Állandó Képviselő		1998
<i>Gabon</i>	(a) Sao Tomé és Príncipe	Libreville Sao Tomé	Delegáció Iroda		1966 1978
<i>Gambia</i>		Banjul	Iroda	Szenegál	1976
<i>Ghana</i>		Accra	Delegáció		1976
<i>Grúzia</i>	(a) Örményország (b) Azerbajdzsán	Tbiliszi	Delegáció		1994
<i>Guatemala</i>		Guatemalavá ros	Iroda	Costa Rica	1996
<i>Guinea</i>		Conakry	Delegáció		1976
<i>Guinea-Bissau</i>		Bissau	Delegáció		1976
<i>Guyana</i>		Georgetown	Delegáció	CARICOM Titk.	1976
<i>Holland Antillák</i>		Willemstad- Curacao	Iroda	Trinidad és Tobago	1985
<i>Hong-Kong</i>	(a) Macao	Hong Kong	Iroda		1993
<i>Horvátország</i>		Zágráb	Delegáció		1996
<i>India</i>	(a) Bhutan (a) Nepál	Új-Delhi	Delegáció		1983
<i>Indonézia</i>	(a) Brunei (a) Szingapúr	Dzsakarta	Képviselő		1985
<i>Izrael</i>		Tel Aviv	Delegáció		1981
<i>Jamaika</i>	(a) Belize (a) Bahama (a) Kajmán-szigetek (b) Turk és Caïques	Kingston Belize City	Delegáció Iroda		1976
<i>Japán</i>		Tokio	Delegáció		1974
<i>Jordánia</i>	(a) Jemen	Amman	Delegáció		1979
<i>Jugoszlávia</i>		Belgrád	Delegáció		1981
<i>Kazasztán</i>	(a) Kirgizisztán (a) Türkmenisztán (a) Üzbegisztán (a) Tadzsikisztán	Alma-Ata	Delegáció		1994
<i>Kamerun</i>	(a) Egyenlítői Guinea	Yaoundé Malabo	Delegáció Iroda		1967 1980
<i>Kanada</i>		Ottawa	Delegáció		1975
<i>Kenya</i>		Nairobi	Delegáció		1976
<i>Kína</i>	(a) Mongólia	Peking	Delegáció		1988
<i>Kolumbia</i>	(a) Ecuador	Bogota	Delegáció		1993
<i>Komor-szigetek</i>		Moroni	Iroda	Madagaszkár	1981
<i>Kongói Közt.</i>		Brazzaville	Delegáció		1960
<i>Kongói Dem.Közt.</i>		Kinshasa	Delegáció		1967
<i>Koreai Közt.</i>		Szöul	Delegáció		1989
<i>Középfrikai Közt.</i>		Bangui	Delegáció		1965
<i>Lengyelország</i>		Varsó	Delegáció		1990
<i>Lesotho</i>	(a) Sváziföld	Maseru Mbabane	Delegáció Iroda		1976 1975

<i>Lettország</i>		Riga	Delegáció		1996
<i>Libanon</i>		Bejrut	Delegáció		1979
<i>Libéria</i>		Monrovia	Iroda	Sierra Leone	1976
<i>Litvánia</i>		Vilnius	Delegáció		1996
<i>Madagaszkár</i>	(a) Komor-szig.	Antananarivo Moroni	Delegáció Iroda		1966 1981
<i>Magyarország</i>		Budapest	Delegáció		1990
<i>Malawi</i>		Lilongwe	Delegáció		1976
<i>Mali</i>		Bamako	Delegáció		1960
<i>Málta</i>		La Valetta	Delegáció		1991
<i>Marokkó</i>		Rabat	Delegáció		1979
<i>Maurice Közt.</i>	(a) Seychelles-szigetek (b) Réunion (b) Mayotte	Vacoas	Delegáció		1975 1981
<i>Mauritánia</i>		Nouakchott	Delegáció		1969
<i>Mexikó</i>	(a) Kuba	Mexikóváros	Delegáció		1989
<i>Mozambik</i>		Maputo	Delegáció		1985
<i>Namibia</i>		Windhoek	Delegáció		1991
<i>Nicaragua</i>		Managua	Delegáció		1996
<i>Niger</i>		Niamey	Delegáció		1968
<i>Nigéria</i>		Lagos Abuja (Nigéria)	Delegáció ****		1977 1992
<i>Norvégia</i>		Oslo	Delegáció		1987
<i>Oroszország</i>		Moszkva	Delegáció		1991
<i>Pakisztán</i>		Islamabad	Delegáció		1985
<i>Pápua-Új Guinea</i>	(a) Salamon-szigetek	Port Mosebey Honiara	Delegáció Iroda		1977 1987
<i>Peru</i>		Lima	Delegáció		1991
<i>Románia</i>		Bukarest	Delegáció		1993
<i>Ruanda</i>		Kigali	Delegáció		1969
<i>Salamon-szigetek</i>		Honiara	Iroda	Pápua Új Guinea	1987
<i>Samoa</i>		Apia	Iroda	Fidzsi-szigetek	1982
<i>Sao Tomé/Principe</i>		Sao Tomé	Iroda	Gabon	1978
<i>Sierra Leone</i>	(a) Libéria	Freetown Morovia	Delegáció Iroda		1976 1979
<i>Surinam</i>		Paramaribo	Delegáció		1967
<i>Sri Lanka</i>	(a) Maldív-szigetek	Colombo	Delegáció		1996
<i>Sváziföld</i>		Mbabane	Iroda	Lesotho	1975
<i>Szenegál</i>	(a) Gambia	Dakar Banjul	Delegáció Iroda		1967 1976
<i>Szíria</i>		Damaszkusz	Delegáció		1979
<i>Szlovákia</i>		Pozsony	Delegáció		1995
<i>Szlovénia</i>		Ljubjana	Delegáció		1993
<i>Szomália</i>		Mogadishu	Egység Nairobiban	Kenya	1967
<i>Szudán</i>		Khartum	Delegáció		1976
<i>Tanzánia</i>		Dar-el Szalam	Delegáció		1976
<i>Thaiföld</i>	(a) Laosz (a) Malajzia (a) Myanmar (a) Kambodzsa	Bangkok	Delegáció		1979
<i>Togo</i>		Lomé	Delegáció		1965
<i>Tonga</i>		Nuku' Alofa	Iroda		1981
<i>Törökország</i>		Ankara	Képviselő		1974
<i>Trinidad és Tobago</i>	(a) Holland Antillák (b) Aruba	Port of Spain Willemstad- Curacao	Delegáció Iroda		1976 1985

	(a) Martinique (b) Guadeloupe (b) Francia Guyana				
<i>Tunézia</i>		Tunisz	Delegáció		1979
<i>Uganda</i>		Kampala	Delegáció		1977
<i>Új-Kaledonia</i>		Noumea	Iroda	Fizsi-szigetek	1989
<i>Ukrajna</i>	(a) Moldova (a) Fehéroroszország	Kijev	Delegáció		1993
<i>Uruguay</i>	(a) Paraguay	Montevideo	Delegáció		1989
<i>Vanuatu</i>		Port Vila	Iroda	Fidzsi-szigetek	1984
<i>Venezuela</i>		Caracas	Delegáció		1978
<i>Vietnam</i>		Hanoi	Delegáció		1996
<i>Zambia</i>		Lusaka	Delegáció		1975
<i>Zimbabwe</i>		Harare	Delegáció		1981
<i>Zöldfoki-szigetek</i>		Praia	Delegáció		1978

Fogadó nki szervezet székhelye		Város	Képviselő típusa	Megjegyzés	Nyitás
<i>Genf</i>		Genf	Delegáció	ENSZ stb.	1964
<i>New York</i>		New York	Delegáció	ENSZ stb.	1962
<i>Párizs</i>		Párizs	Delegáció	OECD, UNESCO	1961
<i>Róma</i>		Róma	Delegáció	FAO	1992
<i>Bécs</i>		Bécs	Delegáció	ENSZ, UNIDO, IAEA	1979
ÖSSZESEN			128		

Forrás: Le Service Extérieur Unifié [1998]

3. Az EU mint „kereskedelmi világhatalom”

3.1. A világkereskedelmi triász összehasonlító adatai

	Export (md. Euro)		Import (md. Euro)	
	<i>1998</i>	<i>1999 Jan-Dec</i>	<i>1998</i>	<i>1999 Jan-Dec</i>
<i>Világ</i>	3 646.8	3 958.7	3 816.8	4 243.0
<i>Európai Unió</i>	733.3	758.5	710.5	772.7
<i>USA</i>	606.9	647.8	842.6	983.7
<i>Japán</i>	346.1	389.1	250.9	285.1
	Részesedés világexportból (%)		Részesedés világimportból (%)	
<i>Európai Unió</i>	20.1	19.2	18.6	18.2
<i>USA</i>	16.6	16.4	22.1	23.2
<i>Japán</i>	9.5	9.8	6.6	6.7

Forrás: Eurostat [2000]: p.15.

3.2. EU kereskedelme főbb országcsoportokkal

	<i>Export</i>		<i>Import</i>	
	<i>1998</i> %	<i>1998</i> <i>Md. ECU/euro</i>	<i>1998</i> %	<i>1998</i> <i>Md. ECU/euro</i>
Extra-EU15	100.0	733.3	100.0	710.5
USA	21.7	159.0	21.1	150.1
Japán	4.2	30.9	9.2	65.7
EFTA*	11.3	82.5	10.7	76.2
KKEO**	13.3	97.4	10.1	71.6
FÁK	3.9	28.5	3.3	23.7
Afrika	7.9	58.0	7.2	51.0
Latin-Amerika	6.7	48.8	4.9	35.1
DAE***	8.0	58.6	10.7	76.3
Kína	2.3	17.1	5.9	41.8
Más ázsiai****	9.5	69.8	8.1	57.9
Óceánia	2.1	15.6	1.5	10.5
AKCs	3.1	22.4	3.0	21.4
Mediterrán térség	11.7	85.7	7.8	55.4
ASEAN*****	4.1	30.0	7.1	50.7
OPEC	6.5	47.4	5.6	39.6
NAFTA	24.9	182.8	23.5	166.6

Forrás: Eurostat [2000] p.15.

* EFTA: Svájc, Norvégia, Izland, Liechtenstein

** KKEO (Közép- és Kelet-Európai Országok): Lengyelország, Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária, Albánia, Litvánia, Lettország, Észtország, Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Macedónia

*** DAE=Developed Asian Economies: Szingapúr, Taiwan, Hong Kong, Dél-Korea, Thaiföld, Malajzia

**** Libanon, Szíria, Irak, Irán, Izrael, Gáza, Jordánia, Szaudi-Arábia, Kuvait, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emirátusok, Omán, Jemen, Afganisztán, Pakisztán, India, Bangladesh, Maldívok, Sri Lanka, Nepál, Bhutan, Burma, Laosz, Vietnam, Indonézia, Brunei, Fülöp-szigetek, Mongólia, Észak-Korea, Makao

***** Thaiföld, Indonézia, Malajzia, Brunei, Szingapúr, Fülöp-szigetek, Vietnam

3.3. EU fő kereskedelmi partnerei (1995-99)

Export

	Érték (Md. ECU/euro)					Részesevés (%)				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Extra-EU15	573.3	626.6	721.1	733.3	758.5	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1.USA	103.0	113.5	138.7	159.0	180.6	18.0	18.1	19.2	21.0	23.8
2.Svájc	50.9	51.0	52.1	56.3	61.6	8.9	8.1	7.2	7.7	8.1
3.Japán	32.6	35.0	35.0	30.9	34.6	5.7	5.6	4.9	4.2	4.6
4.Lengyelo.	15.2	19.7	24.5	27.6	28.3	2.7	3.1	3.4	3.8	3.7
5.Norvégia	17.4	18.9	22.5	24.2	22.7	3.0	3.0	3.1	3.3	3.0
6.Töröko.	13.3	17.9	21.6	21.5	19.8	2.3	2.9	3.0	2.9	2.6
7.Kína	14.7	14.5	16.0	17.1	19.1	2.6	2.3	2.2.	2.3	2.5
8.Magyaró.	8.7	9.9	13.4	16.6	18.3	1.5	1.6	1.9	2.3	2.4
9.Cseh Közt.	11.6	13.9	15.6	16.9	18.0	2.0	2.2	2.2	2.3	2.4
10.Kanada	10.3	10.5	13.8	14.7	16.3	1.8	1.7	1.9	2.0	2.2
.
12.Oroszo.	16.1	18.9	25.1	20.7	14.4	2.8	3.0	3.5	2.8	1.9
13.Brazília	11.3	11.5	14.5	15.3	13.8	2.0	1.8	2.0	2.1	1.8
.
15.Izrael	9.6	10.3	11.3	10.7	12.1	1.7	1.6	1.6	1.5	1.6
.
19.Mexikó	4.5	5.0	7.3	9.2	10.3	0.8	0.8	1.0	1.3	1.4
.
24.Egyiptom	5.0	5.6	6.6	7.5	7.8	0.9	0.9	0.9	1.0	1.0
25.Szlovénia	5.1	5.3	6.2	6.7	6.8	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
26.Marokkó	4.7	4.7	5.3	6.6	6.6	0.8	0.7	0.7	0.9	0.9
.
28.Argentina	4.6	5.8	7.2	7.5	6.3	0.8	0.9	1.0	1.0	0.8
29.Románia	3.8	4.4	4.9	6.2	6.2	0.7	0.7	0.7	0.8	0.8
30.Tunézia	3.8	4.3	5.2	5.7	6.0	0.7	0.7	0.7	0.8	0.8
31.Szlovákia	3.2	4.0	4.7	5.7	5.4	0.6	0.6	0.7	0.8	0.7
32.Algéria	4.7	4.1	4.3	5.2	5.2	0.8	0.6	0.6	0.7	0.7
.
34.Horváto.	3.7	3.9	4.7	4.3	3.9	0.6	0.6	0.7	0.6	0.5
.
40.Bulgária	2.0	1.7	1.8	2.4	2.6	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
.
43.Chile	2.4	2.7	3.4	3.2	2.4	0.4	0.4	0.5	0.4	0.3
44.Észto.	1.3	1.7	2.4	2.7	2.4	0.2	0.3	0.3	0.4	0.3
45.Ciprus	2.0	1.9	1.9	2.1	2.3	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
.
47.Málta	2.0	1.9	2.0	2.0	2.1	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
48.Litvánia	1.0	1.4	2.1	2.4	2.0	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3

Forrás: Eurostat [2000]: p.42.

3.4. EU fő kereskedelmi partnerei (1995-99)

Import

	Érték (Md. ECU/euro)					Részesevés %				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Extra-EU15	545.3	581.1	672.6	710.5	772.7	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1.USA	103.6	112.1	135.8	150.1	157.1	19.0	19.3	20.2	21.1	20.3
2.Japán	54.3	52.3	59.5	65.7	69.9	10.0	9.0	8.9	9.2	9.0
3.Svájc	43.2	42.7	44.2	48.6	51.9	7.9	7.4	6.6	6.8	6.7
4.Kína	26.3	30.0	37.4	41.8	49.3	4.8	5.2	5.6	5.9	6.4
5.Norvégia	25.5	27.5	31.1	25.8	27.5	4.7	4.7	4.6	3.6	3.6
6.Oroszo.	21.0	22.7	22.5	19.0	21.9	3.9	3.9	3.3	2.7	2.8
7.Taiwan	11.8	13.0	15.4	17.7	19.5	2.2	2.2	2.3	2.5	2.5
8.Dél-Korea	10.9	11.1	13.1	16.0	17.9	2.0	1.9	1.9	2.2	2.3
9.Lengyelo.	12.2	12.2	14.1	16.1	17.4	2.2	2.1	2.1	2.3	2.3
10.Magyaró.	7.6	8.8	11.7	14.6	17.4	1.4	1.5	1.7	2.1	2.2
11.Cseho.	9.0	9.8	11.7	14.6	16.7	1.6	1.7	1.7	2.1	2.2
12.Töröko.	9.2	10.2	11.8	13.6	15.0	1.7	1.7	1.8	1.9	1.9
.
14.Brazília	10.8	10.4	12.5	13.2	13.0	2.0	1.8	1.9	1.9	1.7
.
23.Izrael	4.7	5.2	6.2	6.8	7.5	0.9	1.8	0.9	1.0	1.0
.
26.Szlovákia	3.1	3.4	4.0	5.4	5.9	0.6	0.6	0.6	0.8	0.8
27.Algéria	4.8	5.5	6.6	5.1	5.9	0.9	0.9	1.0	0.7	0.8
28.Románia	3.4	3.6	4.4	5.1	5.8	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7
29.Marokkó	4.0	4.2	4.7	5.3	5.5	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
.
31.Szlovénia	4.2	4.3	4.7	5.2	5.3	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7
32.Tunézia	3.4	3.6	4.0	4.3	4.8	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
.
34.Mexikó	3.2	3.1	3.7	3.9	4.6	0.6	0.5	0.6	0.6	0.6
35.Argentina	3.7	3.9	3.8	4.2	4.6	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6
.
37.Chile	3.2	3.2	3.4	3.5	3.5	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5
.
40.Egyiptom	2.2	2.8	2.6	2.5	2.4	0.4	0.5	0.4	0.4	0.3
41.Bulgária	1.8	1.7	2.1	2.2	2.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
.
49.Horváto.	1.9	1.7	1.8	1.8	1.9	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2

Forrás: Eurostat [2000]: p.43.

4. Az EU mint „humanitárius világhatalom”

4.1. A világ fő fejlesztési segélyezői (teljes segély %-ában, 1986-97)

Segélyező	Átlag, % (1986-91)	Segélyező	Átlag, % (1992-97)
1. USA	20.5	1. Japán	18.5
2. Japán	17.9	2. USA	17.0
3. Franciaország*	12.7	3. Németország*	14.9
4. Németország*	12	4. Franciaország*	13.2
5. Olaszország*	6.7	5. Európai Közösség	10.0
6. Európai Közösség	6.6	6. Egyesült Királyság*	5.5
7. Egyesült Királyság*	5.3	7. Hollandia*	4.7
8. Kanada	4.7	8. Olaszország*	4.4
9. Hollandia*	4.7	9. Kanada	3.6

Forrás: OECD [1996-98]; Európai Bizottság/ODI adatbázis [1999]

* Magába foglalja EK-n keresztül történő hozzájárulást is.

„Teljes” EU (EK + F,D,I,UK,NL) össz-világsegély majdnem felét adja:

1986-91: 48.2%, 1992-97: 42.7%

4.2. Multilaterális fejlesztési segélyezők (1986-97)

Multilaterális szervezet	Átlag 1986-88 (%)	Átlag 1995-97 (%)
1. Európai Közösség	33.3	33.0
2. Világbank	29.2	26.3
3. UNDP	6.9	7.2
4. Ázsiai Fejlesztési Bank	4.7	5.4
5. WFP	6.3	5.4
6. Más ENSZ szervek	6.9	5.0
7. UNHCR	3.5	4.0
8. UNICEF	3.1	3.5
9. Afrikai Fejlesztési Bank	2.8	2.9
10. IDB	1.5	1.5
11. UNWRA	1.8	1.4
12. Más	0.0	4.4
Összesen	100	100

Forrás: Uo.

HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE

Agence Europe. 1993. november 9.

Agence Europe. 1999. július 30.

Allen, David [1998]:

Who speaks for Europe? The search for an effective and coherent external policy. In: John Peterson-Helene Sjursen (eds.): *A Common Foreign Policy for Europe: Competing visions of the CFSP*. Routledge

Annotated summary of agreements linking the Communities with non-member countries [1999]:

European Commission DG External Relations B/5, Brussels, 1 November 1999.

Axt, Heinz-Jürgen [1997]:

Konfliktregelung durch die Europäische Gemeinschaft. Erfahrungen und Perspektiven nach Verabschiedung des Amsterdamer Vertrages. In: Hansjörg Brey-Günther Wagenlehner (Hrsg.): *Südosteuropa-Studien*. Bd. 60.

Bajtay Péter [1994]:

A perifériából a centrumba. Az Európai Unió északi kibővítésének háttere. In: *Európa Fórum*. 1994/4.sz. (December)

Bajtay, Péter [1994]:

Coming in From the Cold: The Nordic Periphery's Road into the European Centre. The Hungarian Institute of International Affairs, Budapest, (Policy Papers Series No.8.)

Balázs Péter [1993]:

Az Európai Közösség külkapcsolatainak rendszerezése, különös tekintettel az EK és a közép-kelet-európai országok viszonyának alakulására. In: *Európai jogi Tanulmányok I.* (Szerk. Mádl Ferenc) ELTE Állam és Jogtudományi Kar, Budapest

Balázs Péter [1996]:

Az Európai Unió külkapcsolatai és Magyarország. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Bécsi Egyezmény [1982]:

305(1) f. cikke és IX-es Melléklete.

Blutman László [1998]:

Európai Biróság - az előzetes döntési eljárás tárgyát képező jogszabályok. In: *Európai Tükör*. 1998-5.sz.

- Bokorné Szegő Hanna* [1997]:
Nemzetközi jog. Aula Kiadó, Budapest
- Bonino, Emma* [1998]:
A Single European Army. In: Financial Times. January 15, 1998.
- Boselli, Luigi* [1996]:
The External Relations of the European Union on the Eve of the Intergovernmental Conference. New York, March 28, 1996 (Előadás kézirat)
- Borchardt, Klaus-Dieter* [1999]:
Das ABC des Gemeinschaftsrechts. Europäische Kommission - Generaldirektion Bildung und Kultur, Brüssel
- Bruter, Michael* [1999]:
Diplomacy without a state. The external delegations of the European Commission. In: Journal of European Public Policy 6:2 June 1999
- Bulletin* [1991]:
7/8-1991,
- Cameron, Frazer* [1997]:
EU tries to build an effective CFSP: In European Dialogue. Supplement 1997/1.
- Cameron, Fraser* [1993]:
Das Krisenmanagement in der KSZE und der Vereinten Nationen: Die EG und ihre Mitgliedstaaten als bedeutende Kraft und bescheidener Beobachter. In: Regelsberger, Elfriede (Hrsg.) Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union. Profilsuche mit Hindernissen. Institut für Europäische Politik, Europa Union Verlag, Bonn, pp. 95-107
- CFSP* [1998]:
Basic Documents. European Commission DGIA, Brussels
- Church, Clive* [1990]:
The Politics of Change. EFTA and the Nordic Countries' Response to the EC in the Early '90s. In: Journal of Common Market Studies. 1990/4. pp.404-405
- COM (94) 427, 19 October 1994*, [1994]
- COM (96)570 final* [1996]
- Commission Working Document on Japan* [1999]:
Brussels, 21.04.1999, SEC(1999) 524 final
- Corps Diplomatique accrédité auprès des Communautés européennes auprès de la Commission* [1993]:
Brussels, October, 1993.

- Conclusions of the Presidency* [2000]
European Council in Feira. June 2000
- Council Conslusion* [1995]
Council Conclusions of 29 May 1995 on Commission Communication to the Council „Europe and Japan: The Next Steps”.
- Deák Péter* [1997]:
Uniós biztonságpolitika. Egységes, közös vagy egyeztető? In: Európai Tükör. 1997 Február pp. 47-60.o.
- Delors, Jacques* [1995]:
Europe: l'impossible statu quo. Club de Florence, Paris
- Dérer Miklós et al. (eds.)* [2000]:
The future of a Common European Foreign and Security Policy. The Hungarian Atlantic Council, Budapest (Euro-Atlantic Library IV. Second Annual Conference on Atlanticism, Budapest, 3-4 March 2000)
- Development Policy* [1999]:
An Overview. European Commission, Brussels
- Duff, Andrew (ed.)* [1998]:
The Treaty of Amsterdam. (London),
- Dunay Pál-Gazdag Ferenc* [1994]:
Nyugat-Európai Unió. Tanulmányok és dokumentumok. Budapest
- Dunay Pál* [1995]:
A Közös Kül- és Biztonságpolitika. In: Európai Közjog és Politika. (szerk. Kende Tamás), Osiris-Századvég, Budapest
- Edwards, Geoffrey* [1990]:
The relevance of theory to group-to-group dialogue. In: Edwards-Regelsberger (eds.) [1990]: Europe's Global Links. The European Community and Inter-Regional Cooperation. Pinter Publishers, London
- Edwards, Geoffrey – Regelsberger, Elfriede (eds.)* [1990]:
Europe's Global Links. The European Community and Inter-Regional Cooperation. Pinter Publishers, London
- EU restructures its relations with African, the Caribbean and Pacific* [1998]:
In: European Dialogue. May-June 1998/3.
- EU under fire for trade pact proliferation* (1996):
Financial Times, 16 February 1996, p.6.
- Eurobarometer* [2000]:

No. 52. 2000 április.

Európai Bíróság [1964]:

Ítélet 6/64 Casta v. ENEL. ECR 585.

Európai Bíróság [1971]:

Ítélet 22/70 Bizottság v. Tanács. ECR 263.

Európai Bíróság [1976]:

Ítélet Kramer and others. ECR 1279

Európai Bíróság [1978]:

Ítélet 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA
ECR 629.

Európai Bíróság [1978]:

Döntés 1/78 (A Nukleáris Anyagok Fizikai Védelméről szóló
Egyezménytervezetről) ECR 2151

Európai Bíróság [1979]:

Vélemény 1/76 (Rajnai Hajózás) ECR 2871

Európai Bíróság [1982]:

Döntés 104/81 Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg ECR 3641

Európai Bíróság [1991]:

Vélemény 2/91 WTO Megállapodás

Európai Bíróság [1991]:

Ítélet C-327/91

Európai Bíróság [1992]:

Ítélet C-312/91 Metalsa ECR I-3751

Európai Bíróság [1993]:

Vélemény 2/91 (ILO) ECR I-1064

Európai Bíróság [1994]:

Ítélet C-327/91 Franciaország v. Bizottság. ECR I-3641

Európai Bizottság [1996]

Európai Bizottság (2000)

Európai Bizottság/ODI adattár [1999]

The European Councils [1995]:

Conclusions of the Presidency 1992-1994. Directorate-General for
Information, Communication, Culture and Audiovisual, Brussels-Luxembourg

European Dialogue [1997]:

Supplement 1997/1.

Europe's Presence on the International Stage [1997]:

In: Commission Plan for 1997. European Commission, Brussels

Eurostat [2000]:

External and intra-European Union trade. Eurostat-European Commission,
Brussels (Monthly Statistics, 7/2000)

A Facade of Unity [1996]:

Europe's Foreign Policy. In: *The Economist*. November 2, 1996

Fazekas Judit (szerk.) [2000]:

Az európai integráció alapszerződése. A Római, a Maastrichti és az Amszterdami Szerződések – hatályos és összehasonlító szöveg. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Flaesch-Mougin, Catherine [1990]:

Competing frameworks and its legal bases: In: Edwards-Regelsberger (eds.) *Europe's Global Links. The European Community and Inter-Regional Cooperation*. Pinter Publishers, London

Fontaine, Pascal [1995]:

Die politische Union und die Verteidigung. Brüssel-Luxembourg

Froment-Meurice, Henri – Ludlow, Peter [1990]:

Towards a European Foreign Policy. In: *Governing Europe: Towards a European Foreign and Security Policy*. Brussels, Centre for European Policy Studies, 1990 (1989 Annual Conference Proceedings Volume II) pp. 1-37.

Galleo, P. [1987]:

Beyond American Hegemony. Wheatsheaf, Brighton

Gazdag Ferenc [2000]:

A második pillér. Van-e az Európai Uniónak külpolitikája? Stratégiai és Védelmi Kutatóntézet, Budapest (Védelmi Tanulmányok No. 34.)

Ginsberg, Roy H. [1989]:

Foreign Policy Action of the European Community. *The Politics of Scale*. Lynne Rienman, Boulder, Co.

Ginsberg, Roy H. [1999]:

Conceptualising the EU as an International Actor. Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap. In: *Journal for Common Market Studies*. September 1999, Vol.37.No.3.

Grabendorff, Wolf [1990]:

Relations with Central and Southern America. A question of over-reach? In: Edwards-Regelsberger (eds.) *Europe's Global Links. The European Community and Inter-Regional Cooperation*. Pinter Publishers, London

Grundwissen Politik [1993].

Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn (Studien zur Geschichte und Politik Band 302)

Győri Enikő [1999]:

Az Európai Parlament bizottságai és a magyar-EU parlamenti kapcsolatok. In: Európa Kislexikon: Az Európai Unió és Magyarország. (Szerk. Hargita Árpádné-Iziczné Hedri Gabriella-Palánkai Tibor.) Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vezetőképző Intézete, Budapest

Haas, Ernst B. [1958]:

The Uniting of Europe. Political, Economic and Social Forces. Stanford University Press, Stanford CA

Haas, Ernst B. [1964]:

Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organisation. Stanford University Press, Stanford CA

Hansteen, Nicolai [1992]:

Norway's Road to Europe. A Case Study in Norwegian-EC Relations. Middlebury College, Vermont (Senior Honor Thesis)

Hargita Árpádné [1999]:

Külszolgálati rendszer. In: Európa Kislexikon: Az Európai Unió és Magyarország. (Szerk. Hargita Árpádné-Iziczné Hedri Gabriella-Palánkai Tibor.) Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vezetőképző Intézete, Budapest

Hargitai Árpádné et al. (szerk.) [1999]:

Európa Kislexikon: Az Európai Unió és Magyarország. Budapesti, Közgazdaságtudományi Egyetem Vezetőképző Intézete, Budapest

Heusgen, Christoph [2000]:

The High Representative and the Policy Unit – A first evaluation after 20 weeks in office. In: Dérer Miklós et al. (eds.) The future of a Common European Foreign and Security Policy. The Hungarian Atlantic Council, Budapest (Euro-Atlantic Library IV. Second Annual Conference on Atlanticism, Budapest, 3-4 March 2000)

Hill, Christopher - Wallace, William [1979]:

Diplomatic Trends in the European Community. The Royal Institute of International Affairs, London, (Reprinted from International Affairs. January, 1979)

Holbrook, Richard [1998]:

To End A War. Random House, New York

Huntington, Samuel P. [1988/89 Tél]:

The US - Decline or Renewal? In: Foreign Affairs. 67.kötet.2.sz.

Inside DG External Relations [Sep/Oct/Nov 2000]

Kende Tamás (szerk.) [1995]:

Európai közjog és politika. Osiris-Századvég, Budapest

Keohane, Robert O. – Hoffmann, Stanley [1990]:

Conclusions. Community Politics and Institutional Change. In: William Wallace (ed.): The Dynamics of European Integration. The Royal Institute of International Affairs, London-New York City

Király Miklós (szerk.) [1998]:

Az Európai Közösség kereskedelmi joga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Kloten, Norbert [1993]:

Europäische Perspektiven nach Maastricht. In: Europa Archiv (EA) No.13/14.1993.

Kühnhardt, Ludger [1998]:

Europa in den Kräftefeldern des 21. Jahrhunderts. Grenzen, Aufgaben, Handlungsfähigkeiten. Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bonn, C 22

Lakatos István [1998]:

Az Európai Unió emberi jogi politikája a Közös- Kül és Biztonságpolitika keretei között. Budapest Institute of International and Graduate Studies, Budapest (Kézirat)

Leipzig, Wolf-Heinrich [1992]:

Assoziierungspolitik. In: Europa von A-Z: Taschenbuch der europäischen Integration (Hrsg. Werner Weidenfeld-Wolfgang Wessels) Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn

MacLeod, I. - Hendry, I.D. – Hyett, Stephen [1998]:

The External Relations of the European Communities. A Manual of Law and Practice. Clarendon Press, Oxford, (Oxford European Community Law Series)

Mádl Ferenc (szerk.) [1993]:

Európai jogi Tanulmányok I. ELTE Állam és Jogtudományi Kar, Budapest

Martonyi János [1999]:

A magyar nemzet sorsa és az európai fejlődés. In: Európai Szemle 1999/3. (Ősz)

Martonyi János [1998]:

Az Európai Közösség külkapcsolatai. In: Király Miklós (szerk.): Az Európai Közösség kereskedelmi joga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Mediterranean Partnerships [1995]:

Conference Proceedings. Madrid, October 5-6, 1995, The Philip Morris Institute, Brussels

Meyers, Reinhard [1993]:

Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der internationalen Beziehungen. In: Grundwissen Politik. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn

(Studien zur Geschichte und Politik Band 302)

Michalski, Anna - Wallace, Helen [1992]:

The European Community. The Challenge of Enlargement. The Royal Institute of International Affairs, London

Missions Permanents auprès des Nations Unies à Genève [1999]

No. 85. Septembre 1999 Nations Unies, Genève, 1999

Moussis, Nicholas (1996):

Access to the European Union. Law, Economics, Policies. Genval, Edit-Eur,

Neunreither, Karl-Heinz [1990]:

The European Parliament: an emerging political role? In: Europe's Global Links: The European Community and Inter-Regional Cooperation. (eds. Geoffrey Edwards-Elfriede Regelsberger) Pinter Publishers, London

Nordic Countries: Farewell, Welfare [1993]:

In: The Economist. 23 October, 1993.

OECD [1996-98]

Palánkai Tibor [1996]:

Az EU külgazdasági kapcsolatrendszer. In: Az európai integráció gazdaságtana. Aula Kiadó, Budapest

Patten, Christopher [2000]:

The EU's evolving Foreign Policy dimension – the CESDP after Helsinki. 22 February 2000 (Joint meeting European Parliament Foreign Affairs Committee with Members of the NATO Parliamentary Assembly) Brussels (Előadás kézírata)

Patten, Christopher [2000]:

The Common Foreign and Security Policy. European Institute, Washington DC, 11 September 2000, (Előadás kézírata)

Pedersen, Thomas [1991]:

Community Attitudes and Interests. In: The Wider Western Europe: Reshaping EC-EFTA Relationship (eds. Helen Wallace és Wolfgang Wessels) The Royal Institute of International Affairs, London, pp.109-124.

Peterson, John – Sjursen, Helene (eds.) [?]:

A Common Foreign Policy for Europe. Competing visions of the CFSP. Routledge

Piening, Christopher [1997]:

Global Europe. The European Union in World Affairs. Lynne Rienner Publishers, London-Boulder

Póti László [1996]:

Orosz álláspont az Európai Unió bővítéséről. In: Európai Tükör. 1996/2.sz.(december)

Presidency Conclusions [1995]:

European Council in Lisbon, 26-27 June 1992. In: The European Councils. Conclusions of the Presidency, 1992-1994. European Commission, Brussels

Regelsberger, Elfriede [1992]:

Aussenbeziehungen. In: Europa von A-Z. Werner Weidenfeld-Wolfgang Wessels (Hrsg.). Europa Union Verlag GMBH, Bonn

Regelsberger, Elfriede (Hrsg.) [1993]:

Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union. Profilsuche mit Hindernissen. Institut für Europäische Politik, Europa Union Verlag, Bonn

Resolution [1974]

Resolution No.3208(XXIX), 11.10.1974. (United Nations General Assembly)

Romoli, Aldo [1982]:

Die Außenbeziehungen der EWG - Bilanz und Kohärenz. Wirtschafts- und Sozialausschuss der Europäischen Gemeinschaften, Brüssel, Januar, 1982

Rummel, Reinhard [1997]:

The Foreign Policy of the EU: Moving from Procedure to Substance. Stiftung Wissenschaft und Politik. Ebenhausen

Rüttgers, Jürgen [1998]:

Europa - Erbe und Auftrag. Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bonn, C 28

Santer, Jacques [1998]:

The EU in the 21st century: Political dwarf or world actor? The Bologna Center of the Johns Hopkins University, 23 April 1998, Bologna (Előadás kézirat)

Scherpenberg, Jens [1991]:

Der Vertrag über den Europäischen Wirtschaftsraum (EWG). Eine Vorstufe

Le Service Exterieur Unifié [1998]:

Background Briefing: Communications Officielles. (Commission Européenne, Bruxelles)

Schmuck, Otto [1992]:

Entwicklungspolitik. In: Europa von A-Z. Taschenbuch der Europäischen Integration. (Hrsg. Werner Weidenfeld-Wolfgang Wessels) Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn

Shlaim, Ari [1976]:

The Community and the Mediterranean Basin. In: Kenneth J. Twitchett (ed.) [1973] Europe and the World. The External relations of the Common Market. London

Smith, Michael [1998]:

Does the Flag follow Trade? „Politicisation and the emergence of European Foreign Policy. In: The Treaty of Amsterdam. (ed. By Andrew Duff) (London),

- Solana, Javier* [2000]:
(Cím nélkül) Az EU Közös Kül- és Biztonságpolitikai Főmegbizottjának beszéde a müncheni Wehrkunde konferenciáján 2000.február 5-én.
- Stadler, Klaus-Dieter* [1993]:
Die Europäische Gemeinschaft in den Vereinten Nationen. Baden-Baden
- Sutherland, Peter* (ed.) [1997]:
The Issue of the European Union's Legal Personality. In: Making sense of the Amsterdam Treaty. The European Policy Centre, Brussels
- Szűcs Tamás* [1998]:
Az Európai Unió kül-és biztonságpolitikája. In: Európai Tükör. 1998/5.sz. pp. 39-60.
- Treaty on European Union. Treaty establishing the European Community* [1999]:
Consolidated versions. General Secretariat of the European Union, Information Policy, Transparency and Public Relations, Brussels
- UKTS* [1973]:
Pt.II, Cmnd. 5179-II., (1967) OJ 152
- Az Unió erősíti kapcsolatait Latin-Amerikával* [1999]:
In: Európai Dialógus. 1999/3.május-június
- Union of International Organisations* (ed.) [1989]:
Yearbook of International Organisations. 1989/90. Vol.3. München
- Tsakaloyannis, Panos* [1996]:
The European Union as a Security Community. Problems and Prospects. Nomos, Baden-Baden,
- Young, Alasdair R.* [2000]:
The Adaptation of European Foreign Economic Policy. From Rome to Seattle. In: Journal for Common Market Studies. March 2000, Vol.38.
- Vukovich, Martin* [2000]:
Neutrality, Nonalignment or What? In: Dérer Miklós et al. (szerk.) The future of a Common European Foreign and Security Policy. The Hungarian Atlantic Council, Budapest (Euro-Atlantic Library IV. Second Annual Conference on Atlanticism, Budapest, 3-4 March 2000)
- Wallace, Helen – Wessels, Wolfgang* (eds.) [1991]:
The Wider Western Europe. Reshaping EC-EFTA Relationship. The Royal Institute of International Affairs, London
- Wallace, William – Zielonka, Jan* [1998]:
Misunderstanding Europe. In: Foreign Affairs. Vol.77.No.6.pp.65-79.

Wallace, William (ed.) [1990]:

The Dynamics of European Integration. The Royal Institute of International Affairs, London-New York City

Wessels, Wolfgang [1993]:

Von der EPZ zur GASP - Theorienpluralismus mit begrenzter Aussagekraft.
In: Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union.
Profilsuche mit Hindernissen (Hrsg. Elfriede Regelsberger) Bonn

IRODALOMJEGYZÉK*

ACP-EU Partnership Agreement signed in Cotonou on 23 June 2000 [2000]
The ACP-EU Courier Special Issue Cotonou Agreement. Brussels, European Commission Directorate-General for Development, September 2000

Archer, Clive [1992]:
International Organisations. London,

Arbeitskreis Europäische Integration (Hrsg.) [1985]:
Neuer Protektionismus in der Weltwirtschaft und EG Handelspolitik. Nomos, Baden-Baden (Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V., Bd. 24.)

Auswärtiges Amt (Hrsg.) [1992]:
Europäische Politische Zusammenarbeit (EPZ) auf dem Weg zu einer Gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik (GASP), (Bonn ?)

Bail, Christoph - Reinicke, Wolfgang H. – Rummel, Reinhard [1997]:
EU-US Relations: Balancing the Partnership., Nomos, Baden-Baden (Aktuelle Materialien zur Internationalen Politik, Bd.48.)

Balázs Péter [1988]:
Az Európai Közösség kívülálló országokhoz fűződő kapcsolatainak jellege és rendszere. In: Külpolitika. 1988.4.sz.

Balázs Péter [1993]:
A társulástól a tagságig. INFO Társadalomtudomány, 27.sz. 1993.december

Balázs Péter (szerk.) [1993]:
Az Európai Közösségek Jogszabályainak Gyűjteménye c. sorozat 5.-II. Külkapcsolatok c. kötete. Unió, Budapest

Balázs Péter [1995]:
A Közösség nemzetközi kapcsolatai, Magyarország és az Európai Unió. In: Kende Tamás (szerk.) Európai Közjog és politika. Osiris-Századvég, Budapest, 1995

Baratta, Mario von - Clauss, Jan Ulrich [1991]:
Internationale Organisationen. Ein Handbuch. Frankfurt/M.

* Felhasznált de nem hivatkozott irodalom jegyzéke.

- Bassompierre, Guy de* [1989]:
Changing the Guard in Brussels. An Insider's View of the EC Presidency. Washington
- Blahó András - Palánkai Tibor - Rostoványi Zsolt* [1989]:
Integrációs rendszerek a világgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Bodnar, L.* [1987]:
A nemzetközi szerződések és az állam. Budapest, 1987.
- Bognar, Zoltan* [1997]:
Europäische Währungsintegration und Außenwirtschaftsbeziehungen., Nomos, Baden-Baden (Schriftenreihe des EUROPA-KOLLEGS HAMBURG zur Integrationsforschung, Bd.16.)
- Brock, Lothar* [1976]:
Integration nach außen. Die EG im globalen Konfliktfeld. Papier-F. für das Jahreskolloquium des Arbeitskreises Friedens und Konfliktforschung. Bonn
- Christie, Hans-Joachim* [1995]:
Die USA und der EG-Binnenmarkt. Nomos, Baden-Baden 1995 (Integration Europas und Ordnung der Weltwirtschaft, Bd.5.)
- Claude, Inis L.* [1964]:
Swords into Plowshares. The Problems and Progress of International Organisation. New York
- Close, G.L.* [1982]:
Self-restraint by the EEC in the exercise of its external powers. London
- Danyilov, Dmitriy – De Spiegeleire, Stephan* [1998]:
From Decoupling to Recoupling. A New Security Relationship between Russia and Western Europe? Institute for Security Studie Western European Union, Paris, April 1998 (Chaillot Papers 31)
- Delors, Jacques* [1990]:
La politique extérieure de la Communauté. In: *Futuribles*, Nr.141. März 1990 p.7.
- Demaret, Paul* (ed.) [1986]:
Relations extérieurs de la Communauté européenne et marché intérieur: aspects juridiques et fonctionnels. College d'Europe, Bruges
- Duchéne, Francois von* [1973]:
Die Rolle Europas in der Welt. Von der regionalen zur planetarischen Interdependenz. In: Kohnstamm, Max - Hager, Wolfgang: *Zivilmacht Europa. Supermacht oder Partner?* Frankfurt

- Eeeckhout, Piet* [1994]:
The European Internal Market and International Trade. A Legal Analysis. Clarendon Press-Oxford University Press, Oxford
- Efinger, Manfred et al.* [1990]:
Internationale Regime und Internationale Politik. In: Volker Rittberger (Hrsg.) Theorien der internationalen Beziehungen. Opladen
- Europe in a changing world.* The external relations of the European Community. [1994]: European Commission, Luxembourg,
- EU-ACP Cooperation in 1995. What form of structural adjustment?* [1996]: European Commission, Brussels, European Commission
- The European Union and Asia* [1995]: European Commission, Luxembourg
- The European Union and world trade* [1995]: European Commission, Luxembourg
- The European Union's common foreign and security policy* [1996]: European Commission, Luxembourg
- Die Europäische Gemeinschaft in der Weltwirtschaft* [1988]: Nomos, Baden-Baden, 1988 (Schriftenreihe Edition Dräger-Stiftung, Bd. 11.)
- Evand, Graham - Newnham, Jeffrey* [1990]:
The Dictionary of World Politics: A Reference Guide to Concepts, Ideas and Institutions. London
- Feld, Werner* [1974]:
The European Community in World Affairs. New York
- Feld, Werner J.- Jordan, Rober S.* [1988]:
International Organisations. A Comparative Approach. New York
- Freestone, David - Davidson, Scott* [1986]:
Community competence and part III of the Single European Act. In: CMLR.
- Frisch, Thomas* [2000]:
Die Hohe Vertreter für die GASP. Aufgaben und erste Schritte. Stiftung Wissenschaft und Politik – Forschungsinstitut für Internationale Politik und Sicherheit, Ebenhausen (SWP-AP 3136, September 2000)
- Gazdag Ferenc* [2000]:
Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája. Osiris, Budapest (Magyarország az Európai Unióban Zsebkönyvek)

Governing Europe.

Towards a European Foreign and Security Policy. [1990]: 1989 Annual Conference Proceedings Volume II. Centre for European Policy Studies, Brussels, (CEPS Paper 45)

Grilli, Enzo [1993]:

The European Community and the Developing Countries. Cambridge University Press, Cambridge

Groom, A.J.R. - Taylor, Paul (Hrsg.) [1990]:

Frameworks for International Cooperation. London

Groux, J. - Manin, P. [1984]:

The European Communities in the International Order. Brussels

Hassenpflug, Hajo (Hrsg.) [1979]:

Die EG-Außenbeziehungen. Stand und Perspektiven. Verlag Weltarchiv GMBH, Hamburg

Heisbourg, Francois (ed.) et al. [2000]:

Az európai védelem felé. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest (Védelmi Tanulmányok No.37.)

Henderson, David [1989]:

The external dimension. New York and London, (Group of Thirty Occasional Paper 25)

Häckel, Erwin [1990]:

Theorien internationaler Integration und internationaler Organisationen. In: Volker Rittberger (Hrsg.) Theorien internationaler Beziehungen. Opladen, pp. 286-310.

Hilf, Meinhard et al. (Hrsg.) [1986]:

GATT und Europäische Gemeinschaft. Nomos, Baden-Baden (Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V., Bd.22.)

Hilf, Meinhard - Tomuschat, Christian (Hrsg.) [1991]:

EG und Drittstaatenbeziehungen nach 1992. Nomos, Baden-Baden (Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V., Bd.31.)

Holland, Martin [1995]:

European Union Common Foreign Policy. From EPC to CFSP Joint Action and South Africa. St. Martin's Press

Jacobson, Harold K. [1979]:

Networks of Interdependence. International Organisations and the Global Political System. New York

Jopp, Matthias [1994]:

The Strategic Implications of European Integration. Brassey's and The International Institute for Strategic Studies. London

Juhász Endre [1982]:

Az Európai Gazdasági Közösség nemzetközi jogalanyisága kiterjesztését jelentő újabb fejlemények. Külgazdaság, 1982-3.

Nuttal, Samuel [1992]:

The European Political Cooperation. Oxford

Kende Tamás - Szűcs Tamás - Dunay Pál [1996]:

Kelet-Közép-Európa integrációja a Tizenötök közös kül- és biztonságpolitikájához. Budapest

Keohane, Robert O. [1989]:

International Institutions and State Power. Boulder-San Francisco-London

Kirt, Roman [1999]:

Kleinstaat und Nationalstaat im Zeitalter der Globalisierung. Zentrum für europäische Integrationsforschung, Bonn (Discussion Paper C 52)

Kiso, J.O. [1997]:

CFSP heads into unchattered waters. In: European Voice. September 1997

Kühnhardt, Ludger [1999]:

Die Zukunft des europäischen Einigungsgedankens. Zentrum für europäische Integrationsforschung, Bonn (Discussion Paper C 53)

Louis, Jean Victor [1983]:

La Communauté et ses états membres dans les relations extérieures. Revue d'intégration européenne. Canada, 1983. VI. No.2-3.

Luard, Evan [1985]:

International Agencies. The Emerging Framework of Interdependence. London,

Mádl Ferenc - Vékás Lajos [1985]:

Nemzetközi magánjog és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Mansbach, Richard W. - Ferguson, Yale H. - Lampert, Donald E. [1976]:

The Web of World Politics. Nonstate Actors in the Global System. Englewood Cliffs, N.J.

Martonyi János [1982]:

Az EGK hatásköre a nemzetközi kapcsolatok területén. Külgazdaság. 1982.3.sz.

- Meynel, Benedict* [1982]:
External relations of the European Community. London
- Megret, J. et al.* [1980]:
Le droit de la Communauté économique européenne. 12. Relations extérieures. Éditions de l'Université de Bruxelles
- McGrew, Anthony G. - Lewis, Paul G.* [1992]:
Global Politics: Globalisation and the Nation-State. Cambridge
- Németh József* [2000]:
A közös kül- és biztonságpolitika új vonásai. In: Európai Tükör. 2000/3. pp.88-105.
- Pappas, Spyros - Nicolaidis, Phedon - Mathis, James (et al.)* [1993]:
The Trade Policy of the European Community. Legal Basis, Instruments, Commercial Relations. European Institute of Public Administration. Maastricht
- Pijpers, Alfred - Regelsberger, Elfriede - Wessels, Wolfgang (Hrsg.)* [1989]:
European Political Cooperation in the 1980s. A common foreign policy for Western Europe. Bonn
- Redmond, John (ed.)* [1991]:
The external Relations of the EC. The International response in 1992. London,
- Regelsberger, Elfriede – Wessels, Wolfgang (Hrsg.)* [1989]:
Die Europäische Politische Zusammenarbeit in den achtziger Jahren: Eine gemeinsame Aussenpolitik für Westeuropa? Bonn, 1989
- Regelsberger, Elfriede* [1992]:
Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik nach Maastricht - Minimalreformen in neuer Entwicklungsperspektive. In: Integration, 2 (1992) pp.83-93
- Ress, Georg - Stein, Torsten (Hrsg.)* [1996]:
Der diplomatische Schutz im Völker- und Europarecht. Baden-Baden, Nomos, (Schriften des Europa-Instituts der Universität des Saarlandes -Rechtswissenschaft, Bd.11.)
- Rittberger, Volker* [1991]:
Theorie der internationalen Organisationen. In: Rüdiger Wolfrum (Hrsg.). Handbuch Vereinte Nationen. München, pp. 363-372
- Rochester, Martin* [1986]:
The Rise and Fall of International Organisation as a Field of Study. In: International Organisation, 40
- Romoli, Aldo* [1982]:
Les relations extérieures de la CEE. Bruxelles.

Rummel, Reinhardt - Wessels, Wolfgang [1978]:

Die Europäische Politische Zusammenarbeit - Leistungsvermögen und Strukturen. Bonn

Rummel, Reinhard (Hrsg.) [1992]:

Toward Political Union. Planning a Common Foreign and Security Policy in the European Community. Nomos, Baden-Baden (Aktuelle Materialien zur Internationalen Politik, Bd.30.)

Rühl, Lothar [1999]:

Conditions and options for an autonomous „Common European Policy on Security and Defence” in and by the European Union in the post-Amsterdam perspective opened at Cologne in June 1999. Zentrum für europäische Integrationsforschung, Bonn, (Discussion Paper C 54)

Schmidt-Trenz, Hans-Jörg [1990]:

Außenhandel und Territorialität des Rechts. Nomos, Baden-Baden, (Wirtschaftsrecht und Wirtschaftspolitik, Bd.104.)

Schneider, Volker - Werle, Raimund [1989]:

Zur institutionellen Dynamik der Europäischen Gemeinschaft. In: Beate Kohler-Koch (Hrsg.) Regime in den internationalen Beziehungen. Baden-Baden,

Schirm, Stefan A. [1996]:

Kooperation in den Amerikas. NAFTA, Mercosur und die neue Dynamik regionaler Zusammenarbeit. Stiftung Wissenschaft und Politik, Ebenhausen, Mai 1996 (SWP – S 408)

Schwarze, Jürgen (Hrsg.) [1989]:

The external relations of the European Community, in particular EC-US relations. Baden-Baden

Schöllhorn, Hermann [1996]:

Der sicherheitspolitische Handlungsrahmen der Europäischen Union. Eine Darstellung der rechtlichen und tatsächlichen Möglichkeiten für operative Maßnahmen der Krisenbewältigung. Nomos, Baden-Baden (Schriften des Europa-Instituts der Universität des Saarlandes - Rechtswissenschaft, Bd.14.)

Siegler, Heinrich [1968]:

Europäische politische Einigung. Dokumentation von Vorschlägen und Stellungnahmen 1949-1968. Bonn, (Fouchet-Plan I)

Smith, K.E. [1998]:

The instruments of foreign policy. EUI (?)

Smith, Michael - Woolcock, Stephen [1993]:

The United States and the Community in a Transformed World. Pinter Publishers, London

- Smith, Steve - Clarke, Michael* (ed.) [1985]:
Foreign Policy Implementation. George Allen & Unwin, London
- Soroos, Marvin S.* [1989]:
Beyond Sovereignty. The Challenge of Global Policy. Columbia, S.C.,
- Taylor, Paul - Groom, A.J.R.* (Hrsg.) [1988]:
International Institutions at Work. London
- Thränert, Oliver* [1992]:
Die EG auf dem Weg zu einer Gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik.
Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn
- Twitchett, Kenneth J.* (ed.) [1976]:
Europe and the World. The External relations of the Common Market. London
- Valki László* [2000]:
Az Európa-uniformis. Népszabadság. 2000.október 11. p.12.
- Völker, E.L.M. - Steenbergen, J.* [1985]:
Leading Cases and Materials on the External relations of the E.C. Kluwer,
Deventer
- Wallace, Helen – Wallace, William – Webb, Carole* [1983]:
Policy-making in the European Community. Chichester et al.
- Wallace, Helen - Wallace, William* [1995]
Policy-making in the European Union. Oxford
- Weidenfeld, Werner – Wessels, Wolfgang* (Hrsg.) [1990]:
Jahrbuch der Europäischen Integration. Institut für Europäische Politik, Bonn
- Weidenfeld, Werner* (Hrsg.) [1998]:
Amsterdam in der Analyse. Strategien für EuropaVerlag Bertelsman Stiftung.
Gütersloh,
- Weidmann, Klaus* [1991]:
Die EG-Entwicklungspolitik in Afrika: Hungerhilfe oder Elitenförderung?
Nomos, Baden-Baden (Nomos Universitätsschriften-Politik, Bd.15.)
- Wessels, Wolfgang* [1986]:
Die Einheitliche Europäische Akte: Die Europäische Zusammenarbeit in der
Aussenpolitik. In: Integration. 3 (1986)
- Wessels, Wolfgang* [1992]:
Maastricht: Ergebnisse, Bewertungen und Lanzeittrends. In: Integration, 1
(1992) pp. 2-16.

Wessels, Wolfgang [1993]:

Institutionen der Europäischen Union. Lanzeittrends und Leitideen. In: Gerhard Göhler (Hrsg.) *Zur Theorie politischer Institutionen*.

Wessels, Wolfgang [1998]:

Comitology: fusion in action. Politico-administrative trends in the EU system. In: *Journal of European Public Policy*. June 1998, pp. 209-234

Wolf, Klaus-Dieter - Zürn, Michael [1986]:

“International Regimes” und Theorien der Internationalen Politik. In: *Politische Vierteljahresschrift*. 2 (1986) pp.201-222.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AKCs	Afrikai, Karibi és Csendes-óceáni Országok (African, Caribbean and Pacific Ocean Countries, ACP)
ASEAN	Association of South East European Nations (Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége)
ASEM	Asia-Europe Meeting (Ázsia-Európa Találkozó)
ÁKB	Állandó Képviselők Bizottsága (Comité des Représentants Permanents, COREPER)
ÁÜT	Általános Ügyek Tanácsa (General Affairs Council, GAC)
CEEC	Central and Eastern European Countries (Közép- és Kelet-európai Országok)
CESDP	Common European Security and Defence Policy (Közös Európai Biztonsági és Védelmi Politika)
CFSP	Common Foreign and Security Policy (Közös Kül- és Biztonságpolitika, KKBP)
COREPER	Comité des Représentants Permanents (Állandó Képviselők Bizottsága, ÁÜB)
EB	Európai Bíróság (European Court of Justice)
EBEÉ	Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (Conference on Security and Cooperation in Europe, CSCE)
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (Organisation for Security and Cooperation in Europe, OSCE)
EBVI	Európai Biztonsági és Védelmi Identitás (European Security and Defence Identity, ESDI)

ECHO	European Office for Emergency Humanitarian Aid (Sürgősségi Humanitárius Segély Európai Irodája)
ECOSOC	Economic and Social Committee (Gazdasági és Szociális Bizottság)
EDF	European Development Fund (Európai Fejlesztési Alap)
EFTA	European Free Trade Association (Európai Szabadkereskedelmi Társulás)
EGK	Európai Gazdasági Közösség (European Economic Community, EEC)
EGT	Európai Gazdasági Térség (European Economic Area, EEA)
EK	Európai Közösség (European Community, EC)
EM	Európa Megállapodás (Europe Agreement, EA)
EMU	European Monetary Union (Gazdasági és Monetáris Unió, GMU)
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete (United Nations Organisation, UNO)
EEO	Egységes Európai Okmány (Single European Act, SEA)
EP	European Parliament (Európai Parlament, EP)
EPC	European Political Cooperation (Európai Politikai Együtműködés, EPE)
EPE	Európai Politikai Együtműködés (European Political Cooperation, EPC)
ESDI	European Security and Defence Identity (Európai Biztonsági és Védelmi Identitás, EBVI)
ESZAK	Európai Szén- és Acélközösség (European Coal and Steel Community, ECSC)

ESDP	European Security and Defence Identity (Európai Biztonsági és Védelmi Identitás, EBVI)
ET	Európa Tanács (Council of Europe, CoE)
EU	Európai Unió (European Union, EU)
EUROSTAT	European Statistical Office (Európai Statisztikai Hivatal)
EUSz	Európai Unióról szóló Szerződés (Treaty on European Union, TEU)
FAO	Food and Agricultural Organisation (Élelmiszer- és Mezőgazdasági Szervezet)
FP	Fejlesztési Politika (Development Policy, DP)
GAC	General Affairs Council (Általános Ügyek Tanácsa, ÁÜT)
GATT	General Agreement on Trade and Tariffs (Általános Kereskedelmi és Vámtarifa Megállapodás)
GMU	Gazdasági és Monetáris Unió (European Monetary Union, EMU)
GSP	General System of Preferences (Általános Preferenciarendszer)
IDA	International Development Agency (Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség)
IGO	International Governmental Organisations (Nemzetközi Kormányzati Szervezetek)
KGST	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (Committee of Mutual Economic Assistance, COMECON)
KKBP	Közös Kül- és Biztonságpolitika (Common Foreign and Security Policy, CFSP)
KKE	Közép- és Kelet-Európa (Central and Eastern Europe, CEE)

KKP	Közös Kereskedelmi Politika (Common Commercial Policy, CCP)
KP	Külső Politika (External Policy, ExP)
MAPE	Multinational Advisory Police Element (Többnemzetiségű Tanácsadó Rendőri Erő)
MERCOSUR	Southern Cone Common Market (A Déli Kúp Közös Piaca)
NAFTA	North American Free Trade Association (Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás)
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Észak-atlanti Szerződés Szervezete)
NPT	Non-Proliferation Treaty (Az Atomfegyverek Elterjedését Tiltó Szerződés)
NYEU	Nyugat-európai Unió (Western European Union, WEU)
OCT	Overseas Countries and Territories (Tengerentúli Országok és Felségterületek)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet)
OJ	Official Journal (Hivatalos Közlöny, HK)
PHARE	Poland and Hungary: Aid for Reconstruction of the Economy (Lengyelország és Magyarország: Segély a Gazdaság Átalakítására)
REIO	Regional Economic Integration Organisation (Regionális Gazdasági Integrációs Szervezet)
SEA	Single European Act (Egységes Európai Okmány, EEO)
SSC	Selective Safeguard Clause (Szelektív Védzáradék)
UKTS	United Kingdom Treaty Series

UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája)
UNESCO	UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (ENSZ Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete)
UNHCR	United Nations High Commission for Refugees (Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosság)
UNIDO	United Nations Industrial Development Organisation (Egyesült Nemzetek Ipari Fejlesztési Szervezet)
UNMIK	United Nations Mission in Kosovo (Egyesült Nemzetek Képviselete Koszovóban)
TACIS	Technical Assistance to the Community of Independent States (Technikai Segítség a Független Államok Közösségének)
WEU	Western European Union (Nyugat-európai Unió, NYEU)
WTO	World Trade Organisation (Világkereskedelmi Szervezet)

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK (Bajtay Péter)

1. *Az Európai Unió a nemzetközi rendben* [2000]:
In: Külpolitika. 2000/1-2.sz. pp.80-105.
2. *Periféria a centrumban - a svéd Európa-politika* [2000]:
In: Kiss J. László (szerk.): A Tizenötök Európai. Közösségi politikák - nemzeti politikák. Osiris Kiadó, Budapest, pp.451-475. (Magyarország az Európai Unióban - Osiris tankönyvek) (Lásd 6.sz. tételt is)
3. *Regionális együttműködés Észak-Európában* [1999]:
In: Hargita Árpádné-Izikné Hedri Gabriella-Palánkai Tibor (szerk.): Európa Zsebkönyv. Az Európai Unió és Magyarország. Euration Alapítvány-Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, pp.276-279. (Lásd 9.sz. tételt is)
4. *A demokratikus Svédország az új Európában* [1983]:
In: Barátság. 1998/3. p.15.
5. *Maastrichttől Amszterdamig. A közös kül- és biztonságpolitika evolúciója* [1997]:
In: Európai Tükör. 1997/December. 66-74.o.
6. *Periféria a centrumban - a svéd Európa-politika* [1997]:
In: Kiss J. László (szerk.) Közösségi politikák - nemzeti politikák: A Tizenötök EU-rópai. BKE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, pp.359-377. (Lásd ennek bővített változatát, 2.sz. tétel)
7. *A határmenti együttműködés gyakorlata, módszerei és tapasztalatai Nyugat-Európában* [1997]:
In: A határokon átnyúló régiók fejlesztéséről (About Developing Cross-Border Regions) Konferencia előadások. Nyiregyháza. 1997. Junius 30.-július 2. Szervezési és Vezetéstudományi Társaság Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete, Nyiregyháza, pp.13-21.
8. *Regional Co-operation and the European Integration Process: Nordic and Central European Experiences* [1995]:
Conference Proceedings (International Conference, Budapest, 10-11 March 1995) (ed. Peter Bajtay) The Hungarian Institute of International Affairs, Budapest, p.192.
9. *Regionális együttműködés Észak-Európában* [1995]:
In: Európa Zsebkönyv. Az Európai Unió és Magyarország. Euration Alapítvány-Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, pp.218-221. (Lásd ennek bővített változatát, 3.sz. tétel)

10. *Coming in From the Cold? The Nordic Preiphery's Road into the European Centre* [1994]:

The Hungarian Institute of International Affairs, Budapest, pp. 70.
(Policy Papers Series No. 8. June 1994)

11. *Finnország és keleti határai* [1994]:

In: *Európai határok - európai stabilitás.* (szerk.: Kiss J. László) Posztgraduális Nemzetközi és Diplomáciai Tanulmányok Intézete, Budapest, pp.81-87. (BIGIS Közlemények 1.)

12. *Szuverenitás, kisállamiság és regionalizmus Észak-Európában* [1994]:

In: *Szuverenitás és integráció.* (szerk.: Kiss J. László) Posztgraduális Nemzetközi és Diplomáciai Tanulmányok Intézete, Budapest, pp.87-99. (BIGIS Közlemények 2.)

13. *Perifériából a centrumba* [1994]:

In: *Európa Fórum.* 1994/4.

14. *Emberirtás-embermentés.Svéd követjelentések.Az Auschwitz-i Jegyzőkönyv* [1994]:

Katalizátor Iroda, Budapest, pp.192.